

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

HISTORISK SAMFUND
FOR AALBORG AMT

FRA HIMMERLAND
OG KJÆR HERRED

XLII

1953

AKSEL SCHØLINS BOGTRYKKERI
AALBORG

INDHOLD.

<i>Flintminen på Skovbakken.</i> Av købmand Jørn Bower, Aalborg	1
<i>Af Ulsted sogns historie. (Søndre del af sognet.)</i> Ved skoleinspektør Kr. Værnfeldt, Aalborg	25
<i>Kirkeskibe i Aalborg amt.</i> Av museumsinspektør Henning Henningsen, Handels- og Søfartsmuseet på Kronborg	82
<i>Sebbersunds sidste skipper.</i> Av overmekaniker E. Justesen, Korsør	102
<i>Baptistsagen i Aalborg i 1840erne.</i> Av højskoleforstander F. Elle Jensen, Viborg	125
<i>Aalborg historiske museum i 1952—53.</i> Av museumsinspektør Peter Riismøller, Aalborg	141
<i>Vesthimmerlands museum i 1952—53.</i> Av museumsinspektør S. Vestergaard Nielsen, Aars	151
<i>Førstelærer Th. Johansen til minde.</i> Av Henrik Møller, Aalborg	156
<i>Vore to udflugter.</i> Ved Henrik Møller	158
<i>Meddelelser fra styrelse og redaktion</i>	163
<i>Sammendraget regnskab for tiden 1. april 1952 til 31. marts 1953</i>	165
<i>Nye medlemmer</i>	166

FRA HIMMERLAND OG KJÆR HERRED

AARBØGER

UDGIVNE AF

HISTORISK SAMFUND FOR AALBORG AMT

1953—1954

XVIII BIND

.39
e 11

AKSEL SCHØLINS BOGTRYKKERI
AALBORG

INDHOLD.

<i>Flintminen på Skovbakken.</i> Av købmand Jørn Bower, Aalborg	1
<i>Af Ulsted sogns historie. (Søndre del af sognet.)</i> Ved skoleinspektør Kr. Værnfelt	25
<i>Kirkeskibe i Aalborg amt.</i> Av museumsinspektør Hen- ning Henningsen, Kronborg	82
<i>Sebbersunds sidste skipper.</i> Av overmekaniker E Juste- sen, Korsør	102
<i>Baptistsagen i Aalborg i 1840erne.</i> Av højskoleforstan- der F. Elle Jensen, Viborg	125
<i>Aalborg historiske museum i 1952—53.</i> Av museums- inspektør Peter Riismøller, Aalborg	141
<i>Vesthimmerlands museum i 1952—53.</i> Av museums- inspektør S. Vestergaard Nielsen, Aars	151
<i>Førstelærer Th. Johansen til minde.</i> Av Henrik Møller, Aalborg	156
<i>Vore to udflugter.</i> Ved Henrik Møller	158
<i>Meddelelser fra styrelse og redaktion</i>	163
<i>Sammendraget regnskab for tiden 1. april 1952 til 31.</i> <i>marts 1953</i>	165
<i>Nye medlemmer</i>	166
<i>De tre Hasseriser.</i> Av skoleinspektør Kr. Værnfelt, Aal- borg	169
<i>Leonard Lorentzen, overkommandersergent 1788—1872.</i> Av lektor B. Hage, Aalborg	225
<i>Hvad de gamle oplevede og fortalte.</i> Av gårdejer Chr. Kollerup, Vilsted	245
<i>Amtsprovst Becher og det første Ranum seminarium.</i> Av højskoleforstander F. Elle Jensen, Viborg	265
<i>Fra Brorstrup sogn.</i> Ved lærer Alfred Saabye, Vanne- rup, Farsø	281

<i>Hr. Mads i Foulum.</i> Av arkivar Henning Heilesen, Viborg	292
<i>Aalborg historiske museum i 1953—54.</i> Av museumsinspektør Peter Riismøller, Aalborg	302
<i>Vesthimmerlands museum i 1953—54.</i> Av museumsinspektør S. Vestergaard Nielsen, Aars	315
<i>Førstelærer Niels Hald til minde.</i> Av Henrik Møller....	321
<i>Lokalhistorisk litteratur.</i> Av Henrik Møller	323
<i>Vore to udflugter.</i> Ved Henrik Møller.....	326
<i>Meddelelser fra styrelse og redaktion</i>	331
<i>Sammendraget regnskab for tiden 1. april 1953 til 31. marts 1954</i>	333
<i>Nye medlemmer</i>	334
<i>Register til XVIII bind</i>	336

FLINTMINEN PÅ SKOVBAKKEN

AV JØRN BOWER

Når man betragter de 19 smukke, velformede spydblade, der er opstillet i en af Aalborg historiske museums montre, ser man, at der på den vedlagte etiket står: »Flintminen, Skolebakken«. Det mest betydningsfulde ved dette fund var, at det gav anledning til fundet af flintminen på Skovbakken, det første fund af sin art i Danmark.

Fundet av spydbladene var i sig selv et fint fund, der træder pænt ind i rækken av de depot- og offerfund, som tidligere er gjort på Aalborg bys jorder, men fundet av flintminen er endnu mere opsigtsvækkende.

Tanken om muligvis at finde en flintmine, hvorved det ville være muligt at bevise stenaldermandens gravning efter flint i flintens oprindelige leje, er ikke av ny dato. Den kendte arkæolog Sophus Müller opstiller allerede i 90'erne en teori i sit værk »Vor Oldtid« og skriver følgende: Den gode flint, der ved siden av at have en betydelig hårdhed har den vigtige egenskab, at den lader sig dele let og regelmæssig, henlå i rigelige mængde i jordskorpen og udvasket ved strandbredden overalt i Danmark, men dog særlig i de egne, hvor de flintførende lag træder tæt op til overfladen. Om man imidlertid nøjedes hermed eller tillige skaffede sig et muligt bedre materiale ved gravning, må indtil videre lades uavgjort. Usandsynligt er det ikke, at man i alt

fald på visse steder i den senere stenalder har opsøgt flinten i dens naturlige leje for at skaffe sig store kærner eller stykker, som ikke var skørnede under den vexlende temperatur. De i Jylland ofte forekommende spydspidser, der tilsyneladende er gjort av samme slags flint, og som ved siden av at nå en usædvanlig størrelse tillige er mærkelige ensartede i form og behandling, vil måske vise sig at komme fra et fælles fabriktionssted. Efter forholdene i udlandet kan det ventes, at der også hos os vil kunne påpeges flintgruber fra stenalderen. Der er nemlig på flere steder i England, Frankrig og Belgien fremkommet sikre vidnesbyrd om en regelmæssig minedrift i stenalderen, idet man har fundet store samlinger av gruber, igennem hvilke stenalderfolket er trængt ned til de flintførende lag og vidt forgrenede sidegange i den faste kalk, hvori der henlå udgravede flintkærner, hakker av hjortetak, stenhamre og lignende. Hvis det er tilfældet, som det påstås, at grubeflinten egner sig bedst for tilhugningen, fordi den ikke har mistet sin naturlige fugtighed, må dette let ha ført til, at man også her i landet opsøgte de dækkede flintlag.

Således skrev den store arkæolog, og så lang tid er gået, inden det lykkedes at få disse teorier bevist.

Vor tids arkæologer har desuden gennem undersøgelser av fundmaterialerne på museer og i private samlinger teoretisk udregnet, at en flintmine i Danmark måtte dukke op en dag. Teorien er delvis opbygget ved undersøgelse av de store samlede offer- og depotfund. Disse redskaber er ofte helt ens i flintsort og farve og kan derfor næppe ha været udnyttet av en eventuel overfladeflint. Der skulle derfor være mulighed for et flintminefund med datering til den yngre stenalder.

Der er ingen tvivl om, at stenaldermanden i den ældste stenalder i Bromme-, Maglemose-, Klosterlund- og Gudenå-kulturen har udnyttet denne overfladeflint til fremstilling av sine dagligdags redskaber og våben, spyd og pile, der faktisk var bestemmende for hele stenaldermandens livsvilkår, idet han udelukkende var henvist til, hvad naturen kunne give av bær og frugter samt det vildt, han formåede at skaffe sig gennem jagten. Dette siger egentlig i korte træk, hvor værdifuld flinten har været, og hvor meget det har betydet at komme i besiddelse av et stykke velegnet flint.

Når vi nutidsmennesker ser på en pilespids av flint, fatter vi ikke, at det har været muligt at nedlægge ikke alene fugle, men også storvildt med så simpelt et redskab. En kendt dansk bueskytte greve Ahlefeldt L. Bille har med bue og pil gjort en række forsøg og derved bevist, hvad der virkelig kan opnås med et sådant våben i den kyndige mands hænder. En amerikansk læge Saxton Pope, som har beskæftiget sig med lignende forsøg, har vist, at en indiansk obsidan (flint) pilespils trænger lige så godt gennem kød som den skarpeste stålspids. Tænk så på, at stenaldermandens jagtteknik hviler på en gammel tradition; han har været avhængig av sit våben og har kendt det fuldtud.

I ertebølletiden har man også anvendt den omtalte overfladeflint til fremstilling af ertebølletidens redskaber. Desuden har fabrikant O. Marseen i året 1950 gjort et fund, der viser, at man allerede på et så tidligt tidspunkt i oldtiden har fremgravet flinten i dens naturlige leje.

Ved en undersøgelse, som fabrikant Marseen foretog i et skallag liggende på en bakkeskrænt tilhørende gårdejer Jens Sørensens gård i Skal, bemærkede Marseen nogle synlige tegn på nedgravninger i dør under-

liggende kridtlag. Desuden forekom en større mængde ertebøllerredskaber, for det meste ufærdige ting. Marseen tolkede straks det fundne som en oldtidsflintminegravning. En større undersøgelse blev foretaget af Nationalmuseet med magister Poul Simonsen som leder av udgravningen. Det viste sig, at Marseens formodninger slog til, idet der under avdækningen fremkom 4 flade nicher, der i oldtiden var gravet ind i den hårde kridtklippe for på denne måde at udvinde flintknoldene. Magister Poul Simonsen har omtalt dette interessante fund i kgl. oldskriftsselskabs årbog 1951.

Til dette fund kan ikke anvendes betegnelser som egentlig grubedrift eller minedrift med system av skakter og stoller (sidegange). Men alligevel en flintudvinning fra undergrunden, en nichegravning, der vel må antages at være begyndelsesstadiet, dernæst grubegravning i større eller mindre gruber og endelig større anlagt minedrift. Forholdene er selvfølgelig for det første bestemte av de arbejdsredskaber, der har været til rådighed inden for de forskellige faser i oldtiden, og for det andet er udgravningsmåden hensigtsmæssigt lagt efter, hvorledes flintlaget har ligget de forskellige steder i forhold til overfladen. I brinken har man gravet i nicher. Har redskaberne været til stede, hvor flinten har ligget tæt op mod overfladen, er der blevet gravet i gruber. Hvor flinten har ligget dybere, har man været nødsaget til at lægge flintgravningen større an. Dette har igen krævet endnu bedre arbejdsredskaber, og sådanne gravninger er derfor antagelig først begyndt i den yngre stenalder.

Det er nærliggende at tro, at der mange steder i landet findes sådanne niche- og grubegravninger, hvor flinten er blevet fremgravet til eget forbrug; muligvis har driften været leverandør til tætboende stammer.

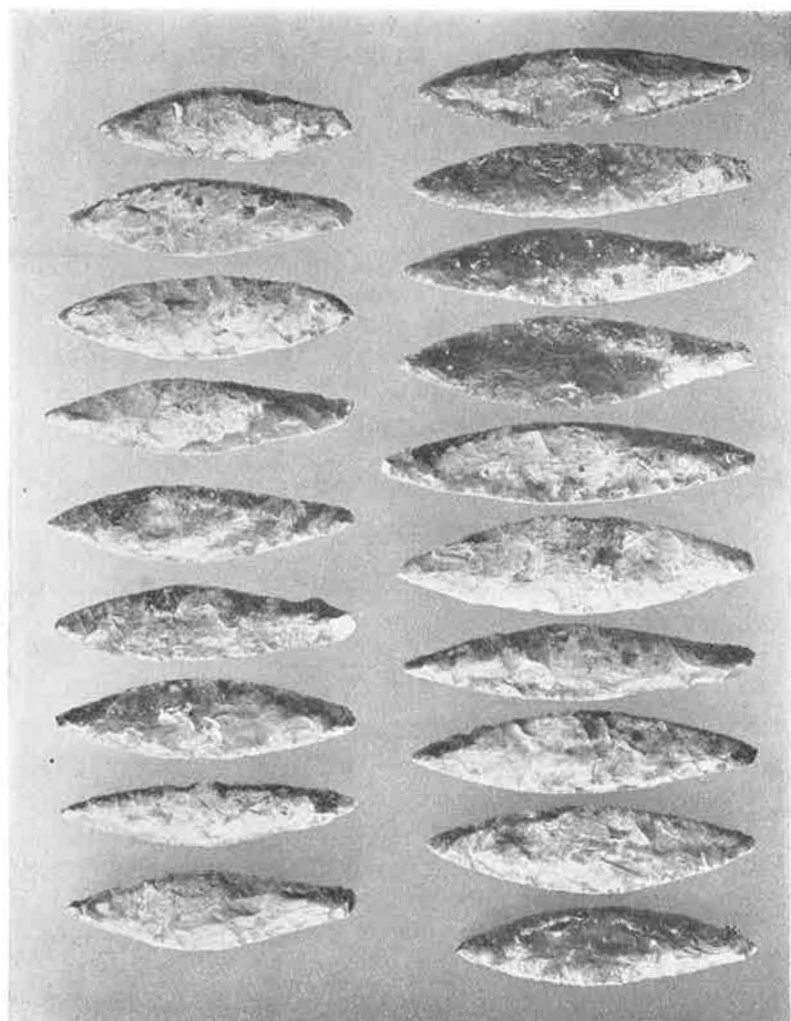

Flintblokkene eller halvfabrikataerne har været glimrende bytteobjekter. Man tør vel næppe på et så tidligt stadium tale om en vidtforgrenet export, som sikkert har været tilfældet fra den yngre stenalderes flintmine. Flere større samlede fund bestående av utallige økseplanker, der med sikkerhed kan bestemmes til at være dansk flint, er i den yngre stenalder blevet eksporteret (muligvis avhentet av fremmede). En række av fund, der vidner om et vidtforgrenet handelssamkvem i yngre stenalder.

Under et Aalborg-besøg udtrykte dr. phil. Therkel Mathiassen over for mig, at der i Aalborg skulle være store chancer for at finde en flintmine. Cementfabrikationen sluger hver dag tonsvis av kridt. Tegn på flintmine kunne muligvis findes i en av de store kridtgrave, som ligger i byens udkanter.

Jeg fattede interesse for sagen og foretog gennem længere tid en række undersøgelser i samtlige kridtgrave, dog uden resultat. Som nævnt i indledningen blev spydbladene den direkte årsag til det længe ventede fund. Jeg blev pr. telefon kaldt ud på skovbakken. Det oplystes, at man under grundudgravning i kontorassistent Debells grund var stødt på 19 spyd. Selvsagt var jeg ikke sen til at efterkomme opfordringen og tog omgående til findestedet. Her berettede arbejder Charles Larsen, hvordan han under udgravningen av grunden (matr. 9 de Gl. Hasseris by) pludselig havde fået de omtalte spyd på sin skovl.

Spydbladene var desværre allerede inden min ankomst blevet delt ud på flere hænder, og selve fundstedet beklageligvis avgravet således, at en nøjagtig beskrivelse av, hvorledes spydbladene har været placeret, kun kan omtales ud fra Charles Larsens forklaring. Han mente, at de hade ligget i en dyng, alle med spidsen mod syd.

De 19 lancetformede dolke

En teori fremsat av museumsinspektør Riismøller går ud på, at der ved sådanne nedlæggelser til depot eller offer er anvendt et femtalssystem, idet flere lignende fund på Aalborgs byjorder har bestået av styk-antallene 5, 10, 15 stykker, foretog vi omgående en minutøs undersøgelse av det bortgravede kridt, som var pålæst en vogn. Men i dette tilfælde var der kun de 19 stykker.

Jeg indmålte stedet, tog nogle fotos av den avgravede brink, der viste tydelige tegn på nedgravning i ældre tid, idet der var et blandet jord-kridtlag, der tegnede sig skarpt i den hvide kridtflade.

Spydene er ca. 13,6—19,5 cm lange, lancetformede, varierer svagt i den blågrå farve og er alle mere eller mindre patinerede. En geologisk undersøgelse foretaget av magister Ole Bertelsen, Danmarks geologiske undersøgelser, fastslog spydbladene til at være fremstillet av senon flint, den samme flintsort, der findes i Aalborg-kridtet. Karakteristisk for denne senonflint er nuanceringen fra brunlig sort gennem nuancer av gråbrunt til en lys gulligbrun farvetone i tyndslib. Det var ikke muligt at finde bestemmelige fossiler eller fragmenter av sådanne. I et av stykkerne blev ved denne undersøgelse fundet avtryk av bryozokoloni, antagelig tilhørende onychocella, men denne findes både i senon- såvel som i daniensflint og kunne ikke medhjælpe til nærmere bestemmelse av flinten. På spydbladenes overflade forekom flere kalkudskillelser, antagelig rester av kalkalger. Endvidere omtalte magister Bertelsen flintens patinering og henviste til Troels Smiths publicerede undersøgelse av Amagerbopladserne.

Når sådanne samlede nedlæggelser kommer for dagens lys, skelnes der mellem depot- eller offerfund,

sidste betegnelse vel nok den mest anvendte; dog tror jeg, den første i de fleste tilfælde er den mest rigtige.

Måske kan disse spyd eller dolkblades nedlæggelse tolkes som en tak, måske ovenikøbet til en eventuel flintgud. Men må man ikke hellere formode, at de er gemt bort, indtil der har været brug for dem.

Vi står på tærsklen til bronzealderen. Den første bronze er kommen til landet. Måske er der i bytte givet flintdolke eller halvfabrikata, der er endt i det flintfattige udland, hvor flinten har været en eftertragtet vare.

Det er sandsynligt, at der fra Aalborg-minen er udgået en sådan export. Hvad har vi fået i bytte? Svaret må lyde: bronze, måske skind, huder og kvæg, måske slaver.

Efter at ha undersøgt stedet, hvor spydbladene var blevet fundet, gik jeg hele udgravningen igennem og bemærkede nogle besynderlige hulninger ind i kridtvæggen; en enkelt hade form av en gang. Det var ikke vanskeligt at tømme den ud, idet fyldet lå løst i modsætning til selve kridtvæggen, der stod klippehård.

Aalborg museum foretog en undersøgelse under ledelse av museumsinspektør Riismøller, der meddelte, at den første flintmine i Danmark var fundet.

Museumsinspektør Riismøller og konservator S. Grantzau klarlagde ret hurtigt stenaldermandens graveteknik, d. v. s. det system, han har gravet efter, for der er virkelig tale om et system, der klart viser, at man derigennem rationelt har udnyttet flinten.

Først har han gravet en lodret skakt så dyb, at den har ramt det flintførende lag, og han har nedefter udvidet denne skakt og ved bunden, d. v. s. ved underkanten av flintlaget, dannet et jævnt glat gulv og har derefter udvidet bunden og fulgt flintlaget op ved at

grave sidegange (stoller) så langt, som han har turdet av hensyn til eventuel fare for sammenstyrtning. Når han hade tømt bunden af stollerne for flint, anlagdes der en ny skakt ved siden av, men så tæt, at stollen fra denne har ramt stollen fra den første, og for at få de store kridtdynger av vejen førte han fylden fra den sidst

Flintlaget in situ. Foto: P. Riismøller.

gravede skakt over i den første, og på denne måde har han faktisk spundet et diagonalvævet net av skakter og stoller over et større område, så bakken er blevet undermineret.

Byggeriet på kontorassistent Debells grund skulle forceres, og en virkelig undersøgelse ville komme til at strække sig over et længere tidsrum. En sådan langvarig undersøgelse kunne derfor ikke tillades, og undersøgelsen måtte indstilles. Udgravningen blev naturligvis daglig fulgt av museets folk.

Mellem den omtalte byggegrund og en nyanlagt sportsplads tilhørende Stolpedalsskolen findes et langt

Professor, dr. phil. C. J. Beckers udgravning af flintgrubeerne. (Sportspladsen. Foto: C. J. Becker.

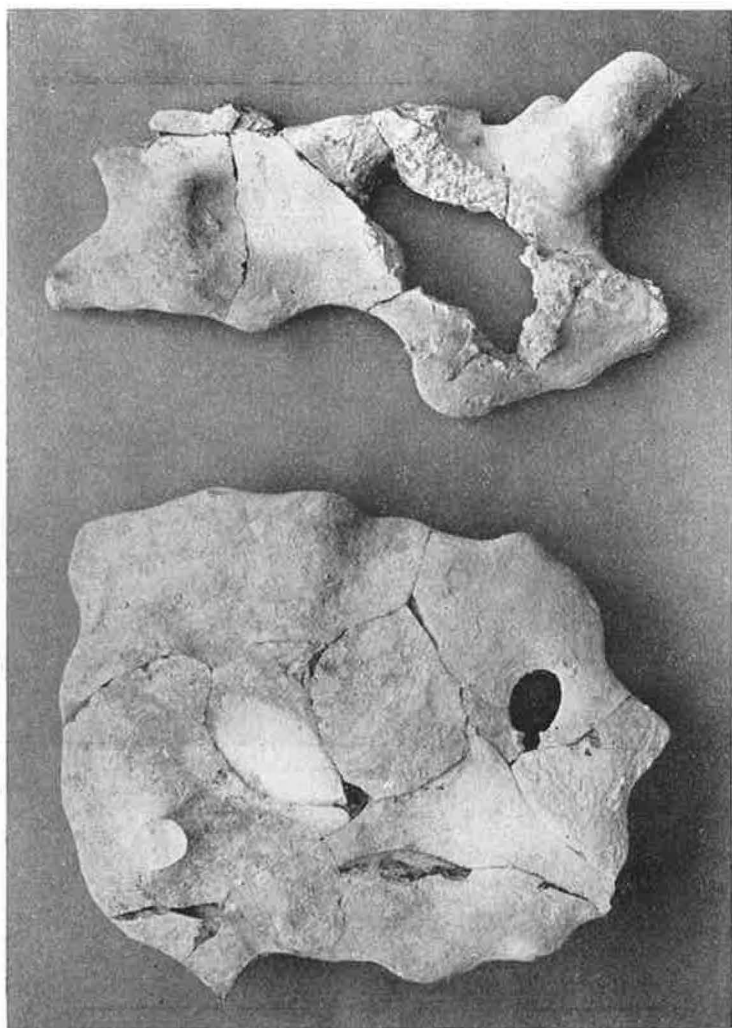
3 m bredt bælte, hvor Nationalmuseet ved dr. phil. C. J. Becker opnåede tilladelse til at foretage en undersøgelse. På dette sted kunne der graves i ro uden at virke forstyrrende på byggeri. Dr. Becker undersøgte bæltet (sportspladsen) hjulpet av konservator S. Grant-

Bakkeskråningen set fra sportspladsen.

zau, som allerede hade sine erfaringer fra første gravning.

Selve terrænet er en bakke, der skråner ned mod Stolpedalsskolen. Undergrunden er et sensenioansk kridtlag, dækket av et tyndt lag muld. Det øverste lag i kridtet er sandblandet og er rimeligvis den gamle overflade. Hele bakkedraget er overfyldt av store mængder av flintstykker og flintavslag, der tydeligt vidner om den virksomhed, som nu er skjult under

Kasserede flintknolde.

Foto: C. J. Becker.

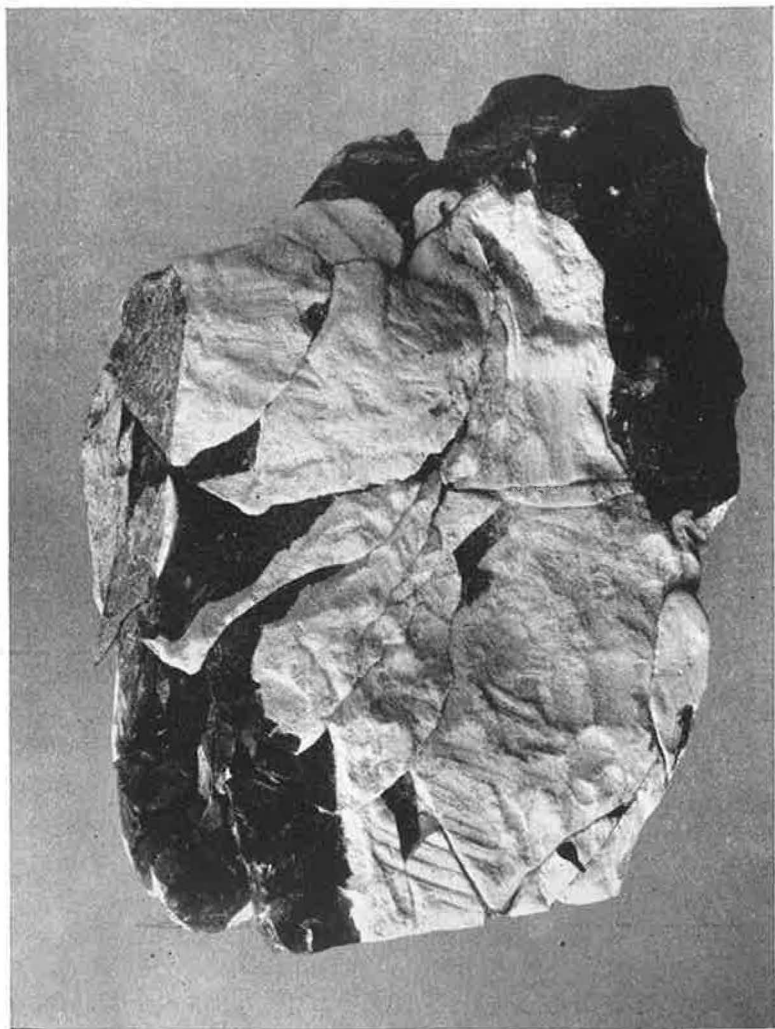

Foto: C. J. Becker.

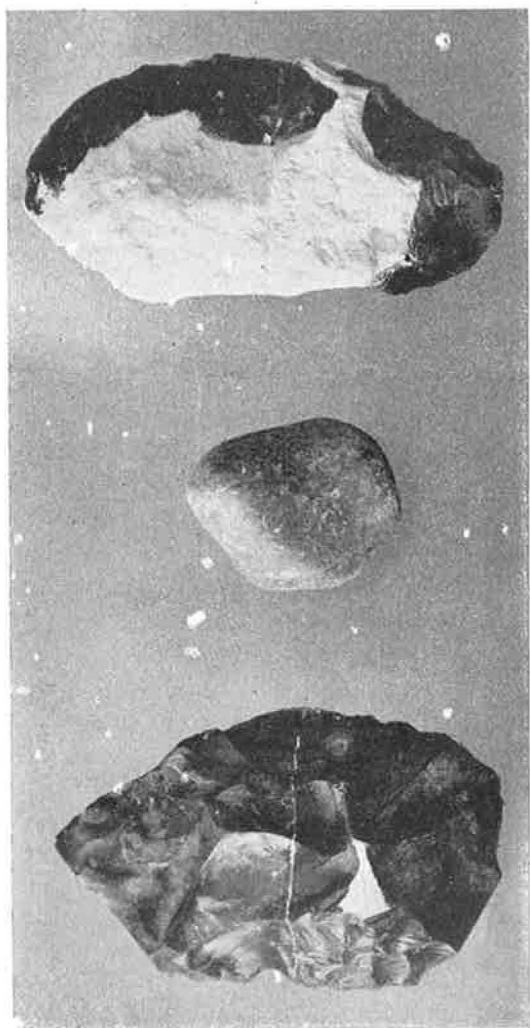
Flintblok samlet omkring et mislykket forarbejde til dolk.

mulden. En del flintplanker og forarbejdede og også enkelte hele redskaber er opsamlet på denne overflade. Området er interessant at av søge, idet man med held kan finde rester av lerkar og redskaber, der spænder over et tidsrum fra den ældste stenalder til middelalderens glaserede skår, over den nyere tids stjertpotter og rhinsk stentøj til vore dages jernstumper og granatsplinter. Et spredt virvar, hvorimellem jeg har fundet en germansk jernalderkors-fibula, en mindre armbrøst-fibula, samt en glasperle, der i datering falder fint ind i ensemblet, antagelig en sløjfet overpløjet jernaldergrav, hvis gravgoods siden er blevet spredt.

Efter at dette oldsagsrige muldrag var fjernet, kunne den egentlige undersøgelse tage sin begyndelse.

I den sydlige del av det avgravede bælte fremkom ingen gruber; derimod lå der nogle ret store ituslåede flintstykker, der senere er blevet samlet i ret store flager på Nationalmuseets laboratorium. Flintstykkernes placering viste tydeligt, at de var slået i stykker av mennesker, antagelig for at prøve, om disse knolde har været anvendelige. Flinten har sikkert været ubrugelig på grund av frostsprængninger eller de skiftende temperaturforandringer gennem tiderne. Desuden fandtes et søgehul ca. 1 m i diameter og 1 m dyb, og nord for dette fremkom det første tegn på, at man her hade ramt flintåren. Gruben udvidede sig stærkt i bunden og førte ind under sportspladsen. Flintåren har antagelig slået et knæk, da den glatte gulvflade sænkede sig mod øst. I denne grube fandtes enkelte flintavslag samt et neolitisk lerkarskår, det sidste i den opkastede fyld, hvorfor dette ikke kan anvendes som et sikkert dateringsmiddel.

Nord for denne omtalte grube fremkom endnu en grube, der var større og ved bunden ca. 3,25 m i tvær-

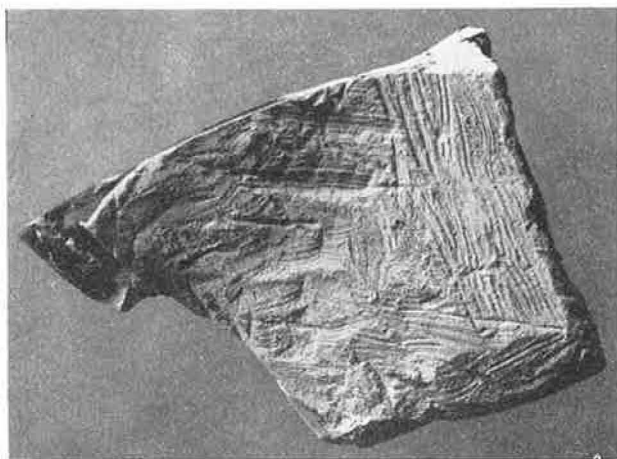
2 forarbejder, i midten slagstenen. Foto: C. J. Becker.

mål. Ved bunden er foretaget flere indhulninger (dybden var ca. 1,70 m på det dybeste sted, idet den faldt mod nordvest), der støder sammen med lignende hulninger fra tilstødende gruber.

Av sikkerhedshensyn har stenaldersmanden ladet en lille pille stå i kridtet; den skulle stive loftet av og forhindre sammenstyrting. På gulvet av denne grube var anbragt et sandlag, en anbringelse, som viste sig at gå igen i de senere fundne skakter. Meningen har sikkert været, at dette sandunderlag har været mere blødt og bekvemt at sidde på end den klippehårde kridtbund. Selv har jeg forsøgt med et stumpt redskab, at sidde på sådan en hård bund og brække de fastsiddende flintknolde fri av kridtvæggen, og så er det egentlig først, at man blir klar over det besvær, der er forbundet dermed. Det er forståeligt, at stenaldersmanden har forsøgt at kombinere det praktiske med det magelige. På dette omtalte gulv findes flere dynger av flintavslag indeholdende enkelte forarbejdede samt arbejderens »hammer«, slagstenen. Her har han kunnet sidde i læ for den bidende vind, og givet de rå flintknolde den første grove forarbejdning. Hejt over gruben fandtes 2 mindre skalpletter (en lignende 25 m ude på sportspladsens sydlige skrænt), og man tør vel formode, at grubegravningerne også har været at finde, dengang sportspladsen blev anlagt. En endnu større skalplet fandtes. Denne var iblandet talrige flintavslag og enkelte forarbejdede, men strakte sig desværre ind under en hæk, hvorfor en fuldstændig undersøgelse ikke lod sig foretage uden at skabe forviklinger med haveejeren. Øst for denne plet fremkom atter to større gruber, der heller ikke lod en undersøgelse muligt, idet disse førte ind under den nyanlagte sportsplads. Disse gruber var en del dybere end de først fundne. Naturligvis vil

flintlaget ligge dybere, efterhånden som man kommer længere op på bakken (dybden var her 1,80 m).

På flere av de kasserede flintstykker er tydelige spor av skrab i den på flintknoldene siddende kridt-overflade. På en urørt kridtoverflade har jeg med et skarpt flintstykke skrabt det fastsiddende kridt av, hvorved der er fremkommet skrabemærker nøjagtig

Flintstykke med tydelige skrabemærker.
Foto: C. J. Becker.

magen til de mærker, stenaldermanden har lavet i sine flintknolde.

I bunden av en grube fandtes nogle mindre dyreskeletter av en mus og en snog. Dyrene er sikkert faldet i gruben og er døde av sult. I senere undersøgelser er fremkommet utallige skeletter av små gnavere.

Efter nivelleringer, indmålinger samt fotografering blev flintminegravningens anden fase avsluttet.

I september 1950 foretog Aalborg museum atter en undersøgelse under ledelse av konservator S. Grantzau.

Også her var forestående byggeri årsagen. Under gravning til en kælder til arkitekt Høyers nybygning fremkom skakter, hvis dybde chokerede os, idet de var ca. 3,30 m dybe. Desværre kunne der heller ikke her foretages en gennemgribende undersøgelse. Dog gjorde konservator Grantzau en vigtig iagttagelse, idet han opdagede en del runde 3—4 cm dybe borehuller ind i væggen omkring de endnu siddende flintknolde. Efter det kendskab, man har til udenlandske flintminer, hvor man ved, at hjortetakshakken har været anvendt til at brække knoldene fri af kridtet med, tør man formode, at disse borehuller, som her blev fundet, er mærker efter et hjortetaksredskab, blandt andet også fordi størrelsen af hullerne passer med størrelsen på en hjortetaksspids. Selvfølgelig kan en egetræspig også være redskabet, der har sat disse spor efter stenaldermandens arbejde.

»Jysk arkæologisk selskab«s sommertur i Aalborg-egnen gav stødet til den indtil nu største flintmineundersøgelse i Danmark.

Styrelsen i lokalkredsen gjorde naturligtvis sit bedste for til denne dag at sammensætte et program så righoldigt som muligt. Flintminer var noget nyt, og kunne deltagerne i turen rejse hjem fra Aalborg med den oplevelse at ha set en flintmine, måtte det for arkæologisk interesserede alene være turen værd.

Der var nu kun få muligheder, idet villagrundene delvis var bebygget eller tilsået, hvorfor jeg sammen med fabrikant J. Stadsing gik terrænet igennem. Vi gravede efter opnået tilladelse en søgegrøft på en markvej bag arkitekt Høyers villa, Græsvejen. Ved indsats fra enkelte av Jysk arkæologisk selskabs medlemmer kunne vi i løbet av få dage påbegynde ud-

Udgravning med skakt. (Græsvæjen.) Foto: Egon Rasch.

tømningen av første skakt. Fundet av denne resulterede i en senere stor gravning 1952—53.

Vi begyndte at grave grøften i syd ca. i niveau med de før omtalte flintminegravninger og gik ret nord. Det er ret vanskeligt at finde frem til skakterne i de øverste sandblandede kridtlag; skakternes overkant flyder ud i dette blandede lag og kan ikke bestemmes helt nøjagtige. Derimod tegner de sig skarpt fra den hårde kridt allerede i ca. 40—50 cm dybde. Optømningen av første skakt foretoges først ved hjælp av skovlen; men efterhånden som vi kom ned i dybden, blev det løse sandjordsblandede fyld hejst op i spande og blev derefter bortkørt på hjulbør. Arbejdet var faktisk ret besværligt, selv med vore moderne redskaber. Måske har også stenaldermanden hejst fylden op i spande, måske skindsække eller risflettede kurve. Bort-

kørsel har ikke været nødvendig, idet fylden fra den ene skakt, som allerede nævnt, er blevet fyldt ned i den næste; men til gengæld har han skullet arbejde sig ned gennem den hårde kridtklippe.

Den omtalte skakt var 4 m dyb. Som kendt fra andre skakter mærkede vi straks, når skaktbunden var nået, idet skovlen her ramte den klippehårde bund. Denne udvidede sig på samme måde som i før udgravede skakter; en stolle førte ind i syd, i sydøstlige hjørne sad en del større flintknolde, som af én eller anden grund ikke var blevet taget op. Skaktens form var nøjagtig den samme, som vi kendte ud og ind, og efter alt at dømme var der kun enkelte problemer tilbage, som skulle løses, blandt andet hvor stort et areal flintminen spænder over, samt hvor dybt man er gået ned for at opgrave flinten. Vi forlængede derfor søgegrøften. Den gamle overflade tegnede sig her i større og mindre dynger, antagelig resterne efter stenaldermandens kridtdynger. Et stykke længere mod nord bemærkedes en samling af flintafslag, et tydeligt tegn på, at en skakt var nær. Denne blev udgravet, og den viste sig at være 4,20 m dyb og udvidede sig i bunden med en grube mod øst og en grube mod nord. En stolle mod syd førte imod en tilstødende skakt. I den nordlige indhulning fremkom flere museskeletter og utallige borehuller.

Den næste skakt, der udgravedes, var endnu dybere, idet vi her kom ned i en dybde af 4,45 m. Også her var tydelige borehuller.

I samarbejde med det lokale museum blev 3 skakter, der stod i forbindelse med hverandre, udgravet. Stollen, som fører ud fra den ene skakt, rammer stollen, der går ud fra den tilstødende skakt. Anlagt på denne måde for at udnytte så megen flint som muligt

og antagelig ikke for at skabe forbindelse mellem skakterne. I stollen fra sydlige sidstnævnte store skakt til nordøstlige skakt stod en pæn, kraftig bærepille fra gulvet op imod det bikubeformede loft, der gik næsten ned til det jævne gulvlag. Enkelte steder på dette gulvlag lå små ophobninger av havesnegle, sikkert måltids-

Stoller mellem to skakter.

Foto: Egon Rasch.

rester. I en enkelt sådan formodet måltidsdyngge i nordøstlige skaktfyld i 1,80 m dybde lå 3—4 museskeletter. Det er usikkert, om også musene er blevet fortæret, eller om disse, efter at være faldet i skakterne, har søgt sig et skjulested i snegledyngerne.

Efter at ha udtømt nordøstlige skakt, der iøvrigt blev lokaliseret fra bunden av stollen fra den tilstødende skakt, opmåltes denne til en dybde af 5 m. Fra bunden førte igen stoller ud til to andre ved siden

av liggende skakter. På bunden av nordøstlige skakt kunne konstateres to gulvlag; også her var der fyldt sand på. Under dette lå en del flintavslag, og i væggen fandtes borehuller.

Den fornemmelse, man har, når man ligger og graver nede i bunden av disse skakter og stoller, er mærkelig. Stenaldermandens skrab i flintstykkerne, borehullerne i væggen, de små måltidsrester i krogene ligefrem taler til én; man synes, han må være her endnu. Kølgt er der, klamt og fugtigt. Vandet driver ned ad det fugtige kridt. Små, sorte biller kravler frem av sprækkerne; man forstår ikke, hvad disse kan leve av. Når en ny stolle tømmes, venter man faktisk at finde skelettet av stenaldermanden, hvilket var tilfældet ved udgravningen av en udenlandsk flintmine, hvor et menneskeskelet blev fremgravet i en sammenstyrtet stolle. Ens medhjælpere, som står ovenfor, synes én at være så fjerne; man føler sig i et sådant øjeblik i en anden verden tusinder av år tilbage. Det hele synes så mægtigt og stort udført, skakt ved skakt i hundredevis, måske i tusindevis.

Det må ha krævet et større samfund; der ligger organisation bag det hele; til et så stort anlæg må man formode, der har været en ledelse. Spørgsmålet, om denne industri har været baseret på frivillig arbejdskraft, eller om slaver har kæmpet sig gennem tilværelsen ved dagligt slæb i denne mine, står uløseligt.

Fundmaterialerne fra alle flintminegravningerne tyder på, at man i Aalborg-minen har specialiseret sig inden for dolk- og spidsvåben, idet hovedparten av forarbejderne, som er fundet, er begyndelsesarbejder til disse våbentyper. Muligvis er grunden den, at flinten har været velegnet til disse redskabsformer. Stykkerne

har ikke været så store, at større planker, f. ex. økseplanker til de store økser, har kunnet fremstilles.

Selve mineområdet har været arbejdsstedet, exportvirksomheden; der er intet tegn på beboelse eller grave. Derimod findes der på bakkeskråningen fra det nye kapel på Bejsbakken et markstykke, der falder ned mod Gl. Hasseris mod vest, flere tydelige flintavslagspladser, hvor det flyder med mindre avslag, der mere tyder på avslagene fra en fintilhugning i modsætning til flintminens avslag, der med sikkerhed kan siges at være de avslag, der er fremkommet ved den første grove forarbejdning. På disse flintpladser er desuden opsamlet adskillige halve og hele dolktidsredskaber (dolke og spydspidser). En undersøgelse av flintsorten har godtgjort, at det er samme flintsort som den, der er opgravet i minen, men alligevel ikke et sikkert bevis på, at det er de samme mennesker, der har været beskæftiget i flintminen.

En henvendelse til Aalborg historiske museum vedrørende et dolkefund av en enkelt flintdolk gav stødet til endnu et flintminefund.

Under en udgravning til en større nybygning på Hobrovej i grundene op mod Skipper Klementstatuen (matr. a m p af Aalborg købstads byjorder) har en av arbejderne fundet omtalte dolk. Konservator Grantzau tog til findestedet og bemærkede straks, at der også her i kridtet i gammel tid har været udvundet flint. Også her skulle byggeriet forceres, således at en undersøgelse foreløbig ikke kan foretages.

Flere steder på Bejsbakken findes tegn på flintminedrift, der sammen med de omtalte udgravede flintminer er bevis på, at Aalborg har haft betydning som flintleverandør i oldtidens handel.

H e n v i s n i n g e r :

Professor, dr. phil. C. J. Becker: Nationalmuseets Arbejdsmark 1951, Acta archæologica 1951 og museumsindberetningerne. Magister Poul Simonsen: Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie 1951.

AF ULSTED SOGNS HISTORIE

(SØNDRE DEL AF SOGNET)

VED KR. VÆRNFELT

Syd for Ulsted by skyder Lundebakken sig som et forbjerg ud i de lavtliggende strækninger, der danner sognets sydlige og østlige del.

Disse strækninger består af kær, heder og rimmer og er nu tildels opdyrkede; men engang rullede stenalderhavets bølger hen over dem og brødes med Lundebakkens skrænter.

Dels på bakkens top, synlige i milevid omkreds, og dels på dens skrænter ligger en halv snes gårde, som kaldes Ulstedlund, Lundegårdene eller blot Lunden.

I de gamle matrikler lokaliseredes disse navne nærmere, således at matr. 21, Karl Munks gård, kaldes Ulstedlund, matr. 25 kaldes Store Sønderlund eller Sønden Lunden, og de øvrige gårde blot Lunden.

Men allerede længe før den tid brugtes navnene som nutildags i flæng. »Han bor oppe i Lundene,« siger man længere østerpå.

I middelalderen var såvel bakken som lavlandet dækket med skov, og et gammelt sagn beretter, at egebjælkerne i Ulsted kirke er huggede i slugten »Døll« sønden for kirken.

Så sent som o. år 1600 lå der sydøst for Ulsted kirke en skov på 15—20 tdr. land; den hed Ulstedlund.

Længere mod øst lå den i vore dage forsvundne skov Rønholt. Den var betydelig og strakte sig fra Gravholt skel til Lundebroen.

Fra Lundebroen og hen imod Broktved (Brå-tved) lå »Små-Kjæret«, et krat af el og birk, og sønden for bakken hen imod Elsnab var der atter kratskov.

Skovene ved Ulstedlund fik deres store knæk i det 17. århundrede. Under de 3 fjendtlige indfald brugte tyskerne og svenskerne en mængde træer til brænde og skanseanlæg — og egnens bønder benyttede sig forøvrigt også af den gunstige lejlighed til at sikre sig lidt gratis træ.

Om denne hensynsløse ødelæggelse af skovene vidner tingbøgernes utallige synsforretninger.

Herskabet på Vraa holdt en hel del skovfogeder til at have tilsyn med godsets vidtstrakte skove. Som løn for arbejdet ydedes der gerne lempelser i hoveri og landgilde.

Meget ofte var en eller flere af lundeboerne skovfoged. O. 1640 var Christen Knudsen skovfoged i Rønholt og Svend Jørgensen i Ulstedlund, medens Niels Christensen i Sønderlund havde opsyn med Små-Kjæret.

De to sidste poster faldt snart væk; men der vedblev at være skovfoged i Rønholt til efter 1850.

D. 16. marts 1647 mødte skovfogederne på Kjær herreds ting og vidnede om skovenes ødelæggelse i svenskekrigen de tre foregående år. Der var hugget træer til brændsel, staldtømmer og rustvogne til svenskerne, og næsten alle fæsterne i Ulsted samt folk fra Øster og Vester Hassing, Gaaser og Føltved var implicerede i sagen. Men alle de tiltalte hævdede, at deres skovhug var sket på svenskernes befaling. Blandt andet var der hugget en snes bøge og ca. 160 ege i Rønholt

samt 70 bøge i Ulstedlund, og Vraa fuldmægtig bebrejdede skovfogederne deres formentlige pligtforsømmelse.

Christen Knudsen i Lunden forsvarede sig —: »och ydermere vand (vidnede) fornævnte Christen Knudsen, att der meget miere Bleff hugen wdi fiendernes tid, som hand icke kand vide att giøre Nogen Redschell for — formedelst han icke kunde — ey heller Torde komme ad Skoffuen.«

Lars Gundesen i Skovhuset (nu Vindelborg) og Niels Lauritzen på Rimmen, der havde opsyn over Rottrup og Gjettrup skove, sagde, at træerne var hugget på rytternes befaling, idet løjtnanten på Vraa og vagtmesteren på Elkjær forlangte træ til rustvogne, staldtømmer og brændsel.

Første gang vi hører Ulstedlund omtalt er 1406; thi nævnte år skænkede fru Inger Jensdatter noget gods i Kjær herred til Vor Frue kloster i Aalborg som sjælegave for sin afdøde mand Mikkell Krabbe.

Før Ulsted sogns vedkommende bestod godset af 4 gårde samt skoven Ulstedlund, der fra Arilds tid hørte til Tobiases gård i Lunden.

Krabbeslægtens gods i Ulsted har vel bl. a. omfattet Ulstedlundgårdene og Krabbesbro.

Elsnab er en gammel jordegens gård, hvor der i middelalderen boede »bønder«, d. v. s. selvejere. Den sidste »bonde« på Elsnab gav sig, sagtens på grund af økonomiske vanskeligheder, kort før 1400 ind under Børglum kloster og blev fæster.

Da, som ovenfor sagt, Vor Frue kloster i 1406 kom i besiddelse af krabbernes gods, opstod der snart skelstridigheder mellem de to mægtige klostre og deres bønder i Ulstedlund og Elsnab. Herom beretter følgende tingsvidner fra Vor Frue klostres arkiv:

- 1440: Morten Spangs Provst i Viborgs Brev, at han med andet godt Folk haver overværet og set, hvorledes Sognemændene haver udvist Skel imellem Ulstedlund og Børglum Klosters Ejendom, og hvad fornævnte Sognemænd haver vidnet derpaa.
- 1458: Et Tingsvidne af Kjær Herred efter et Brev, en Præst nogen Tid siden paa Tinge der haver ladet læse, lydende for hvad Aarsag Provst Jes begyndte den Trætte om Ulstedlund, og at det ikke hørte ham til.
- 1458: Et Tingsvidne af Kjær Herred, Thord Nielsen [Herredsfoged] udgav, lyder, at Børglum Kloster haver ingen Ret til Ulstedlund, og at Provsten og hans Fuldmægtig Hr. Mads i Hundslund bekendte det, at hvad de havde gjort, gjorde de for at befri deres Bonde med, som havde hugget der.
- 1477: Et Sognevidne af Klarup paa Ulstedlund.
- 1496: Biskop Niels Glob's Dom imellem Prioren i Vor Frue og Provst Simon i Børglum om Skovskifte i Ulstedlund og Elsnab paa Ulsted Mark liggende (Ældste danske Arkivregistraturer).

Ved reformationen 1536 inddroges kirkegodset, og kronen, som 1519 kun ejede een gård i Ulsted by og den ene af Gjettrup-gårdene, kom nu i besiddelse af Elsnab og Lunden, Vitskjøl klostres gods, d. e. nordre ejerlav, Ulsted-Melholt, samt det øvrige gejstlige gods i sognet.

Efterhånden afhændede kronen atter godset til forskellige verdslige herrer.

D. $11/8$ 1573*) solgtes Elsnab m. m. til Otto Banner

*) Kronens skøder.

på Asdal, som ved samme lejlighed købte Gandrupgård og 2 mindre gårde i Gandrup.

Hverken Ulstedlund [matr. 21], Elsnab eller Gandrupgård nævnes i lensregnskabet 1562 blandt kronens gods — og disse gårde har vel da været bortfæstede til Otto Banner.

1658 hørte de 3 gårde til Næs [Lindenborg].

De ældste bebyggelser i Lunden er matr. 20 [Tobiasgården] og 23 [Ths. Thomsen]; allerede i middelalderen lå disse gårde på deres nuværende pladser.

Matr. 24 [Jørgen Larsen] og 22 [S. Andersen] kaldes 1626 for »bygger«, d. v. s. afbyggersteder, og må da have været af forholdsvis ny dato.

Matr. 19 [Ant. Batsbjerg] kaldes 1664 et bygge; den er afbyggergård fra matr. 22.

Disse 4 gårde hed »Lunden«, og de havde særjord.

Matr. 21, Ulstedlund, er en udflyttergård fra Ulsted. Den lå oprindeligt lige vesten for Østergård [Bødkergård] på den plads, hvor på det ældste matrikelskort hus nr. 80 ligger.

Efter udflytningen vedblev gården at høre under Ulsted bys ejerlav og fællesskab.

Matr. 25, Store Sønderlund, er udflyttet fra Ulsted ca. 1600; den lå nordvest i byen.

D. ^{30/11} 1579¹⁾ solgte kronen Ulsted sogns nordlige del til Henrik Gyldenstjerne til Aagaard og Vraa, og d. ^{4/8} 1626²⁾ købte Hans Lindenov til Hundslund, som nu ejede Gjettrup og Vraa, resten af kronens gods i Ulsted sogn.

Dette gods var det meste af byen, Lunden, Langtved og Nør Bastbjerg.

I skødet står bl. a.: »— Ligeledes Hr. Christen i

---

¹⁾ og ²⁾ Kronens skøder.

Ulsted af en Løkke*) i Ulstedlund 12 Skilling, endvidere Ulstedlund, Laurids Jensen, skylder aarlig 2 Pund Smør, og ligger en liden Lund til samme Bolig, kand fede 10 Svin; der foruden ligger Fællesskov en liden Andel, som gaar gennem Kæret, og haver ikke tilforn, som Bønderne skal have bekjendt, været sat for nogen Svin, men kan taale 2 Svins Olden [i Skat], — — endvidere findes tvende Bygger i Ulstedlund — den første Svend Jørgensen paabor, skylder aarlig 2 Tdr. Byg, 2 Marks Gæsteri, den anden, Jep Espensen paabor, skylder 2 Pund³⁾ Smør.«

Hans Lindenov ejede nu hele Ulsted sogn med undtagelse af Elsnab, Ulstedlund matr. 21, Sønderheden, Vestre Møllegård samt nogle enkelte huse i byen; men dette spredte gods købtes efterhånden af hans efterfølgere, så datterdatteren, fru Kristine Beck, o. 1700 var eneherre i sognet.

En del af fæsterne hørte under Vraa, men de fleste under Gjettrup gods.

Ulstedlund og Sønderlund hørte til Vraa, de øvrige lundegårde til Gjettrup, Sdr. Bastbjerg og Elsnab til Vraa, Nør Bastbjerg derimod til Gjettrup.

Matriklen af 1662 med de indleverede jordebøger og matr. 1664, samt matr. 1688 med dens forarbejder, de gamle markbøger, giver oplysninger om ejendommenes hartkorn, landgilde, udsæd, høavl og areal samt forskellige andre forhold. De talrige ekstraskatter fra samme tidsrum beretter om folkehold og besætning m. m., og vi får gennem disse kilder et udmærket indblik i de gamle Ulsted-boeres landbrug.

Gårdene var kun små og ringe — den mindste havde ikke 10 tdr. land under plov, og besætningerne

*) Løkke: Indhegning.

³⁾ 1 pund smør = 7¹/₄ kg.

var usle. Nu kan man dog ikke helt stole på besætningsopgivelserne; thi af letforståelige grunde opgav man ikke mere end højst nødvendigt til skattemyndighederne.

Der findes ofte stor uoverensstemmelse mellem en gårds besætning, optalt af synsmænd ved et skifte [tingbøgerne] — og samme besætning, opgivet af fæsteren til skattemandtalslisterne [amtsregnskaberne].

Retstrætterne og skifterne i tingbøgerne giver udmærkede oplysninger om folks livsvilkår og levevis i de tider.

Man levede yderst spartansk, og rede penge var der kun få af mellem folk. Ved skifterne fik børnene deres arv udlagt i form af kreaturer, bæster, klæder og møbler, kun sjældent i penge.

En undtagelse herfra danner dog herredets gamle stoute fribondeætter [Kjærulf, Mørch, Munk, Juul, Steen o. s. v.].

Endnu så sent som henimod år 1700 havde disse ætter rester tilbage af gammel velstand — og en velhavende fæstebonde kunde i ny og næ forstrække en eller anden forarmet junker med et stort pengebeløb, mod forsvarligt pant i jordegods — selvfølgelig.

Således lånte den fordrukne Albert Bille til Langholt 1000 rdlr. af sin fæster på Nr. Ravnstrup, Simon Simonsen († 1682), og da han ikke kunne betale lånet tilbage, overtog Simons enke, Maren Kjærulf, gården. Simon var fra Ulsted, søn af Simon Holsten på Klitgård og Margrethe Simonsdatter (se senere under matr. 21).

Markbogen fortæller 1683 om Lunden folk: »De have fornøden Kaaljord ved derris Gaarde. Fornøden Ildebrand af Skott- og Splittørf — men ingen Lyngslet.

Bygningstømmer købes ved Vesterstrand af Nordmændene, 5 a 6 Mil borte.

Hiultømmer købes i Sundby. Gjerdsel bestaar af Jorddiger, undtagen Lucket ved Gaardene, der bestaar af Elleris, som købes for Penge paa adskillige Steder. Maler Korn i Aslund Mølle eller i Hundslund Mølle 2 Mil borte, saa vel som lidt i en Mølle, som findes i Sognet [d. e. Østre Mølle].«

Fra o. 1700 til o. 1750 nedsank bønderne i uslere kår, samtidig med at herremændenes magt over dem voksede; men de stridbare vendelboer blev aldrig herremændenes slaver i så høj grad som fæsterne på øerne, og selv i den største fornedreelsesperiode satte de sig tappert op mod godsejere, ridefogeder og forvaltere, hvis de mente sig forurettede; det fortæller de gamle tingbøger meget om.

Fraset tingbøgerne og den ældste Ulsted kirkebog [1684—1814], findes der i tiden 1688—1791 kun få og spredte kilder til sognets historie; thi desværre er næsen hele Vraa godsarkiv forsvundet.

»Efterretninger efter Plakaten af 24. Juni 1791« giver atter besked om landbrugets tilstand — om hoveri, landgilde, avl og besætning — og en endnu opbevaret skifteprotokol over Vraa gods 1790—1817 giver ligeledes udmærkede oplysninger.

Det synes nu atter at dages for bønderne; thi regeringen havde på forskellig måde søgt at støtte dem, bl. a. ved ophævelse af stavnsbåndet. Skifterne er nu »federe«, samtidig med at gårdenes opdyrkede arealer og besætninger er stærkt forøgede.

Lundefolkenes hoveri var overkommeligt, og to fæstere var helt fri, Bertel Thomsen som skovfoged og Simon Jensen i den tidligere selvejergård.

Grevinde Mariane Dorthea Holck solgte 1798, skøde

1799, Gjettrup med bøndergodset i Ulsted til et interessentskab, som straks gik i gang med at »slagte« godset.

D. 24. oktober 1798 kl. 10 formiddag mødte de Ulsted mænd i præstegården; thi nu skulle Ulsted by og Lunden udskiftes. Hr. ritmester Schuchardt⁴⁾, der var antaget til at forestå udskiftningen, havde den 17. september tilendebragt opmålingen og fordelingen af markjorderne — og ønskede nu at høre bøndernes mening.

Udskiftningsplanen vakte stor utilfredshed samt indbyrdes kiv blandt fæsterne, særlig da hos gårdmændene, der ifølge ministeriel forordning skulle afgive jord til byens talrige husmænd. De skulle ialt aflevere 59¹/₄ td. land, og deraf faldt 3 tønder på lundeboernes part.

Ifølge ovennævnte forordning måtte herskabet højst fradrage en gårdmand 3—4 tdr. land, men dette var aldeles ikke overholdt.

F. eks. skulle Christen Pedersen [matr. 30] og Johan Hansen [matr. 31] af med henholdsvis 10 og 7 skpr. hartkorn af deres indmarksjord, hvilket svarede til godt ¹/₅ af hele arealet — så man forstår, at disse to mænd var ikke særlig i gunst hos herskabet. Andre gårdmænd i Ulsted, som bedre havde forstået at begå sig, slap helt fri. Dette var aldeles uretfærdigt, og i 1799 klagede fæsterne i Ulsted til rentekammeret.

Desuden skulle 8 af bønderne flytte ud på marken — men de, som loddet traf, blev meget krænkedede; thi hvem vilde vel ud på den vildene mark som nybygger, bort fra den kære, gamle landsby, hvor de to lange rækker af gårde og huse lå så hyggeligt, og hvor man kunne stå i sin port og bakke på merskum-

---

⁴⁾ Medejer af Gjettrup gods.

meren, mens man sludrede med naboen, der stod i sit gårdsled og nød fyraftenen.

Følgelig klagede samlige 8 udflyttere d. 27/1 1800 til regeringen, og klagen var meget hvas, idet bønderne gik angrebsvis til værks og bl. a. beskyldte Gjettrups ejere for at have forhugget sognets skove.

Markernes fordeling var man heller ikke tilfreds med, og udskiftningen blev ikke tilendebragt før 1806.

Blandt de ivrigste klagere var Tobias i Lunden, der mente sig særlig hårdt behandlet, noget kommissionen da også gav ham ret i.

D. 3. maj 1800 mødte de 4 mænd fra Lunden, Tobias, Simon Jensen, Ole Hat og Jep Hansen [Niels Espensen og Bertel Thomsen var selvejere] for kommissionen — »der betydede dem Gjettrups Ejeres Paa-stand om at afgive Jord til 2 à 3 ny Huse paa deres i Fæste havende Steder; men de erklærede, at de ikke kunde taale at miste nogen Jord til de nye Huse fra deres Steder, hvortil de ikkun havde lidet Jord, som de særlig behøvede til egen Brug og Næring for dem og deres Familie, hvortil Ejerne svarede, at hvad Jeppe Hansen og Ole Andersen angik, vilde de frafalde deres Paastand, men forsaavidt Tobias og Simon Jensen angik, da kunde de godt taale at afgive nogen Jord.«

Tobias havde 1-6-1-2 hartkorn og 15 tdr. land om gården og Simon 3-1-3-1 hk. og 19 tdr. land om gården, hvilket var mere end gårdmændene i byen på samme hartkorn havde.

Derfor mente kommissionen, at de to mænd i for-ening burde aflevere 3 tdr. land agerjord, og således blev det, skønt Gjettrups ejere mente, det var alt for lidt.

Simon afgav $1\frac{7}{8}$ td. land og Tobias $1\frac{1}{8}$, og som

vederlag fik de en nedsættelse i deres landgilde på henholdsvis 1 rdlr. og 3 mk. 9 sk.

Så skred da udskiftningen frem under idelig vrøvl og megen spektakel, og hen på året 1806 mødte Ulstedboerne for sidste gang for kommissionen for at erklære sig angående slutresultatet.

»Peder Andersen i Lille Sønderlund og Søren Svendsen i Store Sønderlund erklærede at være tilfredse med Magelæget med Ulsted By. Beboerne i Ulstedlund: Jeppe Hansen, Tobias Jensen, Jens Simonsen, Bertel Thomsen og Ole Andersen erklærede, at de ikke havde noget at erindre imod det posterede Magelæg.

Niels Espensen mødte og erklærede, at han ikke førte nogen Klage, selv om hans Ejendom var falden noget tør over Banker; men han ventede, at han maatte komme i Betragtning til en god Græslod, dog ikke fraskilt hans øvrige Naboer i Ulstedlund — naar Engene skulde udskiftes.«

Der fortælles, at under opmålingen boede landmåleren på Lunden hos Bertel Thomsen, der assisterede ham ved arbejdet.

Ved udskiftningen mente Bertel sig forurettet, hvorfor han bebrejdede landmåleren og sagde, at det var en ringe tak og fornøjelse, han og hans kone fik for al deres tidsspilde og ulejlighed.

Landmåleren sagde da: »Ta'en nu med Ro, Bertel, vi er jo ikke færdige endnu!«

Da Rønholt kort efter blev udskiftet, tildelte han Bertel Thomsen hele to store og smukke skovlodder her. »Du er jo Skovfoged,« sagde han, »og derfor skal du have noget Skov at tumle med, — er du nu tilfreds?«

Om samme skovfoged berettes, at han var så brøllende stærk. Når han fældede småtræer i sin kærlod

neden for bakken, bar han selv træerne hjem til gården. »To, det Træ, en kan rejse paa Enden, kan en da også bære hjem,« sagde han.

DE ENKELTE EJENDOMME, DERES FÆSTERE
OG EJERE
MATR. 19 (ANTON BATSBJERG)

Allerede 1600 havde gården, der er en parcel af matr. 22, sin særlige fæster; men den optræder dog ikke som selvstændig ejendom før 1664.

I matriklen 1662 nævnes den slet ikke, idet den regnes for en del af matr. 22; men i matr. 1664 står den opført med 5 skpr. 1 fdk. 1 alb. hk., og der fortælles, at »den nylig er opbygget og kan saa i det højeste 2 Tdr. Sæd.« 1684 bestod besætningen af 1 ko og 2 får, og dens opdyrkede areal var 7 tdr. 3 skpr. land; desuden havde den andel i fællesdriften.

Gårdens 16 agre lå norden og vesten husene. 1688 blev dens hk. sat op til 1-0-3-1.

1791 berettes følgende: Hartkorn 1-0-3-1. 5 tdr. rugland. Jorden drives som alsædejord. Middelhøst: Rug 12 tdr., byg 10 tdr., havre 2 tdr., græsning på overdrev til 5 store kreaturer. Besætning: 3 bæster, 1 plag, 4 køer, 5 ungnød, 8 får og 2 svin. Landgilden var 1 rdrl. og hoveriet til Gjettrup $3^{17/19}$ pløjedage, $5^{11/57}$ spandage og $21^{5/57}$ gangdage; deraf falder i det højeste $2^{1/2}$ dag pr. uge fra 1. april til 1. juli, 5 dage pr. uge i høstens tid og 3 dage pr. uge fra 1. oktober til 1. april.

1816 var markarealet $14^{1/2}$ td. land og hk.: 1-1-3- $2^{1/4}$; men hartkornet forhøjedes 1844 til 1-2-3- $1^{3/4}$. Ved den 8. almindelige vurdering til ejendomsskyld 1936 blev gården vurderet til 20.000 kr., deraf 11.500 i grundværdi. Hartkorn: 2-1-3- $1^{1/2}$. Areal: 22,4 ha.

Fæstere og ejere.

1600 og 1609: *Lars Juel*⁵⁾. 1672 og 80: *Peder Bertelsen »Skjød«* eller »Knirr«, som var fra Knirren i V. Melholt, g. m. Mette Jensdatter fra Gjeraagård. Deres efterslægt beboede gården i mange år: *Peder Pedersen Skjød*, *Jens Pedersen Skjød* og *Peder Jensen Skjød*, hvis enke Kirsten Espensdatter i 1763 ægtede *Jeppe Hansen* fra Nørgaard i Melholt. Jep havde været hjælpelærer i Ulsted og var en oplyst og anset mand, der i kirkebogen ofte figurerer som forlover eller fadder. Han havde en poetisk åre og lavede sange ved højtidelige lejligheder. En af hans bryllupssange findes i »Fra Himmerland og Kjær Herred« 1918.

I 1803 købte han sin gård til selveje for 450 rigsdaler.

Næste ejer var *Anders Pedersen* fra Gandrup, gift med Jeps steddatter Kirsten Skjød. Herefter i 1853 *Peder Espensen*⁶⁾ Møller fra Vester Mølle, g. m. Anders' broderdatter Mariane. Deres søn *Espen Pedersen* døde ret ung i 1880, og enken Maren Katrine (fra Vasen) ægtede *Niels Thomsen »på Bakken«*, der straks solgte gården til *Jens Elsnab*, som i 1895 afhændede den til *Svend Simonsen*⁷⁾ af byen, gift med Antoinette Verner fra Paukergården i Øster Hassing.

Nuværende ejer: Fra 1930 — *Anton Batsbjerg* fra Nr. Bastbjerg, f. 1903, g. m. Maren Ovesen af Akjær.

MATR. 20 [TOBIASGÅRDEN]

Hørte i middelalderen til Krabbe-slægtens gods, som fru Inger Jensdatter og hendes søn Niels Mikkell-

⁵⁾ Der var Jueller i Hals fogedgård, Mov og Storvorde.

⁶⁾ Espen slægten er meget udbredt i Ulsted og omliggende sogne. Den stammer fra Espen Pedersen, der døde på Røttrup i 1618.

⁷⁾ Søn af Simon Jensen i byen, søn af Jens Simonsen i Ulstedlund.

sen Krabbe i 1406 skænkede til Vor Frue kloster i Aalborg. Til denne gård hørte skoven Ulstedlund, som da var meget betydelig.

Så sent som 1601 var Ulstedlund skov på 15 svin olden og 1626 på 10. 1536 kom gården til kronen, og 1626 afhændedes den til Vraa (Gjettrup), hvorfra Tobias Jensen i 1811 købte den til selveje. I matr. 1662 står: »Lunden, liger for sig sielff — Christen Knudsen, et Hus, tienner til Wraa. Er ved Magt. Derthill hafr tilforn liget et lidet Støcke Schou, men nu er gandske ophugen och bortte. Udsæd: 1 Td. Rug, 1 Td. Biug. Skylder: 1 Pd. Smør. Hartkorn: 0-5-1-1.«

1683 er gårdens areal 14 tdr. 6 skpr. land, som består af 33 agre, der ligger østen og vesten boelet. Engbund til 1 læs hø. Besætningen er: 1 hoppe, 1 ko og 2 får.

1688: Et boel, kaldes Lunden, beboes af Thomas Thollesen, tilforn Christen Knudsen — hk. 1-6-2-0. 1733 og 1777 var landgilden 1 rigsdaler — og 1791 berettes: Hk. 1-6-2-0. 10 tdr. rugland. Alsædejord. Middelhøst: 15 tdr. rug, 6 tdr. byg, 8 tdr. havre samt 4 læs hø. Græsning til 6 store kreaturer. Besætning: 2 bæster, 3 køer, 5 ungnød og 1 svin.

1816 var gårdens areal ialt $45\frac{1}{2}$ Td. land; hartkornet var stadig 1-6-2-0, men 1844 sattes det til 2-3-3-1.

Ved vurderingen 1936 sattes gårdens ejendomsskyld til 28000 kr., heraf grundværdi 14700. Hartkorn 2-0-3-2 $\frac{1}{4}$ og areal 23,5 ha.

Fæstere og ejere.

O. 1600—1637: *Lars Jensen*, g. m. Helle Sørensdatter. 1637 overlod Lars ejendommen til en svigersøn og

flyttede til sin søn Søren Lauritzen i skoven [Øster Vasholt], hvor han snart efter døde.

Søren Lauritzens søn, Anders Sørensen Smed, blev gårdfæster i Ulsted by [Buxti]. Hans søn var Søren Andersen Smed i Buxti. Søren Smeds søn Jens Sørensen giftede sig 1747 ind i Karl Munks gård i Ulstedlund.

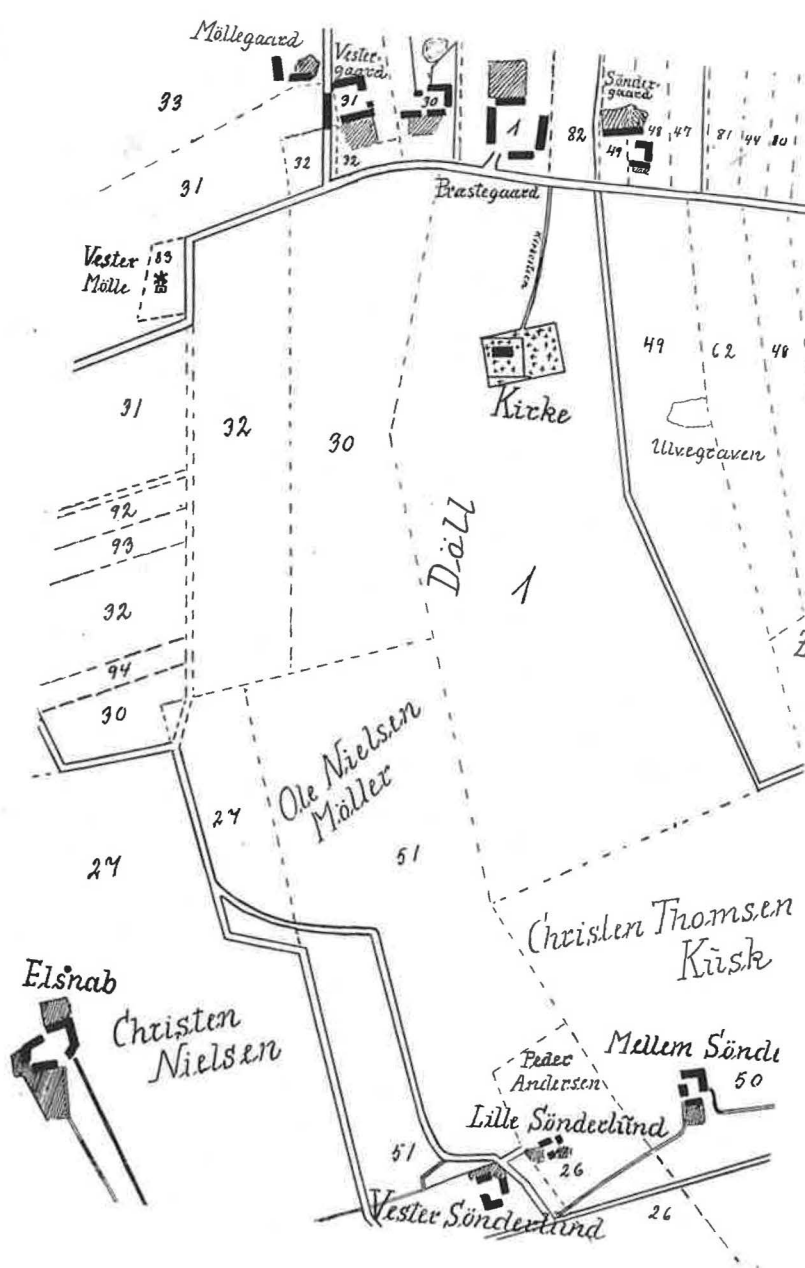
1637—82: *Christen Knudsen*, søn af Knud Jensen på Nørheden, gift o. 1635 med Lars Jensens datter Birgitte. Christen overtog pladsen som skovfoged i Rønholt efter Jørgen Jørgensen i Krabbesbro, der var faldet i unåde hos herskabet; men det var en temmelig byrdefuld bestilling, særlig under svenskekrigen, — og Christen lå i idelige skærmydsler med Ulsted-boerne og andre, som frit forsynede sig med brændsel og gavntømmer i skoven. I 1650 (tingbogen) tog synsmænd syn over et stykke jord i Ulstedlund, som Christen havde opbrudt og lagt til sin mark. De mente, at »der kunde saas i samme Stykke 8 Skipper Bygh.« Da man regnede med 3—4 skpr. udsæd pr. tønde land, havde han opbrudt 2—3 tdr. land, — sagtens af skoven Ulstedlund, der jo hørte til hans gård, — og han skulle følgelig sættes noget op i landgilde.

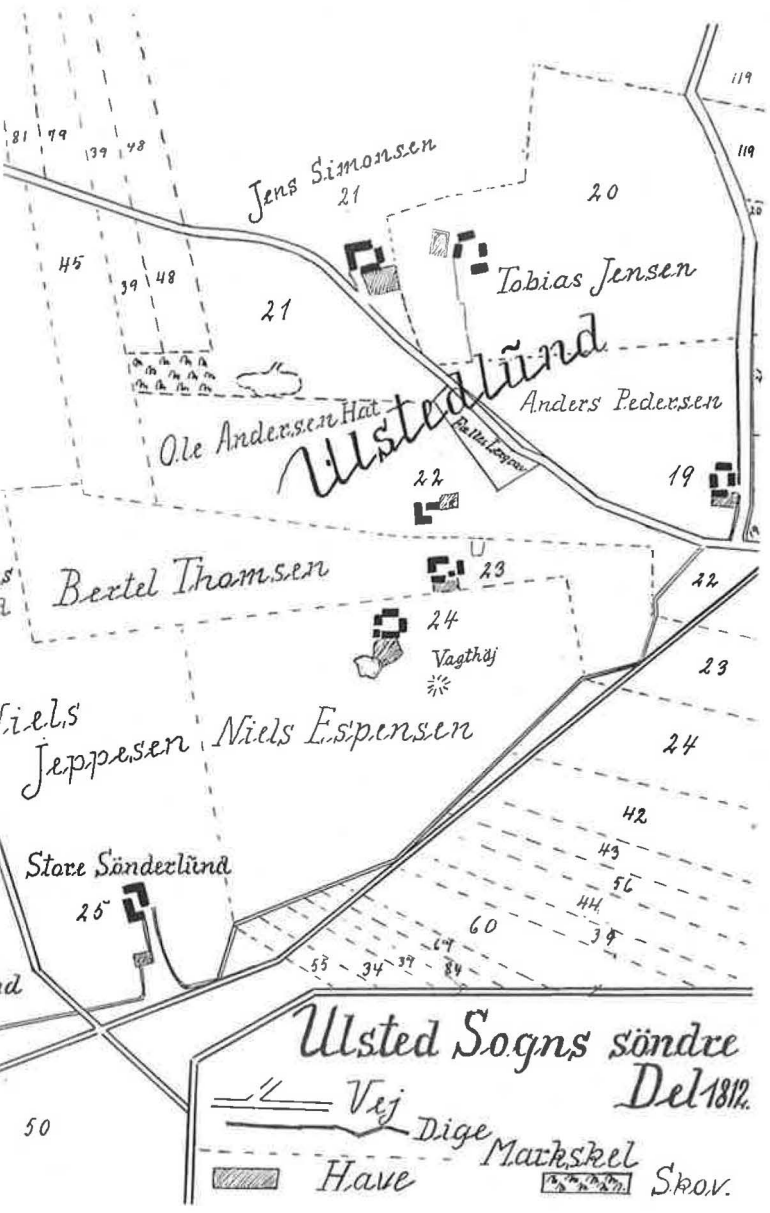
1794 døde fæsteren *Mikkel Laustsen Møller*, hvis datter ægtede *Tobias Jensen*. Deres slægt beboede gården til 1923: *Jens Tobiassen*, hans søster *Ane Kirstine Tobiasdatter*, deres søstersøn *Tobias Jacobsen* fra V. Melholt, *Jens Henrik Jacobsen* (kaldet Tobiassen).

Nuværende ejer fra 1931: *Thomas Chr. Jørgensen*, f. 1892 i Hellevad, g. m. Marie Jensen, f. 1887 i Tolstrup.

»ULSTEDLUND«, MATR. 21

Denne gård var gennem århundreder den betydeligste ejendom i Lunden; den lå oprindelig vesten for

Jens Simonsen
21

Tobias Jensen

O. le Andersen Hat

Ulstedlund

Anders Pedersen

Bertel Thomsen

Vagthøj

Niels Espensen

Store Sønderlind

Ulsted Sogns søndre Del 1812.

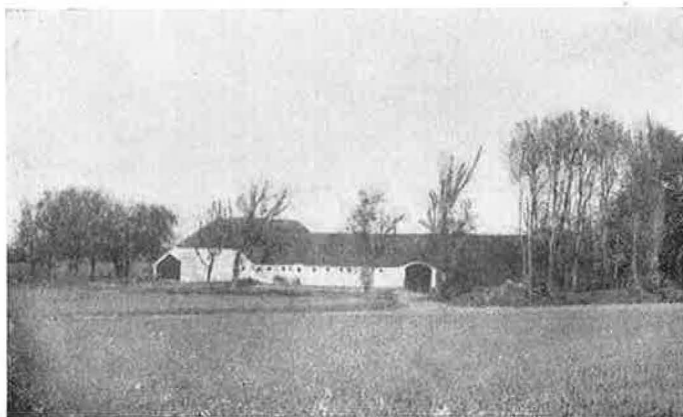
Have

Markskel

Skov.

Vej

Dige

Karl Munks gård i Ulstedlund.

Østergård i Ulsted by, og på dens gamle boplads lå 1685 et hus, der hørte til gården, som er udflyttet længe før 1600, og som i modsætning til de øvrige lundegårde havde markfællesskab med Ulsted by.

Den er formentlig det boel, som i 1599 tilhørte Knud Rud på Vedbygård. 1633 og 46 ejedes gården af Jørgen Grubbe, og 1660 af Jørgen Seefeldt på Næs (Lindborg), — efter hvis død kreditorerne splittede hans gods. 1670 solgte Gregers Gad, der kaldes »af Gjorslev«⁸⁾, Ulstedlund til Peder Munk, som var ridefoged til Vraa og fæster af Gjettrup.

Peder Munks børn solgte 1685 gården til Albert Bille på Langholt. Skødet lyder:

»Kendes vi efterskrevne, jeg Christen Munk paa mine egne og jeg Palle Rasmussen paa min Hustru Helvig Munks Vegne, og hermed vitterliggør, at eftersom vi arveligen efter vores kære nu salige Fader Peder Munk, tilforn levende paa Gjettrup, er tilfalden et Skøde paa Ulstedlund med tilliggende Gadehus af

⁸⁾ Han var vel ridefoged.

Gregers Pedersen Gad af Gjorslev udgivet, dateret Nes-sund den 18. Februar 1670, — da haver vi idag, som er den 10. Juli 1685, med vores fri Vilje og velberaadet Hu solgt, skødet og afhændet fra os og vore Arvinger ovenskrevne Bolig Ulstedlund, som jeg Palle Rasmus-sen nu paabor, skylder aarlig to Tønder Byg, ti Skæp-per Havre Himmerbomaal, 1 Svin, 1 Skæppe Rugmalt Gierning og Skov til to Svins Olden samt et Gadehus i Ulsted By, som Peder Michelsen iboer, skylder aar-ligen atten Skilling, — saa som vi ogsaa hermed sæl-ger, skøder og ganske afhænder til ærlig og velbyrdig Mand Albert Bilde til Langholt og hans Arvinger for-skrevne Bolig og Hus med al sin Herlighed og rette Tillæggelse, som nu er og af Arrilds Tid tilligget haver, forbemeldte velbyrdige Albert Bilde og hans Arvinger skal have, nyde, bruge og beholde til evindelig Ejen-dom, for os og alle vore Arvinger upaaanket, angerløs udi alle Maader, — og kendes vi at have anammet og bekommet for forskrevne Ulstedlund og tilliggende Gadehus Fyldest og fuld værd, saa vi takker merbe-meldte Albert Bilde for god og nøjagtig Betaling i alle Maader.

Dette til ydermere Stadfæstelse haver vi dette med vores egne Hænder underskrevet og vanlige Signeter hos- og undertrykt og venlig ombedet vores kære Sog-nepræst, hæderlig og vellærde Mand Hr. Peder Mickel-sen, Sogneherre til Ulsted Menighed, saavel som ærlig, velagtbare og fornemme Mand, Hans Friis, Birkefoged i Hals, med os til Vitterlighed at underskrive og for-segle.

Actum Langholt, anno et die ut supra.

Christen Munk.   *Palle Rasmussen.*

Ombedet til Vitterlighed at underskrives af

Peder Mickelsen.   *Hans Friis.*«

¹⁴/₅ 1687 solgte Albert Bille Langholt med bøndergods til Peder Rodsten på Sdr. Elkjær, som 1689 solgte sine godser i Kjær herred til fru Kirstine Beck til Vraa, der i forvejen ejede næsten hele Ulsted sogn.

Matriklen 1662 siger: »En Enestegaard, kaldes Ulstedlund, Velbaarne Jørgen Seefeldts Tjener til Næss. Kan saa: 3 Tdr. Rug, 4 Tdr. Byg, 1 Td. Havre, kan avle 20 Læs Hø. Landgilde: 2 Tdr. Byg, 10 Skpr. Havre. Himmerbomaal, 1 Skovsvin, 1 Skpr. Bygmalt samt 1 Rdlr. i Arbejdspenge. Gammelt Hartkorn: 3-2-2-2, nyt Hk.: 3-7-1-2²/₇.«

Ved matriklen 1664 sættes hartkornet til 3-2-2-2⁴/₇.

Til gården hørte et hus i byen (matr. 80) samt en lille skovpart i Rønholt til 2 svins olden.

1684 havde Palle Rasmussen følgende besætning⁹⁾: 2 hopper, 1 plag, 2 køer, 1 kalv, 4 får, 2 svin og 1 bitræ¹⁰⁾.

I markbogen 1683 berettes, at Ulstedlund har 18¹/₂ td. land under plov, — og gårdens 69 agre er spredt 16 steder i Ulsted bymark: 37 agre i »Steens Agre«, 2 i Schiønnings Agre«, 26 i »Sønder Skjelhøjs Agre« og 4 i »Skjelhøjs Agre«. Da de tre sidstnævnte fald lå på Lundebakken, må agrene der have ligget ret bekvemt for gårdens fæstere. Af jorderne betegnes ¹/₃ som »dårlig«, ¹/₃ som »middel« og ¹/₃ som »slet«. Høavlen sættes nu kun til 8 læs, — og 1688 nedsættes hartkornet til 3-1-3-1.

Gårdens landgildeydelse i naturalier var 1733 afløst med 10 rdlr., og 1777 med 6 rdlr. 2 mark.

I »Indberetning om Landbrugets Tilstand« 1791 bemærkes, at gården »var fra gammel Tid hoverifri, —

⁹⁾ Kop- og kvægskatten 1684.

¹⁰⁾ Bistade.

hjælper dog lidt med Møgagning her ved Gaarden (Gjettrup).«

Ifølge sogneprotokollen af 1831 havde Ulstedlund da et areal af $98\frac{1}{2}$ td. land, — og ved matriklen 1844 sattes hartkornet til 4-3-1- $2\frac{1}{2}$.

Vurdering til ejendomsskyld 1936: Hk. 2-6-3- $\frac{1}{4}$. Areal: 35 ha. Ejendomsskyld 19000 kr., heraf grundværdi 11800.

Fæstere og ejere.

O. 1610—50: *Simon Kjeldsen*, — som 1646 stævnedede Thomas Thomsen på Gandrupgård, fordi han havde opkrævet for meget i skat. Thomas var nemlig fuldmægtig for Jørgen Grubbe, hvis fæstere de begge var, — og Simon vidnede på tinge, »at den Tid, da Svenskens Folk var her i Landet, da var han i Aalborg og tingede, hvad Skat velbaarne Jørgen Grubbes Tjenere (Fæstere) skulde betale.«

O. 1650—70: *Peder Simonsen* og svogeren *Jens Knudsen*, g. 1648 med Maren Simonsdatter. Jens er fra Nørheden og broder til Christen Knudsen i Tobiasgården. ^{20/10} 1663 stod Peder Simonsen på tinget og »lyste efter et Signet, som for nogen Tid siden var blevet borte for ham — og der gjorde det magtesløst, om nogen haver det fundet.«

Endnu i 1673 boede Peder i gården, som 3 år før var købt af Peder Munk, ridefoged på Gjettrup. Da denne Munk slægt boede på Ulstedlund i 8 generationer, godt 250 år, vil vi betragte den lidt nærmere.

Per Munk var af de adelige, vinranke Munk'ers slægt og stammede fra Hardsyssel, hvor familien ejede Øgelstrup, Staby Kjærgård og flere gårde. I 1542 gav

abbeden på Tvis kloster en Christen Munk¹¹⁾ fæstebrev på Skærumgård i Vemb sogn, og samme år gav kronen Peder Munk¹²⁾ brev på, at han måtte få gården i fæste efter faderens død.

1559 boede Peder Munk¹³⁾ på Skærumgård, som Oluf Munk, der nu ejede Tvis kloster, i 1550 havde solgt til Knud Gyldenstjerne på Vosborg.

1579, 1591 og 1599 nævnes en Christen Skriver¹⁴⁾ som foged på Vosborg, — og ^{27/3} 1591¹⁵⁾ solgte Christen Munk på Øgelstrup to boel, Bavnbæk og Stølholt, til Predbjørn Gyldenstjerne, der i 1568 havde fulgt sin fader som ejer af Vosborg, — og som o. 1600 købte Vraa og Vitskøl klostres gods i Ulsted.

Denne Christen Munk på Øgelstrup er uden tvivl identisk med Christen Skriver og søn af Peder Christensen Munk på Skærumgård — og o. 1600 blev han ridefoged over sin herres gods i Ulsted sogn; — thi under en skelstrid mellem Gjettrup og Klitgård¹⁶⁾ fortalte gamle Knud Pedersen i Gjettrup skov, at »han som ung var kommet af Hardsyssel med salig Christen Munk.«

Christen Munk var gift 1. gang med en datter af adelsmanden Pors Nielsen Byrjalsen fra Kastrup i Rinds herred, og som ældre ægtede han den rige borgmester i Aalborg Frederik Christensens enke, Margrethe Jørgensdatter. Af 1. ægteskab kender vi sønnerne Johan Munk, der blev borger i Aalborg, og Peder, som efter faderens død, o. 1627, blev ridefoged på Gjettrup.

Gjettrup gods havde oprindeligt strakt sig fra Nejsig-gårdene til havet og omfattet gårdene i Ulsted nordre ejerlav samt Øster Melholt; thi i Henrik Gylden-

¹¹⁾, ¹²⁾ og ¹³⁾ Gyldenstjernernes arkiv, rigsarkivet.

¹⁴⁾ og ¹⁵⁾ Storgaard Petersen: Hardsyssels historie.

¹⁶⁾ Kjær herreds tingbog ^{16/4} 1654.

stjernes skøde af 1579 kaldes alle disse ejendomme afbyggere fra Gjettrup. Det halve af Gjettrup gods fik Vitskøl kloster o. 1200 som gave af kongen. På Per Munks tid bestod Gjettrup af to store gårde, Vester Gjettrup, som indtil 1536 havde tilhørt Vitskøl kloster, og Øster Gjettrup, der altid havde været i kronens eje.

I den vestre gård boede 1552 Jens Smed, 1579 Christen Jensen, derefter Christen Munk og nu Peder Munk.

I den østre gård boede fra o. 1550 Rasmus Pedersen, som havde den »quit og frit«, fordi han var stifts-skriver.

1579 var gården fæstet bort til købmand Hans Christensen i Aalborg, som senere blev hospitalsforstander og iøvrigt var broder til fornævnte borgmester Frederik Christensen. Senere beboedes gården af Jørgen Jørgensen Kjærulf fra Østbjerg, der var en anset mand og kirkeværge for Ulsted kirke. Da han o. 1650 døde, fæstede Per Munk Øster Gjettrup, og herefter var Gjettrup kun een ejendom. Han var, som før sagt, ridefoged til Vraa. Han var en dygtig og anset mand, men meget stridbar og retshaverisk som de Rinds herreds Knaber, han på sin moders side stammede fra, — trofast mod sine venner, hvem han støttede med råd og dåd, men hård og uforsonlig imod dem, han havde fået noget imod; det beretter de gamle tingbøger meget om, thi næsten hveranden tingdag var han på herredstinget, på Hundslund¹⁷⁾ — eller Hals birketing, enten personlig eller ved fuldmægtig, for han havde næsten altid processer løbende. Mangfoldige gange optræder han som »Stokkemand«¹⁸⁾ og undertiden som dommer i herredsfogedens fravær. Når vendelboerne mødte i Sundby for at forsvare hjemstavnen mod landets fjen-

¹⁷⁾ Dronninglund.

¹⁸⁾ Nævning.

der, var Per altid med, og så sent som den 15. og 16. august 1659, da han var en mand på 60 år, var han med andre gæve bønder fra omegnen i Hals for at hjælpe den tapre major Anders Lauridsen med at forhindre svenskerne i at tage Skansen.

Han havde ikke været ridefoged ret længe, før Ulsted bønder klagede over hans embedsførelse; men på tinget tog han 24 gode mænds vidnesbyrd på, at »han havde holdt Bønderne ved Ret og Skel og ikke heller nederdæmpet Husbondens Sager.« Han solgte sine stude til sin gode ven Jens Bang i Aalborg og fik sine købmandsvarer hos ham. Men det forhindrede ikke, at de to i foråret 1642 havde en proces løbende for Aalborg byting angående penge, de skyldte hinanden, — og Per gik stolt af med sejen¹⁹⁾.

Hans to værste fjender var naboen Simon Laursen på Klitgård og Peder Galskjøt på Kornumgård. I en menneskealder førte Per proces imod Simon Laursen og hans eftermand i ægteskabet Simon Laursen Holsten, der 1650 ægtede den ældre Simons enke Margrethe Simonsdatter. Striden gjaldt gårdenes fædrift og høslet. Margrethe, som var datter af Simon Mortensen på Sriben, synes at have været en såre energisk dame, — og under en af processerne oplyste et vidne, at den strid mellem Gjettrup og Klitgård opkom, da Margrethe kom til Klitgård (1630). Det lyder ganske pudsigt, når de to »Knaber«, Per Munk og Simon Laursen Holsten den 5. juli 1659 på Kjær herreds ting slutter en formelig våbenhvile: »— — — at hvad Tvist og Trætte, som dem imellem er eller kan falde, skal være og blive upaatalt paa begges Sider, indtil saa længe at Vor Herre giver Fred og Rolighed igen her i Landet, at de kan

¹⁹⁾ Aalborg tingbog ⁸/₃ 1642 og følgende tingdage.

drage sikkert og frit fra Herredsting og Landsting, hvor de lyster!«

Vi var dengang i krig med svenskerne; men så snart krigen var forbi, begyndte Per og Simon at strides.

Jens Bang i Aalborg havde købt en part i Kornumgård ved Brønderslev, og denne part solgte han i 1634 til Per Munk. Hermed kom denne i et spændt forhold til Peder Galskjøt, som ejede størsteparten af gården.

Galskjøt boede på gården; men det ville Per Munk også, — eller han lod, som om han ønskede at bo der, — og han prøvede forgæves på at købe Galskjøt ud.

Peder Galskjøt ville også købe ham ud, — og da det mislykkedes, fæstede han Munks part af gården. Der udviklede sig nu en række stridigheder, som kulminerede i en regulær krig mellem de to storbønder, — da Per Munk den 23. juli 1640²⁰⁾ kom kørende med 32 mænd i 11 vogne for at syne, om Galskjøt holdt Kornumgårds bygninger i ordentlig stand. På Hundslund birketing havde Munk fået udtaget 24 mand til syn, og desuden havde han taget nogle Ulsted folk med.

»Østerboerne« var bevæbnet med spyd, sværd, forke og knipler, — og da de ville trænge ind i Kornumgårds lade, blev de mødt af Peder Galskjøt, som havde væbnet sig med to pistoler og en tøjrekølle, og hans karle.

Per Munk bød sine folk syne i djævelens navn og opfordrede Galskjøt til at komme ud af ladeporten, »saa skal der fare en Djævel i dig!« — og han stod og trak sin kårde halvt ud og ind i skeden.

Galskjøt truede Munk og hans folk med køllen, som han så smed efter dem og råbte: »Der skal fare en

²⁰⁾ Jerslev herreds tingbog ⁶/₈ og ¹⁹/₁₁ 1640.

Djævel i dig, din Skælm²¹), — jeg skal give dig saa meget, at du skal grine af det!« Imidlertid strømmede Brønderslev folk Galskjøt til undsætning, og de fremmede gæster måtte trække sig ud af gården; men der udspandt sig en rask lille fægtning, hvorunder en af Ulsted-boerne nær havde jaget sit sværd gennem Galskjøt, som måtte springe til side. En af Kornumgårds karle prøvede på at hugge en jerntyv i livet på Munk, der ikke så angriberen; men Niels Christensen fra Kjærsgård (ved Hjallerup) parerede hugget med sit spyd.

Galskjøt vandt slaget, og »Østerboerne« måtte gå til deres vogne og køre hjem uden at have taget syn. Forøvrigt var synet tiltrængt; thi Peder Galskjøt, der manglede Penge, havde ladet gården forfalde.

I 1642 stævnedes Munk Galskjøt, som havde truet og undsagt ham²²), — og 1654 var de atter i strid²³). Endelig i 1656 blev Munk ked af legen og solgte sin gårdspart til Galskjøt²⁴).

Foruden sin part af Kornumgård ejede Peder Munk et par selvejergårde i Vester Brønderslev og Gandrup vejrmølle. O. 1670 solgte han sit selvejergods, afgik som ridefoged og flyttede til Ulstedlund, hvor han havde købt den store gård af ridefoged Gregers Gad på Gjorslev. Men han fortsatte sine kævlerier med folk, bl. a. med sognefoged og kirkeværge Lars Pedersen²⁵), og her havde han Ulsted-boernes sympati på sin side, hvilket ikke altid havde været tilfældet før; thi Lars var ilde lidt af de fleste.

²¹) Skælm = kæltring.

²²) Jerslev herreds tingbog ^{14/4} 1642.

²³) Jerslev herreds tingbog ^{28/9} 1654.

²⁴) Om deres stridigheder se: C. Klitgaard: Vester Brønderslevs historie.

²⁵) I Jul. Gravholts gård.

Munk døde o. 1680; han var gift med Karen Jensdatter. Af deres børn kender vi Christen og Helvig*); men desuden har der nok været en søn Johannes, — for på en gammel skorstenshammer i gården står indhugget: »I. H. S. P. M. 1670« (Johannes Pedersen Munk).

1670—80: *Peder Christensen Munk* (se ovenfor).

1680—88: *Palle Rasmussen*, f. 1644, † 1688, søn af sognedegn i Aasted Rasmus Jørgensen († 1664) og Ane Jensdatter († 1681); han havde været skriver og ridefoged på forskellige herregårde, f. eks. Hammelse og Bangsbo, — og hans debut på Kjær herreds ting var formentlig $\frac{7}{5}$ 1672, da han mødte på Albert Billes vegne i en skelstrid mellem fæsterne i Abildholt og Føltved. Albert Bille var broder til Palles daværende principal, Holger Bille på Bangsbo.

1677 ægtede han Helvig Pedersdatter Munk, f. o. 1645, † 1686. De var ansete folk, og deres omgangsfæller var egnens storbønder. Palle var ridefoged på Gjettrup, og han og svogeren Christen Munk ejede i fælleskab Ulstedlund, indtil de den 10. juli 1685 solgte gården til Albert Bille. De to svogre var sognets sidste selvejerbønder. Om Palles tidlige død beretter traditionen følgende: »Den anden Søndag i Fasten gik Ulsted Folk til Kirke for at høre Guds Ord; men Palle, som mente, at han ikke for en Gudstjenestes Skyld kunde forsømme sin Bestilling som Ridefoged, sadlede sin Hest og red til Gjettrup.

Men tæt østen for Herregaarden blev Hesten pludselig sky og slog ham af, og han faldt saa uheldigt, at han blev haardt kvæstet, idet han blev kastet imod Stammen af en ved Vejen staaende Eg.« Gårdens forrige ejer, Niels Sørensen, fortæller, at hans fader for ca. 70 år siden viste ham stubben af en gammel eg. Den stod i vejkanten ved Gjettrup og var resterne af

*) samt Dorthe, g. m. Knud Juel i Hals.

ulykkestræet. Selv om familietraditioner ofte er temmelig usikre at bygge på, er der vist her noget om snakken; thi præsten skriver i den gamle kirkebog: »1688, den 1. Juli, begravet Palle Rasmussen af Lunden, som var født 1644, — da efter han Verden havde forkiered nu ved Forvaltningen paa velædle Herrers Vegne og siden med Forpagtning, da han af ulykkelig Hændelse fik et Fald med en Hest, som blev hans Død, kom tilforn udi Ægteskab 1677, blev svag af fornævnte Fald 1686, — døde derefter den 26. Juni imellem 8 og 9 slet om Aftenen udi sit Alders 44 Aar 5 Maaneder 2 Uger og 6 Dage.« Palles ugifte søster boede hos ham; hun døde 1687, og præsten fortæller²⁶⁾, at han har »begravet den gudelskende Mø Agathe Rasmusdatter af Lunden, som var født i Vennebjerg Herred udi Aasted Sogn Anno 1649. Er bleven hjemme hos sine Forældre indtil sit 18' Aar. Er saa, efter at hun har tjent Adel og uædle, kommen her til Ulsted Sogn hos hendes Broder velagte Palle Rasmusen, hvor hun af en sær og sælsom Sygoms Tilfald er angreben, blev betjent med Sakramentet nogle Uger før sin dødelige Afgang og bortsov udi Herren den 19' Februar.« Palle efterlod sig kun eet barn, den 7årige Rasmus, og svogeren overtog nu fæstet.

1688—1709: *Christen Pedersen Munk*, født 1636 på Gjettrup, † 1716, søn af Peder Munk og Karen Jensdatter. Var 1680—85 Palles medejer af gården. Skød Vor Fruedag 1698 en ulv i Rønholt, hvilket lønnedes med en pengepræmie. Var ugift.

1709—47: *Rasmus Pallesen Munk*, f. 1681, † 1757, søn af Palle Rasmussen og Helvig Munk, kaldte sig Munk efter moderen, — gift 1709 med Ane Jensdatter.

²⁶⁾ Ulsted kirkebog.

f. 1689, † 1774, datter af Jens Andersen på Klitgård og Margrethe Jensdatter (af Rottrup).

Jens Andersen var søn af den ansete Anders Lauridsen i Vesterladen, og Margrethe var datter af Jens Nielsen i Rottrup, hvis oldefader Niels Jensen i 1548 boede i Nør Rottrup. Margrethes moder, Ane Simonsdatter, var datter af Simon Lauridsen den Ældre på Klitgård og Margrethe Simonsdatter, Peder Munks svorne fjender.

Ane Jensdatter havde 2 brødre, Simon, som blev toldvisiterer i Hals, og Engelbrecht, der var skriver, senere ridefoged på Vraa, derpå ejer af Attrup, senere af Lindholmgård. Engelbrecht var en af egnens ansete mænd og meget velhavende. Han drev en tid prokuratorvirksomhed, men døde ganske forarmet.

Rasmus havde 2 børn, som opnåede skelsår og alder; det var Peder og Hedevig Katrine.

Peder Rasmussen Munk, f. 1715, † 1774, ægtede Ane Thomasdatter, Datter af Thomas Pedersen i Gravholt, hvilken gård han overtog efter svigerfaderen.

Fra hans ældste søn, Thomas Munk på Føltved, nedstammer Elgaard-Munkerne i Ulsted, og fra en yngre søn Christen, der boede på Gravholt, stammer en anden Munk-slægt, hvis medlemmer bor i Hals og Østerhassing.

En tredje søn, Engelbrecht, havde en gård i Gaa-ser, — og en af døtrene, Margrethe Katrine, ægtede den stærke skovfoged Bertel Thomsen i Ulstedlund.

1747—74: Jens Sørensen, f. 1715, † 1774, søn af Søren Andersen Smed i byen²⁷⁾, — gift 1747 med Hedevig Katrine Munk, f. 1711, † 1774, datter af Rasmus Munk.

De havde 4 sønner: Simon, som fik hjemmet, Søren, der var ugift og døde som ladefoged på Gjettrup, Chri-

²⁷⁾ Se foran under gård matr. 20.

sten, der ligeledes var ugift og døde hos Peder Møller i Vester Mølle, samt Johannes, der rømte, fordi han skulle springe soldat.

Samme Johannes var noget af en »vildlapper«; i 1775 blev han af en pige i byen udlagt som barnefader, og kort efter blev han udskrevet til soldat.

Dette var en hævnakt fra den Gjettrup ridefogeds²⁸⁾ side, fordi Johannes altid havde været stridig og trodsig overfor ham. Men en nat flygtede Johannes til Hals, hvor han havde gode venner, som hjalp ham ombord hos en norsk skipper, der lastede kød og flæsk. Traditionen beretter, at han blev båret forbi skildvagterne i en flæsketønde. Gennem skipperen fik familien i Ulstedlund senere at vide, at Johannes var kommet godt til Norge; men hermed forsvinder alle spor af ham.

1774—1802: *Simon Jensen*, født nytårsaften 1748, † 1802, søn af Jens Sørensen og Hedevig Munk, var gift 1. gang 1774 med Ane Margrethe, f. 1745, † 1779, datter af gårdfæster Anders Gregersen i Hov, — gift 2. gang med Ane Christensdatter af Solholt. Simons første ægteskab var kort og meget lykkeligt. Det andet bragte ham en del midler; men den tid kom, da Simon red fra marked til marked for at handle, mens Jens, hans unge søn, og stedmoderen måtte passe gården. I 1801 (skøde af $\frac{12}{6}$ 1804) købte Simon gården til selveje for 1099 rigsdaler, og samme år købte han den store Bollekjær eng. Han opførte i 1778 og 1792 gårdens nuværende lade og råling; de to andre længer er i 1870 og 80 opførte af Søren Jensen.

Til Simon knytter flere af Lundens gamle sagn sig. Der fortælles, at hans første hustru døde i sin 2. barsel-

²⁸⁾ Der skulle udskrives et bestemt antal rekrutter af hvert gods; og ridefogeden skulle finde de bedst egnede.

seng — uforløst²⁹⁾). Dagen efter begravelsen sad Simon i skumringen alene i dagligstuen, da den døde hustru trådte ind ad døren. Han blev jo noget sær ved det og spurgte: »Vil du snakke med mig, bitte An' Margret?« »Ja,« sagde genfærdet, »A mangler mit Sytøj og noget Lat³⁰⁾, saa A kan sy om mit lille Barn!«

»Det skal du nok faa,« lovede Simon, hvorefter An' Margret ønskede alt godt over Simon og deres lille søn og skred ud af stuen. Dagen efter gik han i mørknin-gen op på kirkegården og gravede de forlangte ting ned i et hjørne af graven.

I gårdens gamle hestestald var der en bestemt bås, hvor der ingen hest måtte stå 2. julenat; thi da gæstede Simon gården, og så skulle hans sorte ridehest have sin gamle plads, — og hvis båsen var optaget, blev der uro og alarm i stalden. Men der har været meget mere spøgeri i Lunden. Mellem Lunden og Ulsted by går der en sort puddelhund og spøger, — og hvor vejen til Tobiasgården går fra Hovvejen, går der en hovedløs so. En af de gamle lundeboere mødte samme so en nat, han kom fra selskab i byen, og han berettede senere, at »Sowen slow et Gab op saa stuert, te A ku' ha' jawwed i Træsko derei!«

Ved Risbroen, hvor skellet mellem Hals og Ulsted sogne er, går der også noget skidteri, når midnatstimen er inde.

1808—52: *Jens Simonsen*, f. 1775, † 1852, gift 1803 med *Ane*, f. 1778, † 1855, datter af Søren Svendsen i Store Sønderlund. De havde 7 børn: *Ane Margrethe*, gift med Kro Kræn i Ulsted, *Ane Kirstine*³¹⁾, gift med

²⁹⁾ Hun fik en lille søn, Anders, der døde et par dage efter hende.

³⁰⁾ Lærred.

³¹⁾ Bedstemoder til minister Oluf Kragh.

smed Ole Kragh i Hals, Maren Kirstine³²⁾, gift med gårdmand Anders Poulsen i Hov, Maren Katrine, gift med Fynbo Jørgen i Strandgården, Simon³³⁾, som fik en gård i Ulsted by, Gregers Andreas i Nør Bastbjerg, senere i Asaa, — og Søren, som fik hjemmet.

Omkring 1830 fandt der en uhyggelig begivenhed sted i gården. Da Simon Lunden i 1801 købte sin gård af herskabet, måtte han låne 1000 rigsdaler af den rige Niels Kællingbro i Søraa. Niels³⁴⁾ var ugift, og hans søster Maren³⁵⁾ styrede hus for ham.

Da de blev ældre og solgte gården i Søraa, lejede de sig ind på Ulstedlund, hvor der blev indrettet et par stuer til dem i søndre ende af den østre længe. De to gamle søskende var meget velhavende. De ejede en mængde sølvtøj og rede penge og havde i bunkevis af obligationer; thi Niels havde lånt mange af fæstebønderne i Kjær og Dronninglund herreder penge, da de købte deres ejendomme til selveje³⁶⁾. En nat kom en flok røvere, anført af Lorentz Meyer og Bettefanden til gården. De gik ind i haven, sparkede en tavlbindingværk ind og kravlede ind til Kællingbro-folkene, som halvt påklædte blev bastede og bundne og lagt på hver sin seng, medens banditterne brød skuffer og skabe op og lænsede lejligheden for værdigenstande.

Niels så tavs, men fortvivlet til, medens hans sølvtøj og papirer forsvandt i røvernes poser; men Maren gnærede op og truede med både politi, tugthus og galge. Da Meyer et par gange forgæves havde bedt Maren holde mund, tabte han tålmodigheden, rev en kniv op

³²⁾ Oldemoder til forfatteren.

³³⁾ Fader til Svend Simonsen i matr. 19.

³⁴⁾ Niels Jensen Kællingbro døde 1835.

³⁵⁾ Maren Jensdatter døde 1833.

³⁶⁾ Niels Kællingbros navn figurerer derfor meget ofte i de to herreders skøde- og pantebøger.

af bæltet, gik hen til Marens seng og hvædede: »Nu holder du Kæft, Kælling, ellers skal du faa Lov til at smage denne her,« hvorpå han lagde kniven tværs over hendes bryst, — hvortil Niels filosofisk bemærkede: »Ja, ta' no aa hold' Muj, Maren; for her ka' et pinnede intj hjælp mæ dit Knæbren!«

Imens var der blevet uro på gården, fordi hunden Kurant sled i sin lænke og glammede, så den vækkede to af sønnerne i karlekammeret. De slap hunden løs, løb efter den ud i haven og krøb gennem hullet i væggen ind til de gamle, som blev befriede og fortalte om røveriet til gårdens øvrige beboere, som nu var kommet på benene. Jens Simonsen var lidt hidsig af sig. Han sprang ind i stalden, løste sin hest, snappede en slavetrak hesten ud i gården og var nu klar til at forfølge tyvene, — ene mand.

Ane og sønnerne havde stort besvær med at berolige den vrede mand, der, kun iført uldtrøje, underbukser og træsko, ligefrem måtte hales ned af hesten.

Næste dag red han til Sundby og meldte røveriet; men man fandt ikke spor af tyvene, og først nogle år efter, da Lorentz Meyer-banden blev nappet, kom der bud til Jens Lunden, om han ville komme til Aalborg og identificere Kællingbro-folkenes sølvtøj, hvoraf det meste var skaffet til veje. Der var et helt bord fuldt, og Jens sagde: »Saa ta'r A det med hjem til de gamle!« »Nej, nej,« sagde dommeren, »du kan ikke faa Sagerne, før Sagen er afsluttet!«

Dette varede syv lange og syv brede; men endelig havde Meyer og kompagni fået deres dom, og Jens Lunden henvendte sig så til dommeren for at få sølvtøjet udleveret. »Ja, der er ikke noget tilbage, for Sølv-tøjet er solgt for at dække Processens Omkostninger!« Da blev den iltre mand vred, slog i bordet for domme-

rens næse og råbte: »Ja, saa behøvede I F. galeme intj aa ha' holdt mæ for Nar aa læt mæ rid' te Aalborg 4—5 Gaang til ingen Verdens Nøt!« Dommeren blev så vred, at Jens nær var blevet sat fast. Sølvtojet var væk, og obligationerne og de andre papirer havde tyvene gravet ned på en mark norden for Gandrup, og de blev aldrig fundet. Men der var folk, der skyldte Niels Kællingbro penge, som ikke mere ville betale renter og afdrag, da de hørte, at papirerne var væk. Nå, ruinerede var de gamle dog ikke. Da de hin nat blev befriet for båndene, gik Niels Kællingbro hen til sit hængeskab, hvor der var to hemmelige skuffer. Da han trak den første ud og så, at den stadig var fuld af sølvspecier, sagde han: »Naa, hielt baar er man da intj!« — og da han fik den anden skuffe, som var fyldt med gulddukater, frem, gned han sig på armen og smilede: »Ja, saa kan der da blive Ro til aa faa den bitte graa³⁷⁾ holdt te ino i gaang!« Engang, det var nogle år før omtalte indbrud, kom der en stor flok skøjere og tater og slog lejr lige østen til havegården sønden for Tobiasenes. Det var i høststens tid, og Ane var alene hjemme med de mindste af børnene, da Jens og folkene var i engen. Taterne kom flere gange ind i gården for at tigge, og de var meget frække og pågående. De ville have sigtebrød, og de ville havde både pølser, æg og flæsk, — og Ane, der var bange for dem, turde ikke sige nej. Og så stjal de oven i købet både høns og ænder. Da Jens kom hjem, blev han rasende og gik til sognefogeden; men denne var en gammel mand, som var bange for de frække snyltere. Jens tog så en solid skavajl³⁸⁾ i hånden og gik ud i taternes lejr, hvor han forsikrede dem, at hvis de ikke øjeblikkeligt fjernede

³⁷⁾ Den bitte grå: Brændevinsdunken.

³⁸⁾ Skavajl: Knippel.

sig fra gården, vankede der klø, — »og A skal faa Naboerne til at hjælpe mig, og saa skal vi tærskes jer ud af Ulsted Sogn!«

Taterne flyttede straks ned i grusgraven på Lunde-
bakken, og dagen efter forsvandt de fra egnen.

1852—1893: *Søren Christian Jensen*, f. 1814, † 1907, blev gift med *Kirstine Frandsen*, f. 1832, † 1878, datter af lærer *Frandsen* i Gjeraa.

De havde 3 døtre og 4 sønner: *Ane*, blev gift med *Johannes Hansen* i byen, *Helene* med snedker *Niels Andersen*, *Ulstedlund*, *Hedevig Katrine* med *Jens Badsbjerg* i *Sønder Bastbjerg*, *Jens*, *Anders* og *Johannes* rejste til Amerika, — og den yngste, *Niels*, overtog hjemmet.

1907—1942: *Niels Sørensen*, f. 1870, g. m. *Maren*, f. 1881, datter af gårdejer *Anton Andersen*, *Skovlund* i *Hov*. Deres eneste barn, *Jensine*, er enke efter repræsentant *H. Klitgaard*, *Ulsted*.

Slægten i *Ulstedlund* har alle dage været meget interesseret i sin og gårdens historie og har søgt at hæge om de gamle minder. En stor gammel bilægger i dagligstuen havde inskriptionen »*Lybeck 1619*«, og på dens sider var billeder af *Sodomas ødelæggelse* og en ridderturning. Et lille bord, som *Ane Jensdatter* i 1709 havde med fra *Klitgaard*, *Palle Rasmussens* hængeskab fra 1681 og *Niels Kællingbros* pengeskab med de to hemmelige skuffer gemtes også på gården. Men det smukkeste minde var dog *Per Munks* skønne sølvkrus med løvefødder og gesvejsning fra 1667.

Nuværende ejer: *Karl Munk*, f. 1898, fra *Skovenhus* i *Vester Hassing* sogn, gift med *Maren Thomsen Krogh*, f. 1903, fra *Vester Hassing*.

MATR. 22 (SØREN ANDERSEN)

Gården hørte oprindelig til kronen, men solgtes den $\frac{4}{8}$ 1626 til Hans Lindenov på Hundslundkloster.

Den kaldes da »et Bygge« og var vel af forholdsvist ny oprindelse. Den var da beboet af to fæstere og deltes senere i to mindre steder (matr. 22 og matr. 19), der hver ydede 1 pund smør ($7\frac{1}{4}$ kg) i landgilde.

Matr. 1662: »Lunden ligger for sig selv. Christen Jensen, et Hus, tjener til Vraa. Er ved Magt. Udsæd: 1 Td. Byg, 1 Td. Havre. Glt. Hk. 0-4-0-0, nyt 1-2-2-2. Landgilde 2 Pund smør.« Hartkorn og landgilde er dobbelt så stort som nabogårdenes; men matr. 19 regnes her for sidste gang med som del af 22.

1684 var besætningen: 1 hoppe, 1 ko og 3 får. 1683: »Lunden, et Gadehus. Jens Andersen, tilforn Christen Jensen. 31 Agre vesten Huset, Engbund $2\frac{1}{2}$ Læs Hø. Areal under Plov 8 Tdr. 2 Skpr., — desuden Andel i Fællesdriften.« 1688: Hartkorn 1-1-2-1. 1791: »Hk. 1-1-2-1. 8 Tdr. Rugland. Marken delt i 8 Tægter. Middelhøst: 6 Tdr. Rug, 6 Tdr. Byg og 10 Tdr. Havre. Græsning i Fællesdriften til 5 store Høveder. Landgilden var 2 Rdlr. og Hoveriet som Matr. 19.« 1816 var arealet under plov 18 tdr. land, og 1844 forhøjedes hartkornet til 1-3-0- $2\frac{3}{4}$. 1936: Ejendomsskyld 15500 kr., heraf grundværdi 8700. Hartkorn 1-4-3- $1\frac{3}{4}$. Areal 16,1 ha.

Fæstere og ejere.

O. 1600 *Søren Pedersen*, 1626 *Jep Espensen*, derefter *Espen Ibsen*, 1662 *Christen Jensen*. 1712—o. 75: *Thomas Nielsen Bødker*, *Niels Thomsen Bødker* og *Poul Nielsen Bødker*.

1796—1818: *Ole Andersen Hat* af Hallund, som i 1811 købte gården til selveje for 500 rdlr., — herefter

hans stedsøn *Peder Christensen* (Wolle Peter), som var lidt original, og om hvem der berettes flere pudsige historier.

1850—1875: *Hans Peter Jensen* af Nør Bastbjerg, der solgte gården til *Ole Andersen*, som før havde Lille Sønderlund.

Nuværende ejer fra 1909: *Søren Andersen*, søn af forrige ejer, f. 1882, gift med *Karoline Rasmussen*, f. 1877 i Dronninglund sogn.

MATR. 23 (THOMAS B. THOMSEN)

Denne gård hørte oprindeligt til Hundslundkloster, som indtil 1581 var forlenet til rigsadmiral *Peder Munk*³⁹⁾ til Estvadgård.

Nævnte år afhændede kronen Hundslundkloster til *Hans Lindenov den Ældre*; men *Peder Munk* har rimeligvis beholdt noget af bøndergodset i forlening, deriblandt gården i Ulstedlund; thi i Aalborghus lens regnskaber for 1626—27 står: »Ulstedlund, af Hundslund Klosters overløbende Gods, hvormed afgangne *Peder Munk* var forlenet: *Mads Christensen* — skylder 1 Pd. Smør. Kan saa: 1 Td. Rug, 2 Tdr. Byg og 1 Td. Havre.«

Matr. 1662: »*Madtz Lauritzen*, et Hus, tjener til *Vraa*. Er ved Magt. Giver aarlig 1 Pund Smør. Kan saa 1 Td. Rug og $1\frac{1}{2}$ Td. Byg. Glt. Hk. 0-4-0-0, nyt 0-5-1-1.«

1664 kaldes gården et halvboel.

1684 bestod besætningen af 1 hest og 1 ko.

1683 og 86: *Lunden*, 1 boel, bebos af *Espen Christensen*, tilforn *Mads Lauridsen*. Østen og vesten går-

³⁹⁾ *Peder Munk* var en af landets fornemste og rigeste adelsmænd. Han var blandt *Christian IV's* 4 formyndere og ejede her på egnen bl. a. *Hammelmose*, *Langholt* og *Sæbygård*; — død 1623.

den 32 agre. Ingen engbund. Glt. hk. 0-5-1-1, nyt 1-1-2-1 [1688]. Areal under plov $10\frac{1}{4}$ td. ld. Landgilden var 1733 og 77 1 rigsdaler.

1791 bemærkes intet om gårdens avl og besætning; men det bemærkes, at fæsteren Bertel Thomsen for sin tjeneste som skovfogel i Rønholt var hoverifri og desuden havde brugsret til et stykke af Gjettrup enge.

1816 var arealet $38\frac{1}{2}$ td. land, og 1844 sattes hartkornet til 2-0-0-2 $\frac{1}{2}$.

Ved vurderingen til ejendomsskyld 1936 ansattes gården til 25500 kr., heraf grundværdi 14200. Hk. 2-2-1-2 og areal 24,7 ha.

Fæstere og ejere.

1626: *Mads Christensen*, søn af Christen Ibsen i byen [matr. 30], — g. m. Maren Kjeldsdatter.

1631 og 50: *Christen Jensen*, g. m. en datter af Mads Christensen. 1632 gav Thomas Christensen i Ulsted [gård matr. 30] på sin brodersøn Christen Madsens vegne til Christen Jensen afkald på sin arv efter Christens salige forældre Mads Christensen og Maren Kjeldsdatter, som boede og døde i Lunden.

O. 1650—75: *Mads Lauritzen Bødker*, f. 1617, † 1694, søn af Lars Lauritzen i Ø. Melholt [matr. 4], — gift o. 1650 med »gudfrygtig Maren Andersdatter«, der døde 1681 og vist var enke efter Chr. Jensen. 1675 døde Madses broder Lars Lauritzen i Melholt [Mellergård], og familien ville nu påtvinge Mads værgemålet over børnene. Dette nægtede han, og der opstod nu stor strid [Kjær hds. tgbg. $\frac{19}{10}$ 1675 o. f.]; men han unddrog sig værgemålet ved at overdrage sit fæste til svigersønnen.

1675—90: *Espen Christensen*, f. 1649, † 1690, søn af Christen Knudsen, Lunden, — gift 1675 med Ane,

f. 1653, † 1730, datter af Mads Lauritzen. Den ^{11/1} 1676 mødte Espen på tinge og fremlagde sin svigerfaders skriftlige vægring ved at overtage værgemålet for salig Lars Lauritzens børn, — samt sit eget fæstebrev, hvoraf det fremgik, at »Velbaarne Fru Kirsten Beck til Vraa den ^{22/10} 1675 stedede og fæstede til Espen Christensen, barnefødt i Ulstedlund, det Boelig sammesteds, som Mads Lauritzen iboede og for ham oplod.«

1690—1730: *Simon Poulsen*, f. 1662, † 1736, søn af Povl Pedersen, »Nør i Byen«, — gift 1690 med Espens enke. Simons broder Jynger Povlsen fik 1712 Klitgård i fæste.

1730—44: *Mads Simonsen*, f. 1698, † 1744, søn af forrige fæster, — gift o. 1730 med Mette Larsdatter af V. Hassing.

1745—76: *Thomas Bertelsen*, f. 1704, † 1776, søn af Bertel Thomsen på Gandrupgård og Johanne Larsdatter Krog. Bertel Thomsen var søn af Thomas Lauritzen i Brødland*), som da var en af herredets storgårde, — og Johanne var datter af Lars Andersen (Krog) på Gandrupgård, herredsfoged i Kjær herred.

Slægten fra Gandrupgård var dygtig og vel oplyst; derfor blev dens mænd både dengang og siden af herskab og bymænd ofte anvendte, hvor boglig kundskab udkrævedes. Thomas Bertelsen var, før han kom til Lunden, ladefoged på Lengsholm, der hørte under Vraa. Hans hustru Johanne Christensdatter Møller, f. 1714, † 1798, skal efter traditionen stamme fra Himmerland.

1776—1825: *Bertel Thomsen*, f. 1747, † 1833, søn af

*) Thomas Lauritzen var søn af Lars Andersen af Ellern i Staa, søn af Anders Simonsen i Ellern, der atter var søn af Simon Mortensen, der 1584 og 91 nævnes som kroens bonde på Striben.

Thomas Bertelsen og Johanne Christensdatter, — gift 1779 med Margrethe Katrine Pedersdatter Munk, f. 1759, † 1828, datter af Per Munk på Gravholt [se matr. 21].

Bertel var som faderen en meget oplyst mand, i besiddelse af kundskaber, der kun sjældent fandtes blandt datidens bønder. Han var skovfoged i Rønholt, og han optrådte ofte ved skifter som herskabets repræsentant i stedet for ridefogeden. I de gamle skifteprotokoller for Vraa og Gjettrup kan vi beundre hans klare og flydende håndskrift.

Bertel var også meget håndsnild. Han kunne lave pæne møbler, skønt han aldrig havde lært det. På gården har man endnu et bord og et par hængeskabe fra hans hånd.

Og da det gamle krusifiks i kirken tabte en arm, lavede han en ny arm til det.

Om hans uhyre legemskræfter er før fortalt.

1798 [skøde af ²¹/₁₀ 1798] købte han sin gård til selveje for 600 rigsdaler. Han og naboen Magnus Langebeck er Ulsted sogns første ny selvejere.

Til Bertels og Katrines bryllup havde en nabo, Jep Hansen i matr. 19, forfattet det bryllupsdigt, som findes aftrykt i »Fra Himmerland og Kjær Herred« 1918. Af Bertels mange børn blev Peder Bertelsen gårdejer og sognefoged i Hals.

Lars Bertelsen, kaldet »Lund«, blev strandfoged og lægdsmand i Asdal sogn; hans søn er den fra provisorieårene velkendte lærer Møller-Lund i Skallerup [se Chr. Mikkelsen: L. Møller-Lund. Et billede fra almueskolen i Vendsyssel].

1825—73: *Thomas Bertelsen*, f. 1796, † 1878, — gift 1831 med Karen Nielsdatter, f. 1808, † 1880, datter af Niels Espensen i Lunden. Thomas var som sin fader

Thomas B. Thomsen.

og bedstefader skovfoged, og han var gennem en menneskealder sognefoged og lægdsmand i Ulsted.

1873—1912: *Niels Thomsen*, f. 1844, † 1912, søn af Thomas Bertelsen, gift 1880 med Maren Katrine, f. 1853, † 1926, datter af Niels Nielsen i Nygård [Vasen] — og enke efter Espen Møller i Ulstedlund.

1912—50: *Thomas Bertel Thomsen*, f. 1883, søn af Niels Thomsen, gift 1920 med Ellen Kirstine Jensen, f. 1889, datter af købmand L. P. Jensen og Sofie Christensen, Sæby. Ths. B. Thomsen var 1921—25 sognefoged og 1925—33 sognerådsformand, og som gymnastikleder, foredragsholder og biblioteksmand har han ydet sin store indsats for sin egne kulturelle liv. Han har ligeledes gjort et godt arbejde for »Historisk Samfund«, i hvis bestyrelse han har siddet gennem mange år.

1950—: Nuværende ejer landbrugskandidat *Peter Høgh*, f. 1919 i Krogsbæk, gift med Grethe Thomsen, f. 1924, datter af foregående ejer.

MATR. 24 (JØRGEN LARSEN)

Gården hørte år 1600 til kronen, men solgtes 1626 til Hans Lindenov; den kaldtes da »et Bygge«. Muligvis er den fremkommet ved deling af matr. 23; thi disse to gårde nævnes undertiden under eet hartkorn. 1662: »Benedicht Pedersdatter, $\frac{1}{2}$ boel, tjener til Vraa, skylder aarlig 2 Tdr. Rug og 24 Skilling Mynt Gæsteri. Kan saa: Rug $1\frac{1}{2}$ Td., Byg 2 Tdr. Kan avle Hø, intet. Er ved Magt. Glt. Hk. 1-1-1-1, nyt 2-0-0-0.«

1684 var besætningen: 1 hoppe, 2 plage, 2 køer og 1 svin. Gården har været beboet af samme slægt med undtagelse af de 15 år, da Langebeck'erne residerede der.

Fæstere og ejere.

O. 1620—50: *Svend Jørgensen*, gift med *Bendit Pedersdatter*, der i 15 år efter mandens død sad ved fæstet.

En søn, *Jørgen Svendsen*, havde Søndergård i Ulsted, en anden, *Søren Svendsen*, boede i Hyllen; hans søn igen, *Svend Sørensen*, kom til Store Sønderlund. En tredje søn, *Thomas*, havde først et sted i Byen, men overtog o. 1705 hjemmet. *Svend Jørgensens* slægt er meget stor, se matr. 21, 23, 24 i Lunden.

1650—65: *Bendit Pedersdatter*, forrige fæsters enke.

1665—1705: *Christen Jensen Hjulmand*, g. m. *Margrethe Svendsdatter*.

1705—21: *Thomas Svendsen*, f. 1649, † 1721, overtog efter svogerens død hjemmet. Herefter sønnen *Peder Thomsen*, gift 1719 med *Margrethe Espensdatter*, datter af *Espen Christensen* i Lunden (se matr. 23).

Næste fæster var 1755—59 *Espen Jørgensen*, f. 1727, † 1759, g. m. *Karen Nielsdatter*, som efter *Espens* tidlige død ægtede *Thomas Christensen* fra Vestergård

Lars Jensen.

(† 1783). Da Thomas døde, var hans stedsønner og sønner så unge, at ingen af dem kunne overtage fæstet, og gården kom nu på fremmede hænder.

1783—98: *Lars Harlev Langebeck*, degn i Ulsted, f. 1751, † 1798, søn af degnen i Ulsted Mads Langebeck, gift 1772 med jomfru Dorthea Sørensdatter Rasch, f. 1747, † 1798, datter af forvalter Rasch på Gjettrup.

1898: *Magnus Peter Langebeck*, f. 1774, † 1803, søn af Lars Langebeck. Han købte 1798 gården til selveje for 800 rdlr., men solgte den straks efter til Niels Espensen, søn af Espen Jørgensen. Herefter flyttede Magnus til Vester Hassing, hvor han boede hos sin ven Thomas Fanøe i kroen.

1798—1842: *Niels Espensen*, f. 1759, † 1852, gift 1798 med Kirsten, datter af Christen Therkildsen på Kraghede. 1842—73 sønnen *Niels Nielsen*, f. 1815, † 1875, gift med Marie, datter af Niels Lauritzen i Folstedgård i Ajstrup.

1873—1909: *Lars Jensen*, f. 1836, † 1914, søn af Jens Chr. Jeppesen på Krabbesbro og Ane Kristine Pedersdatter. Jens Chr. Jeppesen var søn af Jeppe Jensen i Hyllen, der igen var søn af Jens Larsen i Hyllen, — og hans kone var datter af Peder Andersen i Krabbesbro.

»Lars Lunden« var gift med Ane Kirstine Nielsdatter, f. 1847, † 1927, datter af forrige ejer.

Fra 1909: *Jørgen Larsen*, f. 1877, søn af Lars Jensen, gift med Sørine Gaarn Svendsen, datter af Jacob Christian Svendsen, Gaarn i Horsens, f. 1894.

Også denne gård har sit spøgeri, idet en vogn ved midnatstide kommer kørende i rask fart ind på gårdspladsen. Her drejer den og kører vesterpå ad Kirkevejen.

MATR. 25, STORE SØNDERLUND

I Ulsted by, på nordsiden af gaden og lidt sønden for Nørgård, lå der i gamle dage en stor gård, som blev splittet ved udskiftningen.

1562 hed fæsteren Christen Smed, og hans årlige landgilde til kronen var 6 tdr. byg, 1 skovsvin og gæsteri til 6 heste. 1600 var gården todelt, og den ene fæster hed Christen Nielsen; han var sagtens sønnesøn af Christen Smed.

Ifølge lensregnskabet hørte til hans gårdpart »nogen Stykker Jord, han selv haver opbrudt og samme af salig Ove Lunge [Lensmand paa Aalborghus] været bevilget at opbryde — og hvoraf svares aarlig 12 Skilling danske.«

Disse stykker jord er begyndelsen til Sønderlund. Få år efter flyttede Christen ud på lodden, hvor han havde bygget; men både han, hans søn og sønnesøn vedblev at drive deres halvpart af gården i byen. 1626

solgte kronen gården i Ulsted til Hans Lindenov. I matriklen af 1662 hedder dens fæstere Christen Nielsen og Vester Povl Pedersen [gård m. 60]. Povl er forarmet; men Christen [der altså bor i Sønderlund] er ved magt og svarer 1 skilling grot [=12 sk. danske] af Sønderlunden, der taxeres til 3 skpr. hk.

1684 har Thomas i Sønderlund en besætning af 2 hopper, 1 ko og 1 svin. Gårdens areal er 15 tdr. 6 skpr. land, bestående af 16 agre norden huset, og der er eng til 4 læs hø.

Arealet står opført med 5 tdr. + 10 tdr. 6 skpr., og rimeligvis er de 5 tdr. den opbrudte jord, medens resten er jorden fra gården i byen; thi først nu er de to ejendomme helt adskilte, og »Sønder Lunden« står med hk. 2-0-1-2. 1733 og 1788 er landgilden 1 rd. 3 mk. 10 sk., 3 tdr. byg og 4 skpr. havre, hvortil i 1798 kommer 10 rdlr. i arbejdspege.

1791: Hk. 2-6-1-2 [de 6 skpr. er »Zidzels Lod«]. Jorden drives som alsædejord [dyrkedes årlig efter gødning]. Middelthøst: 16 tdr. rug, 9 tdr. byg, 10 tdr. havre og 14 læs hø. 10¹/₂ td. rugland. Besætning: 4 bæster, 2 plage, 4 køer, 4 stude, 4 ungnød, 9 får og 1 gris.

Hoveri: 5¹⁵/₁₆ pløjedage, 29 spanddage og 69 gangdage. 1816 var arealet 98 tdr. land, og 1844 sattes hartkornet 3-6-0-¹/₂ op til 4-2-0-¹/₄. Vurderingen til ejendomsskyld 1936: Hk. 4-2-2-0, areal 53 ha, ejendomsskyld 45000, heraf grundværdi 28800.

Fæstere og ejere.

O. 1600—1630: *Christen Nielsen*, som kort efter 1600 flyttede fra byen og byggede det ældste Sønderlund. Efter ham sønnen *Niels Christensen*, der var skovfoged i »Smaakiered sønden Lunde Brou«, og 1680 sønnesønnen *Christen Nielsen*. Så Christens svigersøn

Thomas Nielsen fra Sanden i Vester Hassing 1680—1706. Thomas' enke, den 52 årige *Maren Christensdatter*, ægtede i 1714 den 27 årige *Svend Sørensen* fra Hyllen (se matr. 24), hvis 2. kone var *Ane*, datter af *Thomas Thollesen* i Lunden (m. 20).

1773—1811: *Søren Svendsen*, f. 1742, † 1814, købte 1809 gården til selveje for 1150 rdlr. Af hans mange børn kan nævnes: *Thomas* i Mellem Sønderlund, *Else* i Vester Sønderlund, *Ane* i Ulstedlund, *Zidsel*, som »Zidsels Lod« rimeligvis er opkaldt efter, og *Mette*, som fik hjemmet.

1811—21: *Niels Jeppesen*, søn af *Jeppe Svendsen* i Jeegen, gift 1811 med *Mette Sørensdatter*.

1821—53: *Mads Pedersen*, f. 1791, † 1853, søn af *Peder Madsen* i byen, gift 1821 med formandens enke, — gift 2. gang 1831 med *Maren*, f. 1809, † 1896, datter af *Christen Nielsen* i Elsnab. *Mads'* søn, *Christen Madsen*, havde i mange år den gård i byen, som sønnen *Niels Madsen* nu ejer.

1854—98: *Niels Christian Larsen*, f. 1824, † 1905, søn af *Lars Ötosen*, Gingsholm, gift med *Maren Christensdatter*. Ingen børn.

1898—1938: *Jacob Jeppesen*, f. 1867. Søn af *N. C. Larsens* broder *Jeppe Larsen* i byen.

Nuværende ejer *Christian Jeppesen*, f. 1901, gift med *Helga Møller*, f. 1908 i »Skoven« i Ulsted.

Store Sønderlund kaldes i vore dage ofte Øster Sønderlund.

Zidsels lod: Den nordligste del af St. Sønderlunds mark hedder »Zidsels Lod«. O. 1600 gav lensmand *Mandrup Parsberg* præsten i Ulsted lov til at opbryde et stykke jord i Ulstedlund. Denne »Løkke« fulgte præsteembedet i mange år, og præsten gav 12 skilling danske i årlig landgilde af den.

Senere fæstede 2 gårdmænd i byen lodden, og i 1730 fæstede Svend Sørensen dens 31 agre af frk. Rodsteen på Vraa.

Lodden var 1688 sat til 6 skpr. hartkorn, — og 1800 købte Søren Svendsen den af herskabet for 300 rigsdaler.

MATR. 26, LILLE SØNDERLUND

Kaldtes også »Lillelund« og »Lunten« og er vist den lod, som nævnes i markbogen 1683: »Præsten, en liden inddiget Have vesten for Synder Marken, som nylig af Heden er opbrudt, 7 Tdr. Land.«

Sognepræsten har øjensynlig fået lov til at opdyrke denne jord som erstatning for »Zidsels Lod«, som nogle år før var fæstet til et par mænd i byen. 1777 nævnes lodden første gang som ejendom med fæsteren Peder Andersen, der svarede 2 rdlr. i huspenge. Ved udskiftningen fik »Lunten« tillagt jord til 1 skæppe hartkorn.

Fæstere og ejere.

1777 og 1812: *Peder Andersen*, 1812 svigersønnen *Ole Chr. Jensen* og derefter 1851 dennes søn *Peter Qlesen*. Herefter *Ole Andersen* (se matr. 22), *Jens P. Christensen* og *Andreas Pedersen* (Slot Andreas). 1884 købte *Andreas Svendsen* ejendommen og lagde den under Vester Sønderlund.

MATR. 50 OG 51,

UDFLYTTERGÅRDENE I SØNDERLUND

Mellem og Vester Sønderlund dannede oprindelig tilsammen en af Ulsted bys gamle helgårde. Denne gård lå på toft matr. 82, lige østen for præstegården.

1561 var den krongods og beboedes af fæsterne Jens Christensen [i 50] og Jens Esbernssen [i 51].

Landgilden var da: 2 tdr. byg, 2 pund smør, 1 lam, 1 gås, 2 høns, 1 svin, 3 skilling ledingspenge og 6 hestes gæsteri. Ledingspengene viser, at den var en gammel selvejergård. Hartkornet var oprindelig 7-7-1-1, sattes 1662 til 5-7-2-2 og 1688 til 7-1-1-2.

Ved udskiftningen bestemtes det, at blandt andre skulle denne gårds fæstere, Per Ladefoged [i 50] og Søren Bastbjerg [i 51] flytte ud på marken. Angående opførelsen af udflyttergårdene skulle herskabet give tømmeret, og bymændene skulle hjælpe til med kørsel og arbejde, men først 1807—08 blev de to gårde udflyttede.

Den $\frac{1}{1}$ 1808 købtes gårdene til selveje, og Per Ladefogeds enke solgte straks Mellem Sønderlund, 3 tdr. hk. med $75\frac{1}{2}$ td. land, til Thomas Sørensen fra Store Sønderlund for 1000 rdlr., medens Søren Bastbjerg afhændede Vester Sønderlund, 3 tdr. hk. med $80\frac{1}{2}$ td. land, til Ole Møller, Thomas' svoger, for 1050 rigsdaler. Mellem Sønderlund ansattes 1936 til 40000 kr. i ejendomsskyld, deraf 25000 i grundværdi. Hk. 3-3-3- $1\frac{1}{4}$, areal 41,7 ha. Vester Sønderlund: ejendomsskyld 51000 kr., heraf grundværdi 32000. Hk. 4-5-0- $2\frac{1}{4}$. Areal 51,3 ha.

Ejerne af matr. 50, Mellem Sønderlund.

1808—09: *Thomas Sørensen* døde allerede 1809, og enken *Karen Marie Sørensdatter* ægtede allerede samme år *Christen Thomsen Kusk* fra Dorf († 1859), som 1839 overdrog gården til sønnen *Jens Christensen Kusk*, gift med *Magdalene*, datter af *Lars Christensen* i Elsnab. De blev skilte, og *Jens* købte en ejendom på Bredheden,

medens Magdalene i mange år boede i et hus øster i byen.

1840: *Frederik Johansen*, 1841—73: *Just Thomsen* fra Gandrup, derefter svigersønnen *Christen Abrahamson* fra Hov, 1899: *Anders Sørensen*, 1899—1913: *Niels Christian Jensen*, 1913—15: *Andreas Thomsen*, søn af *Thomas Berthelsen* »på Bakki«. *Andreas* havde i mange år opholdt sig i U. S. A. og boede, efter at have afhændet gården, i en snes år i et hus i byen. Sine sidste år tilbragte han i barndomshjemmet i Lunden.

1915—21: *Peder Brix Nielsen* og derefter nuværende ejer *Niels Nielsen*, f. 1876, søn af *Lars Nielsen* på *Gravholt*, gift med *Maren Thomsen* fra *Klithuse*, f. 1893.

Ejerne af matr. 51, Vester Sønderlund.

1808—32: *Ole Nielsen Møller*, f. 1771, † 1850, søn af *Øster Niels Andersen* i byen (m. 43), gift 1798 med *Else Sørensdatter* af *Store Sønderlund*, 1832—55: *Svend Olesen*, f. 1805, † o. 1855, 1855—93: *Andreas Svendsen*, f. 1831, † 1890, gift med *Birthe*, datter af *Jens Christensen* i *Elsnab*, som 1899 afhændede gården til *Søren P. Olesen* af *Vester Aslund*, som samme år solgte den til *Rasmus Jensen* fra *Skovlund* ved *Vodskov*.

1916—18: *Gregers Westergaard*, herefter *Manfred Jonassen Westergaard*, og 1921—28 *Just Toft* i *Mosegården*, *Hals*, hvis svigersøn, *August Christiansen*, var bestyrer. Fra 1928: *Ingemann Christian Andersen* af *Albæk*, f. 1896, gift med *Kristine Marie Nielsen* af *Voer*, f. 1898.

ELSNAB, MATR. 27

Navnet komme af »el« og snabe« d. e. hjørne, altså ellehjørnet.

I middelalderen beboedes Elsnab, som er en gammel enstedgård⁴⁰), af selvejerbønder. Men engang i 1300erne gav den sidste jordegne bonde sig — vel på grund af økonomiske vanskeligheder, eller fordi han ønskede beskyttelse i datidens ufredstider — ind under det mægtige Børglumkloster, hvis fæstere han og hans efterfølgere blev. Herom berettes i registret over klosterets arkiv:

- 140: Per Gunissen og hans Søn Guni Perssen stadfæster det Skøde, som deres Forældre [Forfædre] haver skødet til Børglumkloster deres Gods, som kaldes Elsnab udi Ulsted Sogn.
- 1440: Tingsvidne at Elsnab med sit Tilliggende, som er Endel og Fælled, var Børglum Klosters rette Gods og Eje.
- 1477: Stadfæstelsesbrev paa Elsnab med sit Tilliggende etc. (Ældste danske Arkivregistraturer).

Der opstod langvarige stridigheder mellem fæsterne i Elsnab og Vor Frue Klosters bønder i Ulstedlund om ret til skovhug [se indledn.], og de to klostre tog livlig del i striden.

Ved reformationen 1536 kom Elsnab til kronen, som den 11. august 1573 afhændede gården til Otto Banner på Asdal.

Landgilden var da 3 pund smør, 1 svin samt gæsteri af 7 heste. 1658 hørte gården til Lindenberg.

Rigsråd Otto Skeel († 1634), der ejede Asdal, Langholt og Hammelse, har muligvis lagt gården under Langholt. Den 14. maj 1687 afhændede Albert Bille på Langholt Elsnab, Ulstedlund (m. 21) med mere gods til kammerjunker Peder Rodsteen til Elkjær, som

⁴⁰) Gård med særjord og intet markfællesskab med naboerne.

1689 solgte sit gods til fru Kristine Beck til Vraa. 1798 købte Lars Christensen (Hovgaard) Elsnab til selveje for 1250 rdlr.

1662 skrives: $\frac{1}{2}$ enistegård, kaldes Elsnab, tjener til Langholt. Skylder: 1 fdkar. smør, 3 tdr. havre, 1 svin. Kan så: 3 tdr. rug, 3 tdr. byg, 1 td. havre. Kan avle 20 læs hø. Glt. hk. 3-0-0-0, nyt 3-4-0-0.

1688: En enestegård Elsnab. Areal under plov 25 tdr. 3 skpr., engbund $14\frac{1}{2}$ læs hø. Glt. hk. 3-4-0-0, nyt 5-0-1-0.

1733 og 1777 var landgilden 10 rigsdaler og 3 mark. 1816 var det samlede areal 203 tdr. land og hartkornet 5-2-1-0 $\frac{1}{2}$; dette sidste ansættes 1844 til 6-6-3-1 $\frac{1}{2}$. Den 8. vurdering til ejendomsskyld $\frac{1}{10}$ 1936: Hk. 7-2-2-1 $\frac{1}{4}$, areal 106,65 ha, ejendomssk. 105000 kr., heraf grundværdi 66000 kr.

Et par parcelsteder er bygget på gårdens jorder, og Rimmeskolen er anlagt på dens udlod i Rønholt; men ellers er Elsnab kun i meget ringe grad udstykket.

Fæstere og ejere.

Omkring 1400: *Per Gunnissen* — og derefter sønnen *Gunni Perssen*.

1579: *Svend Nielsen* og 1584: *Jesper Hvass*, der tilhørte en lavadelig slægt. 1610—39: *Hans Thomsen*, derefter *Søren Christensen*, der døde søndag efter påske 1645. 1643 var Søren i krig med sognemændene, fordi han havde lavet et kast*) »sønden til Elsnab og Ulsted mellem Elsnaps tvende Diger«. Han tabte sagen, — »det Kast skal intet ligge længer eller ved Magt holdes end dette Aar.« Den $\frac{8}{10}$ 1645 afholdtes på Elsnab skifte efter Søren Christensen. Enken Ane Sørensdatter, der

*) Kast: Grøft med dige.

havde et barn af sit første ægteskab**) og syv med Søren, var allerede trolovet med sin tredje mand, Mads Thollesen.

Ifølge skiftet bestod gårdens besætning af: 1 tyr, 6 køer, 3 kvier, 5 kalve, 6 stude, 3 geder, 1 galt, 2 svin, samt en del smågrise, der vurderedes til 10 skilling pr. stk., 3 hopper, hvoraf den ene var »for lind paa Ryggen«, d. v. s. svejbaget, og 2 føl. Skiftet udviste et stort dødsbo, men mere gæld, og den $10/3$ 1646 gik enken og børnene fra arv og gæld. Ane ægtede *Mads Thollesen*, søn af Tholle Laursen i byen (Jens Klemmensens gård); han var kirkeværge.

1650—89: *Peder Jensen Hougaard*, f. 1611, † 1689, var søn af Jens Pedersen Hovgaard i Nørresundby, gift 1. gang 1650 med Karen Sørensdaughter af Elsnap, gift 2. gang 1663 med Kirsten Jensdatter af byen. 1. ægteskab var barnløst, i 2. ægteskab var der 3 børn. Per Hougaard var en anset mand og ofte nævning på herredstinget. Han var også kirkeværge, og under en strid om stolestader oplystes det, »at de to øverste Stole af Arilds Tid har fulgt Elsnap.«

1689—1741: *Christen Pedersen Hougaard*, f. 1667, † 1741, søn af Peder Jensen, kom i 1698 »til Hobe« med Magdalene Christensdatter, f. 1678, † 1715, datter af Christen Pedersen i Gravholt, — gift 2. gang med Ellen Jensdatter, f. 1697, † 1740, datter af Jens Pedersen i Vester Aslund.

1741—59: *Christen Christensen Hougaard*, f. 1707, † 1759, søn af foregående fæster, gift 1741 med Maren, f. 1714, † 1774, datter af Peder Lauridsen på Sønder Rottrup, der 1759 ægtede *Povl Andersen* af Vester Nejsig, fæster 1759—91.

**) Gift 1. gang med Erik Thomsen, fæster på Langholt.

1791—1807: *Lars Christensen Hougaard*, f. 1757, † 1807, søn af Kræn Hougaard, gift 1791 med Maren, f. 1764, † 1838, datter af Niels Lauritzen i Østerladen.

1807—52: *Christen Nielsen*, f. 1772, † 1852, søn af Niels Christensen Bødker i Gaaser, gift 1807 med Lars Hougaards enke. I fortællingen »Storbønder« fortæller Niels Hancke på sin morsomme, lune måde om Kræn Horsnab (Chr. Nielsen) og Sidsel Helstrup (Hanckes mormoder Zidsel Pedersdatter på Nr. Rottrup).

Christens eneste barn, Maren, blev gift med Mads Pedersen i Store Sønderlund; hendes 3 ældre halvsøstre var: Maren, gift med Lars Thomsen i Buxti, Johanne Kirstine, gift med sognefoged Niels Kjær i Hov, og Malene, gift med Jens Kusk i Store Sønderlund.

Efter Kræn Elsnabs død arvede datteren og svigersønnen gården, som de straks solgte.

1852—67: *Jens Christensen*, f. 1800, † 1883, søn af Christen Christensen⁴¹) i Mellem Nejsig, gift 1831 med Ane Kirstine, datter af Lars Jensen i Vester Aslund. Først havde Jens Krogen i Melholt, derefter V. Aslund, hvor Ane Kirstine døde.

1867—1902: *Jens Jensen*, f. 1836, † 1917, søn af forrige ejer, — gift 1. gang 1866 med Marie, f. 1840, † 1884, datter af Mads Pedersen i St. Sønderlund, — gift 2. gang med Margrethe, datter af Jens Larsen, Nr. Rottrup, og enke efter Jens Peter Christensen i Hedegård, Ø. Hassing. Efter at have overtaget Hedegård afhændede Jens Elsnab gården. En søn, Niels Elsnab, ejede i mange år Hedegård, — en anden søn er læge Chr. Elsnab i Aalborg.

⁴¹) Chr. Christensen, f. 1751, er søn af Christen Sørensen i Nejsig, hvis fader Søren Christensen i Nejsig var fra Skovshoved i Hals, — formentlig søn af Christen Jensen i Markusgård.

1902—08: *Isak Christensen Bastholm*, f. 1848, † 1908, søn af Christen Isaksen Bastholm, Ø. Brønderslev, — gift 1880 med Anna Margrethe Pedersdatter, f. 1856, † 1928, datter af Peder Olsen i Idskov, Voer sogn. Om slægten Bastholm se »Vendsysselske Årbøger« 1932 og 1933.

1911—: *Christian Bastholm*, f. 1882 i Albæk sogn, gift med Inger, datter af Jens Toft, Nørskovgård ved Hals, f. 1886.

MATR. 17, NØR BASTBJERG

Parcel af Sdr. Bastbjerg. 1602 tilhørte gården kronen, der 1626 afhændede den til Hans Lindenov.

1662: Peder Pedersen, et hus, tjener til Vraa. Kan så 1 td. rug og 1 td. byg. Kan avle 10 læs hø. Skylder årlig $1\frac{1}{2}$ pund smør. Glt. hk. 1-0-2-2, nyt hk. 1-0-0-0. Er noget øde, både mand og hus. 1684 er besætningen: 1 hoppe, 1 ungnød, 2 geder og 1 svin.

1688: Niels Thomsen, hk. 1-7-0-0. 1692: Niels Thomsens bolig er øde. 1844 sættes hartkornet fra 1-5-1-0 $\frac{1}{2}$ til 2-2-0-2 $\frac{1}{4}$. Den 8. vurdering til ejendomsskyld af $\frac{1}{10}$ 1936 siger: Hans Batsbjerg, ejendomsskyld 47000, heraf grundværdi 31000. Hk. 2-3-1-0 $\frac{1}{2}$, areal 131,5 ha. Gårdens besætning 1937 var: 8 heste, 2 plage, 28 malkekøer, 40 småkreaturer og (årlig levering) 110—120 svin. Sammenlign besætningen i 1684.

Fæstere og ejere.

1602: Ældste kendte fæster er *Jens Nielsen*, — 1661 og senere nævnes *Peder Pedersen*. 1664 førte flere Ulsted-mænd sag mod sognets kirkeværge Lars Pedersen (i Jul. Gravholts gård), der synes at have været en temmelig hårdhændet herre.

Den 9. august⁴²⁾ vidnede Peder Pedersen, at »for 3 Uger siden kom (fik) Lars Pedersen i Ulsted rytterne til at lemlæste hannem og slog ham så længe, indtil Lars Pedersen bød dem holde op, — og han derover ikke var mægtig at bjærge Hø til sig selv eller sin Husbond, og ikke Peder Pedersen var ham en Skilling skyldig⁴³⁾, men havde betalt ham 5 Uger tilforn.«

Peders datter Ane blev gift med *Niels Thomsen*, som overtog fæstet. 1698: *Peder Lauridsen*, derefter sønnen *Anders Pedersen* og dennes søn igen *Hans Andersen*, der 1790 ægtede Maren Jepsdatter, en datter af Jeppe Hansen i Lunden. Herefter *Jørgen Nielsen*, gift med Maren Jepsdatter, og hendes søn *Anders Hansen*. 1855—1913: *Knud Christian Andreassen*, f. 1827, † 1913, fra Sejlstrup, gift med Ane Kirstine, f. 1833, † 1913, datter af Christen Pedersen på Sdr. Bastbjerg.

Fra 1913: *Hans Christian Batsbjerg*, f. 1868, søstersøn af Ane Kirstine, — gift med Jensine Kristine Johannessen af Ulsted, f. 1877.

MATR. 18, SØNDER BASTBJERG

Bastbjerggårdene ligger på en lang rimme, der engang har været omgivet af vand.

Allerede i oldtiden boede der folk ved Sønder Bastbjerg. Man har lige norden for gårdens have fundet mange urner og flinteredskaber. Navnet skrives Bastbjerg, Batsbjerg, Badsbjerg og Basbjerg; men den første stavemåde er den ældste og rigtige. På egnens sprog hedder stedet »Bajsbjerre«.

1662: Bastbjerg, ligger for sig selv. Jens Jensen,

⁴²⁾ Kjær herreds tingbog 9/8 1664.

⁴³⁾ Det var matrikelskatten, det var galt med. Lars Pedersen var også sognefoged.

1 boel, tjener til Vraa. Kan så 2¹/₂ td. rug, 2¹/₂ td. byg. Kan avle 18 læs hø. Skylder årlig 1¹/₂ pund smør, 1 svin, 1 rdlr. gæsteri. Glt. hk. 2-3-1-1, nyt 1-4-0-0. Ved magt.

1684 har Jens Jensen, aftægtsmand, 2 hopper og 1 ko, medens gårdens fæster Simon Andersen har 1 hoppe, 1 plag, 1 ko, 1 ungnød, 1 får og 2 svin.

1688 sættes hartkornet til 2-6-3-2. 1936: Ejendoms-skyld 37000 kr, heraf grundværdi 26000. Hk. 2-4-3-1¹/₄. Areal 107,84 ha.

Fæstere og ejere.

O. 1595—1638: *Peder Rasmussen*, † før ²³/₁₀ 1638, gift med Maren Rasmusdatter. Peders lange fæstetid var ikke uden genvordigheder. 1612 måtte han give en bøde til lensmanden, fordi han havde hugget et træ i Hals Nørreskov, og flere gange, sidst ¹³/₉ 1631, blev han stævnet for gæld. Det var Christen Pedersen i Lundden (matr. 19), som stævnedede ham for 12 daler og 17 skpr. rug.

1638—48: *Mikkel Pedersen*, gift med Margrethe, datter af Peder Rasmussen. ²³/₁₀ 1638 modtog Mikkel arveafkald fra Margrethes søskende. ⁵/₈ 1645 stævnedede han Niels Nielsen i Horsens, som på færgen mellem Aalborg og Sundby havde givet ham »tuende Saarmoll i Hoffuedet«. Efter Mikkels død ægtede enken først Niels Pedersen, derefter Jens Jensen fra Skovshoved († 1689).

Herefter *Niels Pedersen Bak*, † 1761, *Christen Nielsen Bak*, † 1767, og *Niels Christensen Bak*. 1780 blev *Peder Simonsen* fæster. Hans slægt sad på Sdr. Bastbjerg i over 100 år. 1828: *Christen Pedersen*, f. 1797, † 1883, gift med Mariane Povlsdatter, f. 1805, † 1886.

datter af Povl Gregersen i Hov. 1859: *Peder Christensen*, f. 1830, † 1904, gift 1858 med Marie Kirstine Jørgensdatter af byen, f. 1830, † 1909. Herefter deres søn *Jørgen Pedersen*, der 1894 afhændede gården til *Jens P. Badsberg*, f. 1862 i Gjeraa, gift med Hedevig Katrine, f. 1865, datter af Søren Jensen i Ulstedlund.

Nuværende ejer fra 1940: *Johannes Jeppesen*, f. 1908 i Store Sønderlund, gift med Elise Badsberg, født 1906 i Sdr. Bastbjerg.

Af Sønder Bastbjerg er flere mindre steder, hvoriblandt »Vester og Lille Bastbjerg« samt Risbrogård, afbyggergårde.

»Risbrogård« ligger forøvrigt i Hals sogn og tilhører Jens Badsbergs søn Peder Badsberg. Dens jorder er købt til Bastbjerg af Peder Simonsen. På dens marker er fundet en mængde våben og stenredskaber fra oldtiden.

KIRKESKIBE I AALBORG AMT

AF MUSEUMSINSPEKTØR, CAND. MAG. HENNING
HENNINGSEN, HANDELS- OG SØFARTSMUSEET PÅ
KRONBORG

I mange af vore kirker hænger der en eller flere skibsmodeller, de såkaldte kirkeskibe. Allerede før krigen havde Handels- og Søfartsmuseet på Kronborg næret ønske om at få bragt en undersøgelse i gang omfattende disse skibe, dels for at få dem kortlagt og beskrevet, dels for at få klarhed over deres historie, alder, kvalitet, og også deres maritime, folkloristiske og kirkelige betydning. Efter krigens ophør 1945 blev der derfor på museets initiativ nedsat en sagkyndig komite til undersøgelse af spørgsmålet, og på grundlag af det ad forskellige veje, specielt ved udsendelse af spørgeskemaer og ved gennemgang af litteratur, indsamlede materiale, kunne kirkeskibsbogen udsendes 1950 (Henning Henningsen: Kirkeskibe og kirkeskibsfester, Søhistoriske skrifter III, udg. af Handels- og Søfartsmuseet på Kronborg og Selskabet Handels- og Søfartsmuseets Venner). I bogen, der foruden på det danske stof er bygget på et omfattende materiale fra udlandet, gives en oversigt over skibsmodeller i inden- og udenlandske kirker, deres historie, deres forudsætninger, sagn og tro, knyttet til dem, o. s. v. Endvidere behandles de så enestående danske kirkeskibsprocessioner i relation til udlandets bådeoptog. Bag i bogen gives for-

søgsvis en liste over de kendte ca. 900 kirkeskibe i Danmark.

Da der er indkommet en del mere stof end bogen har kunnet benytte, har man ment det formålstjenligt at fremlægge dette stof i en serie afhandlinger i landets historiske amtsårbøger og lignende publikationer, dels for at opmuntre lokalhistorikere til at have opmærksomheden henvendt på disse ofte smukke prydenstande, dels fordi der ligger en del interessant historie — ikke mindst personalhistorie — på dette felt. Materialet vil blive givet i listeform, af praktiske grunde alfabetisk ordnet efter kirkens navn.

For dog at give læsere, som ikke har haft lejlighed til at gøre sig bekendt med kirkeskibsbogen, en orientering om skibsmodellerne og de problemer, der knytter sig til med, skal der først gives en kort oversigt til indledning. Udførligere er de forskellige punkter behandlet i kirkeskibsbogen.

Over hele Europa har det især langs kysterne været skik at ophænge skibsmodeller i kirkerne. Medens mange skibe er gået tabt, og skikken delvis er uddød i de protestantiske lande, er der i de katolske kystegnes kirker stadig mange at se, både gamle og nye. Hvor langt skikken går tilbage, er det svært at sige bestemt. De ældst bevarede kirkeskibe stammer fra Spanien og dateres til ca. 1450, måske kort før. Et maleri fra ca. 1500 (af Carpaccio) forestiller et italiensk kirkerum med flere skibe under loftet. Fra 1500'erne er Tyskland, Portugal og England i besiddelse af enkelte modeller. Men først fra ca. 1650 er der bevaret et forholdsvis anseligt antal modeller.

I Norden finder vi et par svenske kirkeskibe fra kort før år 1600 og et par norske fra tiden omkring og kort efter 1600.

Det ældste skib, som er bevaret i Danmark, er formentlig orlogsskibet »Randers« i St. Mortens kirke i Randers; det er dateret 1632. Et noget medtaget skib fra Femø kirke (nu i Stiftsmuseet i Maribo) menes at kunne sættes til ca. 1640, men kan godt være ældre. Disse modeller er forholdsvis unge set på europæisk baggrund. Positivt ved vi dog, at der 1589 hang et lille skib foran prædikestolen i Vindinge kirke ved Nyborg. Derimod har vi ikke kendskab til middelalderlige kirkeskibe i vort land, selv om det er sandsynligt, at de har været der i katolsk tid.

Fra det nuværende Danmark kendes ca. 15 kirkeskibe fra 1600'erne (deraf eksisterer $\frac{1}{3}$ ikke mere). Fra 1700'erne er der oplysninger om ca. 130 skibe (en mindre procentdel er gået tabt), fra 1800'erne kendes over 225 skibe, og fra vort århundrede eksisterer der noget over 500 kirkeskibe. Ialt kan vi regne med ca. 900 kendte kirkeskibe — bevarede og tabte — i vort land. Tager man i betragtning, at landet har lidt over 2000 kirker, vil man se, at det er et forholdsvis højt antal skibe. Nu må det ganske vist siges, at der i en del kirker hænger 2, 3, 4, ja helt op til 10 kirkeskibe (Sønderho). Rundt regnet er der modeller i en god trediedel af landets kirker. Det er ikke forkert at sige, at dette er noget ganske enestående i hele verden.

Som man vil se, er der forholdsvis mange nye modeller i vore kirker, idet langt over halvdelen stammer fra vort århundrede. Det vil sige, at skikken at op hænge kirkeskibe er levende eller »produktiv« i vore dages Danmark, i modsætning til alle andre protestantiske lande, hvor skikken er uddød eller næsten uddød. I katolske lande derimod ophænger fiskere og søfolk stadig skibe, hvad der hænger sammen med, at votivtanken der er levende; en sømand i havsnød lover at

give en model af sit skib til sin kirke, hvis han reddes. Dette kendes, som det senere skal vises, ikke (eller kun svagt) i Danmark.

I ældre tid var det i alt væsentligt kun kirker i kystegnene, der havde kirkeskibe her i Danmark; ser man på et kort over skibsmodellernes fordeling nutildags, vil man se, at de findes spredt over så godt som hele landet. Selv i jyske hedeegnes kirker træffer man et anseligt antal skibe, — de fleste tilkommet efter år 1900.

Hvorfor hænger man da skibe op i kirkerne? Kirkeskibet er i vore dage næsten et så selvfølgelig stykke kirkeinventar, at man næppe tænker over meningen dermed. Undersøger man de foreliggende oplysninger, kan man efter årsagen til ophængningen opstille følgende grupper kirkeskibe:

1. *Votivgaver*. På svensk, tysk, engelsk o. s. v. kaldes kirkeskibene »votivskibe«, hvad der sandsynligvis er et minde om deres oprindelige funktion, således som den lever i katolske lande. I protestantiske lande derimod er votivtanken næsten uddød (se dog forfatterens afhandling »Søfarendes votivgaver til danske kirker« i Handels- og Søfartsmuseets årbog 1950, 45 ff.). Der er i virkeligheden højst et dusin af de danske kirkeskibe, altså godt en procent, som efter en ovenikøbet ofte tvivlsom overlevering skal være ægte votivgaver.

2. *Mindegaver*. Denne gruppe er langt større. Ved påskrift og navn er det ofte tilkendegivet, at skibet hænger som et minde om en kær afdød, et familiemedlem, en kammerat, — nogenlunde svarende til kirkens mindetavler og epitafier. Flere modeller af skoleskibet, 5-mastet bark »København«, er givet til minde om søfolk der forsvandt med dette skib, — for at nævne et typisk eksempel.

3. *Lejlighedsvisse gaver*. Skibene kan ofte være givet til minde om festlige og højtidelige lejligheder, som f. eks. kirkeindvielser og -jubilæer, kongebesøg, guld-bryllup, barnedåb og andre personlige mærkedage; en del er givet til tak for fredsslutninger, lige fra 1814 til 1945.

4. *Prydgaver*. Ligesom epitafierne er opsat til erin-dring om den døde og til pryd for kirken, siges det af og til, — omend sjældent direkte — i indskrifter og dokumenter, at kirkeskibene er ophængt til kirkens pryd. Det er givet, at det har spillet en ikke ubetydelig rolle for giverne.

5. *Standsgaver*. Om en meget stor del af skibene vides det, at de er givet af et eller andet fællesskab af søfolk eller fiskere. De har ikke magtet at give kost-bare ting til deres kirke, men en kunstfærdig model, som var forholdsvis billig og nem at lave for dem, og som samtidig tydeligt henpegede på deres erhverv, har været en passende og yndet gave for dem. Senere har kirkeskibet fremdeles stået under deres beskyttelse; de har nedtaget det til reparation, når det var nødvendigt, og de har ført det højtideligt til kirke i procession.

6. *Symbolske gaver*. Men grunden til, at man har vænnet sig til skibsmodellerne i kirken, og at man stadig i stigende grad ophænger kirkeskibe, er først og fremmest den, at skibet føles som et kristent symbol. Allerede i oldtiden har man opfattet kirken som »St. Peders skib« (hvorfra Kristus talte) og bygningen arki-tektionisk også som et skib (jfr. betegnelsen hoved- og sideskibe) — måske med tanke på Noahs ark.

Imidlertid er ingen helt klar over, hvad kirkeskibet i virkeligheden symboliserer. En gennemgang af de forskellige opfattelser viser, at der mindst er en halv snes forskellige forklaringer, hvoraf de hyppigste nok

er, at skibsmodellen symboliserer: 1) *kirken* eller 2) *troen* (som begge fører menigheden til himlen); 3) *livet* (der er som en rejse, snart i medvind, snart i storm): 4) *menigheden* (der er på rejse til himlen som Noah i arken) og 5) *skibsfarten* (der står under Guds beskyttelse). Ved festgudstjenesterne i anledning af skibsophængninger har vore præster for det meste i fantasirige billeder tolket symboliseringen i alle detaljer. Et kendt eksempel på, hvad man kan få ud af skibet i den retning, giver St. St. Blichers skibsprædiken i novellen »Høstferierne«.

Sagn og tro har ikke arbejdet meget med kirkeskibene. Det kan være nok at nævne, at en del skibe menes at være af gådefuld og strålende herkomst (opfisket på havet, drevet ind på stranden, givet f. eks. af Tordenskjold, Christian VIII eller andre berømte folk), og at søfolkene i ældre tid, da modellerne ofte var ophængt i reb eller kæder, tog varsel om vindretningen ud fra deres stilling. Nu er de for det meste fast ophængt, sejlene mod altret.

Kirkeskibene findes dog forøvrigt langt fra altid ophængte; ofte er de anbragt stående i nicher, vindueskarmer eller montere. På en del af de ældre modeller kan det tydeligt ses, at skibene er beregnet til at ses nedefra, idet skroget er underdimensioneret og master, kanoner, flag, ankre er altfor store, — men det ser faktisk godt ud fra kirkegulvet.

Det må bemærkes, at modellerne langt fra altid, ja, snarest kun undtagelsesvis er værdifulde, hvad nøjagtigheden angår. De er sjældent bygget på spant og efter rigtige konstruktionstegninger; oftest er skroget skåret ud af en klods og det hele bygget pr. hukommelse og fornemmelse. Men selv om de ikke egner sig til museumsmodeller, kan de se storartede ud, ikke mindst når

de hænger med fuld sejlføring og mange flag. Desværre er især rigningen på ældre skibe ofte ødelagt ved senere istandsættelse, idet restauratoren ikke har vidst at bibeholde eller rekonstruere den historisk korrekte rig.

De fleste skibe har en normallængde på ca. en meters skroglængde (fra stævn til stævn); et enkelt er på 3,5 meter, det mindste på en snes cm. Alle de modeller, man træffer i danske kirker, forestiller sejlskibe — de få damp- og motorskibe, der er (f. eks. efterligninger af fregatten »Jylland« eller barken »København«) er sejlførende, og kun skruen og en beskeden skorsten viser det moderne indslag. Det er, som om et nutidens skib ville støde øjet — modsat i de katolske lande, hvor man glatvæk hænger fragtdampere o. s. v. op. Om man senere vil gå over til den slags kirkeskibe herhjemme, er et spørgsmål; modelbyggerne og kirkegængerne er traditionsbundne, og det er selvfølgelig votivtanken, der betinger ophængningen af nyere skibstyper i katolske lande.

Af de ældre modeller er der yderst få, som ikke er orlogsskibe; i nyere tid er der flere koffardiskibe, men for den almindelige bevidsthed er det vistnok således, at et kirkeskib helst skal være et krigsskib. Nu og da træffer man — og det er ikke mindst interessant — specielle typer, som f. eks. en sildekåg fra Limfjordsfiskeriet (Nibe), et fyrskib (Tornby kirke), en lodsbåd (Karrebæk), en toldkrydser (Gilleleje), ærøjagter, marstalskonnerter o. s. v.

Mange af skibene bærer forskellige indskrifter, som er værdifulde m. h. til giverforhold og datering. Ofte ligger der skibspapirer i lasten. Der bør ved restaureringer selvfølgelig altid agtes på, at sådanne oplysninger ikke går tabt.

Ca. $\frac{1}{4}$ af skibene er navnløse; resten har i det hele taget de sædvanlige skibsnavne, undertiden navnet på det bestemte skib, de er model af — hvis de ikke er rene fantasiskibe — oftere dog nye navne. Hyppigst er navnene »Håbet«, »Jylland« (efter fregatten), »København« (efter skoleskibet), »Danmark«; men ellers forekommer alle slags navne. Noget specielt kirkeligt præg spores i det store og hele ikke; selv navne på hedenske væsner forekommer (»Venus«, »Freja«, »Thor«, »Havfruen«). Af enkeltheder, som bør nævnes, må fremhæves, at der af og til findes mandskab (duk-kematroser) ombord. En sjælden gang har kirkeskibene været brugt til lysekroner og bærer derfor lyseholdere, ligesom man tidligere har udsmykket skibene ved begravelser og festlige lejligheder. Eventuelle oplysninger om sådanne ting bør omhyggeligt opnoteres.

Undersøger man, hvem der har bygget kirkeskibene, kommer man til det ikke uventede resultat, at ca. $\frac{2}{3}$ af dem er bygget af søens folk, ikke sjældent flere i forening. Resten skyldes folk fra de forskellige samfundslag, spændende lige fra præster til straffefanger. Nogle, specielt ældre modelbyggere, har bygget skibe til flere — op til over ti kirker.

Ca. 25 % af skibene er givet af bygmestrene selv til kirkerne; resten er købt eller på anden måde erhvervet af giverne. Blandt disse er søens folk også fremtrædende, men ellers spænder giverne over så at sige alle samfundslag. I $\frac{1}{4}$ af tilfældene er det et fællesskab, der har givet kirkeskibet, ikke blot sømandskorporationer (»standsgaverne«), men også f. eks. menigheden, foreninger, højskoler, firmaer o. s v.

Liste over kirkeskibe i Aalborg amt.

Stoffet er indsamlet efter 1945, dels gennem de omtalte spørgeskemaer (udsendt på kirkeskibskomiteens

vegne af Handels- og Søfartsmuseet på Kronborg og af Marineforeningerne), dels gennem forfatterens egne forespørgsler og besøg på stedet. De givne oplysninger må undertiden tages med forbehold, ikke alene på grund af meddelernes eventuelle mindre fortrolighed med skibstyperne og den stedlige overleverings upålidelighed, men også i almindelighed fordi der vides så lidt især om de ældre modeller. I kirkernes gavebøger kan muligvis skjule sig en del meddelelser, ligesom der i den mundtlige overlevering kan være værdifulde oplysninger, som ikke er kommet til forfatterens kundskab. Stedlige historisk interesserede personer kan gøre et nyttigt arbejde ved at efterforske de lokale kirkeskibes historie. Handels- og Søfartsmuseet modtager med glæde supplerende oplysninger og rettelser til det fremlagte materiale samt meddelelser om nyophængte skibe.

Det indsamlede materiale opbevares på Handels- og Søfartsmuseet og Dansk folkemindesamling (Kgl. bibliotek).

I beskrivelserne angiver målene skrogets længde fra stævn til stævn; † betyder, at skibet er gået tabt; »Skibspapirer angiver, hvor man har kendskab til dokumenter i skroget, »oph.« = ophængt; »rep.« = repareret.

Als (Hindsted herred).

Fuldskib »Haabet«, ca. 150 cm; hvidmalet skrog; gallionsfigur: flyvende engel. — Efter traditionen bygget af en kaptajn (i Aalborg eller Mov); givet kirkeejer Kjellerup, Visborggård; efter sagnet skænket af bygmesteren, der var i havsnød og lovede at give kirken et skib, om han blev frelst (votivgave). — Ophængt kort efter 1895; har efter en ubekræftet tradition tidligere hængt i Visborg kirke. — Rep. 1949 af Hadsund marineforening¹).

Astrup (Hindsted herred).

Koffardiskib »Spes« (ex »Juppiter«), ca. 90 cm. — Ukendt bygmester; vistnok givet af Villestrup gods. — Ophængt ca. 1942²).

Farsø (Gislum herred).

Skib (ukendt type). — Købt i Aalborg; bygmester ukendt; givet af konfirmandholdet 1909—10 i anledning af 25-års jubilæet for konfirmationen. — Ophængt april 1935. — Skibspapirer^{2a}).

Frejlev (Hornum herred).

Navnløs bark, 75 cm. — Bygget af Ladegaard, Lindholm; givet af dennes enke. — Ophængt juni 1937³).

Hadsund (Hindsted herred).

Koffardiskib »Ane«, 100 cm. — Bygget 1934 af skibsfører Bast, Vejle; givet af møbelhandler H. Gade, København. — Ophængt 1943⁴).

Hals (Kær herred).

1. fuldskip »Haabet«, 125 cm; husflidsmodel; indlagt elektrisk lys. — Skrogets herkomst ubekendt; rigget af pens. lods Math. Iversen; givet af kirkeværg, fhv. førstelærer S. Schultz og hustru i anledning af deres guldbryllup. — Ophængt ²⁶/₁₀ 1908.

2. 4-mastet bark »Arken«, 130 cm; elektrisk lys indlagt. — Bygget og givet af ovennævnte lods Math. Iversen, fordi han syntes, det første skib var for klodset. — Ophængt 1913.

3. skonnert; model af »Elisabeth« af Marstal. — Bygget 1947 af skibstømrer Hans Rasmussen; givet af skibsbygm. E. Eriksen. — Ophængt 1952⁵).

Lyngby (Hellum herred).

Bark »Else — 1935«, 70 cm. — Bygget af gdr. Chr. Andersen, Lyngby; givet af fru Ellen Knudsen, sst. — Ophængt 1938⁶).

Løgsted (Slet herred).

1. 1769 nævnes et + skib, givet af nogle skibsfolk.
2. navnløs orlogsfregat, ca. 125 cm. — Bygget og givet af Chr. Christensen, Løgstør. — Ophængt 1832⁷).

Løgstør.

Navnløs 4-mastet bark, ca. 100 cm. — Bygget af kapt. Chr. Fischer-Jensen, Aggersund; givet af en kreds af borgere, 16 ialt. — Ophængt ²²/₁₀ 1943 (påmalet årstallet: 1941) i anledning af kirkens 50-års jubilæum⁸).

Malle (Slet herred).

2-mastet fore-and-aft skonnert »Gentley — Læmdrup« (= Lendrup), 92 cm; stormastens højde fra dæk 80 cm; sejlføring; formodentlig model af virkeligt skib. — Bygget og givet af fisker Just Kloster, Lendrup. — Givet 1937 efter kirkerestaurering; ophængt ¹⁰/₃ 1940⁹).

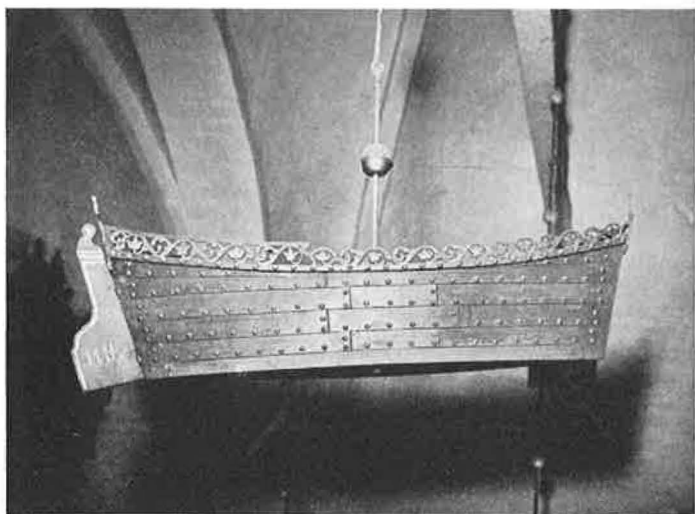
Mov (Fleskum herred).

Bark »Thor«, 68 cm; navnet dog senere fjernet efter den daværende kirkeværges ønske. — Bygget og givet af Lars Peter Knudsen, Dokkedal. — Ophængt 1884. — Rep. 1933¹⁰).

Nibe.

1. navnløs kåg, 135 cm; fladbundet, spidsgattet, klinkbygget; essing i gennembrudt udskæringsarbejde (rankeværk); over rorstammen krone i gennembrudt udskæring, flankeret af to mandsfigurer i lange våbenfrakker, lange støvler, paryk (»karolinsk« uniform); tofter; over forstævnen udskåret anker; eneste eksisterende model af en Limfjordskåg, som de i ældre tider anvendtes til sildefangst og ålestangning. — Givet af bartskeer Jens Jensen

Model af en Limfjords-sildekåg i Nibe kirke, givet 1703 af bartsvær
Jens Jensen Hurtigkarl.

Hurtigkarl (indskrift på roret: J. J. H. K.). — Ophængt 1703.

2. + fuldskib, ca. 50 cm; ophængt 1729; faldt ned 1923, da kirken blev restaureret, og knustes, så det ikke kunne repareres¹¹).

Nørholm (Hornum herred).

Brig »Juliane«, ca. 52 cm. — Bygmester og giver ukendte. — Ophængt 1927¹²).

Nørresundby.

Orlogsfregat »Pax«, 73 cm. — Bygget (?) og givet af færgemandslavet i Sundby. — Ophængt 1713. — Rep. 1870, 1932¹³).

Ove (Hindsted herred).

Orlogsfregat »Jylland«, ca. 63 cm; model af fregat »Jylland« (?). — Bygget ca. 1900; givet af fhv. gdr. E. S. Clausen, Kielstrup, der købte det hos den be-

kendte Drakenberg-entusiast Sophus E. Johnsen, Århus. — Ophængt 17/9 1944¹⁴).

Sejlfloed (Fleskum herred).

For få år siden gav Sigurd Olsen, Sejlfloed, et skib til kirken; da det fandtes uegnet, blev det atter taget ned og befinder sig nu (1948) i giverens eje¹⁵).

Skelund (Hindsted herred).

3-mastet skonnert (fuldskib?) »Haabet«, 81 cm; gallionsfigur: engel med oprakte bedende arme. — Bygmester og giver ukendte. — Ophængt ca. 1892¹⁶).

Skørping (Hellum herred).

Navnløs orlogsfregat, 65 cm; model af fregat »Jylland«. — Bygget af Sv. Damsgaard, Nørresundby; givet af bygmesteren i forening med overlærer G. Jensen, Skørping. — Ophængt 1936¹⁷).

Store Arden (Hindsted herred).

3-mastet skonnert (?) »Estella«, ca. 50 cm; model af skib, bygmesteren selv har sejlet med; smuk model. — Bygget og givet af sømand A. Olsen, Vejgaard. — Ophængt ca. 1935¹⁸).

Storvorde (Fleskum herred).

Orlogsskib »Christian VII«, ca. 75 cm; smuk model. — Bygmester, giver og årstal ubekendt¹⁹).

Strandby (Gislum herred).

1. fuldskib (5-m. bark?) »København«, 94 cm; dukkematroser. — Bygget og givet af rentier Tobias Hansen, Strandby, som mindegave. — Ophængt påsken 1936.

2. orlogsskib »Justitia«, ca. 200 cm; 60 kanoner, 2 batterier; gallion med figur; spejl med retfærdighedens gudinde udskåret; kampagnelanterner; sidegallerier; kolterstok; skibsklokke; kompas, visende østlig kurs; runde mers; sprydmast; latinersejlsrå på

mesanmasten; model af Christian IV's »Justitia«; smukt arbejde. — Bygget af maskinmester, biografejer D. A. Jensen, Hovedgård st.; givet af ham til kong Frederik IX, som igen gav den til kirken (kongens jagthytte i Trend ligger i Strandby sogn). — Ophængt ²⁹/₇ 1951 (procession)²⁰).

Sønder Tranders (Fleskum herred).

Brig »Clara — Køge«, 80 cm; med dueflag (Broderkredsen på havet); muligvis model af brig »Clara« (ex »Novi Molodez«), tilhørende Moses & Søn, G. Melchior, Kbhvn., bygget i Køge 1875. — Bygget af matros Olsen, Kbhvn.; givet af pens. lærer Jensen, Gug. — Ophængt ²²/₄ 1945²¹).

Terndrup (Lyngby sogn, Hellum herred).

Navnløs bark, 130 cm. — Bygget af arrestant i Terndrup arrest; givet af arrestforvarer Albert Jensen, nu Hadsund. — Ophængt ca. 1930²²).

Ulsted (Kær herred).

Ukendt type, husflidsmodel. — Ophængt mellem 1927—36. — Nærmere oplysninger mangler²³).

Vedsted (Åby sogn, Kær herred).

Bark »Haabet—Birkelse«, 100 cm; model af norsk skoleskib »Sørland«. — Bygget af modelsnedker H. K. Petersen, Svendborg; givet af enkefru Kirstine Nielsen og børn på hendes 80-års fødselsdag. — Ophængt ¹⁶/₂ 1935²⁴).

Vester Hornum (Aars herred).

1769 nævnes et + skib, givet af kapt. Fomsgaard til Ørndrup (han ejede gården, som han fik ved giftermål 1765, indtil 1773; død 1779). — Ophængt mellem 1765 og 1769²⁵).

Visborg (Hindsted herred).

1. orlogsfregat »Hendrik Hansen«, 103 cm; 36 kanoner; gallionsfigur: springende løve; beslæde sejl

(tidligere røde udspændte silkesejl); dukkematroseser (på agterdækket 13 orlogsgaster opstillet til gudstjeneste, ordnet efter rang; foran dem en præst i ornat); smuk model. — Bygmester ukendt; efter sigende et gammelt modelskib, som giveren har købt og ladet reparere; sandsynligvis givet af etatsråd Jacob Kjellerup, Visborggård. — Ophængt ca. 1850—60. — Rep. ca. 1885—90 af en sømand, der var gift med etatsrådets datter.

(2. om et eventuelt skib, flyttet til Als kirke, — se denne)²⁶).

Vive (Hindsted herred).

Bark »Dana«, 100 cm; i stævnen Marineforeningens mærke. — Bygget af broformand Jac. Brandt, Hadsund; givet af Nelly og H. P. Venslev, Stevn kalkværk. — Ophængt ^{20/11} 1949. — Skibspapirer i flaske²⁷).

Vokslev (Hørnum herred).

Fuldskib »Danmark«, 80 cm; model af statsskoleskibet »Danmark«. — Bygget af en gammel fisker i Sæby; givet af gdr. Niels Andersen, Vokslev. — Ophængt 1924²⁸).

Aalborg.

Budolfi (domkirken).

Navnløs bark, ca. 75 cm; dueflag på stortoppen; indskrift på hækken: »Fra nu af skal du fange mennesker (Lucas 5, 10)«. — Bygget af fhv. former Thorbjørn Frandsen; givet af kirkens fhv. opsynskone, fru Petersen, og dens fhv. fyrbøder Søren Jensen. — Ophængt ca. 1910²⁹).

Vor Frue.

Fuldskib »Haabet«, 138 cm; gallionsfigur: engel; røjl på alle toppe. — Bygget og givet af underbro-

kirkeskibenes fordeling i Aalborg amt. Udfyldt firkant: ophængt før 1800; udfyldt trekant: i 1800'erne; hvid firkant: efter 1900. Fane: procession.

foged Marcussen, Aalborg (død 1913). — Ophængt 1902. — Rep. 1931—32³⁰).

St. Marcus.

Fuldskib »Haabet — Aalborg«, 110 cm; bærer Sømandsmissionens mærke (dueflag?). — Bygget af Skibsbygmester Poulsen, Odense, rigget af bestyrer P. Kastberg, Aalborg sømandshjem, og bestyrer E. Nielsen, Nørresundby sømandshjem; givet af dem alle i forening. — Ophængt 15/1 1933³¹).

Ansgar.

Navnløs 5-mastet bark, 240 cm; model af skolekibet »København«. — Bygget af matros Chr. Hansen, Aalborg; anonym giver. — Ophængt 1929³²).

Aars (Aars herred).

5-mastet bark »København«; model af skoleskibet »København« (bygget efter de oprindelige konstruktionstegninger). — Bygget af snedkermester Folmer Christensen, Århus, og givet til forældrene, snedkerm. L. F. Christensen og hustru i anledning af deres guldbryllup 1949; forældrene gav det til kirken. — Ophængt nytår 1951³³).

Som listen viser, kender man fra Aalborg amt ialt ca. 39 skibe, hvoraf 3 er forsvundet i tidernes løb.

Regner man, at der inden for det nuværende Danmarks grænser findes c. 900 kirkeskibe med de tabte), er gennemsnittet for hvert amt (de sønderjyske amter og hovedstaden regnet for hver ét område) 45 skibe eller 5 0/0. Aalborg amt har ca. 4 0/0 af de danske kirkeskibe, altså lidt under gennemsnittet. Over amtet ligger i antal følgende amter: Svendborg (ca. 92), Odense og Hjørring (ca. 64), Randers (ca. 62), Ribe (ca. 60), Maribo (ca. 57), Thisted (ca. 53), Ringkøbing (ca. 49), Sønderjylland (ca. 45), Frederiksborg (ca. 44), hovedstaden (ca. 41) og Århus (ca. 41).

Fra 1770'erne kendes følgende skibe: Nibe I (1703), Nørresundby (1713), Nibe II (1729) samt de udaterede Løgsted I, Storvorde og Vester Hornum. Fra tidsrummet 1800—50 er der et, fra 1850—1900 fire og fra 1900 til vore dage hele 28 skibe. D. v. s., at over 70 0/0 af alle skibe i amtet er af nyeste dato; gennemsnitlig er 60 0/0 af de danske skibe ophængt efter 1900, således at Aalborg altså ligger over det normale. Også her viser skikkens fornyede og forstærkede livskraft sig på særdeles tydelig måde.

Flere skibe kendes fra følgende kirker: Hals, Løgsted, Nibe, Strandby og måske Visborg.

En særlig interessant historie knytter sig til skibene i Als, Hals (indlagt lys!), Nibe I, Strandby og Visborg I.

Kirkeskibsprocessioner.

Skønt der hvert år gennemsnitligt ophænges omkring 10 nye skibe i Danmark, ligesom andre bringes på plads efter reparation, er der fra kirkens side ikke fastlagt noget bestemt kirkeligt ceremoniel for lejligheden, hvilket unægteligt må synes en mangel. Bortset fra Kingos »Hvad et det for en snække —«, som hyppigt benyttes under festgudstjenesten, indeholder salmebogen heller ingen salme passende til begivenheden.

Fra op mod 30 steder i landet kender man de for Danmark ganske særegne smukke kirkeskibsprocessioner, specielt fra søfartsbyer og fiskerlejer, hvor der er en sømands- eller fiskerkorporation, som kan iscenesætte dem. Medens der fra Jylland mærkeligt nok kun kendes meget få eksempler herpå fra nutiden, er de særlig hyppige på Sydfyn og de sydfynske øer, i Nordsjælland og på Lolland-Falster og omliggende øer. Processionerne finder både sted, når et nyt skib gives til kirken eller når et ældre skib genophænges efter istandsættelse.

Processionen udgår i reglen fra havnen. Skibet (eller skibene, hvor der er flere) bæres på en »stol«, som oftest af festklædte sømænd (i sorte bukser, hvide skjorter, med røde skærf om livet, matroshue); der er faner og måske også musik med. Processionen går gennem gaderne, undervejs kommanderer »lodsens«, som går i spidsen; der affyres salutkanoner eller bøsser. I kirken overleveres skibet til præsten, som holder en takke- og festtale efter skibets ophængning. Flere steder nedtages skibene ligefrem med bestemte mellem-

rum (10 år, 25 år o. lign.) og efterses, hvorefter optøget finder sted f. eks. Hornbæk (med 4 skibe), Stege, Egense ved Svendborg, Magleby-Bagenkop på Sydlangeland (med 2 skibe), Marstal. Hvor gammel skikken er, vides ikke bestemt; efter traditionen skal man i Stege regelmæssigt hvert tiende år siden 1728 have ført »Justitia« i optog; fra Korsør omtales optog 1788, fra Marstal 1804, fra Hornbæk 1809.

Lignende optog kendes ikke fra andre lande — bortset fra et enkelt tilfælde fra England (1930 i Portsmouth). I katolske lande nedtages skibene flere steder hvert forår og føres i procession ned til havet, hvor præsten velsigner søfart og fiskeri, men sådanne optog er jo i art og formål ganske forskellige fra vore enestående danske optog.

Fra Aalborg amt haves kun én oplysning om kirkeskibsprocession, og det fra moderne tid. Da kongens gave til *Strandby* kirke, orlogsskibet »Justitia«, ^{29/7} 1951 skulle ophænges, blev det båret til kirken af flere orlogsgaster fra kongeskibet »Dannebrog«³⁴).

Hermed er det stof, som er forfatteren bekendt om kirkeskibe i Aalborg amt, fremlagt. Der er ikke tvivl om, at det er ufuldstændigt. Jeg opfordrer atter læserne til at have opmærksomheden henvendt på dette hidtil ret upåagtede kapitel af sognenes kultur- og kirkehistorie. Nøjagtige beskrivelser af modellerne, afskrifter af skibspapirerne, historiske undersøgelser efter kirkernes gavebøger og protokoller, oplysninger om sagn og tro og om kirkeskibsprocessioner, samt fotografier, skitser, avisudklip, litteraturhenvisninger m. m. modtages gerne af Handels- og Søfartsmuseet. På forlangende tilsendes skemaer til udfyldelse.

Til slut skal der rettes en varm tak til alle medde-
lerne, der med stor velvilje og interesse har ofret deres
tid på at besigtige skibene og fremfinde materiale om
dem. Det er mig en kær pligt at nævne deres navne i
den følgende redegørelse for stoffets herkomst.

Kildehenvisninger:

- ¹⁾ spr. M. Larsen, Als; Under Dannebrog nov. 1949.
²⁾ spr. L. Sandby-Møller, Astrup. ^{2a)} Laur. C. Jensen, Aal-
borg. ³⁾ spr. Sv. Aa. Reerslev, Sønderholm. ⁴⁾ spr. A. Thom-
sen, Hadsund. ⁵⁾ lods A. M. Jensen, Hals; spr. E. Nielsen,
Hals; Ærø Folkeblad ^{8/10} 1952. ⁶⁾ spr. S. Aa. Jespersen,
Skibsted. ⁷⁾ Pontoppidans Danske Atlas V (1769), 37; lærer
Lyhne-Bech, Løgsted. ⁸⁾ sparekassedir. Kai Simonsen, Løg-
stør. ⁹⁾ lærer A. Pedersen, Malle; Bent Engel Jensen. ¹⁰⁾ A. P.
Knudsen, Dokkedal. ¹¹⁾ provst Th. Bondesen, Nibe; museums-
inspektør Peter Riismøller, Aalborg; C. Klitgaard: Nibe Bys
Historie indtil 1728 (1917), 175. ¹²⁾ spr. A. Mailand, Nør-
holm. ¹³⁾ provst Carl Nielsen, Nørresundby; Chr. Petresch
Christensen: Nørresundbys Historie 1707—1850, 283 (ill.);
Pontopp. Da. Atlas V (1769), 299; Vendsysselske årbøger III
(1919—20), 152. ¹⁴⁾ spr. Aage Bundgaard, Ove. ¹⁵⁾ spr. Aage
Clausen, Storvorde. ¹⁶⁾ spr. H. Lundbek-Hansen, Skelund.
¹⁷⁾ provst J. C. Vinther, Skørping. ¹⁸⁾ spr. L. Sandby-Møller,
Astrup. ¹⁹⁾ spr. Aage Clausen, Storvorde. ²⁰⁾ spr. K. Friis,
Strandby; Horsens Socialdem. ^{24/11} 1950, ^{26/2} 1951; dagspres-
sen omkring ^{6/4} 1951, ^{30/7} 1951; Billedbladet ^{7/8} 1951. ²¹⁾ pastor
Will. Larsen, Aalborg. ²²⁾ spr. S. Aa. Jespersen, Skibsted. ²³⁾
spr. P. H. Lassen, Ulsted. ²⁴⁾ skibsing. L. Rasmussen, Odense;
spr. Th. Pallesen, Aaby. ²⁵⁾ spr. H. Andersen; Pontopp.
Da. Atlas V (1769), 25. ²⁶⁾ spr. H. Lindbek-Hansen, Skelund.
²⁷⁾ spr. Krogh Nielsen, Vive. ²⁸⁾ provst Th. Bondesen, Nibe.
²⁹⁾ pastor Tage Nielsen, Romdrup. ³⁰⁾ kirkeværge, købmand
Jørgen Rützebeck, Aalborg. ³¹⁾ spr. Will. Larsen, Aalborg.
³²⁾ konsul Im. Stuhr, Aalborg. ³³⁾ Aarhus Stiftstid. ^{17/4} 1949;
Sejl og Motor ^{5/5} 1949; Ekstrabladet ^{13/1} 1951. ³⁴⁾ dagspressen
^{30/7} 1951.

SEBBERSUNDS SIDSTE SKIPPER

AF E. JUSTESEN

Det kan vist med rette siges, at Søren Junge hørte til vor egns særprægede typer; en jætte af krop, velbygget og kraftig, dertil det herligste Michael Ancher skipperansigt man kunne tænke sig, ligesom trådt ud af rammen af et af malerens Skagens-billeder. En krop fuld af kræfter, et hoved fuld af klare, skarpe vurderingsevner, et væsen som store mennesker gerne har: elskelig og hjælpsom, fuld af medmenneskelighed, men ved uretfærdig behandling stædig og ubøjelig og vanskelig at forsones.

I det følgende skal jeg forsøge at give en beskrivelse af den tid, han levede i: hans barndomstid, hans skippertid, og ligeledes skal jeg forsøge at berette lidt om hans mange livredninger, ikke dem alle, for de fleste har man ingen erindring om. Han talte aldrig om dem sely, var i det hele taget ikke meget talende. Sad man sammen med ham i hans alderdom, forundrede man sig over den storhed, der udstrålede fra ham, uden at han behøvede at sige et ord, og spurgte man ham om noget vedrørende hans redninger, forstod han altid at dreje det hen til det rene ingenting. Han var af den type, om hvilken »Ekstrabladet« skrev i 1934: »De danske helte taler nødigt om deres bedrifter«.

Sætteskipper Søren Junge.

Søren Christian Junge blev født den 24. september 1852. Hans fader, Laurits Christian Junge, stammede fra Fredericia og kom som ung mand til Sebbersund for at bestyre en filial, som et klædefirma — C. K. Bech i Århus — havde der; han kaldte sig derfor forvalter. Man opkøbte opsprættede uldne klude, efter at de var rengjorte, sorterede og trådene pillet fra, og opbundtede dem i bundter eller baller. Det ser jo lidt underligt ud i dag, men det foregik på følgende måde: På den tid — omkring 1840—60 — var der ikke så få skippere, som var hjemmehørende i Sebbersund, og når vinteren begyndte, kom de hjem med deres jagter for at overvinde ved hjemmene; de havde da gerne deres laster fyldt med uldne klude og pjalter, og de blev så i vinterens løb rengjorte; dette gav ikke alene arbejde til

skipperen og hans familie, men til mange af beboerne i Sebbersund.

Laurits Christian Junge opkøbte disse klude for sit firma, og når foråret kom, blev de atter indskibet og sejlet til de forskellige fabrikker, som foretog den videre behandling af dem, — ja, enkelte laster gik endda til England.

Overvintringspladsen for skibene ved Sebbersund var den østre side af dybet »Sundmunden«, hvor der på østre side også fandtes en ophalerbedding, men forholdene var så primitive, at skibene havde mere skade end gavn af at komme på land der.

Laurits Christian Junge, f. 1813, blev gift med Caroline Sørensdatter fra Sebbersund. Hun var født 1824. I ægteskabet kom der tre børn. Det ældste, Bartholomæus Bruun Junge, døde ganske ung, idet han druknede i Østersøen. I »Aalborg Stiftstidende« for onsdag den 2. november 1864 kan følgende læses:

»Det meddeles herved for fraværende Slægt og Venner, at vor elskede Søn, Bartholomæus Bruun Junge, 18^{1/2} Aar gammel, den 26. August paa Reisen fra Newcastle til St. Petersborg faldt overbord fra Skonnerten »Ganpmed«, efter at have gjort Gaffel-Topseilet fast, ca. 50 Miil fra St. Petersborg i den finske Golf, hvor han fandt sin Grav.

Hans forældre og hans to Søskende staae med Vee-modstaarer og see efter hans Baare, men kunde ingen finde.

Gud give os Kraft og Styrke til at bære denne tunge Sorg.

Fred være med hans Støv.

Sebbersund, den 27de October 1864.

Caroline Junge,
født Sørensen.

Laurits Chr. Junge.

Avisen med denne annonce havde Søren Junge altid i sin tegnebog, i hvilken den også fandtes efter hans død.

Det næste barn, Johanne Marie Junge, f. 1847, døde, så vidt jeg ved, af en hurtigt tærende sygdom i en ung alder, vistnok 20 års alderen. Det tredje og sidste barn var Søren Junge; han nåede til gengæld en alder af 90^{1/2} år — døde den 25. april 1942 — og det er, som om alle gode gaver er blevet ham tildelt, — ja, selv overnaturlige evner, idet han kunne gå på næsten ingen is, og derved reddede han så mange fra druknedøden.

Der må sikkert have været ret livligt i Junges barndomshjem, hvor der også blev drevet købmandsforretning, idet det har været en art samlingssted for byens beboere, når de gjorde deres daglige indkøb eller afleverede deres daglige udbytte af uldne klude. Huset har været midtpunktet i byens liv, selv om det lå i udkanten af byen. Det var det første hus i byen, når man kom vest fra ad den gamle kirke- og skolevej, og det sidste, når man kom øst fra — fra fjorden —; nu ligger der et andet hus på den gamle grund. Denne købmandsforretning blev vistnok drevet, indtil brugsforeningen blev oprettet.

Søren Junge gik i Sebber skole, og han havde en ualmindelig god håndskrift; jeg har et par af hans skrivebøger fra den tid. At børnene havde tid til at gøre deres skolearbejde godt, viser skrivebøgerne; den ene er påbegyndt i december det ene år for først at være udskrevet ved samme tid året efter. Det er hovedsageligt stykker fra det nye testamente, der sirligt og smukt er skrevet på bladene.

Ellers er hans barndom sikkert gået som børnenes den dag i dag med fjorden som den bedste tumleplads. Dog var der dengang mere liv dernede, end der er i

dag, idet fiskerne landede deres fangster og afsatte dem der; ligeledes har der vel nok ligget en eller anden af de mange jagter på fjorden.

Allerede som stor dreng udførte Søren Junge sin første redningsdåd. Om den er der fortalt i »Nibe Avis« den 5. september 1841, og jeg skal kun kort gengive den her:

Sømanden Jens Andersen var sammen med en anden mand sejlet i en lille sejlbåd fra Sebbersund til Nibe; på hjemturen kuldsejlede de; dette blev observeret af Søren Junge (14 år) og en anden dreng ude fra Kloster Holme. (Drengene var på holmene for at samle mågeæg.)

De løb straks ned til deres kajak, og efter en del besvær nåede de ud til den kuldsejlede båd, på hvis køl manden, som Jens Andersen havde med sig, sad og klamrede sig fast. Søren Junge råbte over til ham, at han skulle lade sig glide i vandet; så ville han trække ham over til kajaken ved hjælp af den ene åre, som han rakte over til ham. Først efter lang overtalelse fik han manden til at slippe sit tag i båden, og han trak ham så over til kajaken, for at han kunne hage sig fast i denne.

Søren Junge sagde til ham: »Nu holder du dig fast i kajaken, og så forsøger vi at komme ind til holmen med dig.« Aldrig så snart havde den skrækslagne mand fået tag i kajaken, før han forsøgte at komme op i den med det resultat, at den var ved at vælte. Junge hævede resolut åren og råbte: »Hvis du ikke forholder dig rolig, slår jeg dig med åren; vi vælter, hvis du skal op i båden!« Denne trusel fik manden til at forholde sig i ro et stykke tid, men Søren Junge måtte dog flere gange true ham med åren, inden de nåede ind, hvor manden kunne bunde.

Der er ingen tvivl om, at truslen med åren ville være blevet udført; så ung som han var, forstod han, at det gjaldt deres eget liv, hvis båden kæntrede i den stærke blæst, og de ville blive tvunget til at forsøge den lange svømmetur ind til grundt vand.

Sømanden Jens Andersen druknede. Søren Junge blev senere gift med en steddatter til den forulykkede, Othilie Christensdatter.

Hvorledes Junges pureste ungdom er gået, fra 14 års alderen til han er blevet 22 år, om han har hjulpet til i forretningen eller har fisket, vides ikke; sejlet under andre har han ikke. Da han tog til søs, var han selv skipper. Man kan vel også dårligt tænke sig Junge underlagt en andens vilje. Jeg har hans regnskabsbog for hele hans sejltid; desværre har han undladt at bruge dato i den, kun årstallet er nævnt. Først fra 1893 findes der specificeret regnskab over alt, såvel fortjeneste som udgift. Det er vel ikke uden interesse at se på disse talende tal i dag; i hvert fald er de som en fabel for den nuværende generation.

Det første årstal, som findes i regnskabsbogen, er 1874. På dette tidspunkt var han 22 år. Han ejede da en lille jagt, som bar navnet »Makrellen«. Ifølge regnskabet har han hovedsagelig brugt den til stenfiskeri, og disse laster er blevet afsat i Nibe og Løgstør. Han har også brugt den til fragt, men efter hvad jeg kan se, har han ikke været uden for Limfjorden med sit første skib. I 1877 fik han et større skib, nemlig jagten »Løven«. Det kan se ud, som han har brugt disse tre første år af sin sejltid — 1874—77 — som en art læretid og har sat sig ind i navigation og alt vedrørende fragt, idet han havde en del bøger fra denne tid omhandlende disse emner.

Hans næringsbevis som sætteskipper er udstedt i Løgstør den 11. oktober 1876.

»Løven« var hjemmehørende i Aalborg, og med den lå han flere gange ved Sebbersund, og een gang er den endda blevet kølhalet der, men, som han engang'sagde: »Det gjorde jeg kun den samme gang; hun (skibet) trak vel nok vand, før hun kom på land, men var som en si, da hun atter kom i vandet, det var et forfærdelig arbejde at fodre hende.« (At fodre vil sige, at en pøs (spand) med sav- eller tørvesmuld blev ført udenbords, op under skibet, hvor dette trak vand. Pøsen blev her holdt stille, hvorefter sav- eller tørvesmulden flød op og satte sig i de utætte nåder og tætnede på denne måde. Det havde jo stor betydning, når fragten blev sluttet, at skibsmægleren kunne se, at skibet havde et godt, tørt lastrum.

Med »Løven« sejlede han det første år hovedsageligt på Limfjorden med et par afstikkere op til Frederikshavn og ned til Randers.

I 1878 må han have haft et havari eller et større eftersyn af skibet; efter fornyelserne i efterfølgende udgiftsposter at dømme tyder det mest på havari. Regningen ser således ud:

Kjølhaling	26	Kr. 55	Øre
1 Stk. Kjæde	22	» 50	»
1 » Anker	12	» —	»
Et Par Klydser	5	» —	»
Pumpen	9	» —	»
Prammen	3	» 50	»
Tougværk	11	» 10	»
En Blok	2	» —	»
» do.	—	» 50	»
Tjære	5	» 75	»
En Tømmermand	4	» —	»

Det må have været mellem 1878—80, at han engang, medens han lå for anker i Randers, bjærgede liget af et spædbarn, som kom drivende med strømmen. Han har fortalt, at han måtte gå ud med en ende om livet for strømmens skyld for at få fat i barneliget, og med dette i armene klatrede han atter ombord op ad ankerkæden; han har senere fortalt, at det gjorde ham forfærdelig ondt at se dette lille lig, som han regnede med, at moderen havde skilt sig af med ved at kaste det i vandet. Man forstår godt, at det må have rørt ham dybt, eftersom han nærede stor kærlighed til børn.

Hvad kunne der nu sejles ind med et fartøj som »Løven«? Også her giver regnskabsbogen svar. Jeg tager året 1879. Sejlsadsen er begyndt i midten af marts og sluttet i begyndelsen af oktober. I disse 7 måneder er der gjort 29 rejser, deraf de 26 inde på Limfjorden og de 3 på Mariager, Hobro og Hurup. Det indsejlede beløb er 2157 kr. 35 øre. Fragterne mellem Nibe og Aalborg varierer fra ca. 57 kr. til 70 kr. pr. last. Fra 1880 begynder Junge at købe brænde. Dette købte han i Asaa og fra godset »Benzon«, som ligger ved Gerrildbugten ved Grenaa. Regnskabsbogen viser specificeret regnskab over mange laster træ. Junge har fortalt, at når han købte brændet i Benzon-skoven, handlede han altid med kammerherren selv, og det var ikke så få »kaffepunser«, der så gik ned under handelen, medens de sad og sludrede lang tid, og, som han sagde: »Når vi havde handlet færdig, var jeg oftest den, der var gladest ved at kunne komme ud i den friske luft og så ombord for at sove.«

»Løven« kunne laste ca. 24 favne brænde, og regningen så gerne således ud:

9 favne Nr. 1 à	21,50 Kr.	=	193,50
5 » » 2 »	20,50 »	=	102,50
2 » » 3 »	17,50 »	=	35,00
6 » Ellebrænde à	12,50	=	75,00
22 favne	ialt		406,00 Kr.

Sådanne laster solgte han oftest i Nibe, og brændet blev da solgt i små partier; bagerne fik det meste, men han havde kunder indenfor alle kredse, og kredit kunne også gives. På ovennævnte last havde han en fortjeneste på 148 kr. 75 øre. I løbet af sommeren gjorde han ind imellem anden fragt en 4 à 5 rejser med træ til Nibe. Sejladsen er de fleste år gået på ovennævnte måde, dog har han med »Løven« lastet både i Norge, Sverige og Tyskland. Enkelte år har han også haft laster af frugt, og disse er for egen regning blevet solgt i små partier i Aalborg og Nibe. I 1888 begyndte han sejladsen med at laste træ i Asaa 1. maj og slutter i Nibe omkring 1. november. Fra 1888—93 sejler han udelukkende med træ, men har, når han har udsolgt, oftest last med fra Nibe til Aalborg, men har også enkelte gange last med til Asaa.

Ifølge en regning fra Nibe havnekontor kan det ses, hvad »Løven« kunne rumme. På en rejse til Nibe findes der følgende last ombord:

15 tdr. havre, 6000 pund oliekgager, 4443 pund klid, 148 pund ost, 9000 stk. mursten, 600 stk. tagsten, 1 td. æbler, 300 pund soda og 700 kubikfod trælast.

Der er jo ingen tvivl om, at ovennævnte last er beregnet til en af Nibes købmænd, men hvilken kan ikke ses, men derimod kan man se, at der er betalt en havneafgift i Nibe på 15 kr. og 13 øre.

I 1888 sker den største begivenhed i hans liv, idet han får tildelt redningsmedaljen. I »Aalborg Stiftstidende« for den 4. april står følgende:

»Medallie. D. 31. f. m. er der forundt Skipper S. Junge af Sebbersund Medallien for druknedes Redning med tilladelse til at bære samme.«

Denne blev overrakt ved en festlighed på Sebbersund kro.

Hvorledes han erhvervede denne sjældne udmærkelse skal gengives her.

Der berettes:

I firserne havde Sebber sogn en meget nidkær sognefoged. Denne omstændighed — i forbindelse med at der samtidig i Nibe var en striks herredsfoged — var den væsentligste indirekte årsag til, at tre mennesker nær havde mistet livet. Sognefogeden havde til herredsfogeden meldt en mand, der havde gået rundt i sognet og betlet (en tiggende rejsende). Da herredsfogeden skulle tage sig af denne sag, blev en mand i Barmer — Peder Svendsen (vistnok ikke hans døbenavn) og købmanden Niels Sondrups hustru — tilsagt til at møde som vidner i retten i Nibe. Det var vinteren 1887—88, og isen lå fast på fjorden. Disse vidner besluttede at forkorte vejen til Nibe ved at tage over isen. De lånte en »iskælk« i Valsted, og på denne skulle Peder Svendsen og Karen Marie Sondrup køre. Karen Marie Sondrups søn — den senere billedhugger Just Nielsen Sondrup — skulle ledsage sin moder på turen. Hån var dengang en halv snes år og skulle løbe ved siden af kælken på skøjter. Peder Svendsens ukendskab til fjordisens lunefuldhed har en væsentlig skyld i ulykken, for det vides med bestemthed, at købmand Niels Sondrup udtrykkelig gav Peder Svendsen og sin kone pålæg om, at de endelig måtte tage retningen over isen fra Valsted til Østerland, således at de kunne nå land godt sønden for »Slukefter«.

De startede fra Valsted, men i stedet for at tage ret-

ning efter Hans Sørensens gård (»Gaardhans«), tog de retning efter »Godensgaard« med det resultat, at de kørte lige i »Skældbakken«, et sted på fjorden, hvor strømmen gør isen meget upålidelig, idet der snart kan være fast is, snart åbent vand, oftest er der en tynd isskal over stedet, som bedrager ved at se fast og sikker ud, men som strømmen har slidt ganske tynd. Således var det også den dag, da ulykken indtraf. Pludselig brast isen under kælken, og de to mennesker lå i det kolde vand, kæmpende for livet. Drengen var på sine skøjter noget bag efter kælken; måske har han talt med eller set på nogle af ålestangerne, der denne dag var på fjorden. Da han ser sin moder i vandet, gør han anskrig og iler hende til hjælp. Han når også ud til hende på isen, men den spinkle dreng kan ikke trække sin moder op. Derimod haler hun ham ud i vågen til sig. Ulykken er også blevet observeret af ålestangerne i nærheden, og disse iler nu til hjælp, men de kan ikke nå ud til de nødstedte mennesker, som hager sig fast i iskanten i vågen. De forsøger med deres lystertræer at række ud til dem, men de kan ikke nå, og de har besvær nok med at klare sig tilbage til fast is.

Søren Junge, der denne dag er ude at stange ål, kommer nu til og ved sin ufattelige evne til at kunne bevæge sig på næsten ingen is, når han så langt ud, at han med sit lystertræ kan nå drengen og ved dets hjælp trække ham op på isen og få ham i sikkerhed. Han giver nogle af de andre ålestangere ordre til at få drengen bragt i land hurtigst muligt og går derefter omgående i gang med at få drengens moder op på isen på samme måde ved hjælp af lystertræet; men hun er så medtaget af opholdet i det kolde vand, at hun ikke har kræfter til at holde fast i lysterstagen. Søren Junge gør da det vovestykke at gå ud i vågen og får på ufatte-

lig vis også kvinden op på isen og sig selv bagefter. Forsigtigt får han hende lempet ind på den faste is, hvor nogle af tilskuerne tager sig af hende og bringer hende til land. Skønt Junge også er medtaget af opholdet i vandet, går han dog straks i gang med at bjærge den sidste, Peder Svendsen. Denne har flere gange været ved at opgive på grund af kulden og svigtende kræfter, men Junge opmuntrer ham med tilråb om bare at holde ud lidt endnu; atter går han ud i vågen, og med opbydelse af alle sine kræfter og sin sejge vilje lykkes det ham virkelig at få manden op på isen; men han er da selv så medtaget, at han næsten ikke kan komme op, men ved overmenneskelige kræfter lykkes det ham, og han får også den sidst reddede skubbet ind på fast is. De kommer nu alle i land og kommer i hus på »Godensgaard«. Kvinden, manden og drengen kommer i seng, men da Søren Junge har fået lånt, tørt tøj på, begiver han sig straks hjem.

Dette er beretningen om, hvorledes Junge tjente redningsmedaljen. Det skal her bemærkes, at han i virkeligheden ikke reddede tre, men fire mennesker fra den visse død, idet Karen Marie Sondrup nogle måneder senere fødte en dreng.

Til ovenstående kan tilføjes, at isen i 1888 lå meget længe. »Aalborg Stiftstidende« for 5. april meddeler: »Isen ligger endnu, Stangning helt ned til Øland.« Dette passer udmærket med regnskabsbogen, idet Junge dette år laster første gang 1. maj.

Søren Junge havde før ovennævnte redningsdåd allerede foretaget flere redninger på isen og havde ligeledes prøvet at være i vandet ved den druknende. Fra Sebbersund broens bygning til marts 1888 blev der ved passage af broen opkrævet et mindre beløb såvel for spadserende personer som for køretøjer; disse bropenge

blev opkrævet af en forhenværende færgemand, der på denne måde fik lidt erstatning for den nedlagte færgefart. Denne opkrævning af bropenge bevirkede imidlertid, at flere mennesker — om vinteren, når isen havde bundet fjorden — spadserede over denne for derved at spare bropengene; flere udsatte sig derved for livsfare ved risikoen for at falde gennem isen.

Således reddede Junge en vinter en kvinde, der var faldet igennem; hun havde siddet i vågen i længere tid, og grunden til, at hun ikke forlængst var druknet, skyldtes hendes gode, hjemmевævede tøj. Idet hun var gået gennem isen, dannede luften under hendes skørter en luftpude, som bar hende oppe. Da Junge kom ud til hende, var hun så medtaget af det lange ophold i et kolde vand, at hun ikke sansede at tage fat i det lystertræ, som Junge rakte ud til hende, og da hun ikke forstod de anvisninger, han gav hende, var der ikke andet for ham at gøre end at gå ud i vågen til hende, og han fik hende også reddet i land.

En anden dag stod han nede ved fjorden sammen med Niels Find og Niels Sørensen (Mand), begge fra Sebbersund. (Niels Sørensen var svoger til Junge.) De skulle ud at stange sammen. Det må have været sidst på vinteren, hvor isen var begyndt at blive »rådden«, om man kan sige sådan. Som de nu stod og planlagde deres tur, kom Jens Simonsen og Niels Krog, begge fra Djørup. Om de nu ville spare bropengene eller skyde genvej hjem, ved jeg ikke, men Junge hjalp dem begge godt over isen. Han havde bedt Niels Find og Niels Mand om at vente, til han kom tilbage, men det gjorde de ikke, og resultatet blev, at de begge gik gennem isen. Junge kom tids nok til at redde dem op.

Om en anden redning, som i al sin alvorlighed dog har fået et humoristisk præg, kan fortælles:

Brødrene Jes og Jens Nielsen, Sebbersund, var ude at stange. Da de ingen ål fik på det sted, hvor de stod, besluttede de at finde frem til et bedre. Under denne flytning kørte de igennem isen på deres iskælk og kunne ikke ved egen hjælp komme op. De råbte nu begge af deres lungers fulde kraft på hjælp, og Junge, der også denne gang var på fjorden, løb af sted hen imod dem. De to brødre sad i vågen med ryggen mod hinanden. Jens Nielsen, som så, at Junge kom dem til hjælp og i ham så deres redning, sagde roligt og fattet til sin råbende broder: »Hold din kæft med det råberi, vi sidder »satte renne« godt nok!« Junge havde held til at få dem begge op. Således har han foretaget flere redninger, men de er forlængst glemt. Det er dog ikke alene om vinteren, at Junge har reddet medmennesker; også på de andre årstider er han kommet folk til hjælp i kritiske situationer; ialt har han reddet 18 mennesker.

Et tilfælde, der viser Junges klare evne til at se, hvorledes en katastrofe kan undgås, skal lige nævnes her. Engang i min barndom var tre mænd ude at stange på isen. Om eftermiddagen lagde der sig en tæt tåge over fjorden, og ved mørkets frembrud var mændene endnu ikke kommet til land. Deres pårørende blev ikke uden grund ængstelige for dem, og efterhånden som det rygtedes i byen, at de endnu befandt sig på fjorden, samledes en hel del af beboerne dernede. Nogle af fiskerne havde tågehorn med, som de brugte af alle kræfter. Der gik bud til Junge, som straks kom til stede. Han stoppede øjeblikkeligt tågehornene og beordrede mændene længere vest på ad stranden, helt hen bag ved Peter Ranum, idet han sagde: »Hvis mændene hører tågehornene efter denne plads her, kan vi risikere at lede dem lige ud i »Sundmunden«. Og den var

Sætteskipper Martinus Jensen

ikke islagt. Mændene kom godt i land på den plads, hvor såvel folkene med tågehornene som de fleste af byens øvrige beboere var forsamlede.

I 1892 solgte Junge jagten »Løven« og købte i 1893 galeasen »Christine«. Ifølge en gammel mæglerregning kaldtes »Christine« for jagtgalease og var på $35\frac{1}{2}$ tons og hjemmehørende i Aalborg. Min bedstefader, Martinus Jensen, Sebbersund, var medejer af »Christine«, idet han havde en fjerdepart på 1600 kr. i den. »Christine« blev købt kontant, idet regnskabsbogen intet indeholder om lån eller renter af sådant og må derfor have kostet 6400 kr. Den har været i god stand, eftersom der ikke har været nogen istandsættelser eller nyanskaffelser til den.

Min bedstefader sejlede med den som bestemand,

og da de begge var interesserede i at tjene mest muligt, sejlede de både »dag og nat«, hvilket vil sige, at de arbejdede døgnet rundt; de er ofte stået fjorden ud, medens der ved Hals har ligget flere skuder og ventet på bedring i vejret. »Når vi kom forbi dem,« har min bedstefader fortalt, »har vi ofte spurgt hinanden om: »Hvad mener du, skal vi gå på den, eller . . . ?« »Mere blev de som regel aldrig til, vi »gik på den«. Enkelte gange har vi nået at komme til den havn, vi skulle til, fået udlosset, lastet igen, stået Hals ind og igen passeret skuderne, som endnu lå der og ventede på magsvejr.«

Galeasen »Christine« var et godt søskib og en god sejler, og derfor har de vel budt den mere, end andre skipper har turdet byde deres.

Hasarderet sejladts tror jeg ikke, der kan have været tale om; dertil havde de begge sejlet for meget; men de har kendt »hende« som deres egne lommer og vidst, hvor meget de kunne byde »hende«. De har overtaget »Christine« i Faaborg, hvor min bedstefader er mønstret den 22. marts 1893. Min bedstefader sejlede med Junge fra 1893 til begyndelsen af 1896. Han fik sin fjerdepart i skibet tilbagebetalt om efteråret, og fra 1897 var Junge eneejer af »Christine«.

I det efterfølgende årsregnskab for 1894 kan det ses, hvad et skib af »Christine«s størrelse kunne indsejle på en sæson, der som regel begyndte i midten af marts for at slutte i oktober.

Regnskabet er en kopi af Junges letfattede opstillingsmåde, og det viser omkostningerne til kost, hyrer, fornyelser og driften i det hele taget.

Begyndt Sejladsen fra Nibe den 16. Marts 1894.

Dato		Udgift		Indtægt	
16. Marts	Betalt Foldager Logline	4	08		
»	Proviant efter Regning	13	00		
»	Smør, Ost, Øl, Porto, Telefon, Brød og Kjød	16	43		
»	Toldboden i Nibe	4	46		
»	Hals	1	07		
»	Tøj til Vindfløj 1,19, Fisk 70	1	89		
»	Havnepenge Frederikshavn	5	68		
»	Hals	1	07		
27. Marts	Fragt fra Frederikshavn til Nørre- sundby			156	00
»	Kjød, Grønt og Brød	2	60		
»	Varer ved Agerskov	3	10		
»	Logglas og Flynder	2	55		
»	Nørre Sundby. Havnepenge	3	56		
»	Hals	1	07		
»	Fisk	0	50		
»	Hals	1	07		
»	Aarhus. Meglerregning	12	85		
»	Proviant	1	60		
»	Hals	1	07		
»	Telegram og Telefon	2	50		
»	Nibe Toldbod	7	82		
7. April	Fragt fra Aarhus til Nibe			274	40
»	Proviant hos Hald i Nibe	15	88		
»	Brød og Øl, Fisk og Svovlstikker....	6	27		
»	Hals Toldkammer	1	07		
»	Meglerregning i Varberg	22	22		
»	Assurance og Porto	16	02		
»	Nibe Toldbod for Indgaaende	21	91		
9. April	Fragt fra Varberg til Nibe			328	30
»	Nibe udgaaende. Havnepenge	3	91		
»	Maling, Salt, Øl og Kjød	9	50		
19. April	Meglerregning i Aalborg	6	85		
»	Arbejdspege ved Fabrikken	4	60		
»	Niels Find 4 Kr. Kost 3,33	7	33		

Dato		Udgift		Indtægt	
19. April	Kjød og Grønt 1,35. Proviant	9	09		
»	Tjære 1,12. Toldvæsenet i Hals 1,07	2	19	157	26
1. Maj	Fragt fra Aalborg til København..				
»	Brød og Øl 2,42. 1 Par Lodsehager 3 Kr.	5	42		
»	Bugsering 10 Kr. og Mæglerregning 21,50	31	50		
»	Regning hos Nissen 5,58. Hals 1,07..	6	65	200	45
9. Maj	Fragt fra København til Aalborg ..				
»	Mæglerregning Aalborg 5,56. Tøm- merregning 8,17	13	73		
»	Proviantregning 18,20. Øl 0,95. Fisk 0,75	19	90		
»	Kjød og Grønt 7,90. Brød 3,66. Tele- gram og Telefon	12	56		
»	Hals 1,07. Kovse 0,75. Brød 25. Kaffe- kværn 1,75. Ildskovl 0,25	4	07		
»	Lods 5,60. Hængsler 0,10. Tømmer- mand 1 Kr.	6	70		
»	Mønstring 40 Øre. Porto 30 Øre. 1 Par Lodsehager 3 Kr.	3	70		
»	Tovværk 7,50. Sejlgarn 0,66. Kovse 0,75. Hals 1,07	8	98		
»	Pataholm Lods 5 Kr. Stuveren 9 Kr. Toldvæsenet 6,54	20	54		
»	Brød, Kjød, Grønt, Øl, Kartofler....	7	95		
»	Løgstør Kanal og Lods 24,40. Lem- vig Told 21,54	45	94		
»	Fisk 1,15. Brød 1,35. Kjød og Grønt 2,45. Smør 6,74	11	69		
»	Udgaaende Havnepenge 3,44. Hals 1,07. Øl 95	5	56		
»	Bendsen Regning 12,74. Brød 3,28..	16	02		
»	Drengens Hyre 12 Kr. Tolderen Pa- taholm 6,54	18	54	466	48
12. Juni	Fragt fra Pataholm til Lemvig				
»	Lods Pataholm 5 Kr. Stuveren 10 Kr. Mælk og Brød 1,50	16	50		

Dato		Udgift		Indtægt	
12. Juni	Søren Sko 5 Kr. Kjød og Grønt 2,50.				
	Telegram 1,50	9	00		
»	Proviant i Skotterup 5,35. Hals 1,07.				
	Fisk 0,50	6	92		
»	Øl 1,40. Brød 2,60. Klokken 0,25.				
	Proviant 9,82	14	07		
»	Nibe Toldkammer	25	82		
7. Juli	Fragt fra Pataholm til Nibe			403	00
»	Seilmageren 10,48. Søren 3,60. Kjød og Grønt 4,55	18	63		
»	Baad 1,50. Megler i Varberg 16,55.				
	Eddike 0,24	18	29		
»	Hals 1,07. Nibe Toldkammer 25,82.				
	Øl 45	27	34		
»	Proviant 10,47	16	42		
26. Juli	Fragt fra Varberg til Nibe			322	83
»	Hals 1,07. København Bugsering og Boldværk 16 Kr.	17	07		
»	Brød 0,90. Nissen Regning. 3 Kr. 94 Øre	4	84		
»	Broen ved Aalborg 2 Kr. Regning Haverslev 5,47	9	47		
»	Brød 90 Øre. Øl 45 Øre. Toldkammer 7,82. Hals 1,07	10	24		
6. Aug.	Fragt fra København til Nibe			220	00
»	Regning Hald 11 Kr. 87 Øre. Brød 90. Øl 45 Øre. Brød 2,60	15	82		
»	Hals Udg. 1,07. Asaa Told 7 Kr. 40 Øre. Hals Indg. 1,07	9	54		
15. Aug.	Fragt fra Asaa til Nibe			260	00
»	Havnpenge Nibe 7,82. Meglerreg- ning Aalborg 7,74	15	56		
»	Arbejdspenge 4,50. Arbejdspenge 4,50.				
	Kjød og Grønt 4,27	13	27		
»	Brød 7,15. Søren 3 Kr. Telegram og Telefon 1,50	5	65		
31. Aug.	Fragt fra Aalborg til København..			180	00

Dato		Udgift		Indtægt	
31. Aug.	Bugsering i København 12 Kr. Megler 19 Kr. 73 Øre	31	73		
»	Sørens Tøj 19,00. Kjød, Grønt og Brød 8,35. Kaffekedel 1,25	28	60		
»	Proviant 4,77. Brød 2,70. Fisk 1,35. Smør 4,00. Fedt 1,36	14	18		
»	Kul 0,70. Hals 1,07. Nibe 7,84. Løgstør 2,84. Hals 1,07	13	52		
»	Løgstør Kanal 21,30. Nykøbing 5,68. Kartoffler 2,20	29	18		
»	Kjød og Grønt 4,70. Brød og Ost 2,35. Tjære 75. Salt 08	7	88		
24. Sept.	Fragt fra København til Nykøbing..			275	00
»	Hals 1,07. Smør og Fedt 6,69. Kjød og Grønt og Brød 3,10	10	86		
»	Hals 1,07. Broen 2 Kr. Asaa Told 7,40	10	47		
»	Nibe Told 7,84. Arbejdspenge 1 Kr. Kjød og Grønt 2,35. Brød 4,80....	15	99		
5. Okt.	Fragt fra Asaa til Nibe			220	55
»	Regning hos Jacobsen 26 Kr. 65 Øre. Brød 4,80	31	45		
»	Kjød og Grønt 2,85. Øl 95. Broen 2 Kr. Hals 1,07	6	87		
I Okt.	Fragt fra Nibe til Kiel			282	00
»	1 Kort 3,35. 1 Stk. Langsaaling 1 Kr. Kjød og Grønt 2,10. Brød 1,89. Olive 05	4	35		
»	Mægler Regning 24,85. Proviant 3,15. Seilmager 64,65	92	65		
»	Fortøjnings- og Bropenge 6,15. Hals 1,07	7	22		
»	Fragt fra Kiel til Nørresundby			178	00
»	Mandens Hyre 22 Kr. Mægler Regning 23,56	45	56		
»	Brød 1,22. Smør 1,15. Kjød 2,15. Grønt 0,10	4	62		
»	Røghat 5,50. Nibe Told 3,92	9	42		

Dato		Udgift		Indtægt	
I Okt.	Fragt fra Aalborg til Nibe			92	83
»	Assurance for Juni Kvartal	157	95		
»	Assurance for September Kvartal ..	53	32		
»	Assurance for 1/2 Vinter og Indskud	141	00		
		1427	45	4016	09
	Martinus' Hyre (min Bedstefader)..	409	66		
	og min Hyre (Junges)	409	66		
		2246	77		
		4016	09		
	Overskud....	1765	32		
	Martinus' Part bliver 442 Kr. 33 Øre.				

Det er nu i slutningen af oktober måned, og »Christine« skulle have været lagt op for vinteren; men der må pludselig være kommet et tilbud på en rejse til Århus, for efter at ovenstående regnskab er afsluttet, begyndes det igen. Da der ikke er anført dato på det efterfølgende, må det antages at have været i november.

Dato	Udgifter paa Aarhusrejsen	Udgift		Indtægt	
Novemb.	Regning hos Jacobsen 16,95. Brød 2,60. Kjød 2,25. Bugsering ud 2 Kr.	23	80		
»	Nibe Told 3,91. Arbejdspenge 1 Kr. Mægler Aalborg 5 Kr. Flæst 2 Kr.	11	91		
»	Fragt fra Aalborg til Aarhus			40	75
»	Proviand i Aarhus 9,81. Mæglerregning Aarhus 13,85	23	66		
»	Proviand i Nibe 4,15. Bugsering 5 Kr.	9	15		
»	Folkenes Hyre og Mønstring	51	40		
»	Assurance for en Maaned	32	00		
»	Hals ud og ind 2,14. Nibe Told 3,91	6	05		
»	Fragt fra Aarhus til Nibe			280	00
»	Min Hyre i 22 Dage	36	52		
		193	49	320	75

Af denne rejse bliver der et overskud på 127 kr. 26 øre, hvoraf min bedstefar får sin fjerdepart kr. 31,81. Han har således i løbet af ca. 8 måneder fået sine 1600 kr. forrentet med 473,14 kr. — Han deltog ikke i ovennævnte sidste rejse. Min bedstefader havde sætteskipperpapirer, udstedt i Nibe efteråret 1892, altså omkring »Christine«s køb. Dokumentet lyder således:

Magistraten Nibe Købstad!

Gør vitterlig, at der, efter derom fremsendt Begæring, herved meddeles Peter Christian Martinus Jensen, der er født i Sebbersund den 3. juli 1858, og som ogsaa i øvrigt opfylder Betingelserne i Lov 29. december 1857 pa. 2. Borgerskab som Sætteskipper her i Staden. Til bekræftelse under Haand og Embedssegel.

Nibe den 16. december 1892.

C. C. Græbe.

For et sådant borgerskab som sætteskipper i Nibe betales et beløb af 17 kr., hvoraf den ene krone var fattigpenge, 12 kr. gebyr og 4 kr. til stempel.

Ifølge ovennævnte dokument er min bedstefader faktisk den sidste skipper i Sebbersund, idet han overlevede Junge; men da han aldrig har ejet skib selv, regner jeg Søren Junge for den sidste.

Junge sejlede med »Christine« som eneejer fra 1897 til efteråret 1900, da han solgte skibet. For disse år har han ikke ført regnskab ud over indtægten af rejserne. Som regel gjorde han 18 rejser i en sæson og indsejlede årligt ca. 4400 kr. Af udgifter i disse år på skibet findes der kun en regning på fornyelse eller reparation af sejlene på ca. 500 kr., andre reparationer kan ikke ses, dog har han enkelte gange været på grund med skibet,

men må antagelig være kommet »flot« ved egen hjælp. I året 1900 begyndte han sejladsen den 10. april, og den sidste rejse, han foretog, var fra Aalborg til Århus, hvor han afhændede »Christine«. Her slutter hans sejl-tid. Tiden efter 1900 skal ikke omtales her, kun skal der nævnes, at han var en foregangsmand for sin tid, idet han var medstifter af »Nørre Jyllands Søforsik-ringsforening« og »Aalborg Skipperforening«, og på egnen var han med til at stifte »Sygekassen for Sebber Sogn«, »Sebber Brugsforening« og »Nibe Andels Fiske-eksport«. Endvidere var han medlem af søretten i Nibe.

Foruden at blive hædret med redningsmedaljen blev Junge i 1935 Dannebrogsmænd. Til sin død var han æresmedlem af »Aalborg Skipperforening« og »Nørre Jyllands Søforsikringsforening«.

BAPTISTSAGEN I AALBORG I 1840'ERNE

AF F. ELLE JENSEN

Naar det i 1840erne lykkedes den da fremtrængende baptistiske Bevægelse at vække Opmærksomhed og en vis Tilslutning indenfor de gudeligt vakte Lægmandskredse, skyldtes dette utvivlsomt den massive Skriftpfattelse, der i Reglen gjorde sig gældende hos Forsamlingsfolkene, og den Uvilje, de nærrede mod Statskirkens Præster, fra hvis til Tider jo ogsaa mer eller mindre rationalistiske Udtalelser de tog den stærkeste Afstand. Langt hellere lyttede de derfor, naar en af deres egne, der var hjemme i det ny og det gamle Testamente, talte til dem og forklarede dem, hvorledes alt skulde forstaas, og følte de sig herunder overbevist om, at de tidligere havde haft en urigtig Opfattelse af et og andet, var der intet underligt i, at de med den Respekt, de nærrede saavel for Bibelens Ord i Almindelighed som for det enkelte, tidt fra Sammenhængen løsrevne Skriftsted, nu stod fanatisk paa deres nye Meninger og var vanskelige at rokke fra dem. Men heraf fulgte, at naar Baptisterne kunde godtgøre for dem, at Barnedaaben ikke omtaltes i Bibelen, blev det med det samme klart for adskillige, at saa maatte den da ogsaa være en ukristelig Skik, der skulde forsages, og deres næste Skridt blev derfor, at de sagde sig løs fra den besmittede Statskirke, som hævdede den, og dannede deres egne, frie Samfund.

At dette gav Anledning til mange Brydninger med Myndighederne, der her ofte udviste en uhyggelig Mangel paa aandelig Forstaaelse og troede at have Ret til med verdslige Midler at bekæmpe det opdukkende Røre, er vel kendt. Kun faa Præster, mest af den grundtvigske Retning, vovede som den senere Aalborg-bisp, daværende Pastor Peter Christian Kierkegaard i Pedersborg ved Sorø, i Samvittighedsfrihedens Navn at sætte deres Embede ind paa et Nej til Tvangsdaab af Baptisternes Børn¹). Det var først Grundloven, der for Alvor gjorde Ende paa de Metoder, hvormed saavel den borgerlige som den kirkelige Øvrighed søgte at kue de genstridige Lægfolk og tvinge dem til mod deres Overbevisning at finde sig til Rette med de statskirkelige Former.

I det følgende skal der berettes om, hvorledes Forholdene artede sig i Aalborg.

Den baptistiske Bevægelse holdt sit Indtog i Aalborg i Aaret 1840, formidlet ved den tidligere Aalborgenser Ole Veed-Fald, som paa dette Tidspunkt opholdt sig i København. Før havde han været Farversvend, Underofficer, Politibetjent og Arrestforvarer, en Overgang var han Lærer ved Flakkebjerg Opdragelsesanstalt paa Sjælland, og nu var han Straamandsredaktør af »Almuevennen«, mens Bladets egentlige Leder, den kendte Politiker I. A. Hansen, var under Censur²). Som det fremgaar af alle de Stillinger, den da kun 33-aarige Mand allerede havde haft, var han et uroligt Hoved, og det var derfor heller ikke sært, at han, da han i Hovedstaden kom i Forbindelse med den 1839 af Gravør Mønster stiftede baptistiske Menighed³), blev meget optaget af det nye, der mødte ham i denne Kreds, og sluttede sig til den.

Men herved lod han det ikke blive, idet han gennem Breve til sin i Nørre-Sundby boende yngre Broder, Jørgen, søgte at vinde ham for den baptistiske Lære og at vise ham dens Overensstemmelse med Bibelen⁴). Jørgen, der kun var 23 Aar gammel, havde haft en endnu mere bevæget Fortid end Ole; allerede som 13-aarig kom han til Militæret som Tambur ved det 3. jydsk Infanteriregiment i Aalborg, men han skikkede sig ikke godt i Hæren. 1834 fik han først 48 Timers Arrest for uanstændig Opførsel, men blev dernæst for Tyveri, Hæleri og Fordølgelse af Hittegods idømt 80 Dages simpelt Fængsel. Denne Straf unddrog han sig ved Desertation, men blev paagrebet 1838, hvorpaa en Krigsret ikendte ham 75 Slag Rotting og 6×5 Dages strengt Fængsel paa Vand og Brød. At han bagefter atter blev hvervet for et Tidsrum af 8 Aar, synes mærkeligt, men kort efter blev han da ogsaa afskediget fra Militæret, og han ernærede sig nu som Savskærer i Nørre-Sundby⁵). Broderens Breve gjorde et stærkt Indtryk paa ham, og han følte sig snart fuldt overbevist om Rigtigheden i hans Bevisførelser, som han efter at være blevet vundet af dem heller ikke kunde lade være at fremsætte for andre. Af stor Betydning for Sagen var det, at han derved vandt Kommandersergeant Føltved, som han velsagtens kendte fra sin Soldatertid, da han hørte til samme Regiment, og det lykkedes ham helt og holdent at faa denne Mand til at anerkende de Tanker, han og hans Broder gjorde sig til Talsmand for.

Ole Nielsen Føltved (1794—1856) var fra Skæve i Vendsyssel, hvor hans Fader havde et Husmandssted. Efter at være blevet taget til Soldat forblev han ved Militæret som Underofficer og udnævntes 1825 til Kommandersergeant, en Stilling han bestred til sine fore-

sattes fuldkomne Tilfredshed. Hans Forhold var helt igennem upaaklageligt, og han havde aldrig i sin Tjenestetid været straffet, udover at han engang fik et Par Timers Arrest for en ubetydelig Forseelse⁶). Ogsaa blandt Byens Borgere nød han almindelig Agtelse for sin retsindige Færd. Hertil kom saa, hvad der vist er et Særsyn indenfor hans Afdeling, at han havde stærke aandelige Interesser, og at han paa en eller anden Maade var blevet paavirket i grundtvigsk Retning — af »et vist andet Parti, der drev sit Uvæsen i Statskirken«, siger Stiftsprovst Hald — for saa vidt som han var en afgjort Modstander af de af Biskop Mynster foreslaaede Forandringer i Alterbogen og agiterede blandt Bønderne paa Egnen for at faa deres Underskrift paa en Petition til Stænderforsamlingen mod dem⁷).

Ogsaa enkelte andre blev grebet af de baptistiske Tanker, og tilsidst mente Føltved at kunne forsvare at henvende sig til Mønster i København og bede ham komme til Aalborg og dør ved Daab optage den lille Kreds i Samfundet. Der var paa det Tidspunkt allerede to, som hørte til det, den ene en Smedesvend Jensen, som i December 1839 var kommet til Byen fra Hovedstaden, men som efter hvad han selv sagde i Retten, ikke havde gjort Propaganda for sine Anskuelser, selv om han utvivlsomt har drøftet dem med de søgende. Den anden var⁸) Føltveds Svigerinde, gift med Dyr-læge Ditlefsen; hun havde i Sommeren 1840 paa Vej til sin Fødeø Bornholm opsøgt den baptistiske Menighed i København, og her blev hun den 28. Juni sammen med 8—9 andre døbt i Damhussøen af Stifteren og Lederen af Samfundet i Hamborg, Joh. Gerh. Oncken, der havde haft en betydelig Indfyldelse paa Ud-

viklingen i Danmark, og som nu var paa Besøg hos sine Trosfæller i Hovedstaden.

Som en Følge af Føltveds Begæring kom Mønster den 29. September 1840 til Aalborg med Paketten fra København og tog ind hos Dyrlæge Ditlefsen, hvis Hustru han jo kendte, mens han ingen aandelig Tilknytning havde til Manden, der ikke delte sin Kones Anskuelse og heller ikke vidste, i hvad Ærinde den fremmede var kommet til Byen. Dette blev dog ikke længe skjult, thi et Par Dage efter, den 1. Oktober, døbte han i Limfjorden lidt nedenfor Teglværket Føltved og hans Hustru, Jørgen Veed-Fald, Ditlefsens Pige Ida Cohn og to Smedesvende, Bertel Hassing og Niels Peter Domgaard.

Naturligvis vakte dette overordentlig Opsigt, og Biskop Føgtmann⁹⁾ indberettede straks Sagen for Kancelliet, der atter øjeblikkelig befalede Stiftamtet at lade foretage en nærmere Undersøgelse. Som Følge heraf indkaldtes de paagældende i Aalborg boende Baptister sidst i Oktober til Forhør i Byens Politiret, hvor de alle villigt gjorde Rede for, hvad der var passeret. Føltved, der optraadte som deres Fører, og hos hvem de holdt deres Forsamlinger, udtalte saaledes, at han af egen Tilskyndelse havde sluttet sig til det baptistiske Samfund, og Smedesvend Jensen forklarede, at de kaldte sig »Frie Baptister«, fordi de ikke anerkendte, at de havde været skriftmæssigt døbt tidligere¹⁰⁾.

Udskrift af disse Forhør blev derefter tilstillet Kancelliet, som igen omgaaende svarede med Krav om en ny Undersøgelse til Oplysning om disse Baptisters Lære, og om de maatte have nogle for den borgerlige Orden farlige Meninger. Ligeledes skulde de gøres bekendt med de Love, der var rettet mod Sekterne, bl. a. Konventikelplakaten af 1741 om de gudelige For-

samlinger, og forpligtes til ikke at overtræde dem. Det maatte ogsaa henstilles til dem at vende tilbage til Statskirken, da det var dem forbudt at holde Gudstjeneste og uddele Nadveren selv, ligesom de heller ikke kunde unddrage sig fra Forpligtelsen til at lade deres Børn døbe eller konfirmere, det første ifølge en Forordning af 30. Maj 1828, der paabød, at der kun maatte hengaa en vis Tid, inden det skete. Vilde de ikke bøje sig for disse Paabud, maatte de drage til de Købstæder i Riget, hvor der var fri Religionsøvelse, eventuelt forlade Landet. Biskoppen fik en særlig Anvisning paa at lade Stiftets Præster gøre Anmeldelse om opdukkende baptistiske Menigheder, ligesom de skulde vejlede dem, der maatte være smittet af de kætterske Tanker, om det fejlagtige i deres Vildfarelser¹¹).

Under et Par nye Forhør sidst i November erklærede Føltved, at han kun havde brudt med Statskirken, hvad Daab og Nadver angaar, da de dør ikke forvaltedes efter Kristi Anordning; derimod havde han intet imod dens Ceremonier ved Bryllup og Begravelse. Kun hos Baptisterne administreredes Daaben paa apostolisk Vis, og den burde ikke foretages, før de unge selv forlangte den og kendte dens Betydning. Hvad Nadveren angik, erklærede han, at Baptisterne i Kirken savnede en Taksigelse før Sakramentets Uddeling, og at Brødet ikke brødes ved Alteret. Selv brugte de usyret Brød, et Franskbrød, som efter at være blevet sønderdelt paa en Tallerken gik rundt til Kommunikanterne, der siddende tog hver sit Stykke deraf. Ogsaa Bægeret gik rundt fra den ene til den anden, og de knælede kun under Taksigelsesbønnen. Han indrømmede igen, at man forsamledes i hans Hjem eller hos Dyrslægen, og der blev da læst højt af Bibelen og sunget efter »Biskop Brorsons Salmebog«

(Troens rare Klenodie). Taler holdtes ikke, men han havde tre Gange uddelt Nadveren til de tilstedeværende. Han afslog bestemt at udtræde af den baptistiske Menighed, skønt Politimesteren indskærpede ham Uvovligheden af deres Gudstjenester. Tilsidst paalagde han ham med sine Meningsfæller jævnlige at gaa i Kirke for at høre Præsternes »Foredrag«.

Heller ikke de andre afhørte, af hvilke Md. Ditlefsen maatte gøre udførligt Rede for sin Bornholmerrejse, vilde forlade deres Samfund. Md. Føltved oplyste, at de ofte kom i Kirke og hørte Prædiken.

Ved Kær og Hvetbo Herreders Politiret afhørtes samtidig Jørgen Veed-Fald og Smedesvend Domgaard, der nu opholdt sig i Sulsted, uden at der derved fremkom noget nyt, men navnlig den sidst nævnte var ikke ret i Stand til at forklare sine Meninger. Begge afslog dog at bryde med Baptisterne, og samme Standpunkt indtog Bertel Hassing, der for Tiden var i Ejersted¹²⁾.

Mens Politiforhørene hurtigt refereredes til Kanceliet, lod Biskoppen først høre fra sig i Maj det følgende Aar (1841)¹³⁾, skønt han allerede i Januar var blevet rykket for en Indberetning. Han undskyldte sig med, at han havde ventet paa Underretning fra Pastor Bruun ved Frue Kirke¹⁴⁾, som især havde haft Lejlighed til at tale med Baptisterne, men han havde været syg, saa først nu kunde han fremsende Erklæring fra ham og Kapellan Flindt¹⁵⁾ i Nørre Sundby samt Betænkning fra Stiftsprovst Hald.

Mens ingen drog Føltveds personlige Hæderlighed og Retskaffenhed i Tvivl, satte Stiftsprovsten¹⁶⁾ Spørgsmaalstegn ved Jørgen Veed-Falds paa Grund af hans tidligere Levned, ligesom han oplyste, at Ida Cohn, hvem han havde konfirmeret, var svagt begavet, og at hun var blevet jaget af sin Plads hos Korpsadjutant

Ege paa Grund af forskellige Smaatyverier. De to Smede havde intet udestaaende med Øvrigheden, men Pastor Flindt karakteriserede dem som meget fanatiske. Domgaard var en ivrig Proselytmager, og Bertel Hassing havde rost sig af, at han havde revset Pastor Cortsen¹⁷⁾ drøjt for en af hans Prædikener. Stiftsprovsten frygtede derfor, at Sekten skulde tage Overhaand, hvad der vilde være ligefrem forfærdeligt for den sunde Læres Opretholdelse og Statens Sikkerhed, især da man kunde formode, at mange uhæderlige Personer vilde lade sig gendøbe, fordi de muligt paa overtroisk Vis mente derved at kunne aftvætte deres tidligere Syndighed. Man kunde slet ikke stole paa dem og deres Respekt for Lovene, thi de vedblev trods Kancelliets Forbud med deres Mødevirksomhed. Føltved havde saaledes før sin Daab holdt gudelig Forsamling i Horsens, og da de, der optoges i deres Menighed, ikke af lagde nogen egentlig Lærebekendelse, men antoges efter et personligt Skøn, havde Staten ingen Garanti for, at farlige og ukristelige Lærdomme ikke udbredtes i Befolkningen.

Ogsaa Biskop Fogtmann kunde kun sige god for Føltveds absolutte Hæderlighed, selv om han var i den Grad bjergtaget af sin nye Tro, at han var aldeles uimodtagelig for Fornuftgrunde, hvortil kom, at han manglede tilstrækkelig Udvikling til at tænke selvstændigt over Tingene. Forøvrigt mente Biskoppen, at Baptisternes Undervurdering af Kirken og dens Sakramenter beroede paa, at de ikke syntes, der dør var nogen virkelig Hjælp at hente i Kampen mod det onde; derfor krævede de Omdaab og vilde kun have Nadverfællesskab med dem, de selv anerkendte som Kristne, noget der atter stod i Forbindelse med deres Paastand om den slappe eller manglende Tugt i Menighederne.

Men mange af dem var — som Føltved — ærlige Folk, og deres Vildfarelser var ufrivillige, hvorfor der ogsaa burde tages lempeligt paa dem; kun maatte de ikke have Lov til at gendøbe og selv uddele Nadveren i deres Forsamlinger, da det kunde føre til Uorden og Forvirring, naar det som nu skete i Smug og mod Forordningerne. Det bedste vilde, mente Biskoppen, der her indtog et overraskende frisindet Standpunkt, være at tillade dem at danne en eller flere Menigheder, f. Eks. i København og Fredericia, naar de først havde fremlagt deres Trosbekendelse, og saa henviser dem dertil. I den Forbindelse pegede han paa Forholdene i Würtemberg, hvor Baptisterne var anerkendte og havde egne Skoler, ligesom deres Børn indførtes som udøbte i Kirkebøgerne; om noget lignende blev tilladt herhjemme, vilde det sikkert virke hæmmende paa Sektens Udbredelse.

Som det vil ses af ovenstaaende, havde Baptisterne ikke ment at kunne overholde det Mødeforbud, de havde faaet, og navnlig Føltved gjorde sig skyldig i Overtrædelse af det. Dertil fik han nu saa meget mere Lejlighed, som han som Følge af sin religiøse Anskuelse 1841 blev »beafskediget« af Hæren. Hans foresatte, der personligt satte stor Pris paa ham, havde i Forvejen gjort alt for at faa ham til at frafalde sine Meninger, men da han ikke var til at rokke, var hans Skæbne afgjort, og han maatte fratræde sin Stilling. At han, der havde 6 Børn, dermed var kommet i en meget vanskelig økonomisk Situation, siger sig selv, og det er ikke let at se, hvordan han skulde have klaret Dagen og Vejen, om ikke hans Trosfæller havde henvendt sig til Samfundet i København og der talt hans Sag. Dette satte sig atter i Forbindelse med Menigheden i Hamborg, som man paa dette Tidspunkt følte

sig i en Art Discipelforhold til, og derfra bevilgede man da Føltved en aarlig Sum paa 200 Rbd., samtidig med at han »ansattes« som baptistisk Missionær for Jylland.

Da Føltved ikke indstillede sin Virksomhed, blev han i Juli 1841 atter indkaldt for Politiretten sammen med sin Hustru, Md. Ditlefsen og Ida Cohn, hvor det betydtes dem, at man denne Gang vilde se bort fra deres Lovovertrædelser, men at deres religiøse Forsamlinger fremtidig vilde blive opløst af Øvrigheden, og de selv stillet under Anklage. Føltved fik et særligt Tilhold om ikke at uddele Nadver.

Ingen rettede sig dog efter disse Forbud, og da Føltved som før vedblev at samle sine Venner, og der desuden optoges nye Medlemmer i Menigheden, som i 1842 voksede med 9 Personer, slog Øvrigheden til. Den ydre Anledning var en Klage fra Stiftsprovsten over en i Vinteren 1843 foretaget Daabshandling, hvortil i Maj kom en ny fra Pastor Langhorn i Bælum, der til sin Biskop, Øllgaard i Viborg, besværede sig over, at en Kvinde fra hans Sogn var blevet døbt i Limfjorden sammen med nogle andre af begge Køn; bag-efter havde Føltved givet hende en Attest, der bevidnede den foretagne Handling. Biskoppen lod Klagen gaa videre til Kancelliet, og dette beordrede derefter Stiftamtet til at rejse Tiltale mod de i Sagen implicerede. Følgen blev, at Føltved, Jørgen Veed-Fald og Smed Domborg nu atter i Sommeren 1843 maatte møde i Politiretten og gøre Rede for deres Handlinger¹⁸).

Anklagen lød paa Overtrædelse af Plakaten af 27. Dec. 1842, der vel tillod Baptisterne at stifte en Menighed i Fredericia, men iøvrigt forbød dem at samles og nyde Nadveren andre Steder uden forudgaaende Anmeldelse for Øvrigheden, ligesom det ikke var dem til-

ladt at gøre Proselytter, altsaa heller ikke at foretage Daabshandlinger.

For Retten forklarede Føltved, at man i Almindelighed samledes et Par Timer hver Søndag, og at han ogsaa havde uddelt Nadveren efter det baptistiske Ritual. Fremmede havde undertiden deltaget, men altid uindbudt, ligesom han indrømmede at have holdt Ekstramøder, naar han var blevet opfordret dertil. Han vidste nok, at Forsamlingerne egentlig skulde have været anmeldt, men paa den anden Side troede han, at Plakaten ikke traadte i Kraft, før Menigheden i Fredericia var blevet etableret, og da dette ikke var sket endnu, havde han ment foreløbig at kunne sætte sig ud over dens Bestemmelser, ogsaa med Hensyn til Daab. Men han lovede, nu da han blev oplyst om sin Fejltagelse, fremtidigt at gøre Anmeldelse om de Ekstramøder, der maatte blive afholdt. I 1843 var der blevet optaget 11 i Menigheden, men de var blevet døbt paa et afsides Sted i Limfjorden. Selv havde han ikke gjort det, det var Domgaard og Veed-Fald, der havde forrettet Handlingen.

Det var da ogsaa navnlig dette, Retten bebrejdede de to Mænd. Haardest tog man fat paa Jørgen Veed-Fald, der fik hele sit gamle Synderegister optrevet for derefter at blive arresteret, mens det ikke af Protokollen fremgaar noget om en lignende Fremgangsmaade overfor de to andre¹⁹).

Dommen faldt den 23. September og ikendte Føltved 4×5, Domgaard 3×5 og Veed-Fald 2×5 Dages Vand og Brød. De to første appellerede til Overretten, og denne ændrede (den 6. November) Straffen til Bøder paa henholdsvis 50 og 30 Rbd. samt Sagens Omkostninger, da de to Mænd ikke tidligere havde været straffet. Beløbet inddreves ved Udpantning²⁰).

Inden Afgørelsen endnu var falden, indløb en ny Klage, gaaende ud paa, at navnlig Føltved skulde have søgt at agitere for Baptismen i Tordrup, Gunderup Sogn, men det lykkedes ham denne Gang at klare for sig, da han kunde oplyse, at det hele indskrænkede sig til, at han paa Rejse til Bælum havde talt med en Gaardmand, hvis Hustru og Døtre var hans Trosfæller, og der kom ikke mere ud af Sagen²¹).

Dommen havde imidlertid ikke den ønskede Virkning, thi Føltved vedblev uanfægtet med sin Missionering for Baptismen. Følgen var et nyt Sagsanlæg 1844, der atter skaffede ham en Bøde, denne Gang paa 47 Rbd., som han heller ikke nu var i Stand til at betale. Han blev derfor igen udpantet, men da hans Ejendele derefter bortsolgte ved Auktion, købte Menigheden dem tilbage til ham. Ogsaa Aaret efter var det galt; han fik da en Mulkt paa 45 Rbd.

Ogsaa paa anden Maade var Føltved ude for Genvordigheder. Den 8. Maj 1841 fik han en Søn, og det var da klart, at der herved vilde opstaa en Konflikt-situation, idet han naturligvis i Overensstemmelse med sine Anskuelser ikke kunde tage noget Skridt til, som Loven paabød, at faa Barnet døbt. Paa den anden Side var han imidlertid saa loyal en Mand, at han ikke uden absolut tvingende Grunde vilde sætte sig op mod Øvrigheden, og han valgte derfor den Udvej, samtidig med at han androg om Fritagelse for de Tvangsmulfter, som han ifaldt, fordi han hidtil intet havde foretaget sig, at meddele Amtet, at Myndighederne, om de ønskede Barnet døbt i Overensstemmelse med Statskirkens Love og Regler, selv maatte foranstalte Daaben udført.

Amtet lod Sagen gaa videre til Kancelliet, og dette affordrede derefter Biskoppen en Erklæring²²). En saa-

dan afsendtes i August²³) med Anbefaling af Føltveds Fritagelse for Mulkten, da han ikke direkte havde modsat sig Barnets Daab. Denne burde imidlertid foretages paa Forældrenes Bekostning og eventuelt ved en beskikket Værge, eftersom der ikke var Udsigt til, at Myndighederne vilde slaa ind paa en mildere Kurs; havde det nemlig været Tilfældet, vilde Biskoppen have tilraadet en Udsættelse af Daaben, til en Afklaring havde fundet Sted.

Dermed gik Sagen foreløbig i Staa, og Barnet laa stadig udøbt hjemme. Dette skyldtes de Overvejelser, der var i Gang indenfor Regeringen i København med Hensyn til, hvilken Stilling man nu, da den baptistiske Bevægelse i Landet ikke mere lod sig negligere, skulde indtage overfor den. Resultatet blev Plakaten af 27. Dec. 1842, hvori Paragrafferne 3 og 5 beskæftigede sig med Barsedaaben. Det hedder her, at »paa det at Børnene af baptistiske Forældre ikke skal berøves det gode straks skal indlemmes i det kristelige Samfund«, skal de døbes efter Loven, og at der eventuelt skal beskikkes dem en Værge til at ordne det fornødne i saa Henseende, men for at undgaa den Opsigt, en Tvangsdaab i Kirken antagelig vilde vække, tillades det, at Handlingen foretages i Hjemmet, naar Ansøgning i Forvejen er indgivet derom. Ligeledes siges der — naturligvis for at tilskynde Forældrene til at falde til Føje — at saafremt de »uden Henstand« efterkommer denne Forskrift, vil de Mulker, de maatte være idømt for indtil nu at have været Lovens Bestemmelser overhørig, blive dem eftergivet.

Det var disse Regler, som nu endelig ved en Skrivelse fra Kancelliet til Amtet den 5. Januar 1843 — alt saa godt halvandet Aar efter Drengens Fødsel — blev anvendt til Afgørelse af, hvorledes der skulde forhol-

des med Føltveds Barn. Desaaarsag henvendte Amtet sig til Magistraten i Aalborg med Anmodning om at tage Affære, herunder at udpege en Værge for Drengen. Valget faldt paa Købmand Kier, men da han mødte hos Forældrene for at opnaa deres Medvirkning ved den forestaaende Handling, fik han, som venteligt var, et blankt Afslag, saa han vidste ikke bedre Raad end derefter at forlange Politiets Bistand til at faa Barnet udleveret²⁴). Dette vilde dog hverken Magistraten eller Amtet gaa med til uden nærmere Ordre fra højere Sted, selv om man jo nok mente det forsvarligt at sætte Købmanden i midlertidig Besiddelse af det, og der blev derfor rettet Forespørgsel til Kancelliet herom, ligesom man ønskede oplyst, hvem der skulde afholde Udgifterne, da Plakaten intet indeholdt om denne Side af Sagen.

Kancelliet svarede²⁵), at saafremt Faderen vilde hindre Daaben, maatte det betydes ham, at han ved ikke at rette sig efter Plakatens Forskrifter forsømte sine borgerlige og undersaatlige Pligter, og i saa Fald skulde Politiets Assistance paakaldes; dog formodede man efter hans tidligere Skrivelser, at han kun ønskede ikke selv at have noget med Handlingen at gøre. Denne skulde foregaa enten i Hjemmet eller hos Værgen, og alt, hvad der kunde vække Opsigt, maatte undgaas.

Hvilke Forhandlinger der derefter blev ført mellem Magistraten og Føltved, vides ikke, men der gik endnu et Par Maaneder, inden Drengen blev døbt. Det skete ifølge Frue Sogns Kirkebog den 25. Marts 1843, og Handlingen foretoges i Hjemmet af Pastor Bruun med Klokker Claudi som Vidne og i Overværelse af Politifuldmægtigen, som repræsenterede den verdslige Øvrighed. Md. Kier bar Barnet, der fik Navnet Niels Dit-

lev. Hun ledsagedes af Frk. de Bretteville, mens Oberst de Bretteville og Købmændene Kier og Simoni var Faddere. Føltved var — mærkeligt nok — til Stede, men gjorde intet Forsøg paa at lægge Handlingen Hindringer i Vejen. Bagefter takkede Præsten ham, fordi han havde forholdt sig rolig; selv havde han ikke været glad for at udføre denne ubehagelige Forretning. Hertil skal Føltved have svaret, at saa kunde han have ladet være. 8 Dage senere blev Smed Jensens Datter tvangs-døbt i Kirken.

Den mildere Luftning, der takket være det vaag-nende aandelige Frisind i Landet i Løbet af 1840erne efterhaanden slog Baptisterne i Møde, og som bl. a. ytrede sig i Kancelliets Forestilling til Kongen (den ^{30/1} 1847) om Opgivelse af Tvangsdaaben, sporedes ogsaa i Aalborg, for saa vidt som der nu blev lagt færre Hindringer i Vejen for Føltveds Virksomhed, saa han nu nogenlunde frit kunde færdes paa sine Møderejser. Det var navnlig de nærmest liggende Egne i Himmerland og Vendsyssel, han besøgte, og man kan formodentlig gaa ud fra, at den Tilslutning, Baptismen har faaet paa disse Kanter, i nogen Maade kan føres tilbage til ham. Hvor højt hans Trosfæller satte ham, ses af, at han 1847 blev ordineret til Menighedsforstander (Præst)²⁶). Han døde 1856.

Noter og Henvisninger:

¹) Peter Chr. Kierkegaard, Præst i Pedersborg 1842—56, derefter Biskop i Aalborg til 1875. Om hans Kamp mod Tvangsdaaben se Kirkel. Samf.s Julebog 1946, S. 138 ff.
²) Ev. Tang Kristensen: Ole Veed-Fald, S. 17 ff. ³) P. M. Mønster († 1870) blev døbt af J. G. Oncken fra Hamborg, der stiftede den første baptistiske Menighed paa Fastlandet og udfoldede en betydelig organisatorisk Virksomhed. ⁴) Han-

sen og Olsen: De danske Baptisters Historie, S. 52. ⁵⁾ Kristensen: Anf. Skr. S. 14 f. Jørgen blev siden gift med Ida Cohn. ⁶⁾ Aalborg Købstads Politiprot. ^{29/7} 1843. ⁷⁾ Aalb. Provstis Kopibog ^{22/5} 1841. ⁸⁾ Naar det i »De d. Bapt.s Hist.« hedder, at Jensen kom til Byen i Foraaret 1840, er dette urigtigt if. Forhøret ^{26/10} 1840. Bogen maa i det hele benyttes med en vis Varsomhed, da den ikke er fri for Unøjagtigheder. ⁹⁾ Dr. theol. Nik. Fogtmann (1833—51). Var den mest frisdede af de daværende Biskopper. ¹⁰⁾ Politiprot. ^{23/10} og ^{26/10} 1840. ¹¹⁾ Aalbg. Stifts Landemodesager 1840—42. Bispeark. Pk. 100. ¹²⁾ Kær og Hvetbo Herr.s Politiprot. ^{28/10} 1840. ¹³⁾ Biskoppens Kopibog ^{29/5} 1841. ¹⁴⁾ C. Bruun, res. Kap. v. Frue Kk. 1839—46. ¹⁵⁾ Sigv. Th. Decimus Flindt, pers. Kap. 1837—42 hos Pastor Fr. Winding, N. Sundby-Hvorup (1809—42). At han maatte forhandle med Baptisterne, var ikke saa underligt, da Sognepræsten i høj Grad var besværet af sit Korpus; han var saa svær, at han forrettede Begravelser siddende i sin Vogn, fordi han havde vanskeligt ved at komme af og paa den (Wiberg: Præstehist. III, S. 220). ¹⁶⁾ Aalbg. Provstis Kopibog ^{22/5} 1841. Peter Tetens Hald, Sognepr. 1833—37 ved Frue Kk., derefter til 1856 ved Budolfi og Stiftsprovst. Kg.valgt Medl. af Stændersfors. 1838 og 40. Medforfatter af »Stændervisen«. ¹⁷⁾ Vistnok Præsten i Saltum. ¹⁸⁾ Politipr. ^{10/7}, ^{29/7}, ^{28/8} 1843. ¹⁹⁾ Jeg staar derfor tvivlende overfor »De d. Bapt.s Hist.s« Paastand om Føltveds Arrestation (S. 56). ²⁰⁾ Vib. Overrets Dombog ^{6/11} 1843. ²¹⁾ Politipr. ^{4/10} 1843. ²²⁾ Pk. 151a. Embedsbreve. Bispeark. ²³⁾ Bisk.s Kopibog ^{30/8} 1841. ²⁴⁾ Aalbg. Raadstueark. Kopibog ^{25/4} 1843. ²⁵⁾ Raadstueark.: Indk. Breve 1843. Litra K. 1494. ²⁶⁾ »De d. Bapt.s Hist.« S. 59. — Protokoller og Aktstykker i Landsark. i Viborg.

AALBORG HISTORISKE MUSEUM I 1952—53.

Et enkelt arbejde har helt domineret året, nemlig undersøgelsen af gravplads og boplads i Lindholm høje ved Nørresundby. Konservatoren har været sysselsat her i næsten alle årets arbejdstimer, inspektøren i mange, og magister Th. Ramskou, Nationalmuseets 1. afdeling, så ofte hans øvrige hverv tillod det og undersøgelsen krævede hans nærværelse.

Fra dagspressen vil hovedtrækkene af udgravningens resultater vel være de fleste bekendt, så her skal blot opsummeres, at en gravplads fra vikingetid er tilføjet med flyvesand i så mægtige lag, at de mange sten-satte grave var helt skjult og pladsen fremtrådte som en ujævn sandbanke med vildgræs og graner. Her bebyndte Aalborg historiske Museum og Jysk Arkæologisk Selskab, Aalborg-kredsen, for et par år siden at lave forundersøgelser, og på basis af disse indgik Nørresundby kommune, som ejer arealet, Aalborg historiske Museum og Nationalmuseets 1. afdeling i et samarbejde om en total udgravning af hele gravfeltet. En bevilling til sysselsættelse af langvarigt arbejdsledige blev søgt og bevilget, og siden oktober 1952 har en arbejdsstyrke på 10—15 mand kørt sand bort fra pladsen med tipvogne, så at nu skønsvis en tredjedel af gravpladsens areal er befriet for sit dække af flyvesand, der ligger i et lag på fra 2 til 4 meters tykkelse.

Skibssætning, 9 m lang. I midten brandgraven.

Straks ved begyndelsen af arbejdet indtraf den overraskelse, at der over gravpladsen en tid har ligget en boplads. Fygningen er standset så længe, at der dannede sig et lag grønsvær, og på denne flade byggede man i 1000-årene en lille by eller boplads, hvorefter foreløbig en gård med beboelseshus og lade er fremgravet, samt et hus lignende husene på Trelleborg og Aggersborg. Tillige fremkom nogle gulve af en mærkelig forsenket karakter, uden at det endnu har været muligt at fastslå vægges og tags konstruktion.

Denne beboelses alder er ret nøje bestemt, idet der i gulvlagene er fundet en halv snes mønter, spændende over tidsrummet 1030 til 1085 — fra Knud den Store

til William af Normandiet. De fleste engelske, men blandt de danske en mønt slået i Aalborg for Hardeknud (1035—43). Blandt det ret fattige fundmateriale er disse vel daterede mønter langt de vigtigste, de giver en datering så nøjagtig, som ingen anden vikingebol-plads endnu har kunnet opvise.

Efter opmålingen af hustomterne kunne man gå videre med afrømningen af sandet, som herunder var sterilt lige ned til oldtidens niveau, der tegner sig som en sandmuldet mørk overflade, som let skelnes fra flyvesandet. På dette niveau ligger gravene, som altså er en periode ældre end husene. De er af mange forskellige former, skibssætninger, ovale høje med stenkran i to skifter, trekantede stensætninger, lave, runde jordhøje og simple brandpletter uden yderligere markering. Gravene er — med een undtagelse — brandgrave med simpelt udstyr, oftest et lerkar, af og til glasperler, men hidtil uden våben.

Et enkelt fint fund er gjort i en af de ovale gravhøje med dobbeltkran. Her fandtes mellem de brændte ben et knivskaft af ben, brændt og itubruddt, men såvidt bevaret, at det lod sig sætte sammen, så man ser, at der er to runeindskrifter. Dr. phil. Anders Bæksted kunne konstatere, at begge runealfabeter er brugt, hvilket aldrig før er konstateret på samme genstand. Kan man nu ad anden vej få denne grav skarpere dateret, vil man her have muligheden for at finde ud af, hvornår skiftet mellem den ældre og den yngre runerække fandt sted.

Gravningen vil antagelig vare i endnu 3—4 år, og en udførlig publikation vil til den tid fremkomme. Her fremlægges derfor kun denne ganske foreløbige orientering om det største arbejde, vort museum nogensinde har været deltager i. Men allerede nu kan det siges, at vi her har en gravplads af en formrigdom og en

bevaringstilstand som intet andet sted i Norden. Og et fantastisk held er det, at hele arealet tilhører Nørresundby kommune og i forvejen er udlagt som park, så intet problem med erhvervelse eller fredning kan sinke arbejdet. Når det er afsluttet, vil Nørresundby have en park, som ingen anden nordisk by kan vise magen til.

Et foreløbig uløst problem er stedets navn. Lindholm høje er et ganske nyt navn, næppe ældre end de første undersøgelser på stedet for ca. 75 år siden. Det ældre navn synes at være Voerbjerg, som bebyggelsen lige vestfor højene endnu bærer, og det vil da også passe godt til stedet, idet Voerbjerg betyder vagtbjerg, og man fra toppen har frit udsyn over Limfjorden i to retninger. Men et stednavn er næsten umuligt at få ændret, ligegyldigt hvor berettiget ændringen måtte være, og skønt der endnu lever mennesker, der har kendt bakkepartiet som Voerbjerg, har navnet Lindholm høje dog fået så godt fat, at det vil koste besvær og kræve solide beviser, før parken får sit gamle navn igen.

Det er ligefrem heldigt, at året ellers har været ret fattigt på store arkæologiske opgaver, idet vikingepladsen har fastholdt museumsstaben næsten ubrudt, så der har været liden tid tilovers til andre gravninger. En hustomt fra romersk jernalder på Dall mark har fabrikant J. Stadsing og købmand Jørn Bower taget sig af; den havde — som skikken var i egnen øst for Østeraa — gulvlag af kridt, men var ellers af sædvanlig himmerlandsk type.

I det ellers på oldtidsminder så fattige Hals sogn fandtes i Hals Nørreskov en stenring og en lav gravhøj, begge af typer, som man sædvanlig kun finder på lave strækninger som i Ulveskoven i Vedsted sogn og i kørene omkring Lille Vildmose. Nørreskoven er et gan-

ske lignende terræn, og viser det sig, at disse mindesmærker også er fra tidig jernalder, må en optælling og nivellering af hele materialet til, for at få konstateret, om de ligefrem drejer sig om en bosættelse i en bestemt landskabstype.

Ved grustagning i Nørhalne grusgrav kom graven ind i et terræn, der tidligere har givet fund af grave fra yngre romersk jernalder med guldringe. Også denne gang fremkom et par guldringe, men dårligt oplyste, da sagerne først blev fundet efter nedskridning i grusgraven, og lerkarrene derfor var knust og delvis borte. Med god hjælp af vognmand Holger Christensen, Nørhalne, blev ringene samlet ind og oversendt til Nationalmuseet, men nogen systematisk undersøgelse kom ikke i stand. Det giver anledning til at indskærpe danefællovens bestemmelse: at alle fund af ædelmetal skal afgives til Nationalmuseet, som yder fuld erstatning samt dusør, hvis størrelse står i forhold til finderens varetagelse af fundet.

Den systematiske indsamling af glas fra Conradsminde og Aalborg glasværker har også i år givet smukke resultater. Fra maskinmester C. T. Hansen, Østerbrogade 128 i København har museet modtaget 3 toddyglas med snoet stilk; som giverens moder, der var jordemoder i Aalborg, modtog som ekstrahonorar af en glasmager, hvis barn fru Hansen hjalp til verden. C. Rather, søn af en indvandret glasmager, har skænket karaffel og glas, fremstillet af faderen til eget brug. Fru Larsen, Svingelen 4, har skænket en osteklokke med initialerne T. R., som skal sige Trine Rathmann, og osteklokken er en gave fra fabrikant Rathmann, som ejede Aalborg glasværk 1854—69, til sin kone. Sidstnævnte stykke er det første med ætsning, der kendes fra Aalborg glasværk, men fra lønningslisterne vides, at

Lågkrus af mester
Hermund Jensen
1679.

der var ætsere ansat på værket, så en dag måtte det komme.

Fra snedker Thomsen, Schleppegrellsgade, har museet fået et snapseglas, som skal stamme fra Conradsminde. Indtil videre er det dog tvivlsomt, og dette velformede glas kan være fremstillet på det primitive værk i Rold skov, men en gravning må en dag afsløre, hvorvidt man har fremstillet hvidtglas i større stil der. Hr. Thomsen overlod samtidig museet en manganfarvet fajancekande af norsk ellers slesvigsk oprindelse, fra slutningen af 1700-årene.

Også samlingen af sølvarbejder af Aalborg-mestre er forøget i årets løb, endda med fornemme sager. Et sekspasformet lågkrus, som af ejeren var deponeret i

museet, er købt, efter at en kreds af museets venner havde skudt sammen til halvdelen af købesummen, mens Ny Carlsbergfondet bevilgede resten. Mellem bidragyderne skal bemærkes Aalborgs guldsmedemestre, som tegnede sig for et betydeligt beløb. Kruset er af guldsmed Hermand Jensen, mester i Aalborg 1643—79, det er dateret 1679, mesterens dødsår. Det har gået i arv indenfor et par selvejerbondeslægter i det øslige Kjær herred, men var nu gået udenfor kredsen. Hermand Jensen var en meget dygtig og produktiv mester, af hvem mindst en snes fine stykker kendes endnu, men dette er et af hans bedste arbejder og det første, hvorved han er repræsenteret i vort museum.

En facetslebet krystalskål på sølvfod er indkøbt i kunsthandelen. Sølvfoden bærer årstallet 1841 og er stemplet af guldsmed Peter Ørnes, der var mester 1838—61 og grundlægger af guldsmededynastiet Ørnes, som endnu har virksomme efterkommere i byen. Den meget tidstypiske sølvfatning er antagelig ikke fremstillet i Aalborg, men er indkøbt i Tyskland som løse dele og bygget op på Aalborg-værkstedet.

Billedsamlingen er forøget med nogle litografier af nordjyder, indkøbt gennem redaktør E. Rafn, samt et portrætstik af ukendt person af Flindt og et voksmaleri på glas — desværre også uden navn — af den mærkelige portrættør Fr. Rasch, som boede i Lindholm i en menneskealder og vel var den eneste i sin tid, der mestrede den russiske teknik at lægge voksmalerier bag på glas. De to sidstnævnte billeder er gave fra fru A. Abel. Skulle læsere af årbogen eje eller kende portrætbilleder signeret Rasch, vil museet være taknemlig for meddelelse herom.

Af dødsboet efter forhenværende gårdskarl Konrad Olsen i Skørping har museet modtaget 2 Par Strømper,

en hue og en mandskjole fra tiden omkring 1860. Klædningsstykker fra så gammel tid er nu ret sjældne, og disse, som har tilhørt giverens fader, der var arbejdsmand i Aalborg og siden husmand i Brøndbjerg, er meget velholdte.

Omkring 1865 købte kammerråd Hjorth på Tustrup en vogn, som i en årrække havde tjent som diligence på Aalborg—Hadsund. Den fine kalechevogn gjorde kun i få år tjeneste som rejsevogn på Tustrup og har siden stået opmagasineret, men er nu af proprietær Knud Hjorth skænket til museet. Vognen er af sin alder velholdt, og det er trist, at en sådan gave skal rejse problemet om udstillings- og magasinplads endnu en gang. Bare nogle få så pladskrævende erhvervelser kan rejse spørgsmålet om, hvad museet i det hele taget kan tage imod.

En anden stor erhvervelse har taget lige så megen plads i magasinet. Før nedrivningen af Nørresundbys gamle fattiggård fik museet af socialudvalget lov til at udtage noget typisk inventar og sikrede sig en sygebåre, en seng, bord og bænke, natstol, køkkenbord og et sæt stenslagerværktøj. Møblerne er antagelig anskaffet, da gården blev indrettet til fattighus i 1846, og som det eneste museum i landet vil vort museum til sin tid kunne opstille et komplet interiør fra et fattighus. Som i så mange andre tilfælde har vi i denne sag haft megen hjælp af overbibliotekar Johs. E. Tang Kristensen.

Af Ludvig Nielsen i Lundby har museet modtaget en del gammelt sadelmagerværktøj og en klystersprøjte af tin til dyrlægebrug. Fru Larsen, Svingelen 4, har skænket et sjal, vævet og båret af giverens oldemoder i Hals, samt et fotografialbum — aldrig brugt — med årstallet 1861, en gave i slægten Rathmann.

Men erhvervelser er kun een side af museumsarbej-

det. Mellem museerne udveksles nu og da sager, som hører til et andet museums område, og begge museer bliver bedre lokalsamlinger af byttet. Thisted museum har fra Aalborg fået overladt en samling vikingsager, fundet i Sjørring sø: økser, spydblade og en bronzekedel. Til gengæld har vort museum modtaget fra Thisted et par flintdolke fra en gravkiste ved Svenstrup samt 2 lerkar og en rad glasperler fra Lindholm høje. Udgravet af frk. A. Zangenberg, som omkring 1890 foretog nogle undersøgelser i et par skibssætninger der.

En række fonografvalser med optagelser af danske kunstnere fra tiden omkring 1910 er afgivet til Statens arkiv for historiske stemmer og films. Til Næstved museum er afgivet et barokt lykønskningstryk på atlask, stilet til fru Werdelman på Tybjerggård i 1702.

Til vinudstillingen på Nationalmuseet udlånte museet et vinhandlerskilt, hæverter og tøndebunde med gamle mærker. Den store udstilling »Dansk sølv i 400 år« på Kunstindustrimuseet lånte ikke alene en del sølvarbejder på museet, men tillige en mængde godt Aalborg-sølv hos private i byen og egnen, så Aalborg blev den by, hvis mestre var bedst repræsenteret på udstillingen.

Sadelmagerlavet i Aalborg ejer endnu sin gamle lavsbog, påbegyndt i 1750. Museet har haft den til låns og afskrevet den, og med tiden skal andre lavsbøger ligeledes tages under observation, så en virkelig fortegnelse over de forskellige fags mestre og svende kan stilles op. Men det er langtidsplan.

Besøget har været stabilt, det har ligget omkring 25000 årligt i nogle år. Men foruden skoleelever, foreninger og enkeltgæster besøges museet år efter år af flere og flere videnskabsmænd og andre fagfolk, der søger oplysning om særlige emner. I år har urmagerne

i Aalborg besøgt museet og haft alle museets ure åbnet og efterset, og redaktør Claes Krantz, Göteborg, har søgt illustrationsmateriale til bogen »Bandet över Kattgatt«. Overinspektør Kai Uldall, Frilandsmuseet i Lyngby, har studeret keramik og fajance og fil. lic. Åke Fredsjö, Göteborgs museum, har studeret jernalder, mens fil. lic. Lars Göran Kindström, Hälsingborgs museum, har set på oldtiden. De nævnte arkæologer har naturligvis benyttet lejligheden til at se på udgravningen i Lindholm, og direkte med dette for øje har museet haft besøg af professor Holger Arbman, Lunds universitet, ledsaget af fru Dagny Arbman og amanuens Luise Hallberd. På hjemvejen fra museums-kongressen i Odense i juni besøgte en snes nordiske museumsfolk Aalborg og tog ligeledes vikingepladsen i øjesyn foruden Helligåndsklostret, Aalborghus slot og muset.

Årets erhvervelser har været gennemgående gode, enkelte endda af meget høj kvalitet, men hvad angår antallet er det snarere under end over middel. Det er derfor foruroligende, at selv med en beskeden tilgang spændes rammerne til det yderste, så nye magasinlokaler er en nødvendighed inden længe, hvis ikke museet skal stoppe for tilgangen af sager.

Måske er museumsformen forældet. Det er muligt, at vi må gå over til at fotografere og beskrive tingene og derefter lade dem gå til, eftersom bygninger er blevet så dyre, at selv det allernødvendigste byggeri går for småt. Men selv om det ikke skulle gå helt så galt, vil de nærmeste år dog kræve en skarpere udvælgelse af museumsverdige ting, end kulturhistorikerne rigtigt bryder sig om at tænke på.

VESTHIMMERLANDS MUSEUM

I 1952—53

Vesthimmerlands Museums Arbejde i Marken har i det forløbne Aar i Modsætning til Aaret i Forvejen været ret begrænset. Selvom Museet er glad for enhver Tilkaldelse og villigt efterkommer den, er det jo derfor ikke givet, at den derpaa følgende Undersøgelse giver noget Resultat, og den forløbne Sommer har netop været særlig rig paa »Forbiere«.

Nogle Undersøgelser har dog givet bemærkelsesværdige Resultater.

Hos Gaardejer Poul Thomsen, Nyrup, Gislum Sogn, fandtes paa et Terræn, hvor der tidligere er undersøgt to Grave fra samme Tidsperiode, en Grav fra romersk Jernalder (1—300 e. Kr.). I Graven fandtes den døde Madkar, ialt 8 større og mindre Lerkar samt en Jernkniv og en Jernnaal. Bemærkelsesværdigt var det, at Jernsagerne her laa i et af Lerkarrene, medens de ellers plejer at ligge frit paa Gravbunden.

En Grav fra samme Periode er fundet i Myrhøj, Strandby Sogn. Den er undersøgt af Lærer Henry Jensen, Ertbølle, der har tilstillet Museet Fundet, ledsaget af en fyldig Udgravningsberetning. Graven var, hvad der ikke er almindeligt i Vesthimmerland, dækket med store, flade Sten. Den indeholdt 7 Lerkar, en større og en mindre Jernkniv og en Jernnaal. Et af Lerkar-

rene indeholdt en Dynge ensartede Smaasten. »Spillesten« plejer man at kalde dem og regner med, at de repræsenterer et eller andet Spil, medgivet den døde til Underholdning i Graven.

Af betydeligt større Interesse er det tredie Gravfund, som her skal omtales.

Det drejer sig om en Grav fra keltisk Jernalder

Grav fra keltisk Jernalder i Oudrup, Vindblæs Sogn.

(400—1 f. Kr.). Denne Periodes Grave og Gravskikke er i Modsætning til den følgende Periodes fuldstændigt regelbundne og ensartede Grave stærkt vekslende og forskelligartede, hvorfor ethvert uskadt Gravanlæg netop fra denne Periode altid er et kærkomment Undersøgelingsobjekt.

Den undersøgte Grav var beliggende i Oudrup, Vindblæs Sogn. Ejeren, Gaardejer P. Kvist, stødte ved Foraararbejdet paa Sten i en Rundkreds og standsede straks Arbejdet, saa Gravanlægget var fuldstændig uskadt ved Undersøgelsens Begyndelse. Paa en øst-

Offerkar fra Graven
i Oudrup.

vendt, svag Skraaning af Terrænet var under Pløjelaget anlagt en aldeles nøjagtig cirkelrund Kreds af ens store Sten. Kredsen maalte 4 m i Diameter. Indenfor Stenkredsen var Terrænet belagt med en uregelmæssig, spredt Stenlægning af et enkelt Lag Sten. Under og mellem disse var henlagt Resterne af Ligbaalet i Form af brændte Ben og Trækulstumper. Lige indenfor Stenkredsens sydvestlige Del laa et knust Lerkar, der har ladet sig genopbygge og med Sikkerhed daterer Graven til keltisk Jernalder. Karret, der nu var tomt, har formodentlig indeholdt en Offergave til den døde eller er maaske kun nedlagt i Graven som en ceremoniel Overlevering fra den Tid, da den dodes Rester nedlagdes i et Lerkar.

Under en af Randstenene i Vestsiden fandtes en nedgravet, stenfyldt Grube, paa hvis Bund der var brændte Ben. Om disse repræsenterer en Begravelse for sig, kunde ikke afgøres.

En Grav fra samme Periode er undersøgt ved Vester Oustrup, Aars Sogn. Her var Resterne fra Ligbaalet nedlagt i en flad Skaal, der var nedsat i en Fordybning i Jorden.

Et Fund fra en anden Fundgruppe — de saakaldte Votiv- eller Offerfund — hører ogsaa til Aarets Ny-erhvervelser.

Ved Udgravning af en Kælder til en Nybygning i Suldrup By fandtes 8 større og mindre tyknakkede Flintøkser, en Mejsel og to Forarbejder til Økser. Oldsagerne laa i en Dybde af ca. 1¹/₂ m og var anbragt i en Dyngge med de største Økser øverst. Undersøgelsen af Findestedet, der vanskeliggjordes ved dets Beliggenhed lige op til Bygaden, syntes at vise, at Oldsagerne er nedlagt i Kanten af en vandfyldt Fordybning i Terrænet. Fundet, der stammer fra Jættestuetid, er yderligere interessant paa Grund af dets Samtidighed med den store og smukke Jættestue, der findes i Suldrup By ikke langt fra Øksernes Findested.

I en tidligere Aargang af Aarbogen er omtalte en Benfløjte fra Begyndelsen af Jernalderen, der blev fundet ved Reguleringen af Lilleaa ved Vesterbølle. Fra Pastor Hauvinkel, Vesterbølle, der har fulgt Reguleringen med vaagen Interesse, har Museet yderligere som Gave modtaget en Række sjældne Fund fra Reguleringen, hvoriblandt specielt maa nævnes en fint bevaret Hjortetaksokse og en Skøjte, der er lavet af en smukt tildannet og poleret Dyreknogle.

Ogsaa Almuesamlingen har faaet værdifulde Forøgelse i det forløbne Aar.

Først paa Sommeren 1953 døde paa »De Gamles Hjem« i Aars Aldersrentenyder Christian Peter Jensen, der var født paa Katbygaard i Giver Sogn 1862. Ved Testamente efterlod han Museet den store og broget-

mangfoldige Samling, han havde anvendt et langt Liv paa at samle. Blandt de Ting, Museet derved kom i Besiddelse af, maa specielt nævnes en Række værdifulde, antikke Sølvgenstande af den Slags, som det efterhaanden er bleven vanskeligt at opdrive og erhverve. Særligt kan fremhæves et smukt Sølvbæger fra 1804, Spiseskeer fra 1754, smukke Skospænder med indlagte, kulørte Sten og ikke mindst to sjældne, gamle Sølvvure, hvoraf det ene bærer Christian den Sjettes Navnetræk, medens det andet paa Skiven har en Fremstilling i Emalje af Napoleons Storm paa Arkolebroen 1795.

Museet har som sædvanligt kunnet glæde sig over et talrigt Besøg, baade af Enkeltpersoner og af samlede Selskaber og Skoler. Den 23. August besøgte 200 Medlemmer af Jysk arkæologisk Forening paa Foreningens Sommerudflugt Aars og besaa med stor Interesse Museet og Kimbrerfæstningen i Borremose.

S. Vestergaard Nielsen.

FØRSTELÆRER TH. JOHANSEN TIL MINDE

Ganske uventet og uden nogen forudgående sygdom døde førstelærer Th. Johansen, Årestrup, den 14. marts, 64 år gammel.

Lærer Th. Johansen var en af Himmerlands kyndigste og flittigste granskere af hjemstavnens historie, og han interesserede sig levende for vort samfunds virke, så vi har meget at takke ham for gennem de

ca. 20 år, han var medlem af styrelsen. Foruden at være en højt anerkendt lærer i folkeskolen var han højt agtet for granskningen af sit sogns og egnens historie. Hans Årestrup sogns historie og andre historiske undersøgelser har gennem årene været trykt i vor årbog. Endvidere har han holdt mange historiske foredrag. Det fortjener også at nævnes, at han forfattede det smukke jubilæumsskrift om Årestrup skole, der 1948 havde bestået i 300 år.

Th. Johansen var en fin tegner, hvad bl. a. de mange illustrationer i hans historiske artikler vidner om. En anden side af hans evner parret med hans kærlighed til sin bys historie vil til sene tider bevare mindet om ham. I skolens have og ved hver gård har han i sten indhugget symbolske billeder og slægtsnavne med data i et sådant omfang, at det er seværdigheder i byen.

Th. Johansen, der var lærersøn fra Gudumholm, jordedes under meget stor deltagelse på Årestrup kirkegård. Ved den påfølgende højtidelighed i byens samlingsal tolkede vort styrelsesmedlem museumsinspektør S. Vestergaard Nielsen, Aars, en smuk tak for hans historiske virke.

I vort samfund vil hans minde leve længe.

Henrik Møller.

VORE TO UDFLUGTER

Besøg på Gjøl og Øland.

I det herligste forårsvejr holdt vort samfund sin første udflugt lørdag den 30. maj med Gjøl og Øland som mål.

Som sædvanlig startedes fra banegårdspladsen i Aalborg, men flere sluttede til nordenfjords, og vi var nok ca. 200, der bænkedes i Gjøl kros sal, hvor vi drak kaffe.

Efter velkomstord av formanden, skoleinspektør Kr. Værnfelt, fortalte fabrikant Anders Kragh, Gjøl, træk av Gjøls historie. — På Gjøl findes levn fra den ældste tid av vort lands boplads-historie. Fra fastlandstiden for omkr. 8.000 år siden findes bopladser, nu dækket av Limfjordens vand.

Fra fyrreskov-tiden gemmer grunden stammer med op til 1 m i diameter. Det var havstigningen for omkring 4.000 år siden, der gjorde Gjøl til en ø. Fra den tid er der fundet bopladser fra det folk, vi kalder grube-keramikere. Navnet avledes efter tekniken ved udfærdigelsen av deres lerkar, der bærer gruber eller huller under øverste kant. — I årenes løb er her fundet over 100 bopladser eller arbejdspladser og fundet mængder av forskellige flinte-redskaber, som ikke er fint forarbejdede, men praktiske. — Anders Kragh fremsatte den tanke, at når nordjyderne er lidt anderledes end andre danske, lidt stædige, men handlekraftige, så skyldes det sikkert, at de er direkte efterkommere av det grube-keramiske folk. —

Skoleinspektør Værnfelt gav nogle supplerende oplysninger om Gjøls senere historie, bl. a. om det mægtige sildefiskeri for indtil 125 år siden og sluttede med nogle sagn knyttet til Gjøl, og lærer Henrik Møller oplyste, at nordjyl-lands berømteste kirkebygmester i Valdemars-tiden var mester Goti fra Gjøl.

Så kørtes videre over den lange dæmning til Øland, hvor man samledes ved udgravningen på »Selbjerg«, hvor fabrikant O. Marseen, Aalborg, sidste år påviste og udgravede en boplads, som har været beboet af det ovenfor nævnte grube-keramiske folk. Og her var fabrikant Marseen mødt frem og fortalte om sine interessante undersøgelser og resultater.

Denne boplads er den først påviste og undersøgte grube-keramiske boplads i Danmark. I Sverige er kulturen velkendt og velundersøgt. Ordet grube-keramik er avledt af disse menneskers tilbøjelighed til at udsmykke deres keramik med huller eller gruber. Den grube-keramiske kulturs oprindelige hjemland antages at være Rusland eller Asien med stærk udbredelse i Sverige og — foreløbig konstateret — enkelte udløbere til Danmark. Ledetyper for påvisning af grube-keramik er cylindriske flækkeblokke og flækkepile med skaft-tunge. Man har hidtil ment, at kulturen ikke havde været bofast i Danmark, men man antog, at sporene efter dem her skyldtes tilfældige strejftogter f. ex. flinthentning og jagt- og fiskeri-strejftogt i almindelighed, idet folkene her antoges at være et decideret fangstfolk. Bopladsen på Øland fortæller dog, at her har folket slået sig ned for en længere periode. En regulær ca. halv meter tyk køkkenmødding bestående af østers- og muslingeskaller og en mængde bevarede knogler er vidnesbyrd herom. Dette bevarede knoglemateriale giver den overraskende oplysning, at folket her har haft ret stort svine- og kohold, idet knogler af tam-svin næst efter kronhjort er det dominerende islæt i knoglematerialet, hvilket beviser, at folket her som erhverv har haft en blanding af husdyrhold, jagt og fiskeri. Mange knogler af knortegæs, der jo er en vintertrækfugl, viser, at bopladsen har været en fast helårsbeboelse.

Den tidsmæssige placering af den grube-keramiske boplads er ved hjælp af funden keramik henregnet til midt i jættestuetid ca. 2300—2000 f. Kr., fra hvilken kultur der også er tydelige påvirkninger.

Med stor interesse fulgte deltagerne Marseens beretning. Et stykke grube-keramik fra pladsen vistes rundt.

Vi kørte videre til Øland, hvor provst *Richter* tog imod os i kirken.

Efter salmesang fortalte provst *Richter* om Ølands nonnekloster, der blev oprettet 1160, men som der nu intet er tilbage af. Den sidste forstander har til kirken skænket det enestående skønne monstrans-skab (gemme for de hellige ting), som står ved alteret. Det er det skønneste av sin slags

i Danmark. Den sidste katolske biskop i det nordjyske stift Stygge Krumpen betragtede klosteret som sin ejendom og anklagedes for strengthed over for nonnerne. En ejer av klostergodset efter reformationen giftede sig med en kvinde av familien Oxe, og efter hende fik godset navnet Oxholm. En senere ejer var Levetzau til St. Restrup.

Altertavlen har mere end nogen anden i vort lands kirker bevaret det katolske præg med den udskårne madonna med barnet i midterfeltet.

Efter at ha set særlig det sjældne monstrans-skab gik det pr. biler og busser tilbage til Aalborg.

Fyrkat-borgen og Mariager.

Generalforsamlingen.

Søndag den 23. august foretog vort samfund eftersommerens store udflugt, der blev en rundtur over Hobro, Mariager og Hadsund.

I busser og private biler startedes ved 10 tiden fra bane-gårdspladsen med Hobro som første mål. Man samlede i skovpavillonen til en kop kaffe og medbragt frokost, og derefter holdtes den årlige

generalforsamling.

Formanden skoleinspektør Kr. Værnfelt bød velkommen og indledede sin beretning med en smuk mindetale om av-døde førstelærer Th. Johansen, Årestrup, der i ca. 20 år var medlem av vor styrelse. Han var en meget flittig gransker av sognets og egnens historie, og han har gennem årene offentliggjort sine arbejder i vor årbog. Forsamlingen rejste sig i ærbødighed, da formanden udtalte et ære være hans minde. En særlig mindeartikel findes i nærværende årbog.

Formanden sluttede sin beretning med at udtale en varm tak til Aalborg og Nibe byråd, Aalborg amt, forskellige pengeinstitutioner, mange sogneråd og staten for den kærkomne og desværre nødvendige støtte, samfundet årlig modtager. — Det oplystes, at medlemstallet er 1227; men det burde være betydeligt større, særlig i sammenligning med Hjøring amt.

Lærer V. Qvist, Aars, oplæste det reviderede regnskab, der balancerede med 12060 kr.; der var et driftoverskud på 1719 kr. Sammentrængt årsregnskab findes side 165.

Til styrelsen genvalgte gdr. Chr. Kollerup, Vilsted, og lærer V. Qvist, Aars, og nyvalgte lærer Henry Jensen, Ert-

bølle. Til revisorer genvalgte købmand Th. Fjeldgaard, Aalborg, og lærer A. B. Holm, Helberskov.

Martin Bach, Svendstrup, henstillede, at samfundet kun arrangerer een udflugt om året; men der var overvældende stemning for at fortsætte med to.

Der foretoges til slut en lodtrækning mellem medlemmerne om tre værdifulde bøger, skænket av boghandler Stig Madsen, Aalborg.

Fyrkat-borgen.

Efter generalforsamlingen kørtes til Fyrkat-udgravningen umiddelbart syd for Hobro, hvor vi modtoges av magister Olaf Olsen, som leder de internationale studenter-sektioner, der foretager udgravning av borg-tomten. Skønt kun en fjerdedel er udgravet, er man klar over, at anlæget er av samme stil og størrelse som Trelleborg ved Slagelse.

Magister Olsen oplyste, at Danmarks geologiske undersøgelser har til hensigt at koncentrere sit arbejde på denne egn, så man også derigennem kan få oplysninger om de historiske forhold omkring Fyrkat-borgen. Man kan endnu ikke helt sikkert tidsfæste borgens opførelse, men til hjælp til dateringen er der gjort forskellige vigtige fund. Der er således fundet to armringer av sølv, og der blev netop et par dage før udflugten gjort et meget vigtigt og sjældent fund, nemlig et guldsmykke. Det er et meget fint udført filigransmykke, men desværre kun halvdelen. Det har været et hængesmykke, og stykket bærer et tydeligt fuglehoved. Fundet er enestående i sin art, og det tidsfæster borgen til omkring år 1000, idet der ved Nonnebakken i Odense er fundet et tilsvarende filigran-smykke, men av sølv, sammen med mønter fra omkring år 1000. Man håber også at finde mønter her.

Under gennemgangen av det udgravede område gjorde magister Olsen nøje rede for borganlæggets opbygning, de 16 skibsformede huse i 4 blokke, som har huset ca. 1000 vikinger, den tørre spidsgrav, hvori smykket blev fundet, og den ca. 4 m høje ringvold, hvis indvendige trækonstruktion også nøje kendes, idet der findes velbevarede ege-stolper. — Som noget særlig interessant har man inden for ringvolden fundet rester av en ringgade med halvtæg, opført av træ. At dømme efter det ret ringe lag afvold har borgen kun været i brug i forholdsvis kort tid. Den historiske overlevering vil vide, at Knud den Hellige på sin flugt fra Aggersborg har søgt til her 1086. Muligvis er borgen da blevet avbrændt. Først om 3—4 år vil man være til ende med udgravningen av hele området.

Som bekendt er der fremsat planer om at købe hele området og udbedre tilkørselsforholdene, da Fyrkat-borgen, når udgravningen er tilendebragt, vil blive en international seværdighed. Til dette formål skal der rejses ca. 100.000 kr.

Klosterkirken i Mariager.

Så igen til vogns for at køre til Mariager, hvor vi samledes i den gamle klosterkirke. Her redegjorde graver Hansen for dens historie. Som den står nu, omfatter den kun en trediedel av sin oprindelige størrelse i middelalderen. Dengang var kirken en del av det mægtige Birgitteskloster, indviet til Jomfru Maria, og som omkring reformationen (1536) omfattede ca. 500 ejendomme og godser med bolig for 60 nonner og 15 brødre. Som bekendt er den berømte sidste katolske biskop Stygge Krumpen i det nordjyske stift, Børglum, gravlagt i kirken, hvor hans ligsten findes indmuret. Av klosteret er kun bevaret den tidligere fadebursbygning, der nu tjener som dommerkontor.

Efter at ha beset kirkens inventar kørtes til Hohøj, hvorfra vi nød den storslåede udsigt.

Avslutning i Hadsund.

Over cementbyen Assens fortsatte vi til Hadsund, hvor vi samledes i skovpavillonens sal til kaffe og avslutning. Formanden takkede for den vellykkede dag, og Henrik Møller sluttede med recitation av Axel Juels smukke digt »Danmark« og et Danmark leve. Og så sang vi »Der er et yndigt land«.

Henrik Møller.

MEDDELELSER

FRA

STYRELSE OG REDAKTION

Hermed udsender vi årbog nr. 42, der udgør første halvdel af 18. bind, idet vi som vanligt gennem mange år af hensyn til indbinding lader to årbøger udgøre ét bind.

Vore to udflugter havde som tidligere stor tilslutning og blev vellykkede og indholdsrige. De omtales nærmere foran denne meddelelse.

Vi har en del eksemplarer liggende af de første hæfter af »Danmarks riges breve«, de historisk vigtige retsbreve fra middelalderen, og dem vil vi gerne have solgt. Idet vi henviser til pris m. m. på sidste side af omslaget, gør vi opmærksom på, at tidligere indmeldte abonnenter på retsbrevene kan få det senere udkomne lille skrift »Under vor Hånd og Segl« af professor Franz Blatt for 50 øre. Skriftet giver en meget oplysende forklaring til retsbrevene.

På omslaget findes vore billige tilbud af ældre årbøger.

Vi beder vore medlemmer hjælpe os med at skaffe de årbøger, som omtales nærmere på omslaget.

NB! Ved gennemgang af vore ældre årbøger viser det sig, at vi har ret store oplag fra 10-året 1920—29. Et eksemplar af hver af de 10 årbøger tilbydes vore medlemmer for 5 kr., altså 50 øre pr. stk., ved henvendelse til lærer V. Qvist, Himmerlandsgade, Aars.

Af hensyn til vor økonomi og dermed årbogens størrelse bliver vi nødt til at vente med oversigten over samtlige årbøgers indhold til næste årbog.

Resultatet af den årlige generalforsamling findes foran i omtalen af vore to udflugter.

Vi har haft den sorg at miste vort mangeårige medlem af styrelsen lærer Th. Johansen, Årestrup, som døde ret pludselig den 14. marts. En nekrolog findes side 156.

Vort samfunds ledelse består af følgende:

Skoleinspektør Kr. Værnfelt, Aalborg, formand.

Overbibliotekar Johs. Evald Tang Kristensen, Nørresundby,
næstformand og sekretær.

Lærer V. B. Qvist, Aars, kasserer.

Lærer Henrik Møller, Aalborg, redaktør.

Museumsinspektør S. Vestergaard Nielsen, Aars.

Gårdejer Ths. B. Thomsen, Ulsted.

Lærer N. Hald, Nørresundby.

Skorstensfejermester Ths. Møller, Sulsted.

Gårdejer Chr. Kollerup, Vilsted.

Sognepræst M. Larsen, Als.

Lærer Henry Jensen, Ertbølle.

Forretnings-udvalgets adresser:

Kr. Værnfelt, Hasserisgade 30, Aalborg, tlf. 9148.

Johs. Evald Tang Kristensen, A. C. Jacobsensvej 16, Nørre-
sundby.

V. B. Qvist, Himmerlandsgade, Aars, tlf. 112.

Henrik Møller, Kastetvej 35, Aalborg, tlf. 6660.

Redaktions-udvalget:

Lærer Henrik Møller, Aalborg (formand).

Skoleinspektør Kr. Værnfelt, Aalborg.

Museumsinspektør S. Vestergaard Nielsen, Aars.

Artikler og andet vedrørende årbogen bedes sendt til redaktøren Henrik Møller under ovenstående adresse.

Sygdom er årsagen til, at årbogens udsendelse er blevet noget forsinket.

SAMMENDRAGET DRIFTSREGNSKAB

FOR TIDEN 1. APRIL 1952 TIL 31. MARTS 1953.

UDGIFTER.	Kr.		Øre		INDTÆGTER.	Kr.		Øre	
Administration	506	76			Tilskud: Staten	700	00		
Forsikringer	9	00			Amt og kommuner	815	00		
Årbogen: Honorarer	866	00			Banker og sparekasser	445	00		
Trykkeriudgifter	6900	00			Medlemskontingent	6105	00		
Udsendelse	1287	35			Indgangspenge	1215	25		
Kontorartikler	63	90			Salg af gl. årbøger m. v.	312	85		
Møder	392	80			Renter	22	82		
Repræsentation	191	25			Salg af udflugtsbilletter	53	40		
Frugt + kont. til D. H. F.	122	50							
Ophæv. af konto i spk.	1	00							
	10340	56				9669	32		
At overføre til 1953—54	1719	59			Overført fra 1951—53	2390	83		
	12060	15				12060	15		

Aars, 1. maj 1953.

V. B. Qvist,
kasserer.

Regnskabet er gennemgået og har ikke givet anledning til bemærkninger.
Kassebeholdningen — kr. 1719,59 — er til stede.

Aalborg, 11. juli 1953.

Th. Fjeldgaard.

A. B. Holm.

NYE MEDLEMMER

- Gdr. Chr. Andersen, V. Hassing.
 Gdr. E. Andersen, Ajustrup.
 Bankdirektør Joh. Andersen,
 Nørresundby.
 Lærer Sv. Andersen, Aalborg.
 Viktualiehandler frk. L. Arn-
 fred, Aalborg.
 Skomager Kr. Bertelsen, Aalb.
 L. Bødker København.
 Centralbiblioteket, Holstebro.
 Erhvervsarkivet, Århus.
 Bogholder Dencher Christen-
 sen, Hasserris.
 Lærer Egon Christensen,
 Tylstrup.
 Fru N. Christensen, Vejgaard.
 Chauffør Sigv. Christensen,
 Hadsund.
 Knud Dynesen, Hasserris.
 Erik Eriksen, Mølholm.
 Dyr læge Errie, Als, Østjyll.
 Gdr. Ole Eriksen, Sjørup.
 Rentier A. Frandsen, Ulsted.
 Frk. Marie Frederiksen, Nørre-
 sundby.
 Købmand K. Hald, Ø. Hurup.
 M. C. Henriksen, Nørresundby.
 Pastor Kr. Holm, St. Brøndum.
 Landinspektør Hvims, Nørre-
 sundby.
 Gdr. P. Høegh, Ulsted.
 Bogholder K. K. Højlund,
 Aalborg.
 Afdelingsformand Jacobsen,
 Aabybro.
 Gdr. Hans Jacobsen, Ulsted.
 Anders Vestergaard Jensen,
 Hasserris.
 Overbetjent G. Jensen, Aalb.
 Sognerådsformand J. Jensen,
 Egholm.
 Lærer Kr. Jensen, Aalborg.
 Fhv. gdr. P. Jensen, Gedsted.
 Konsulent R. Jensen, Skalborg.
- Mekaniker T. C. Jensen,
 Langholt.
 Lærer O. Johansen, Soelbjerg.
 Montør Lau Jeppesen, Aars.
 Fuldmægtig C. Johansen, Aalb.
 Murermester E. Knudsen, Aalb.
 Assistent Kj. Kristensen, Nørre-
 sundby.
 Gdr. Chr. Kjær, Sørup.
 Lærer J. Kjærgaard, Hasserris.
 Postbud M. Knudsen, Løgstør.
 Gdr. Anders Kristensen,
 Støvring.
 Revisor Jens L. Larsen, Gen-
 tofte.
 Fru Meta Larsen, Gistrup.
 P. C. Larsen, Soelbjerg.
 Landpost Sv. Aa. Larsen,
 Ø. Hurup.
 Egon Laursen, St. Brøndum.
 Handelsm. A. Lindholt, Sulsted.
 Arbejdsmand Svend Løgholt,
 Ulsted.
 Gdr. P. Madsen, Ajustrup.
 Fabrikant O. Marseen, Aalb.
 Landpost Chr. Mortensen,
 Tylstrup.
 Bestyrer Johs. Mortensen,
 Vietskøl, Ranum.
 Fru Martha Matthiasen, Aalb.
 Slakteriarbejder Jens Munk,
 Nørresundby.
 Fru Ida Mygind, Visborggaard.
 Fru Anna Nielsen, Langholt.
 Arbejdsmand Andrup G. Nielsen,
 Ulsted.
 Murer Julius Nielsen, Døstrup.
 Bagermester H. Nissen, Tyl-
 strup.
 Politimester Nyborg, Nørre-
 sundby.
 Landpost G. Nørgaard, Tern-
 drup.
 Gdr. Jens V. Olsen, Helberskov.

Fru tømrermester B. Bælum
Petersen, Vejgaard.

Fru Charlotte Petersen, Gun-
dorflund.

Repræsentant H. V. Petersen,
Ålborg.

Maler Arnold Poulsen, Aalb.

Inkassator H. Poulsen, Aalb.

Reitzels boghandel, Køben-
havn.

Vejmand Jens Svenningsen,
V. Hassing.

Gdr. Stenz, Hals.

Maskinmester, H. Søegaard,
Aars.

Chauffør Knud Sørensen,
Hadsund.

Gdr. Søren Sørensen, Arden.

Chr. Testrup, Aalborg.

Gdr. Poul Thomsen, Nyrup,
Aars.

Godsejer G. Wetche, Hvan-
strup, V. Hornum.

Ø. Hurup Bibliotek, Ø. Hurup.

DE TRE HASSERISER

VED KR. VÆRNFELT

Hasserris sogn, før Sct. Budolfi landsogn, har tre byer af navnet Hasserris, nemlig: *Gammel Hasserris*, *Ny Hasserris* (Sofiendal) og *Hasserris Villaby*.

Gammel Hasserris er en oldtidsbebyggelse, Ny Hasserris er bygget 1781—82 og Villabyen i de sidste årtier af 1800erne.

På vestsiden af skovbakkehøjdedraget, langs den brede, lavvandede bugt af Limfjorden, som da dækkede Restrup, Hasserris og Nørholm enge, slog de første hasserrisfolk sig ned engang i den yngre stenalder og levede af fiskeri i fjorden og jagt i de store skove, som i hine fjerne tider dækkede egnen.

Hertil kom, vel et par tusind år før Kristi fødsel, lidt kvægavl og landbrug, idet man ryddede skovene nærmest byen på Tofterne, Lien, Hus Agre og Follings Agre, og her dyrkede lidt hirse, nøgenbyg og hvede, hvortil hen i jernalderen kom rug og havre.

Våben og redskaber fik man fra de i 1950 og 52 fundne flintminer på Skovbakken og Bejsebakken, — og hasserriserne synes at have haft en betydelig eksport både af flint og forarbejdede ting til andre egne.

OLDTIDSMINDER I HASSERIS

Hasserris sogn er ikke særlig rigt på oldtidsfund; men de fremkomne er betydelige.¹⁾

Fra den ældre stenalder findes kun løsfund, og det

---

¹⁾ Oplysninger om oldtidsminderne er elskværdigst meddelt af museumsinspektør Riismøller, Aalborg.

samme gælder jættestuetiden, den ældre periode af den yngre stenalder. Fra denne sidste periode findes der dog en del øksefund fra Hobrovejskvarteret, — f. eks. blev der, da der i 1923 gravedes grund ud til Mølleparkvej 37, fundet flere økser og spydblade.

Fra den sidste periode af den yngre stenalder, dolktiden, o. 1800—1500 f. Kr., har man en hel del udmærkede fund.

På Skovbakkens vestlige og sydlige affald har man fundet små hellekister og stendyngegrave. En sådan hellekiste ved Gl. Hasserisvej blev i 1936 udgravet og undersøgt af museets formand, bankdirektør Iørgensen²⁾; men som regel er disse begravelser ødelagte ved ukyndig opgravning.

Det vigtigste fund fra denne periode blev gjort i 1950, da der blev fundet en flintmine ved Skolebakkevejen nord for Stolpedalsskolen, — og i 1952 blev der fundet en ny mine lidt længere mod nordvest på Stolpedals Agre. Her på Stolpedalens nordskråning er der også fundet et sted, hvor der måske har været en stenalderboplads eller muligvis en værkstedsplads³⁾. I 1952 fandt man på Hobrovejen, lidt sydvest for »Skipper Klement«, ved udgravning en flintmineskakt og en barnegrav (hellekiste).

Riismøller oplyser, at der i flintminerne er gravet skakter på indtil 4,5 m's dybde, og man har forbundet dem med stoller⁴⁾, så størstedelen af det sorte flintlag der ligger vandret i skrivekridtet, har kunnet udnyttes,

---

²⁾ En anden velbevaret hellekiste på Blegdalgaards mark blev i 1952 undersøgt af amatørarkæologen Ferdinand Pedersen, Gl. Hasseris.

³⁾ Meddelt af købmand Jørn Bower. Se forøvrigt Bowers artikel i »Fra Himmerland og Kjær Herred« 1953.

⁴⁾ Stoller: Horisontalt gående skakter.

— og efter hans formening er rimeligvis både Bejsebakkens og Skovbakkens syd- og vestskråning undermineret af disse flintminer, — så der må have været en vældig eksport af flint og forarbejdede redskaber og våben.

Flintminefundet i 1950 blev røbet gennem 19 spydspidser, som man fandt, da der blev gravet grund ud til Skolebakken nr. 16.

Tidligere er der gjort en hel del fund fra denne periode: 9 spydspidser i Mølleparken, 15 i Vesterkæret ved Aalborg, 5 i byjorden ved Hobrovej og 15 ved amts-sygehuset.

Desuden er der ligeledes ved Hobrovejen fundet 5 seglblade.

Måske er disse samlede fund votivfund⁵⁾; men man ved det ikke.

Syd for den ny kirkegård, på Nisseagrene, har der muligvis ligget en boplads fra jættestuetiden (o. 2000 år f. Kr.); her er fundet pilespidser og ornamenterede (grubekeramiske) lerkar⁶⁾.

Fra bronzealderen findes nogle gravhøje; men disse høje har vistnok stendynger fra stenalderen i bunden, som så mange bronzealderhøje her i Nordjylland. Fra den yngre bronzealder er der fundet en grav på vestsiden af Skovbakken, — samt nogle løsfund.

Fra jernalderen er der flere fund, f. eks. et smukt gravfund fra Hasseris grusgrav med romersk bronze-fad, ravbrik, spydspids, kniv af jern og lerkar, som daterer fundet til o. 300 år efter Kr.

På nogle udyrkede sandhøje mellem Hasseris og Aalborg var der et terræn med sandhuller, hvor folk

⁵⁾ Votivfund: Offerfund, d. v. s. gaver til guderne.

⁶⁾ Meddelt af skuespiller Jørgen Fønss.

ofte fandt flinteflækker. Her udgravede lærerne Madsen, Hasseris, og Bøcker, Aalborg, den 18. maj 1865 en grav fra bronzealderen (det må vel være jernalderen?). Der var spor af en egetræskiste med jernbeslag på hjørnerne og rustpletter efter søm i sandet. I kisten havde der været et bronzefad med ombøjet rand, ca. $\frac{1}{2}$ alen i diameter; men det gik itu ved optagningen. Fadet syntes at have været belagt indeni med en art tøj. Desuden fandtes 2 glasperler og 1 stenperle (Jydsk samlinger I, 64—65).

Muligvis findes der en boplads fra romersk jernalder (o. 0—400 e. Kr.) lige norden for kommunegården i Sofiendal, og på sydsiden af Bejsebakken har skuespiller Jørgen Fønss gjort fine fund.

Nordvest for kapellet på den ny kirkegård findes en jernalderboplads fra germansk jernalder (400—800 e. Kr.) med rester af stampede lergulve, ovn med brændte lerplader, sodsværtede sten og mange glasperler.

Her er også fundet en del ting fra vikingetiden (800—1000 e. Kr.), f. eks. et bronzesmykke (fibula). Fra vikingetiden stammer også en spydspids i en grav på Skovbakken, hvor nu kommandocentralen ligger, og flere andre ting.

Nu må man imidlertid være uhyre varsom med at udpege bopladser i terrænet omkring Skovbakken, i alt fald så længe man ikke har fundet sporene af boliger; men, — at der i oldtiden har rørt sig et rigt liv i Sct. Peders — eller Hasseris sogn, — er ganske givet.

I sognet findes endnu nogle oldtidshøje, vel mest fra bronzealderen; men mange er i årenes løb sløjfede:

Gudmandshøj i villabyen: Skovbakkens udsigtshøj.

Storehøj (1781: Stuehøj): Nord for Nørtofthøj, på aalborgsiden.

Nørtofthøj — på Nørtoften, n. v. for kapellet, lidt syd for kommuneskellet.

Sortebjerg, på matr. 8, Gl. Hasseris mark, — 600 m. sydvest for Nørtofthøj.

Midthøj — øst for Sortebjerg, syd for Storehøj.

En lille højderyg, sydøst for kapellet.

Kringelhøj (1781: Kringelhøj Steen), — vest for Scheelsminde, lige østen for landevejen. Både sten og høj er væk.

Høj på Bejsebakken, — 600 m sydvest for trigonometrisk station.

Høj, — 500 m stik nord for Mariendals Mølle.

Skidenhøj i Skalborg, — nu tilplantet (Skalborg-lund).

Omkring Skovbakken er der fundet en mængde mønter⁷⁾ fra middelalderen og senere, desuden knapper, stumper af brugsgenstande og legetøj m. m.

Man kan fristes til at tro, at de gamle aalborgensere kørte deres affald op over bakkerne; men det er så langt fra tilfældet, — det gad de simpelthen slet ikke. Det var da meget lettere at smide det i åerne eller i fjorden eller liste sig til at hive det ud af nærmeste byport.

Og vi ser, hvorledes byens vise fædre i magistratsvedtægterne 1549—50 forbyder Aalborg folk at »kaste skarn, ild, aske eller nogen urenhed i åen«, — eller »lade mog føre udi fjorden eller på fjorden, når is ligger. Eller i åen eller i byens grave eller ved Ska-ven«⁸⁾.

7) Meddelt af J. Bower, F. Pedersen og P. Riismøller.

8) Skaven: En sandet landtunge på vestsiden af Vesteraa.

Gennem århundreder søgte magistraten forgæves at få disse forbud overholdt, — så det er sandelig ikke de Aalborg folk, som har ført affaldet op på bakkerne: — nej, det er de Hasseris bønder.

Gennem mangfoldige år sendte gårdmændene i Hasseris ved nattetide deres karle med vogne og heste til byen. Her kørte de fra hus til hus og tømte skarnspande og ret^{er}ader. Om de fik betaling for det, eller de fik »moget« for at hente det, vides ikke; men de brugte det i alt fald til at gøde deres lette jorder på bakkeskråningerne med. Derfor de mange fund fra 16—1700erne og senere. I et forlig af den 10. nov. 1755 mellem Aalborg og Hasseris står bl. a., at »Hasseris bymænd beholder deres køreveje over Aalborg fædrift som sædvanlig fra Aalborg og Hasseris med gjøde til deres markjorder.«

Holger Jensen i Søndergaard beretter, at hans fader som ung karl hentede renovationen fra Aalborg latin-skole, som da lå i Jomfru Anegade, og andre ældre folk i Hasseris fortæller det samme efter deres forældre og bedsteforældre. Senere entrerede Aalborg kommune med forskellige vognmænd og småkørere, og fra disses skraldepladser hentede både hasseriserne og folk fra andre omliggende byer deres gødning, og da renovationsanstalten på Gugvej i 1901 opførtes, henvendte man sig her. Vognmand Anton Juul mener, at landboerne da gav 1 kr. pr. læs.

I 1853 overtog den unge, energiske Lars Jensen sit hjem i Vester Skalborg. Han besluttede at opbryde og kultivere den store Sønderhede sydøstligst i Hasseris sogn. Heden blev »brækket op«, og Lars lod i flere år sine folk køre til Aalborg efter »mog«, — og han avlede i hundredvis af tønder korn på Sønderheden, fortæller de gamle.

HASSERIS SOGNS EJERE

Oprindelig var hasserisbønderne selvejere; men efterhånden mistede de deres frihed og blev fæstere under forskellige verdslige og gejstlige herskaber.

Det synes dog, som om kronen ifølge Valdemar Sejrs jordebog allerede i 1231 havde gods i Hasseris, — og at kronens bønder der da var »daglig træl til slottet« (Mogens Lebech: Jyllands gamle retskredse, Jydske Samlinger 1936, s. 237).

I Aalborghus lens ældste jordebog af 1562 kan man kende de sidste selvejere på en bestemt afgift, ledingspengene, som de ydede kronen imod at blive fri for at gøre krigstjeneste.

Nævnte år var der blandt kronens bønder ikke mindre end 10, hvis gårde kort før havde været i selveje.

Rimeligvis havde disse sidste jordegne bønder mistet deres frihed, fordi de i klemensfejden havde været på skipperens side, hvorfor kongen havde konfiskeret deres gårde og degraderet dem til at være fæstere.

Blandt selvejergårdene var: Søren og Marinus Bonderups gårde i Sofiendal, Nørgårdene, Anders Skalborgs og Else Klitgårds gårde i Gl. Hasseris. »Bonde« betyder selvejer i modsætning til »fæster«, der har lejet jord af herskabet; endnu o. 1660 førte en familie i Nørgård navnet »bonde« som slægtsnavn, og 1724 nævnes en hospitalshusmand »Niels Bonde«.

Omkring 1500 havde foruden disse jordegne bønder nogle adelsmænd gårde i Hasseris; men den største part af byen var på gejstlige hænder: *Helligåndsklosteret, Vor Frue kloster, Sct. Peders kirke og Sct. Jørgens kirke.*

En del af dette gods var skænket for sjælemesser, andet var derimod købt.

Særlig synes *Helligåndsklosterets* priorer at have været godt om sig, og de ydede ofte de jordegne bønder, som var kommet i pengetrang, lån imod pant i ejendommen, eller de lånte dem penge eller varer mod at få brugsret til agre, enge eller hele gårde i et vist åremål; men resultatet blev gerne det samme, — at klosteret slog klo i gården eller jorderne.

Dette kloster blev stiftet i 1431 af den gudfrygtige Maren Hemmings som et helligåndshus, det vil sige, et kombineret syge- og alderdomshjem, og i 1452 var forstanderen, Anders Bork, og præsten Hr. Hennike Hemmingssøn [Marens søn] i Rom hos paven og fik udvirket, at helligåndshuset blev et kloster.

Allerede den $16/4$ 1436 fik helligåndshuset sin første besiddelse i Hasseris, idet Peder Nielsen Rød skænkede det sin jord på Hasseris mark (Repertorium III 488). Det var, som sagt, husets første besiddelse; men allerede efter få års forløb måtte prioren væрге Peder Røds gave mod naboerne i Hasseris:

$19/8$ 1443 tog prioren tingsvidne på Aalborg byting om helligåndshusets ret til den jord i Hasseris bymark, som Peder Nielsen Rød havde skænket (Repertorium III $618/19$).

$11/3$ 1456 befalede kong Kristian I fogeden på Aalborghus, Niels Lærke, og magistraten i Aalborg at lade rebe de marker i Hasseris, som tilhørte helligåndsklosteret, men som gøres det stridig.

Et par af egnens ansete bønder, Morten i Suldrup og Therkild Thordsen i Bunderup, skulle rebe marken.

$8/5$ 1472: Per Buddesen i Hasseris skylder helligåndsklosteret 20 mark lybsk udi guld og stedderpendinge¹⁾

¹⁾ Stedderpendinge: Vel sølv og kobber?

og pantsætter sin efter faderen arvede gård i Hasseris i fællig med Per Overskærer, borger i Aalborg. Den ligger næst norden for den gård, Per Olufsen ibor.

Klosteret må bruge gården, til pantet bliver indløst (J. Bircherod: Top. Saml. Perg. Aalb. e27).

^{11/5} 1472: Kirsten Krogs i Aalborg skøder til helligåndsklosteret en halv fjerding²⁾ jord i hvert fald i Hasseris mark, med den halve gårdssted i Hasseris, hun arvede efter forældrene. Hun skal så nyde ophold i klosteret. (Hendes broder, præsten hr. Hans Eriksen, nævnes som vidne). (J. Bircherod: Top. Saml. Papir, Aalborg e26).

^{31/10} 1474: Borger i Aalborg Peder Jensen med sin husfrue Ane Kortsdatters vilje gav til helligåndsklosteret den del og rettighed, som bemeldte hans husfrue var tilfalden efter hendes fader Kort Bertelsen og moder Inge i den gård, som de havde i Hasseris.

^{18/12} 1481: Hans Friis, borger i Aalborg, skødede og bebrevede til helligåndsklosteret, al den broderlod, som han var tilfalden i Hasseris og Hasseris mark, nemlig tvende gårde i Hasseris med halvfjerde fjerding jord over al Hasseris mark (J Bircherod: Top. Saml. Papir, Aalborg e33).

^{28/5} 1478: Per Skriver, broder i helligåndsklosteret, tager på prior Knuds vegne på Hornum herreds ting lovhævd på klosterets gods i Hornum herred, — deriblandt tre gårde i Hasseris, som Jes Glad, Per Mathisen og Budde Jensen nu ibo, hver med sin toft.

^{16/11} 1487: Per Jepsen, borger i Aalborg og hans hustru Anne Hermansdatter solgte og bortskødede tre

---

²⁾ En fjerding jord: Vist 5—6 tdr. land? I Dipl. Chr. I, 108: »ligger til forne gaard en hel fierding jordh, halfftrediesindztiwghe oc fire skipper land jordh.«

stykker eng i Hasseris kær til den Helligånds kloster (J. Bircherod: Top. Saml. Papir, Aalb. e37).

^{26/11} 1487: Nis Lafrensen i Hasseris kender sig skyldig at være til den Helligånds kloster i Aalborg 1 stk. Medelbust³⁾ og 9 mark 4 skilling i penge, for hvilket klæde og penge han pantsætter 2^{1/2} fjerding jord på Hasseris mark vesterst i Stolperdal og 2^{1/2} fjerding jord på Korsmynd bakke, — og dertil hans øverst eng i Vestereng fra fjorden liggende, næst vesten op til den Helligånds eng, — at nyde og beholde i 10 år, så længe til pengene er betalt (J. Birch: Top. Saml. Papir, Aalborg e38).

^{30/3} 1490 pantsætter Peder Olufsen i Hasseris, bonde⁴⁾, til helligåndsklosteret for 8 mark lybsk, som han skyldte prior Knud Nielsen, et stykke jord, liggende på Korsmesseback.

Helligåndsklosteret skal nyde det i 10 år; mens hans arvinger skal have det igen (J. Birch: Top. Saml. Papir, Aalborg e40).

^{31/3} 1490: Jens Pedersen, en bonde i Hasseris, der havde købt af hr. Knud Nielsen, præst og prior, en hest for halvfemte mark lybsk, så og for 8 mark 2 skilling, og for 20 alen blommet klæde og 3 alen Medelbust, som hans salig broder Budde Pedersen til forskrevne prior skyldig var, item⁵⁾ for 1 pund²⁾ rug, som hans fader gav i sjælegave, — og for 2 mark, som endnu stod ubetalt for en kåbe, — pantsætter til forskrevne prior skyldig var, item⁵⁾ for 1 pund⁶⁾ rug, som brugeligt pant, til pengene bliver betalt (J. Birch: Top. Saml. Papir, Aalborg e39).

³⁾ Medelbust: En art fint klæde.

⁴⁾ Bonde: Selvejer.

⁵⁾ Item: ligeledes.

⁶⁾ 1 pund rug: 2 tønder.

²¹/₂ 1491: Jens Pedersen i Hasseris skylder prior hr. Anders Pedersen 5 mark rede penge og pantsætter derfor til helligåndsklosteret 3 agre indenfor et fald vesterst i Stulperdal, — at bruge i 14 år, skal så indløse pantet (J. Birch: Top. Saml. Papir, Aalb. e41).

²¹/₁₁ 1491: Ove Lavridsen, sognepræst til Sct. Bodøls kirke, gav fra sig og sine arvinger til helligåndsklosteret en bondegård⁷⁾ i Hasseris, som han havde arvet efter sine forældre (J. Birch. Top. Saml. Papir, Aalborg e42).

²¹/₂ 1498: Peder Andersen afhændede fra sig og sine arvinger til helligåndsklosteret al den del og retlighed, han havde i den norderste gård i Hasseris, kaldet fru Karines gård. Hans forældre har skænket helligåndsklosteret gården, og kender han sig fyldest at have oppebåret (J. Birch. Top. Saml. Papir, Aalb. e51).

¹²/₁₁ 1499: Jes Lauridsen Hoffmann, borger i Aalborg, og hans husfrue Karin Pedersdatter, har for nøjagtig betaling solgt til helligåndsklosteret hendes arvepart i en gård i Hasseris, som hun var tilfalden efter sine forældre Peder Jepsen og Anne Pedersdatter (J. Birch: Top. Saml. Papir, Aalb. e52).

²⁰/₃ 1500: Inge Buddesdatter, Jens Laursens enke i Hasseris, gav med sin søn Budde Jensens samtykke til den helligåndshus, for hendes, hendes søns og hendes broder Peder Buddesen og alle deres forældres⁸⁾ sjæle en fjerding jord over al Hasseris mark til evindeligt ejendom (J. Birch: Top. Saml. Papir, Aalb. e54).

²⁹/₁₀ 1505: Jens Persen, Per Buddesens søn i Hasseris, skylder hr. Laurids Thordsen og menige convent sammesteds 40 mark og pantsætter al den del og ret-

⁷⁾ Bondegård: Selvejergård.

⁸⁾ Forældres: Her forfædres.

tighed, han har i den gård i Hasseris, som Terkild Bruun ibor, og som han tilkom med rette og arv efter hans fader Peder Buddesen, hans farbroder Liden Peder Buddesen og hans farsøster Inger Buddesdatter at nyde i samfulde 40 år, så skal den indløses (J. Birch. Top. Saml. Papir, Aalborg e57).

⁶/₂ 1515: På det pant, som Jens Persen, Per Buddesens søn i Hasseris, havde solgt til hr. Laurids Thordsen, prior, fik siden hans søstre Ane Pedersdatter og Kirsten Pedersdatter, 8 mark, rede penge til låns af prior Laurids Thordsen. (J. Birch: Top. Saml. Papir, Aalborg e65).

²¹/₁₀ 1515: Anders Andersen, borger i Aalborg, solgte, skødede og afhændede til helligåndsklosteret al den del, ret og ejendom, han havde i et boel i Hasseris; han har fået fyldest og god betaling (J. Birch. Top. Saml. Papir, Aalborg e66).

¹⁰/₈ 1520: Christen Jepsen i Hasseris bekender at være helligåndsklosteret skyldig 40 mark danske penninge, — og pantsætter han den fjerding jord i Hasseris bymark, som hans hustru Birgitte Jensdatter arvede efter sin moder Inge Buddesdatter, liggende til den gård, Eskild Bruun nu ibor. Jorden skal være brugeligt pant i 40 år.

Også *Sct. Jørgens gård og kirke* havde ejendomme i Hasseris; men da kong Hans på sit dødsleje i Aalborg i februar 1513 skænkede *Sct. Jørgens gård* til helligåndsklosteret, fulgte disse ejendomme selvfølgelig med.

¹¹/₉ 1525 tog prior Laurids Nielsen lovhævd på klosterets gods i Hornum herred, heriblandt: To gårde i Hasseris på *Sct. Jørgens vegne*, 1 gård, Jes Thordsen ibor, med 1 fjerding jord, og 1 anden gård, Just Peder-

sen ibor, med halvanden fjerding jord over al Hasseris mark.

Ligeledes havde *Vor Frue kloster* gods i Hasseris; men hvor meget vides ikke.

1348: Bisp Peders i Viborg og nogle andre kani-
kers brev, at hr. Per Nielsen, sognepræst til Bligstorp⁹⁾
kirke gav til *Vor Frue kloster* i Aalborg en jordt i Has-
seris og en udi Klapethorp i sit yderste, som hannem
er pantsatte (*Ældste danske arkivregistraturer* III
s. 22).

1390: Johan Lauritzens af Ferslev, som kaldes
Skytte, skøde (til *Vor Frue kloster*) på 2 gårde i Fers-
lev, bygde, 1 ubygd, 1 i Helberskov og 1 boel, 1 i Has-
seris og 1 i Guldbæk (*Æ. d. arkivregistraturer* III s. 23).

Den ene af *Vor Frue klostres* gårde kender vi sær-
deles godt; det er nemlig annexpræstegården (matr. 9,
Sofus M. Larsen, og matr. 10, Poul Andersens gård).

1539 gav Kristian III daværende sognepræst ved
Sct. Budolfi kirke forleningsbrev på gården, som alle-
rede da var delt mellem to fæstebønder.

Mester¹⁰⁾ Morten Hegelund, sognepræst og præ-
dikanter til Sct. Bodils kirke udi Aalborg får et livs-
brev på en kronens, klostres, *Vor Frue klostres* udi
Aalborg, gård udi Hatsseris, som Thomas Kjeldsen og
Jens Sallingboe iboer, og skylder 4 tønder byg og 4
skæpper byg, til sig og sin ægte hustru Marine Mor-
tens, at nyde i begges deres livstid, en efter anden,
hvilken længst lever, kvit og frit, uden al kongelig
tyngelse eller udgift dog den at bygge etc. cum clausulis
consuetis¹¹⁾.

⁹⁾ Skal være Blendstrup.

¹⁰⁾ Mester: Magister.

¹¹⁾ Cum cl. cons.: På de sædvanlige betingelser, d. v. s. pligt
til at holde gården i stand.

De følgende præster måtte ansøge kongen om at få gården, som synes at have været en slags enkepen- sion for Sct. Budolfi præster; thi da Morten Hegelund 1565 døde, og Laurits Kotti søgte om at få gården, fik han 1567 kongebrev på, at hvis han overlevede Hegelunds enke, måtte han efter hendes død få »Vor og kronens gård i Hasseris kvit og frit«, — og Niels Poulsen, som blev præst 1626, fik ikke annexgården før 1630, da Thøger Pedersens enke var død.

Endelig hørte noget gods i Hasseris fra gammel tid til *Sct. Peders kirke*.

Denne kirke, som lå ved Algade vesten for Tiende- laden, blev hårdt medtaget i klemensfejden 1534, og 1542 befalede Kristian III, at den skulle nedbrydes.

Den $\frac{8}{6}$ 1542 udstedte kongen et gavebrev til Aal- borg by, at »hvad kirkegods renter og indkomst, der hidtil har ligget til den nu afbrudte Sct. Peders kirke sammesteds, skal være til Sct. Bodils kirkes bygning og forbedring, — dog skal ugedagsarbejdet af Sct. Peders kirkes gårde i Hasseris blive hos kronen til Aalborg slot (Reg. i a. L. 4, 352 b).

Kirkegodset i Hasseris bestod for det første af den gamle Sct. Peders præstegård, som hed Søndergård (nu matr. 11+12, Holger Jensens gård), der fra æld- gammel tid hørte til kirken, — samt den ovenfor nævnte gård af Vor Frue klostets gods.

Om sidstnævnte gård beretter pastor Thøger Peder- sen Løvenbalk i præsteindberetningen af 1625: »Noch en hel gaard i Hasseris, kronens, som mig og er ad gratiam¹²⁾ kvit og frit forlenet at oppebære, og skyl- der: 5 tdr. 1 skp. byg, 1 pund smør¹³⁾, 1 svin, 1 lam,

¹²⁾ ad gratiam: af nåde.

¹³⁾ 1 pund smør: 6 kg.

1 gås, 2 høns, 1 fødenød, 1 daler gæsteri (denne annexgård skænkede Kristian IV til præsteembedet).

Præstegården (Søndergård) skylder: 2 pund rug¹⁴), 2 pund byg, 1 pund smør, 1 svin, 1 gås, 2 høns, 1 fødenød, — desuden tuende gadehuse i Hasseris, giver intet uden alene arbejdet, som deraf undertiden kan ske.«

Præstens gårde i Hasseris. I forgrunden Søndergaard, hvis østre halvgårds råling og østerhus nu er borte. Bag ved annexgårdene.

Magister Thøger beretter, at han får tiendelam af Hasseris, undertiden 4, 5 eller 6, af penge 3 eller 4 mark. Korntienden af byens 19 gårde og boel er ganske uvis; i 1623 fik han f. eks.: 5 tdr. 2 skpr. rug, 20 tdr. 5 skpr. byg, 16 tdr. havre; men heraf skulle kirkeværgerne ved Sct. Bodil have halvparten til kirken.

Ved en senere præsteindberetning af 1690 oplyser pastor Peder Reenberg, at Hasseris har 17¹/₂ gårde foruden de to, som ligger til kaldet. Han fortæller, at hans

¹⁴) 1 pund rug eller byg: 2 tdr.

kvægtiende af byen er 14—15 lam, og at bønderne giver i tiende 4 skill. for en kalv, 8 skill. for et føl, 1 skill. for en gris og 8 skill. for en bistok¹⁵⁾.

Kyllinger og gæslinger tages, om bonden vil give dem; thi med sådant småtøj kan intet strenges. Oste gives og en ringe del, hvilke de selv fortære i høbjergningen og høsten (nemlig, når de er på hoveriarbejde hos præsten). Til højtidsoffer giver gårdmændene for alle 3 højtider årlig 4 tdr. rug, husmændene giver hver for alle fester 1 skilling danske; men aldrig kom de ind fuldt. Påskerenten består i nogle få og små påske-kager, aldrig over 14, og ligeledes af Hasseris 6—7 ol æg.

Der er til kaldet lagt tvende bøndergårde i Hasseris, hvoraf den ene kaldes *Søndergård*.

Dens isterrolling¹⁶⁾ er på 20 bindinger, udhusene på 46 bindinger. Taxt i den nye matrikel 8 tdr. hk.

Den anden gård er ringere: Isterrollingen er på 14 bindinger, udhusene på 20 bindinger. Hartkornet er 4 — 6 — 3 — $1\frac{2}{7}$. Bønderne¹⁷⁾ i sidstnævnte gård vil ikke give præsten det fødenød, som de skal yde præsten, og som hans formænd fik.

Desuden 3 gadehuse, som intet giver uden arbejde. Såvel gårdmændene som husmændene har kosten frit, når de er på hoveriarbejde hos præsten.

Endvidere har præsten 2 agre ved Østerkær; den ene hedder Dals Ager og kan sås 4 tdr.; den anden kaldes Kringeløvs¹⁸⁾ Ager, kan sås $2\frac{1}{2}$ td., — er satte i den ny matrikel (1688) for hk. 0 — 7 — 2 — 0. I

¹⁵⁾ Bistok: Bistade.

¹⁶⁾ isterråling: Stuehus.

¹⁷⁾ Der var to fæstere i hver af de to præstegårde.

¹⁸⁾ Skal være Kringelhøvs Ager.

Vesterkæret en eng, kaldes Præsteengen, giver 6 læs hø.«

Om Hasseris folk siger præsten, at han »kan få af dem med det gode, hvad deres rettighed er, så længe de have god husbondehold og kan så og høste. Fattige er de vel; men det er bedre at give end at tage.«

Desuden ydede 3 gårde hver 4 tdr. byg til kirken; det var matr. 6 (Sognefoged Th. Jensen) og 10 (fru Maren Bondedrup) i Sofiendal, samt en gård, som blev »slugt« af Scheelsminde.

Disse tre gårde blev tilligemed sognets øvrige kloster- og kirkegods ved reformationen i 1536 inddraget under kronen; men de vedblev at yde de 4 tdr. byg til Sct. Budolfi kirke, medens en anden afgift, herlighedsafgiften, svarede til lensmanden, senere til Restrup.

Den ²⁴/₈ 1671 solgte Kristian V disse 3 »Kirkegårde« til Kristoffer Lindenov på Restrup, men med det forbehold, at de stadig skulle give kirken de 4 tdr. byg.

Aalborghus lens jordebog af 1562 udviser, at kronen nu har 17 gårde i Hasseris, hvoraf de 10 er ledingsgårde (se foran), d. v. s. forhenværende selvejergårde.

Vor Frue kloster og gråbrødreklosteret blev nedlagte efter reformationen; men helligåndsklosteret vedblev at bestå som det syge- og alderdomshjem, det altid havde været, og det fik også lov at beholde sit bøndergods, deriblandt de 11 gårde i Hasseris.

Da stiftshospitalets bøndergods havde sin største udstrækning, var det på ca. 900 tdr. hartkorn.

Efterhånden afhændede kongerne det konfiskerede kirkegods til private.

Den ¹/₆ 1578 fik Bjørn Kås til Stårupgård ved magelæg med kronen blandt andet gods 1 gård i Has-

seris; men allerede den ³¹/₁ 1580 solgte han igen denne gård til kongen tilligemed en anden gård i byen, som han før havde haft (Orig. Mag. 363, F. R. 1 122 og Orig. Mag. J. Reg. 3, 32 b).

Ved sidstnævnte handel forbeholdt Kås sig en eng i østerengene, som han havde fæstet til en af sine bønder i Guldbæk.

Dette forbehold gav anledning til en årelang strid, idet bønderne i Hasseris stadig ville bruge bemeldte eng, som jo lå i deres sogn.

Herom beretter et tingvidne af Hornum herreds ting mandag den ²³/₈ 1585¹⁹⁾: Strid imellem lensmand Ove Lunge til Odden og salig Bjørn Kås' efterlever-ske, fru Christense (Rotfeld Nielsdatter), — om en eng i Hasseris Østerkær. Jacob Wollesen i Hasseris kunne huske 60 år tilbage, Mads Assersen huskede 40, Peder Olufsen 66, Søren Jensen 24, Peder Espersen 55 og Jens Pedersen 30 år tilbage, — og da er det dem vitterligt i Guds sandhed, at de 4 stykker eng hørte til den gård i Hasseris, som Gjøde Jensen ibor, som er kronens gård²⁰⁾.

Espen Espensen, som før havde boet i Gjøde Jensens gård, som han havde sted (fæstet) af Bjørn Kås, vidnede, at da brugte Christen Mikkelsen i Guldbæk næsten altid engen.

Bjørn Kås havde taget engen fra gården, og Espen havde i stedet fået noget mere agerjord. Engen bestod af 4 små stykker.

Herredsfogeden, Jens Christensen i Svendstrup, fældede så den dom, at de 3 stykker eng skulle følge

¹⁹⁾ Restrup godsarkiv, Landsarkivet.

²⁰⁾ Nu matr. 9 i Sofiendal, Marinus Bonderups gård.

gården i Hasseris, medens fru Christence måtte beholde det fjerde.

Hun indstævnedes straks lensmand og herredsfoged for Viborg landsting, — og landstingsdommerne underkendte Jens Christensens dom fra Hornum herredsting, — og hun beholdt hele sin eng.

Men nogle år efter var det atter galt med samme eng, og den $\frac{3}{8}$ 1618 oplystes det på Aalborg byting, at en mand i Guldbæk havde brugt engen i 40 år, men at Oluf Madsen og Per Thomsen i Hasseris havde slået den i år.

Sagen gik atter til landstinget, som igen dømte, at hasseriserne havde uret.

I mange år kævledes hasserisboerne med Gabriel Gyldenstjerne om enge i vesterengene.

Restrups ejere synes at have haft en eng her; thi i 1520 fik fru Karen Bille, Henrik Knudsen Gyldenstjernes enke, landstingsdom, hvorved en eng i Hasseris blev tilkendt hende.

I 1530 fik hendes søn Gabriel Gyldenstjerne Restrup. På hans forlangende blev der i 1531 foretaget ridemands- og sandemandstog for at afsætte skel mellem Restrup og Hasseris jorder, og her lykkedes det Gabriel at sikre sig en ordentlig luns af vesterengene.

Imidlertid klagede hans fætter, Knud Gyldenstjerne til Thimgård, der havde gods i Hasseris, på samtlige lodsejeres vegne over det ny skel, — og i 1537 mødte selveste kong Kristian III sammen med flere af rigsråderne, bl. a. Erik Banner, Johan Rantzau og Peder Galt for at ride skellet ind.

Hr. Gabriel fik ganske vist tilkendt en eng, men ikke nær så stor, som han ønskede.

Samme Gabriel Gyldenstjerne førte som sine for-

mænd og efterfølgere en bitter strid om fiskeret mod naboerne; og her var han i sin gode ret.

I fjorden ud for Restrup var der et våddrætssted, som hed *Dannissøe*, og som af Arilds tid havde hørt til gården.

I mands minde har man kaldt stedet »den røde bod« efter et hus på stranden, hvor vådfiskerne kunne overnatte.

Gyldenstjerne stævnedes mange gange fiskere fra Hasseris, Aalborg, Egholm og Nørholm, fordi de fiskede ulovligt i *Dannissøe*; men det hjalp ikke ret meget²¹). Jørgen Marsvin, som ca. 1660 havde Restrup, var så snedig, at han lejede *Dannissøe* ud til borgere i Aalborg; og så var det dem, som stævnedes hasseriserne og de andre ubudne gæster.

1784 lod Rosenkrantz-Levetzau huset »*Dannissøe*« opføre på Restrup enge, tæt ved »den røde bod« og fiskepladsen *Dannissøe*.

Første fæster hed Claus Jacobsen, — efter ham beboedes huset af Niels Nielsen og hans kone Maren. En søn, Niels Nielsen *Dannissøe*, blev sagfører i Aalborg, og en anden søn, Christen Nielsen *Dannissøe*, købte jord i Quists enge og byggede i 1833 cementfabrikkens gård »*Dannissøminde*«.

Den 28/7 1582 fik Frederik II ved magelæg med Margrethe Lange, Jens Kås' efterleverske en gård i Hasseris (Org. Mag. 514, J. Registre 3, 416 b).

Den 1. maj 1667 købte stadthauptmand i København, Frederik Thuresen, der var barnefødt i Aalborg²²), af kong Frederik III en hel del gods her på

²¹) Restrup godsarkiv. I Th. Poulsens: »Store Restrup« kaldes fiskepladsen fejlagtig for »Dalingsør« eller »Damsø«.

²²) Søn af købmand Thure Frederiksen, der var søn af borgmester Frederik Christensen.

egnen, deriblandt 7 gårde i Hasseris, — og den ^{12/12}1674 afhændede Thuresen disse gårde til admiral Christoffer Lindenov på Restrup.

Det var matr. 3, 4, 5, 7, 8, 11 og 12(+13) i Sofien-dal. Et par år i forvejen havde Lindenov (se foran) købt 3 gårde af kongen.

Det sidste krongods i byen, 1 hus og 1 øde plads, solgte Frederik IV den ^{25/7}1703 til Hans Benzon på Sohngårdsholm (Aalb. og Vib. Stifters Skødebog, B. 86).

Herefter var ejendomsforholdene følgende: Hospitalet: 11 gårde og 15—16 huse, Restrup: 10 gårde med 15 fæstere, samt en halv snes huse, Sct. Budolfi sognekald: 2 gårde med 4 fæstere og 3 huse, samt Sohngårdsholm 1 hus + en grund uden bygninger.

Efterhånden opførtes der en del flere jordløse huse i Hasseris, f. eks. havde Sohngårdsholm ved branden i 1780 tre fæstehusmænd, hvoraf den ene boede aller nordligst i byen på hus matr. 48's plads, medens de to andre boede i et par småhuse sønden for Anders Skalborgs gård. I det sydligste af disse huse opkom den store ildebrand om morgenen den 18. september.

1780 var der en selvejer i Hasseris, nemlig Søren Madsens enke, hvis hus brændte.

HASSERISFOLK I KIRKE OG PAA TINGE

Hasseris' beboere søgte Sct. Peders kirke, og efter at den i 1542 blev nedbrudt, Sct. Budolfi, og fra Arilds tid hørte de til Aalborg birk.

Om søndagen gik de over bakkerne til kirke, og om mandagen mødte som regel en eller flere af dem på bytinget.

De havde deres bestemte pladser i kirken, 5 stole i det søndre og 2 i det nordre sideskib.

De havde først deres gravplads på Sct. Peders kirkegård på østsiden af Vesterbro, norden for konditori »Kristine«, derefter på Sct. Jørgens kirkegård, d. v. s. det nordøstre hjørne af den nuværende kirkegård. Hvor det gamle gravkapel ligger, lå indtil 1808 Sct. Jørgens kirke.

Af Sct. Budolfi kirkebog: Den 26. august 1632 havde pastor Høyer i sit hjem samlet mænd og karle fra Hasseris, fordi han ville have dem til at love, at de skulle søge bededagsprædiken hver fredag og ikke befatte sig med høsten, før gudstjenesten var forbi. Det lovede de, og de lovede ligeledes at varsko præsten, dersom nogen begyndte at høste, før kirkegængerne var kommet hjem, eller hvis nogen forsømte kirken til disse fredagsprædikener. Dersom nogen overtrådte dette, skulle de bøde en mark, som skulle leveres til oldermanden.

Nogle år efter havde den strenge og myndige sognepræst, magister Jacob Hansen Brunov en strid med Christen Mortensen i Nørgård, der ligesom præsten var en hård hals.

Magister Jacob, der var blevet sognepræst i 1635, var en lærd, dygtig og myndig mand, som holdt meget strengt på kirketugten, — f. eks. lod han i 1653 Aalborg borgmester Christen von Ginchel og hustru stå åbenbar skrifte, fordi de en del søndage ikke havde været i kirke.

Christen Mortensens forseelse har vel været af samme art.

Den 1. april 1640 havde præsten stævnet Christen til at møde i Sct. Budolfi kirke til formaning og skrifte; men midt under præstens formaning blev Christen

gal i hovedet og gik sin vej. Dette var en uhørt hån imod præsten, og denne indberettede straks sagen for lensmand Gunde Lange, som sendte sine ryttere til Nørgård for at hente den genstridige bonde.

I tre dage sad Christen fængslet nede på slottet, så løslod lensmanden ham med den besked, at han skulle forlige sig med pastor Brunov. Men han ville ikke gå til præsten, som mange gange sendte bud efter ham, — og endelig året efter, efter at præsten 3 gange forgæves havde nævnet ham ved navn fra prædikestolen og lyst efter ham, — blev han den 6. søndag efter trinitatis, exkommuniceret (udelukket) af den kristne menighed²³).

Den ⁸/₆ 1649 stod Margrethe Jensdatter, Christen Mortensens hustru i Nørgård, skrifte i Sct. Budolfi kirke for hendes løgn etc.²⁴) efter hendes forpligt etc.

Den 10. søndag efter trinitatis 1667 stod Povl Andersen i Hasseris i Sct. Budolfi kirke til åbenbarligt skrifte efter prædiken for et dødsslag (vådedrab), han havde begangen.

Den ⁸/₁₁ 1667 stod Maren Nielsdatter skrifte, fordi hun var blevet beligget af Niels Lauritzen, der hun tjente hans moder i Hasseris, — og den ¹⁵/₁₁ stod Niels Lauritzen skrifte for den samme forseelse.

Af Arilds tid hørte Hasseris til Aalborg birketing og havde pligt til at vedligeholde den søndre tingstok, hvilket Kristian III i 1546 havde påbudt.

I 1688 blev retskredsene omlagte eller rettere sagt sammenlagte, og da fremkom de nuværende retskredse: Hornum-Fleskum herred, Kjær-Hvetbo herred o. s. v. Men inden regeringen foretog denne sam-

²³) Se: Sct. Budolfi ældste kirkebog.

²⁴) etc.: etcetera = og så videre.

menlægning, indhentede den først de jydsk landsdommeres betænkning (af 1687). Denne lyder angående Hasseris således: »Ellers er udi Hornum herred en landsby, kaldet Hasseris, som søger deres ret udi Aalborg, formedelst de går til Sankte Bodils kirke, endog det ligger udi herredet og er anslagen til hartkorn ligesom andet bøndergods, er lige af beskaffenhed som en anden landsby, hvilket synes urimeligt og tvært imod den måde, som holdes mange-steds over al Danmark, hvor adskillige bønder og byer søger sognekirkerne i købstæderne, — og dog svarer og står under det herreds ret, udi hvilket de er beliggendes.

Hvorfor vi formoder, at den efter forhen anførte motiver om Giøll og Sundby, herefter bliver, såvidt rettens administration angår, lagt under herredet.«

Landsdommerne ville altså have Hasseris lagt under Hornum-Fleskum herreders ting, hvilket dog ikke skete.

I indstillingen henvises til Gjøll og Nørresundby. Om disse to sogne samt om Egholm siger landsdommeren, at »en landsby, kaldet Sundby, på den anden side af Limfjorden lige overfor Aalborg, uanset det, at den ligger i Kjær herred, dog er draget under Aalborg jurisdiction, ligeledes en liden peninsula²⁵⁾, kaldet Giøll Land, liggendes udi Hvetbo herred, en stor mil fra Aalborg, samt en anden liden ø udi i Limfjorden, kaldet Egholm, hvorpå kun er 4 gårde,« — og de foreslår, at disse tre steder kommer under Kjær-Hvetbo herreders ret. Men heller ikke her fulgte regeringen landsdommerne, og alle 4 landsogne vedblev at søge Aalborg ting.

---

²⁵⁾ Peninsula: Halvø.

Udpluk af Aalborg birks ældste tingbøger:

Mandag den 17. januar 1625 stævner Michel Bloch²⁶⁾ på Søren Nielsen Skrivers vegne Povl Andersen i Hasseris for gæld til hospitalet. Povl skyldte: 1 svin og 1 fodernød, som skulle have været betalt til Sct. Mortens dag 1623, samt 1 svin, 1 fodernød, 2 tdr. byg og $\frac{1}{2}$ daler, som skulle have været betalt til 1. marts 1624. Han skyldte også 1 dags pløjning.

Husfæsterne Ingvard Christensen og Kirsten Bindekone stævnedes for $\frac{1}{2}$ dalers huspenge og Lars Peder- sen for en rigsort huspenge.

Da Povl imidlertid ikke betalte sine årelange restancer, sendte hospitalsforstanderen 4 synsmænd: Christen Bonde, Christen Mortensen, Jens Mortensen og Niels Nielsen til hans bopæl for at tage syn og gøre udlæg. Povl foreviste dem først på Brunback 2 Agre gødningsrug, vurderet til 10 slettedaler, — dernæst på Øster Husager 2 agre, som også er gødningsrug, vurderet for 8 dlr., — ligeledes 2 stykker i Sønder Kirkebredens Agre, som er 2 kjerfs rug østen vejen, vurderet for 3 dlr., 3 mk. og $3\frac{1}{2}$ skilling, — hvilket de hjemlet for et fuldt vurdering og udlæg.

Hvis Povl ville betale sine restancer inden 8 dage, kunne han derved indløse sine rugagre. Så endelig betalte han.

Den 31. januar 1625 bekendte 4 synsmænd af Hasseris, at de i dag 8 dage siden var hos Niels Hansen i Hasseris og synede ham.

De så da, at han havde et knivslag over hans venstre patte, — det han beskyldte Jens Povlsen i Aalborg for. Povl Nielsen i Hasseris stod her for tings dom

---

²⁶⁾ Michel Bloch, borger i Aalborg og hospitalsforstander Søren Skrivers fuldmægtig.

og tilspurgte forskrevne Niels Hansen, om han klagede på ham i nogen måde for den skade, han havde. Da svarede Niels Hansen, at det gjorde han ikke.

Mandag den 28. marts var det atter galt med ovennævnte Povl Andersen, der ikke havde holdt sin gård ordentligt ved lige, men ladet den forfalde: Seks vurderingsmænd havde i dag for 14 dage siden synet gården.

I rålingshusets østre ende var der 11 bindinger ved magt, — i vestre ende var der 3 bindinger »broden og undt«, så det ikke kunne repareres for mindre end 6 dlr.

Så så de et ladehus sønder i gården, som er 6 bindinger, er ved magt og holdet ved tømmer og tag.

Den 2. maj 1625 lod sognepræsten hr. magister Thøger Pedersen 6 mænd syne Mikkell Christensens halve gård i Hasseris, som er præstegården, for bygfeld: I stuen var et gulv nedfalden i sønder side, og i nordsiden var remmen søndret, — vil koste 10 daler. På isterralingen²⁷⁾ mangler 4 læs tag, og der skal ny remme i søndre udskud.

I ladens vesterende er hjørnestolperne søndrede, og ladens nordside skal nytækkes; der skal 100 lægter og 20 læs tag til, — og på sønder side og øster ende mangler 4 læs tag. Desuden er 13 stolper på øster side af det østre hus afrådnede og skal laves af ny, og væggen skal helt fornyes, desuden fattes et læs tag på samme hus.

Mikkell måtte love præsten, at han snarest skulle bringe gårdens bygninger i forsvarlig stand (Mikkell boede i Søndergård).

Den ³⁰/₁ 1625 stod Mads Pedersen²⁸⁾ på hans hus-

²⁷⁾ Isterraling: Stuehus.

²⁸⁾ Mads Pedersen var kronens delefoged, boede i Anders Christensens gård.

bond Tønne Friis²⁹⁾ vegne her på tinget og vidnede, at han tvende gange havde stævnet Christen Mortensen³⁰⁾ i Hasseris til at møde hos lensmanden; men han mødte ikke.

Den ⁹/₁₀ 1626 vidnede Niels Pedersen i Hasseris, at Ane Nielsdatter, Sindal Thomsens kone i Hasseris, havde en ond skjends mund til at overråbe folk og deres børn med og skælde dem på hæderlig rygte og navn, så nogen ikke kan vide sig i fred for hendes sådan ondskabsfuldhed. En hel flok mænd og kvinder af Hasseris var mødt på tinget og vidnede det samme.

Ane Nielsdatter, som var stævnet til tinget, svor med saligste ed og oprakte fingre, at hun ikke havde haft nogle onde ord til nogen.

Den ²³/₁₀ 1629: 4 mænd af Hasseris bestod, at eftersom de var taget her af tinget til at syne Povl Andersen, havde de set, at han havde et sårsmål i hans hoved over hans venstre øje, som synes gjort med et værge³¹⁾, — og et blåt slag på hans venstre skulder, — et blåt slag i hans venstre side, — noch et blåt slag på hans venstre lår, end et blåt slag på hans højre lår, — det afhjemled de for et fuldt syn.

Bestod Anders Povlsen og Thøger Jensen i Hasseris, at de i dag 8 dage siden stævned Niels Madsens kone, Kirsten Thøgersdatter, og Niels Christensen hid i dag, idet forskrevne Povl Andersen beskyldte dem for al den sår og skade, som vidnerne i dag afhjemled.

Povl fortalte, at de havde overfaldet ham i Thøger Jensens gård, da han kom for at hente et værge, som var hans. Sårene og skrammerne havde de givet ham med fornævnte værge og med en slavl.

²⁹⁾ Lensmanden.

³⁰⁾ Christen Mortensen i Nørgård, se foran.

³¹⁾ Værge: Sværd.

Foran har vi set, hvorledes Christen Mortensen i Nørgaard af den strenge sognepræst blev udelukket af menigheden. Det var en hård tid for Christen, for samtidig var han i spektakler med lensmanden, hospitalsforstanderen og sine bymænd i Hasseris.

^{24/4} 1638 klager Christen Mortensen til kong Christian IV over hospitalsforstander Claus Marqorsen: »Forstanderen har gennem byfogeden og fire synsmænd udtaget af mit boe for 120 daler og mere, som de ingen lovlig adkomst har til.«

Christen havde indanket den ulovlige bytingsdom for landstinget, — som, påstod han, kuldkastede den.

Hospitalsforstander Claus Marqorsen berettede den ^{21/10} 1639, at der var 3 øde ejendomme i Hasseris, idet fæsterne vel var døde eller indkomne i klosteret, og disse ejendomme ønskede Christen Mortensen at drive under Nørgaard. Det gik forstanderen med til; men selvfølgelig skulle Christen betale indfæstningen, kreaturerne, redskaberne og det foder og korn, der var ved ejendommene.

Christen lod så nogle hasserrismænd vurdere tingene; men vurderingen var efter Claus Marqorsens mening alt for lav, så »de kom de fattiges rettigheder alt for nær«. Han lod derfor 4 andre gårdmænd af Hasseris foretage en omvurdering, hvilket Christen Mortensen, der allerede havde overtaget de 3 ejendomme, var meget krænket over. Han skulle betale o. 130 rigsdaler til hospitalet, hvilket han nægtede, hvorfor forstanderen stævned ham, og i de følgende par år rasede striden både for Aalborg byting og Viborg landsting.

Morten Christensen, Christens søn, lod på tinget læse to gældsbreve på ialt 360 rdl., som hans fader

skulle være ham skyldig, — og denne fordring, hævdede han, skulle gå foran hospitalets fordring.

Marqorsen mente, at hele denne gældshistorie var »fup«, — og den $30/3$ 1640 stævnedes han unge Morten for forsøg på bedrageri, fordi han i retten havde fremlagt »urette gældsbreve, og fordi han ville besvige de fattige i hospitalet for hans faders bo og boskab.«

Den $28/9$ 1640 stod Christen Mortensens kone, Margrethe Jensdatter, som synes at have været en særdeles skrap og energisk kone, på tinget og skældte hospitalsforstanderen ud og sagde, at hun havde kendt 5 priorer ved hospitalet, og Claus Marqorsen var den 6.; men ingen af dem havde brugt sådan skalkhed³²⁾, som han brugte.

Hospitalsforstanderen stævnedes nu Margrethe for løgn og ærerørige beskyldninger, og det samme gjorde sognepræsten, som havde fået en lignende skylle af den forbitrede kvinde, — og ved bytinget blev hun kendt for en løgner, — hvorefter hun omgående indankede sagen for Viborg landsret, der den $14/4$ 1641 stadfæstede underretsdommen.

Men Margrethe var ikke forknyt, og hun hævdede, at hun havde ret, og at de to domme var uretfærdige.

Mandag den 7. juni 1641 indstævnedes slotsfoged Jesper Jensen på lensmand Gunde Langes vegne Margrethe Jensdatter »for hendes ærerørige ord og løgne, hun har sagt om sin sognepræst, magister Jacob Hansen, ved Sct. Bodel,« — og lensmanden mente, at hun burde have sin boeslod³³⁾ forbrudt.

Margrethe opgav dog ikke ævret, men klagede til kong Kristian IV; herom beretter »Jydske Tegnelser 10, 352 b«:

³²⁾ Skalkhed: Kæltringstreger, bedrageri.

³³⁾ Boeslod: Formue, ejendom.

^{3/8} 1641. »Der er for kort tid siden efter supplication³⁴⁾ af denne Margrethe Jensdatter i Hasseris tilskrevet ham³⁵⁾ fra cancelliet om efter forordningen at skrive på hendes supplication; men hun beretter nu, at han ikke har villet gøre dette, men ganske har afvist hende.

Han skal nu snarest indsende erklæring til kongen om, af hvilken grund han ikke har villet gøre det, — og hvorledes sagens beskaffenhed i sig selv er.«

Den ^{14/9} 1640 stævnedes hospitalsforstanderen Christen Mortensen, fordi han ikke var mødt på Klostermarken for at køre korn hjem til klosteret, skønt Jeppe Ladefoged to gange havde sendt bud efter ham.

De andre hospitalsbønder var mødt, — kun Christen blev hjemme.

Samtidig var han kommet i spektakler med bymændene i Hasseris, og oldermanden, Jørgen Markussen³⁶⁾, idømte ham derefter en bøde, som han ikke ville betale. Jørgen sendte så 4 synsmænd til Nørgaard for at pante. De traf Margrethe og hendes sønner Morten og Jens hjemme; men da de skrev en vogn og truede med, at de ville tage vognen, hvis bøden ikke blev betalt, — råbte hun: »Jeg vil give jer djævelen!«

Da mændene så bortførte vognen som pant for bøden, stævnedes Margrethe både oldermand og synsmænd, »fordi de på ulovlig vis havde fjernet en vogn af hendes gård,« — og Jørgen Markussen måtte møde på tinget med Hasseris vide³⁷⁾, læse op af den og forklare om Christen Mortensens forseelse mod viden.

Christen og hans kone har vel tilsidst måttet bøje

³⁴⁾ Ansøgning.

³⁵⁾ Lensmand Gunde Lange.

³⁶⁾ I Anders Christensens gård.

³⁷⁾ Vide: Grandelov, bylov.

sig; men, at forholdet mellem præsten og folkene i Nørsgaard ikke blev særlig godt, ses deraf, at Margrethe flere år senere måtte stå skrifte for sin hvasse tunges skyld (se foran).

Den $21/8$ 1636 stævnedes pastor Jacob Hansen Brunov sine to fæstere i Søndergård Just Poulsen og Mads Pedersen til tinge og lod dem lovlig udvise af deres fæstegårde fra 1. maj 1637.

Præsten havde den $8/2$ fæstet sine 2 agre i Østerkær til de 2 mænd og Jens Christensen i den lille annexgård på 5 år for 5 tdr. byg hver, som skulle leveres ham i to gange; men bønderne havde ikke leveret kornet til den aftalte tid, hvorfor præsten mente, de havde deres fæste forbrudt.

Dette protesterede de to fæstere imod. Just havde fæstet sin gård af salig magister Thøger³⁸⁾ før krigen. Den var nedbrændt til grunden i fjendens tid undtagen rålingen, og han havde genopbygget den med stor bekostning.

Mads fortalte, at han, der var fra Nørholm, havde fæstet sin gård af pastor Niels Poulsen³⁹⁾ den $24/1$ 1634. Foruden indfæstningen havde han måttet give sin formand Per Tagesen en »minding«, — og ialt havde det kostet ham 136 rigsdaler at komme ind i gården. Både han og Just hævdede, at de havde ydet sognepræsten det, de skulde, så denne havde ingen ret til at drive dem fra deres gård. Det skete da heller ikke.

Det synes mærkeligt, at præsten, da han ville smide de to fæstere i Søndergård ud, ikke også prøvede på at true Jens Christensen i annexgården. Men sagen var, at da magister Jacob den $25/9$ 1635 fik kongens brev

³⁸⁾ Magister Thøger Pederen Løvenbalk, præst 1599—1626.

³⁹⁾ Magister Niels Poulsen Schandorph, præst 1626—35.

på kronens gård i Hasseris og Gunderup korntiende, som han havde ansøgt om, — da fik han ganske vist den gård, »Jens Christensen påboer,« — men med den klausul på forleningen, at »dog skal mag. Niels Poulsen beholde både gård og tiende, indtil 1. maj 1637,« — hvilket vil sige, at Jens Christensen i 1636 stadig var præstens forgængers fæster.

Omkring 1700 var Aalborg magistrat og Benzon på Vester Ladegård i stor strid om ladegårdens fædrift; men da der den ^{15/9} 1719 sluttedes forlig, anerkendte magistraten dog, at ladegårdens kreaturer måtte drives forbi Sct. Jørgens kirke til Kærby (Padeengene) og over Klostermarken til Hasseris Fjordenge.

Herefter kom magistraten i karambolage med Hasseris lodsejere: Geheimeråd C. Fr. Levetzau til Restrup, hospitalsforstander G. C. Trap og pastor H. P. Gudme ved Sct. Budolfi kirke.

Vi har forhen hørt, at mange borgere i Aalborg holdt kreaturer. Vel fra den tid, da en del af Sct. Peders sogn (Hasseris) blev indlemmet i byen, havde aalborgenserne ret til at græsse kreaturer i nogle af Hasseris' udmarker; men det voldte ofte langvarige stridigheder mellem de to byer.

Efter mange kævlerier sluttedes der forlig den ^{28/11} 1755, og i 7 »poster« fastsloges grænserne for de to byers særdrift og græsningsret og for den fælles græsning. I post 6 siges der f. eks., at aalborgensernes kreaturer må drives »gennem *Stolpedal* langs, ned i vester, norden for *Korsmans* og *Brunsbaks Agre* og sønder med diget for Ladegårds mark ned til og over *Liden* under Ladegårds markdige ubehindret kan befærdes.«

Denne beskrivelse gælder den gamle fædrift »*Hundeklemmen*«.

Men det blev snart galt igen, idet de gode hasse-

riser pløjede for tæt ind på aalborgensernes fædrift »og forrykkede skellene«; det var ved Østerkærs mark og ved Skidenhøj, at de var temmelig nærgående.

Der blev så atter afholdt en ny åstedsforretning og nedsat skelsten, og da sagen den $5/12$ 1766 afsluttedes, måtte hasseriserne betale sagens omkostninger med 30 rigsdaler.

HASSERISBOERNES KAAR

De gamle hasseriser levede nøjsomt og tarveligt og drev med flid deres jorder, der nok for en del var ret gode, men absolut ikke førsteklasses, — ja, op ad skråningerne til skovbakkehøjdedraget var de ligefrem sandede og dårlige.

Inden de kunne få noget fra til sig selv, skulle de svare skatter og afgifter til kongen, kirken og herskabet, og hoveriarbejdet skulle først og fremmest passes, så arbejdet på ejendommene derhjemme komme i anden række.

Jens Bonderup, der i 1757 havde en halvgård¹⁾ på 4 tdr. hartkorn under Restrup, gav nævnte år i landgilde: $1\frac{1}{2}$ td. rug, 2 tdr. byg og i stedet for $\frac{1}{2}$ foder-nød og $\frac{1}{2}$ svin desuden 1 rdl. 4 mk. og 8 skilling.

Hans hoveri og ægtkørsel var: at »holde« 2 tdr. land af Restrup hovmark og 6 tdr. land eng, vedligeholde $110\frac{1}{2}$ favn dige, grøfte 6 favn grøft og oprense $25\frac{1}{2}$ favn bæk og å. Desuden skulle han hjælpe ved tærskning, rensning og bortkøring af kornet, ved skovning, tørveskæring, skruning og hjemkørsel af tørvene samt bjergning af lyng på Albæk hede ($1\frac{1}{2}$ læs årlig), — desuden ved reparation af broer og veje.

I arbejdsdage var dette arbejde (heri ikke indberegnet pasningen af de 2 tdr. land mark og 6 tdr. land

¹⁾ Nu fru Maren Bonderups gård.

eng): Kornets rensning og opbæring på loft: $\frac{1}{2}$ spanddag og 9 gangdage, til ildingsbjergning: 8 spd. og 16 gd., til korn- og halmstaderne at ind- og udbringe: $\frac{1}{2}$ spd. og 1 gd., til vandstedernes rensning: 2 gd., til fedeværers bortførelse: 1 spd., til ejers og forpagters flytning: 1 spd., og humles eller poteters avl og anlæg: 2 gangdage.

Hospitalets bønder skal hver ifølge hoveriforeningen af $2\frac{1}{2}$ 1792 yde 40 spanddage og 50 gangdage. De skal hjælpe hospitalsbønderne i nabosognene at holde hospitalets mark (Klostermarken), holde hegn vedlige samt hjælpe, når hospitalet har en hovedreparation, samt hver særlig grøfte eller opkaste 9 favne grøft eller dige.

Hospitalsforstander Trap mener, at denne hoveriforening er meget lempelig for bønderne.

1791 berettes, at de to hospitalsbønder i Nørgård Niels Andersen og Jens Andersen tilsammen giver i landgilde: 8 tdr. 1 skp. rug, 16 tdr. 2 skpr. byg samt 3 rdl. og 76 skilling. Hver af deres halvgårdes hartkorn er: 4-5-2-1. Tilsammen kan de årlig avle: 19 tdr. rug, 45 tdr. byg, 35 tdr. havre og 5 læs hø, — og hver af dem har 8 store høveder.

Ved 1800 har hospitalets og præstens bønder købt deres gårde til selveje, og Restrups bønder er nu fri for hoveri og giver i stedet 14 rigsdaler af en halvgård.

Husmændene ydede en dags hoveri pr. uge, og havde de jord, gav de sædvanligvis 12—18 skilling i huspenge. Selv de fattigste af dem havde næsten altid en ko, der fik føden ved at gå i fællesdrift med gårdmændenes kreaturer.

Da fællesskabet ophævedes, var de ilde stillet, og derfor fik de hver ved udskiftningen tildelt nogle tønder land ager og eng.

Bøndernes indtægt var kornsalget; derfor var hestebestanden ret stor, og man holdt også for uldens skyld en del får.

Derimod havde man forholdsvis få køer og svin.

Ved skiftet den ²⁸/₇ 1716 efter Jens Hald, der havde en halvgård under hospitalet (nu matr. 14, Jens Chr. Andersen), var besætningen på: 4 heste, 3 køer, 1 kvie, 1 kalv, 4 får, 3 lam, 1 liden gris, 1 gammelt sosvin og 3 små grisepolde.

Da Søren Nielsen i 1734 overtog sin moders helgård (Niemanns), havde han følgende besætning:

1 sort mårplag	3 år, taxeret til	9 rdl. 2 mk.
1 sort hest	4 år, — til	8 rdl. 4 mk.
1 brun hoppe	5 år, — til	6 rdl. 4 mk.
1 gulbrun hest	7 år, — til	8 rdl. 0 mk.
1 sortblisset ditto	9 år, — til	5 rdl. 0 mk.
1 brun ditto	11 år, — til	4 rdl. 0 mk.
1 brunt mårføl	¹ / ₂ år, — til	1 rdl. 0 mk.
1 grå hest	19 år, — til	0 rdl. 5 mk.
1 sorthjelmet studekalv..	¹ / ₂ år, — til	1 rdl. 2 mk.
1 ravnsort ko	4 år, — til	4 rdl. 0 mk.
1 sorthjelmet ditto	5 år, — til	3 rdl. 0 mk.
1 rød ditto	7 år, — til	3 rdl. 0 mk. 2 sk.
1 sorthjelmet ditto	11 år, — til	2 rdl. 2 mk.
1 sort kviekalv	¹ / ₂ år, — til	1 rdl. 0 mk.
9 stk. gl. får à 1 mk. 3 skill., ialt	— til	4 rdl. 0 mk. 3 sk.
1 hvid so	¹ / ₂ år, — til	0 rdl. 4 mk.

Altså ialt 7 heste og kun 4 køer.

Hasserisboerne solgte æg, kartofler, mælk og andre landbrugsvarer til forretningerne i Aalborg eller på torvet, og om morgenen kunne man se koner og piger vandre til byen med deres spande i åg over skuldrene eller med ægkurven eller mælkekrukken på hovedet; men det faldt dog folk derude noget for brystet, da den strenge stiftsprovst engang under en konfirma-

tionsforberedelse, efter forgæves at have ventet på svar fra en lille hasserispige, — trak på skuldrene og hånligt sagde: »Ja, du er jo også en af de mælkepotter fra Hasseris!«

Skifterne efter gårdfolkene i Hasseris udviser ikke de samlinger af sølvkander, bægre, skeer og knapper, som man undertiden kan se i de velhavende bønders dødsbo f. eks. i Kjær herred; men mange af dem viser dog jævn velstand, f. eks. var der i skiftet efter Lars Nielsen Gug den $\frac{8}{1}$ 1768 3 sæt gode højtidsklæder med $8\frac{1}{2}$ dusin sølvknapper, og boets pragtnummer var »et stue værk«, vurderet til 8 rigsdaler. Boets formue var 205—4—15 rdl., og gælden 221—3—8; men af gælden var de 118 rdl. for bygfæld.

Særlig efter at være blevet selvejere var der flere, der blev ret velstillede.

Der fortælles, at når bønderne i Nørholm, Sønderholm og Frejlev ikke kunne klare deres landgildeydelse til herren på Restrup, blev deres kreaturer solgt ved auktion.

Disse auktioner blev holdt ved Restrup kro, og det var næsten altid de ny selvejere fra Hasseris, som mødte og købte kreaturerne.

SKOLEVÆSENET

Hasseris har næppe haft skole før o. 1630. Den 26. juni 1626 udkom Kristian IV's skoleforordning, hvori der siges: »Det må pålægges de velhavende bønder i de store landsbyer at holde en skolemester og opføre et lidet skolehus, efterdi det er deres børns lyksaligheds forfremmelse.«

Om byen har haft en skole før, eller om der muligvis har været en omgangsskoleholder til at læse med børnene, vides ikke.

Under den strid, som pastor Jacob Hansen ved Sct. Budolfi kirke i 1640 havde med Christen Mortensen i Nørgård, nævnes som vidne *Christoffer Christensen*, »som læser for deres børn.« Han er sikkert sognets første lærer.

Omkring 1690 nævnes *Jens Nielsen Skolemester*, som svarer $\frac{2}{3}$ rigsdaler og 12 skilling leding af et stykke jord, han har lejet af herren til Restrup.

I 1723 giftede den rige bagerenke *Johanne Nielsdatter i Aalborg* sig med bagersvend Søren Andersen; hun var da 60 år, Søren kun 35. Ægteskabet varede kun 4 år, idet »Søren Bager udenfor Vesterport« døde allerede i 1727.

Johanne døde 1729 og blev den 28. november, ligesom Søren, begravet med ligprædiken i Vor Frue kirke, der dengang ansås for at være byens hovedkirke, — muligvis fordi slottet ligger i Vor Frue sogn.

Ægteparret var ret velhavende, idet boet viste et overskud af 1300 rigsdaler.

Efter fælles overenskomst mellem ægtefællerne var næsten hele formuen bestemt til velgørende formål: Byens kirker og fattighuse, og kun en lille sum tilfaldt Sørens gamle fader, Anders Nielsen i Lundø ved Viborg.

Sidste punkt i testamentet lyder således: »Til slutning forærer og giver jeg endnu 50 rdl., siger halvtresindstyve rigsdaler, som skal anvendes på efterskrevne måde: nemlig at for samme penge skal hos klokkestøberen støbes en klokke, som med mit navn og mit døds-årstal og sådan overskrift, som sognepræsten, magister Johan Høyer, selv anordner, indstøbes og udi Hasseris ved skolehuset i skikkelig træværk op-hænges, og derved ringes fredsens klokke morgen og

aften, samt hver middag kl. 12, og til chor¹⁾ hver hellig- og søgnedag; her foruden skal ringes, når lig af byen udbæres til Sct. Jørgens kirkegård, eller når biskoppen eller præsten i skolen vil visitere, — men ikke at bruges til nogen vanhellighed, vide- eller grandstevning, hvilket mit testamente og gave-brev, som jeg her med god sund fornuft har bekræftet, jeg vil i alle tider, og i alle måder uryggelig skal holdes og efterkommes.
Aalborg, den 6. juli 1729.«

Nogen særlig forbindelse med Hasseris har Johanne Nielsdatter vist ikke haft; hun var i alt fald ikke født der, og hendes nærmeste slægtning var en halvfætter, der var skoleholder i Løgstør.

Klokken blev støbt året efter af Kaspar Kønig, og dens inskription lyder: »Hasseris by til gudelig andagt. Johanne Nielsdatter, salig Søren Baggers til prise- ligt minde lyder jeg 1730.«

Den blev så ophængt i et stillads på bakken øst for den ældste skole²⁾, som brændte i 1780, og da den næste skole i 1781 blev opført mellem Hasseris og So-fiendal, havde klokken i nogle få år sin plads i et stillads på skolens nordgavl.

Senere blev den anbragt lidt nord for møllen på skolebakken i et stativ af svær kampestenskvadre; den fik nu et spidstag og en vindfløj med årstallet 1730.

I 1864 blev denne vindfløj beskadiget, fordi de tyske soldater i kådhed skød til måls efter den. De havde vagtstue i skolen.

I 1925 flyttedes den gamle skoleklokke til sin nu-

1) Kor: Læreren samlede folk i skolen til bøn, sang og oplæsning af den hellige skrift.

2) Se ældste kort over Hasseris.

værende plads, og der lavedes et smukt lille anlæg rundt om den.

Hasseris' ældste skole lå midt i byen, hvor brugsforeningens have nu er. Ved skolen holdt de gamle Hasserisboere grandestævne, — og da byen efter

Skoleklokken.

branden genopførtes, blev her bygget et hus, »Stævnehuset«, der lå omtrent hvor brugsforeningen senere blev opført. De ældre husker godt huset og navnet »Stævnetofte«, som man kaldte pladsen, huset lå på.

En skoleindberetning af pastor Johan Høyer fortæller 1737 om denne ældste skole følgende:

»Et skolehus på 9 fag, vedligeholdt af bymændene. Bekvemme værelser for skoleholderen, skolestue, choer-stue, behørigt borde og bænke, samt en jernkakkellovn.

En klokke at ringe fredens klokke morgen og aften, samt til særlig aftensang om søn- og helligdage.

Skolehuset ligger midt i byen på det bekvemmeste sted, — og behøver sognet ikke flere skoler.

Byens hartkorn er således fordelt:

Hr. greve Levetzov til Restrup . .	64	—	4	—	1	—	0
Aalborg hospital	42	—	0	—	1	—	0
Sognepræstens mensalgods	16	—	0	—	0	—	2
Ialt	122	—	4	—	3	—	2

Skoleholderen *Pouel Christensen* er en gammel og skrøbelig, dog gudfrygtig og opbyggelig mand, både i regningen og skriven, samt christendommens undervisning, og nyder som hans formand korn og penge, at han ikke minder finder sig fornøjet; — end almuen synes, de er dermed besværede, — dog til datum og fremdeles nok som efter yderste evne ere til al velvillighed at disponere.«

En af Povl Christensens gamle elever, *Søren Christensen Hassel*, dbt. ³¹/₈ 1710, begravet ¹⁶/₁₀ 1762, søn af hospitalshusmand Christen Sørensen og Karen Nielsdatter, — blev klokker og graver ved Sct. Budolfi kirke.

Hassel var ugift og sparede sig en kapital sammen, som han testamenterede til kirker, skoler og fattige. Kun skulle hans søster Johanne nyde renterne af hele kapitalen til sin død, fordi hun så trofast havde plejet deres gamle forældre.

Hassel betænkte også sin gamle skole: »Såsom jeg i Hasseris, hvor jeg er født, har lært de første fundamenter i min Christendom, samt skriven og regning, — og jeg befinder, at skoleholderen i så stor og vel-

havende en by nyder såre lidet for sit arbejde og møje, da på det han i fremtiden ej skal gøre sit arbejde så sukkende, som hidindtil, bortgiver jeg iligemåde efter min og min søsters død til skoleholderens løns forbedring i bemeldte Hasseris by, 200 rixdaler, hvilke to hundrede rixdaler sognepræsten til Sct. Budolfi kirke, som skolens nærmeste inspektør, vil behage af mit stervbo ligeledes at modtage og på rente udsætte, og renten årsdagen efter min søsters død, om hun mig overlever, til skoleholderen levere.

Men så længe hun efter min død lever, til hendes værge, eftersom hun stedse til sin død af alt, hvad jeg hermed til gudelig brug bortskænker, skal nyde renten, fordi i så mange år hun har vist de ufortrødne prøver på et ret barns pligter imod vores gamle forældre i deres alderdom og skrøbelighed.«

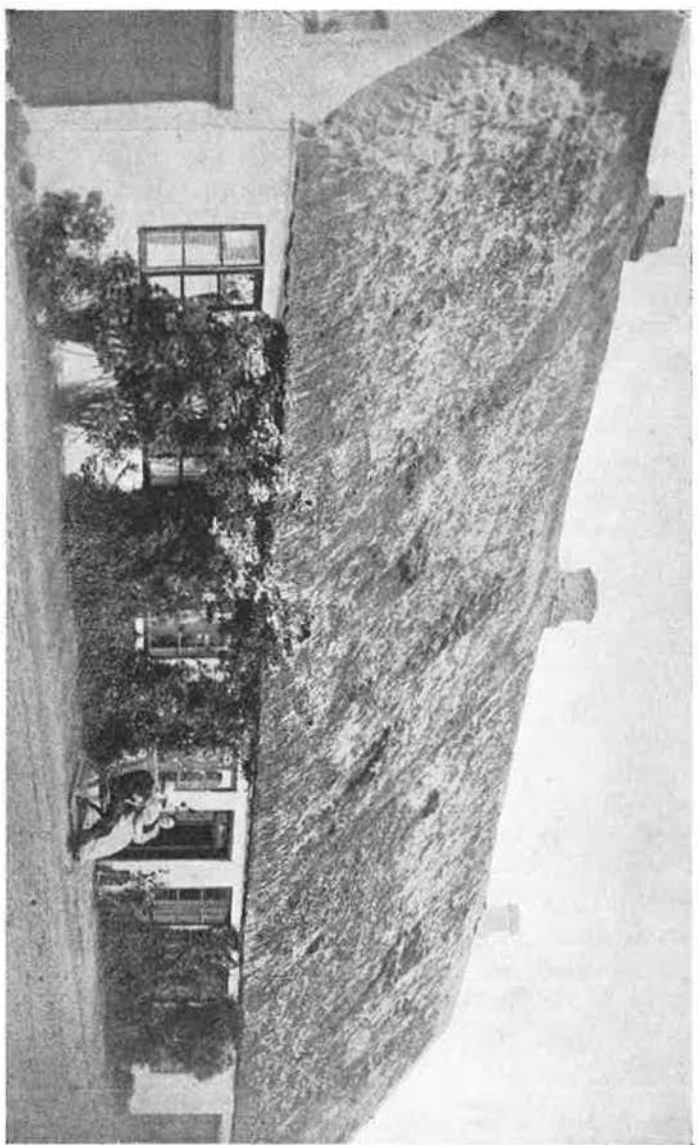
Skoleinspektør Dige modtager den dag i dag årlig 16,50 kr. fra Hassels legat.

Den 27. februar 1787 døde skoleholder *Just Greger- sen*, som var fra Sønderholm. Hans enke, Maren, var datter af Jens Bonderup i Sofiendal, og det er vist hende, der samme år optræder som vikar i det ledige embede: Maren Jensdatter, 37 år, holder skole (Folketælling 1787).

Provst Claudis skoleindberetning af $\frac{9}{6}$ 1800 beretter om den ny skole: 11 fag hus, grundmuret og teglhængt. *Niels Christensen Møller*³⁾ er skoleholder og har været her siden 27. oktober 1787. Han er duelig til sit embede, viser hans flittighed i sit kald og ustraffelighed i sit forhold.

Af hvert barn, som søger skolen, betales årlig 1 mark.

³⁾ født 1754, gift med Karen Andersdatter, senere degn i Sønder Tranders.

Den gamle skole.

Lærer M. Chr. Madsen.

Hans løn er 4 tdr. rug, 4 tdr. byg, og han får 16 læs skudtørv.

Han har en liden toft på 2—3 tønder land.⁴⁾

Børnetallet er 60.

Fra 1815 er *Frants Lassen*, f. 1786, lærer i Hasseris; han er sognets første eksaminerede lærer og gift med Ane Mariusdatter. Nævnte år har de 7 børn hjemme.

Ved folketællingen i 1845 går Lassen og sønnen Jens, der hjælper ham med skolearbejdet, med mandtalslisterne; men han klager over, at de må bruge hele 8 dage og gå mange steder både 3 og 4 gange for at få nøjagtig besked, fordi Hasseriserne enten er til fastelavnsgilde eller på anden måde fraværende.

Herefter nævnes *Niels Knudstrup* fra 1853—61. Han var født 1825 i Rold og blev lærer i Brovst i Hanherred.

1861—97: *Mads Chr. Madsen*, f. 1832 i Vejle, † 1922

⁴⁾ Præsten glemmer en kærlod på 5 tdr. land.

i Aalborg, gift med Hedevig Madsen fra Aalborg. I Madsens tid, vist ca. 1880, var børnetallet vokset så stærkt, at der måtte ansættes en andenlærer, som holdt skole i sognerådsstuen i skolen; og i 1884 flyttede han og hans elever ned i »den lille skole«, som var bygget lige sønden for den gamle skole.

1897—1936: *Johannes Andersen*, f. 1870 i Vesløs, gift 1898 med Anne Mette Nielsen, f. 1871 i Strandby, † 1951.

I 1904 deltes skolen, idet der inderst på Nørholmsvej indrettedes en skole for børnene fra det stærkt voksende Mølholm. Her blev Søren Bjerring, som fra 1901 havde været andenlærer i Hasserris, enelærer.

I 1911 nedlagdes den gamle skole og Mølholmskolen, idet der blev opført to nye skoler: Sofiendalskolen ved Hobrovej for børnene fra Sofiendal, Skalborg og Kærby, — og Hasserris skole nord for Gl. Hasserris for børnene fra Gl. Hasserris, Mølholm og villabyen.

Johs. Andersen blev førstelærer ved Sofiendalskolen, og efter ham fulgte i 1936 *Frank R. S. Klitgård*, f. 1901 i Nørresundby, † 1948, gift 1927 med Martha Vestergård, f. 1904 i København. Klitgård var i nogle år førstelærer og derefter viceinspektør og endelig skoleinspektør, da skolen fik fuldstændig købstadsordning.

Hans efterfølger fra 1950 er *Gunnar Dige*, f. 1909 i Bække, gift 1934 med Hanna Bertram Rasmussen, f. 1909 i Horsens.

I 1911 blev *Søren Bjerring* fra skolen på Nørholmsvej førstelærer, 1930 overlærer og 1946 skoleinspektør ved Hasserris skole. Han er født i Sdr. Rind 1871. † 1948, gift 1. gang 1902 med Anna Jacobsen, f. 1878 i Aggersborg, † 1907, gift 2. gang 1914 med Christine Pedersen, f. 1887 i Aalborg. Bjerring tog sin afsked i

1938, og hans efterfølger blev Søren Jensen, kommunelærer i Esbjerg, som i 1941 blev leder af Stolpedalskolen. Nuværende inspektør er *Sigurd Okkels*, f. 1890 i Skrillinge skole, gift 1922 med Jenny Kristensen fra Kornum Vestergård, f. 1895. Okkels havde fra 1926 været lærer ved Hasseris skole.

1918—31 holdt fru *Olivia Nielsen*, f. 1889 i Brasilien, † 1940, gift med købmand P. Nielsen, pogeskole i kommunekontorets bygning i villabyen, idet sognets to skoler ikke længere kunne rumme alle børnene fra de stærkt voksende bebyggelser i Mølholm, Kærby og villakvarteret, — og da Hobrevejens skole i Aalborg i 1931 opførtes, betalte Hasseris kommune i en halv snes år skolepenge, for at børnene fra Kærby kunne gå her.

I 1941 toges den store nye skole i Stolpedalen i brug. Her er almindelig folkeskole, samt mellem- og realskoleafdeling.

Denne skoles første leder fra 1941—53 var inspektør *Søren Jensen* fra Hasseris skole, f. 1895 i Ejerslev, gift 1922 med Monika Gahrn, f. 1899 i Marstal.

Nuværende inspektør fra 1954 er *Ejvind Ascanius Jacobsen*, kommunelærer i Randers, f. 1914 i Fredericia, gift 1946 med Inger Erland Christensen, f. 1928 i Randers. 1954 udnævnt til stadsskoleinspektør.

Hasseris skolevæsen omfatter nu, 1954, de 3 skoler: Hasseris skole: 11 lærere og 244 børn, Sofiendal skole: 4 lærere og 122 børn, samt Stolpedalskolen: 24 lærere og 666 børn, ialt 39 lærere og 1032 børn*).

Desuden undervises 226 børn i skolepligtig alder ved skoler i Aalborg, deraf 35 på katedralskolen, — samt en del elever over skolepligtig alder.

---

*) Meddelt af amtsskolekonsulent Steffensen, Hasseris.

Som det foran er nævnt, brugtes de ældste skoler til »korklæsning«, d. v. s. skolemesteren samlede her beboerne til bøn, salmesang og læsning af skriften. Senere afløstes korklæsningen af en gudstjeneste hver anden søndag, som lededes af en præst fra Budolfi kirke.

Da Budolfi sogn i 1926 deltes, idet Ansgar sogn oprettedes, kom Hasseris til dette sogn.

I 1841 oprettedes sogneforstanderskaberne, og i mange år holdt man sognerådsmøder i skolen. Men også andre møder holdtes her, f. eks. mødte sognepræsten her hvert efterår for at modtage »Ildsteds-
penge og offerrug«, — 2—4 skæpper rug og en mark fra hver gård.

Præsten havde så en dunk brændevin og en kurv hvedebrød med, og når tienden var erlagt, fik mændene drammer og hvedebrød, hvilket sidste var en herreret i de dage.

Men præsterne blev kede af at sidde og skænke snapse for hasseriserne, og så måtte lærer Madsen og derefter lærer Andersen overtage det arbejde, — og senere gad mændene ikke trave til skolen, men sendte deres børn og unge mennesker med tienden. Herved sparede præsten jo også snapsen.

BRANDEN I 1780

Gammel Hasseris var før branden meget sammenbygget. Gaden var flere steder ganske smal, og ofte lå huse og gårde så tæt, at man knap kunne køre ind imellem dem med et læs halm, — og de gamle hasserismænd kunne stå i deres port og sludre med naboer og genboer, medens de nød aftenpiben. Det var meget rart og hyggeligt, og det kunne være godt at bo

tæt sammen, dersom der kom skidtfolk til byen; men der kunne også være en stor ulempe ved denne klumpen sig sammen, og det viste sig rigtigt under den store brand.

Det var den 18. september 1780,¹⁾ at der opstod ildebrand hos Sohngårdsholms fæstehusmand Jens Svendsen, hvis hus lå på østsiden af gaden, sønden for Anders Skalborgs gård.

Der havde været tørke i lang tid, og da der blæste en halv storm af sydøst, føg gnisterne op over byen, så der i løbet af få minutter var ild i 16 ejendomme.

Der kom snart en sprøjte fra Restrup og tre fra Aalborg; men man manglede både tønder og vand, og selv om slukningsmateriellet havde været i orden, ville man intet have kunnet udrette imod det brølende ildhav.

De knastørre stråtage fængede straks; den tætte sammenhobning af huse gjorde det let for ilden at flyve fra hus til hus, og i løbet af halvanden time var der brændt 22 gårde og 35 huse. Kun 8 gårde og 11 huse, som lå syd og sydvest for Jens Svendsens hus, eller som lå lidt udenfor byen, blev skånet.

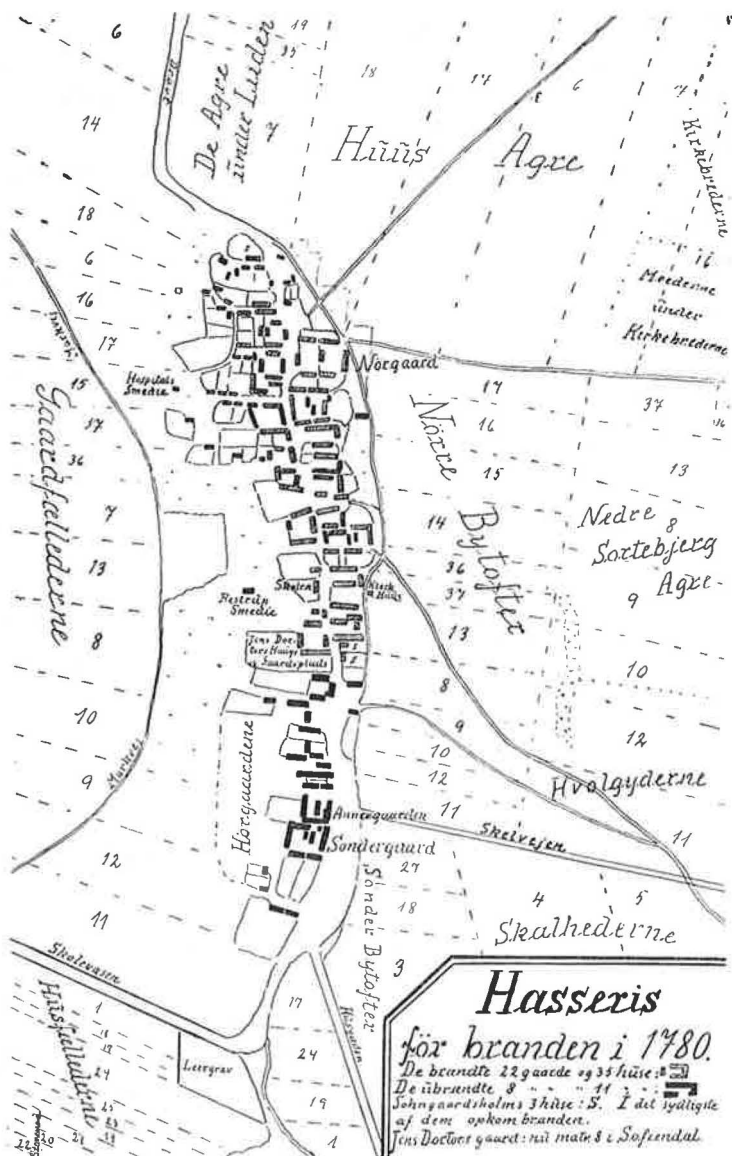
Af Restrups 15 gårde og 11 huse brændte 12 gårde og 7 huse, af Hospitalets 11 gårde og 23 huse brændte 10 gårde og 18 huse, af præstens 4 gårde og 8 huse brændte 6 huse, — desuden gik skolen og Sohngårdsholms 3 huse op i luer.

De fleste mænd og karle var på arbejde i marken, så der var næsten kun kvinder og børn hjemme.

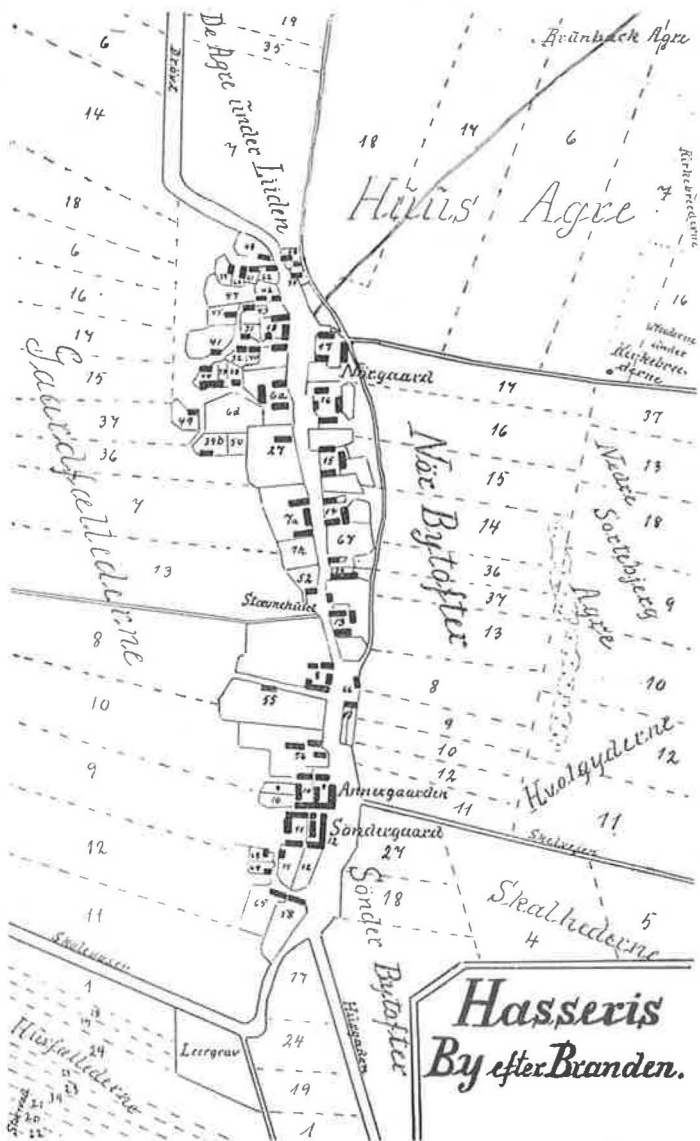
Det var derfor kun lidt af møbler og andet løsøre, som reddedes, og det før nylig indhøstede korn og foder gik op i luer.

---

¹⁾ Af »Jydske Efterretninger« 1780.

Hasseri's
 för branden i 1780.
 De brandte 22 gaarde og 33 huse: 1-22
 De iibrændte 8 " " " 23-30
 Søhngårdsholms 3 huse: 31-33. I det tydelige
 af dem opkom branden.
 Jens Doctørs gaard: nu matr. 8 i Søftindal.

Husmand Niels Jensen Uttrups kone, som lå lig, brændte i ligkisten. »Benene samledes, — og begravedes på Sct. Jørgens kirkegård af hr. Wandall«,²⁾ siger den gamle kirkebog.

Jens Bystrups enke, gamle Maren Jensdatter, fandt sin død, kvalt af røgen. Hun boede hos hospitalsbonden Jens Andersen Hald, hvis kone hun var faster til.

Samme Jens Hald³⁾ mistede også livet og blev begravet 8 dage efter.

Kirkebogen beretter: »Den 25. september begravedes Jens Andersen Hald, gårdmand af Hasseris, som i den store ildebrand ulykkeligvis skar sig i foden af en hólé, hvorpå tilsloges koldsyge⁴⁾ og deraf døde, — begravet med ligprædiken på Sct. Jørgens kirkegård af hr. professor Pontoppidan.«

Nøden og elendigheden i Hasseris var ubeskrivelig, og 300 mennesker var husvilde. Der sattes straks en indsamling i gang, og i løbet af et par måneder indkom der over 1000 rigsdaler.

Men også her blev folks godhed misbrugt, idet nogle plattenslagere gik rundt på egnen og tiggede, idet de udgav sig for brandlidte hasserisboere.

Såvidt Budolfi kirkebog og »Jydske Efterretninger«.

Af »Aalborg Justitsprotokol« 1780:

»Mandag den 2. oktober 1780 mødte på Aalborg Hospitals vegne for retten hr. hospitalsforstander, justitsråd Traps fuldmægtig Christen Krog og ærbødigt producerede en af højbemeldte hans hr. principal udstedt stævning til et tingsvidnes erhvervelse angående den udi Hasseris by, Sct. Budolfi sogn og Aal-

²⁾ Resid. kapellan ved Sct. Budolfi pastor Johan Wandall.

³⁾ i matr. 14, Jens Chr. Andersens gård.

⁴⁾ Blodforgiftning.

borghus amt, hos en del af bemeldte Hospitals gård- og husfæstere opkomne, højst jammerlige og ødelæggende ildebrand, hvilken stævning eller vardsel hr. Krog med samme lovlige forkyndelses påskrifter ærbødigst begærede læst og akten⁵ tilført.

Dernæst fremlagde Krog en under de brandlidte beboeres hænder forfattet fortegnelse, indeholdende enhvers opbrændte husbygninger med videre. Illegemåde en attest, »udgiven af deres sognepræst hr. professor Pontoppidan, indeholdende enhver gårdmands sidste høst havde, men i ildsvåde opbrændte kornavl, hvilke begge dokumenter Krog ligeledes ærbødigst begærede akten tilført, samt at de skadelidte beboere, så mange, der var mødte, måtte med rettens tilladelse fremstå for at gøre fornøden forklaring og tilståelse om det for dennem opbrændte, efter berørte fortegnelse og attests anledning, — såvelsom at enhver af gårdmændene virkelig har beboet og benyttet det i stævningen anførte hartkorn til deres i fæste havende steder.«

For retten fremstillede sig af de skadelidte gårdmænd: Anders Ibsen (gården splittet efter udskiftningen, lå på hus matr. 67' plads), Anders Nielsen (Lars Corfitsens gård), Niels Huun (Jens Andersens gård), Anders Nørgård (Gregers Nørgårds gård), Niels Andersen Nørgård (nu Ejner Nørgård), Niels Christensen (Niemanns gård), Niels Mortensen (nu Else Klitgård) og Lars Bjørnsen (nu Mariendal).

Og af husmændene: Niels Lundergård, Peder Jensen Smed, Peder Christensen, Niels Lauritzen Markmand, Anders Dall, Jacob Ruus, Jens Hansen, Jens Poulstrup, Jens Poulsen, Anders Ruus, Ludvig Laust-

⁵) Justitsprotokollen (Tingbogen).

sen, Christen Hansen, Peder Andersen, Christen Smed, Thomas Smed og Peder Krog, alle af Hasseris, Aalborg Hospitals bønder, for hvilke de tvende sidstnævnte 8 gårdmænd og 16 husmænd blev tilstået, at det i alle måder forholdt sig, som dokumenterne omformeldte, — ligesom det også forholdt sig rigtigt med Niels Uttrup (Anders Skalborgs gård) og Jens Andersen Neysborg⁶⁾ (Jens Chr. Andersens gård), nu hans enke, hvad om dem er anført som gårdmænd, ligesom for husfæsterne Jens Kalstrup og Jens Hald,⁷⁾ hvad de havde mistet udi ovenmeldte ulyksalige ildsvåde den 18. september sidstforleden.

Endvidere fremstod som vidner de 4 bønder Jørgen Jensen Malle (Corfits Nielsens gård) og Søren Mikkelsen (Holger Jensens gård), Lars Christensen (Sofus Larsens gård) og Anders Jacobsen (Restrup gods, under Scheelsgård), alle af Hasseris og erklærede, at de havde hørt forklaringen på lovens ed forhen oplæst og var dens betydning og vigtighed vel bekendt, og de lovede at udsige deres sandhed om den ulykkelige ildsvåde i Hasseris, hvorefter hver for sig gjorde deres ed med oprakte fingre efter loven og med løfte at vidne deres sandhed, så sandt hjælpe dem Gud og hans hellige ord.

Så spurgte fuldmægtig Krog dem, om de var vidende om, at de 28*) gård- og husmænd udi den ulykkelige ildsvåde den 18. september havde mistet så mange husbygninger, som de her for retten har angivet. De 4 mænd svarede ja, men hvor mange bindinger, hver af de brændte bygninger havde, vidste de

⁶⁾ Jens Andersen Hald, som døde efter branden, kaldes også Jens Neysborg til adskel fra husmand Jens Hald.

⁷⁾ De 4 bønder var ikke mødt i retten.

*) Hospitalets fæstere.

ikke; men de brandlidtes gårde og huse var totaliter opbrændte, ligesom også deres indavlede korn, hø, halm, ildebrændsel af alle slags, som var indført til vinterbrug, og for de fleste tillige plove, harver, vogne og andre redskaber, såvelsom en del af deres indbo.

Og for nogle var slet intet i behold, hvilket de ikke kunne bestemme formedelst ildens rasenhed, da enhver havde nok at gøre, såvel ved de antændte og ibrandværende bygninger, som hos sig selv, da de befrygtede samme skæbne, som Gud dog i nåde afvendte fra vidnerne.

Véd vidnerne, ved hvad lejlighed ilden opstod, og hvor længe omtrent det tog den at sprede sig over det meste af byen?

Ja, ilden opkom den 18. september om formiddagen, efter deres tanker ved halv ni slet, hos en husmands kone, der bagede brød.

Samme husmand var Sohngårdsholm tilhørende, og var huset beliggende i sydøsterste hjørne af byen, og det var en stor storm af sydøst, hvorved ilden spredte sig med vinden, så den på en times tid havde fortæret bygningerne, og hvad der ikke kunne reddes.

Var der ikke gjort noget for at slukke ilden?

Jo, der kom tre sprøjter fra Aalborg og een fra Restrup; men selv om de havde været der straks, kunne det ikke have nyttet, eftersom der havde været tørke i lang tid og alt træværk og strå var let til at fænge ilden.

Vidste vidnerne, at størstedelen af de brandlidte før havde været i skikkelig god næringstilstand?

Ja, de fleste var i skikkelig næringstilstand og kunne betale kongen og husbonden sit. Men nu var deres omstændigheder meget ynkelige, så meget mere, som

de næsten ikke fik noget bjerget, knap nok klæderne til kroppen, — og de har ikke føde til sig og familien, ej heller korn til foder.

De 4 vidner oplyste, at af Niels Uttrups gård beholdtes en lade på 10 bindinger, og den var vel $\frac{1}{8}$ værd af hans bygninger.

Endvidere berettede de om liget, som brændte i kisten, om Jens Hald (Neysborg), som omkom, og om den gamle kone, som blev kvalt af røgen.

Herefter fremstod 6 af sognepræstens jordløse husmænd og vidnede, at deres huse var brændte: Christen Jensen Wittrup, skomager, 8 fag brændt, Christian Diderik Johansen, 6 fag, Christen Andersen Stiesen, 9 fag, Anders Madsen, 4 fag, Niels Thomsen Bødker, 10 fag, og Just Nielsen Tømmermand, 9 fag.

Så godt som alt deres indbo og værktøj var også gået tabt, — og præstens sagfører, prokurator Kjær, hævdede ved sin fuldmægtig, Jens Tranders Steinfeldt, at de 6 husmænd burde være fri for kongelige skatter, nu da de var ganske forarmede og havde mistet alt.

Endelig havde konferensråd Benzon på Sohngårdsholm sendt sin fuldmægtig, hr. Høst, som sammen med de 3 jordløse husmænd vidnede, at de havde mistet deres huse og indbo.

Det var: Niels Christensen Snedker, 9 fag og et halvtag, Jens Jensen Svendsen Brolægger,⁸⁾ 6 fag, og Jørgen Svendsens enke, Margrethe Nielsdatter, 9 fag.

Det blev en temmelig kostbar historie for hospitalet at genopbygge de 28 ejendomme.

Ifølge hospitalets regnskab for 1781—82 brugtes træ til bjælker, lægter, brædder til lofter og gulve,

⁸⁾ Det var hos ham, ilden opstod.

døre, vinduer, plove, harver, vogne og andet for ialt 2073 rdl. 3 mark, og snedker- og tømrerarbejdet kostede 487 rdl. 1 mk. 4 skilling.

Der anvendtes godt 800 læs halm til tage, samt simer, for 1126 rdl. 5 mk., og tækkearbejdet kostede 99 rdl. 2 mk. 4 sk.

Hospitalet købte halm i omegnens byer og gårde og også hos de ikke brandlidte hasseriser, — f. eks. købtes 23 læs taghalm hos Jørgen Malle og Søren Mikelsen for 7 mark pr. læs, og de to gårdmænd havde desuden forskaffet 40600 favne simer til at sy for tækker med, for hvilket hospitalet betalte dem 29 rdl. 3 mk. 8 sk.

Glasruderne kostede ialt 84 rdl. 4 skilling; men der var bunker af andre udgifter, bl. a. fik amtskirurg C. F. Reuter, som havde kureret på afdøde Jens Hald, for medicin og tilsyn 5 rdl. 1 mk., og Johanne Nørgård, kro- og bromand Poul Kraases enke i Svendstrup, 3 rdl. i bropenge for de halmlæs, som havde passeret broen. Endvidere måtte hospitalet betale de brandlidtes ekstraskatter med 31 rdl. 3 mk., hvilket hospitalsforstander Trap forgæves havde ansøgt om at blive fritaget for.

Sidst i juli tog Lars Poulsen Snedker og Kjeld Bonsdorf Tømmermand syn over de nyopførte huse og gårde, for hvilket de fik en rigsdaler hver.

Men ikke nok hermed. Hospitalet måtte føde dets fæstere og deres familier indtil næste høst og vinterfodre deres heste og kreaturer, samt give dem såkorn.

Hos kammerråd Colding på Halkjær købtes 95 tdr. $4\frac{1}{2}$ skp. vinterrug for 199 rdl. 8 skill., hos købmand Laurids Winde købtes 196 tdr. vårhavre for 236 rdl. 5 mk., og hos købmand Jens Berlin fik man 152 tdr. sædebyg samt 113 tdr. rug og 113 tdr. byg

til føde for bønderne og deres familier for ialt 690 rdl. 5 mk. 10 skilling.

Branden kom ialt til at koste hospitalet 5536 rdl. 4 mk. og 6 skilling, og Rosenkrantz-Levetzau på Restrup, som lod opføre bygninger til 16 gårde og 7 husmandsbrug, slap næppe billigere.

LEONARD LORENTZEN OVERKOMMANDERSERGENT

1788—1872

AF LEKTOR B. HAGE

Paa Aalborg gamle Kirkegaard ligger en Grav, der rummer Støvet af den Mand, hvis Navn staar over disse Linier. 80 Aar er forløbne, siden han gik bort, og dette lange Tidsrum har bragt hans Navn og betydningsfulde, men stilfærdige Gerning i Glemmebogen for den store Almenhed; kun en lille Kreds veed Besked med ham og hans Indsats og forstaar, hvilken helstøbt Karakter han var, og hvilke sjeldne Egenskaber hos ham aftvang Omgivelserne, militære som civile, opad og nedadtil, den allerstørste Respekt, ja Højagtelse; selv vor Tid kan de tjene til Exempel. Derfor fortjener han ogsaa, at Glemselens Slør løftes, og at der her ristes ham en Minderune.

Denne hans enestaaende Position skyldtes udelukkende hans Værdi som Menneske og hans Personlighed, ikke ydre Stilling eller Afstamning; thi den første var i Datidens Øjne kun ringe, og af Slægt hørte han ikke til blandt de kendte Aalborg-Familier, hvis Navne bevares ned gennem Tiderne, ja, han var ikke engang født her; men i Aalborg tilbragte han langt Størstedelen af sit Liv, her følte han sig hjemme, og her virkede han.

Leonard Lorentzen fødtes den 2. September 1788 i Altona, der da hørte til det danske Monarki. Hans

Familie var ret velhavende, og det var Meningen, at han skulde studere Theologi; men da hans økonomiske Forhold forværredes som Følge af Krigstiden (Revolutions- og Napoleonskrigene) opgav han med en for en 15-aarig anerkendelsesværdig Resoluthed at fortsætte paa Studieveien og fulgte i Stedet den stærke Dragen mod Militærvæsenet, han følte inderst inde, idet han lod sig hverve til 3. Jydske Infanteri-Regiment, stationeret i Aalborg. 1842 reduceredes Regimentet til Bataillon og kaldtes 11. Linie-Infanteri-Bataillon, ved Hærloven 1867 omdøbt til 11. Bataillon.

Det bliver saaledes i 11. Bataillons Stambøger, at Oplysninger om Lorentzen først og fremmest maa søges. Af Stambøgerne fremgaar, at han under Navnet Leonard Lorentz $^{10/4}$ 1804 paabegyndte Tjenesten ved 3. Jydske Infanteri-Regiments 6. Musqueteercompagnie; og at han fra Ansættelsesdagen ($^{10/4}$ 1804) udnævntes til Korporal. Han var da som sagt 15 Aar og maalte $61\frac{1}{4}$ Tomme = $161\frac{1}{2}$ cm.

At han i Stambøgerne er indført under Navnet Leonhard for Leonard, betyder intet, det er reelt det samme Ord. Højest sandsynligt staar der Leonhard i Daabsprotokollen; i saa Fald er det gaaet her som saa ofte i vor Tid, hvor Folk ændrer lidt ved Fornavnets Stavemaade. I hvert Fald blev Leonard den gængse Form, og saaledes staar der ogsaa paa hans Gravsten.

Lorentz for Lorentzen trænger til nærmere Forklaring, som er denne: Tidligere, veed vi, fik en Søn til Efternavn sin Faders Fornavn med Stavelsen: sen (Søn) føiet bagefter. Peters Søn = Petersen. Saaledes i Kongeriget, hvorimod man i Sønderjylland nøiedes med blot at sætte et s bagefter: Peters for Petersen; Reimers o. s. v. Da Ordet Lorentz nu allerede endte med en s-Lyd, blev det for meget med den sædvanlige

Tilføielse: s, og man undlod da denne, saa Ordet Lorentz kom til at bruges baade som For- og Efternavn, ganske ens stavet. — Da Lorentzen meldte sig til Hæren, har han opgivet sit Efternavn ved Lorentz saaledes som han fra Hertugdømmerne var vant til at hedde. Omplantet til Kongeriget har han faaet eller taget den her brugelige Form, og denne gaar Bataillons-Stambøgerne ogsaa over til. 15 Aar gammel og allerede Soldat! Den unge Alder skal dog ikke forundre. Digteren Johs. Ewald var ikke ældre, da han blev hvervet til østrigsk Krigstjeneste; og herhjemme som i Udlandet var det den Gang ganske almindeligt, at Børn af Underofficerer umiddelbart efter Konfirmationen blev indskrevne i Hæren.

Ifølge Bataillons-Stambøgerne skal Lorentzen have været 19 Aar, da han lod sig hverve. Men der ikke her foreligger en Feiltagelse af en eller anden Art; thi efter alle andre Kilder kan han ikke have været mere end 15 Aar i Foraaret 1804, og at tillægge ham at have gjort sig ældre, end han virkelig var, strider mod hele det Sandheds Præg, der karakteriserede ham, og desuden var der saa meget mindre Grund til at forhøje Alderen, som Datiden intet paafaldende fandt ved de 15 Aar.

Som nævnt blev han ikke alene optaget i Regimentet, men strax fra Ansættelsesdagen (¹⁰/₄ 1804) udnævnt til Korporal. Roligt kan vi gaa ud fra, at stærkt medvirkende hertil var den Omstændighed, at han var »bedre Folk«s Barn, hørte hjemme i et høiere Samfundslag, vidt forkælligt fra det, hvorfra de menige den Gang sædvanligvis rekrutteredes, at hans tidligere Uddannelse vakte berettigede Forventninger om i ham at faa en duelig Befalingsmand, og ikke mindst det, at han, takket være sin grundige Skolegang, kunde

læse, skrive og regne — Færdigheder, der omkring Aar 1800 sandelig langt fra var hver Mands Sag. Endelig kan Hensynet til økonomisk at hjælpe denne unge Mand, der havde kendt bedre Dage, have spillet med ind. — Alt dette være nu, som det vil. Korporal blev han, det staar fast.

Medens den fremmede Hvervning fuldstændigt op-hørte 1802, og Hæren fremtidigt kun skulde have sine Rekrutter fra Landets egne Sønner, dog kun af Landalmen, vedblev derimod Underofficererne fremdeles at hverves. De blev, som det hed, Kapitulanter, idet enhver Underbefalingsmand knyttedes til sit Regiment ved en Kontrakt, en Kapitulation kaldet. — Kapitulationstiden var almindeligvis 8, men ogsaa 12 Aar, og før de var omme, kunde Underofficeren ikke træde ud af Regimentet, men dette som Regel heller ikke afskedige ham uden Kongens Tilladelse. Han kunde avancere eller — det modsatte — degraderes; men Kapitulationen stod stadig ved Magt og bandt ham til Hærafdelingen. Naar Aarene var udløbne, og saafremt Opførselen i og uden for Tjenesten havde været upaa-klagelig, blev Kapitulationen, om ønsket, altid fornyet (Rekapitulation) og paa samme Aaremaal. Ifølge kgl. Resolution af 1817 kunde Hæderstegn for 8 og 16 Aars god Tjeneste tildeles.

Hæderstegnet for de 8 Aar var en rund Bronze-medaille, — 16 Aars-Tegnet var et Kors med udsveiede Korsarme.

Ligesom det var Regiments- eller Korpschefen, der antog den, der søgte Underofficersstilling, sluttede Kapitulationen, forfremmede eller degraderede vedkommende, saaledes var det ogsaa ham, der bestemte, hvem Hæderstegn skulde tildeles. Overleveringen skete ved Regiments- eller Korpsparolen.

De hidtil anvendte Hæderstegn for 8 og 16 Aar afløstes i 1842 af 12 og 20 Aars Hæderstegn, bestaaende af et rektangulært Sølvspænde, inden for hvis Sider i brede Romertal stod henholdsvis XII og XX; Spændet var fæstnet paa den nederste Del af et lige saa bredt lille Dannebrogflag, der tjente som Bærebaand, og som gik helt ned til Spændets Underkant, saaledes at den røde Flagdug og det hvide Kors dannede Baggrund for Hæderstegnets Rektangel og for Romertallene, medens Størstedelen af Baandet reiste sig smukt over dets Overkant.

Naar 11. Bataillons Stambøger anfører, at Lorentzen var dekoreret med Hæderstegnet for 20 Aars god Tjeneste, ligger deri efter ovennævnte, at han forud har faaet Dekorationerne for de 8 og 16 Aar.

Stambøgerne angiver endvidere, at Lorentzen havde udtjent $\frac{20}{8}$ 1842. Ordet udtjent betyder ikke: færdig med Militærtjenesten, men færdig med ved Kapitulationer at være knyttet til Hæren, i hvilken han forblev som fast Befalingsmand uden at være Kapitulant. Denne Forandring maa staa i Forbindelse med Hærløven af $\frac{1}{7}$ 1842, thi Lorentzens sidst afsluttede Kapitulation kan neppe være udløben det Aar; 38 Aar havde han da staaet i Armeen, men intet af Kapitulationstillene 8 og 16 gaar op i 38.

Ved sin Kapitulation var Lorentzen nu *fast* Underofficer i 3. Jydske Infanteri-Regiment, og i det forblev han hele sin Soldatertid. Da han ingen som helst Militæruddannelse havde, maatte han naturligvis strax ind paa Rekrutskolen for at lære det nødvendige. Hans Lyst til alt, hvad der havde med Militærlivet at gøre, har gjort ham til en ivrig og lærevillig Elev, der grundigt tilegnede sig, hvad der krævedes, saa da det blev

ham, der skulde kommandere og undervise andre, kunde han til Bunds sine Ting; og da han desuden viste store Evner til at lære fra sig, vakte han de overordnedes Opmærksomhed.

Foruden Rekrutskolen har Lorentzen gennemgaaet »det militære, gymnastiske Institut« (siden 1867: Hærens Gymnastikskole), der paa daværende Kronprins Frederiks (den senere Kong Frederik VI's) Initiativ blev oprettet 1804 for at uddanne de menige Soldater i Gymnastik. Og her maa Lorentzen have hørt til de bedste, thi vi træffer ham ved sit Regiment som en anset Kompagni-Gymnastiklærer, hvad vil sige, at Tilrettelæggelsen af de gymnastiske Øvelser har paahvilet ham, og at han har kommanderet i de Øvelsestimer, hvor hele Kompagniet, ca. 150 Mand, samtidigt var til Instruktion. En saadan Stilling var høit betroet, og Kravene til dens Indehaver meget store.

Gennem hele sin Virksomhed og sin jevne, rolige Virkemaade vandt Lorentzen sig et anset Navn i hele Regimentet. Hurtigt blev han en af dettes allerdygtigste og mest anbefalelsesværdige Underofficerer, hvis moralske Indflydelse stadigt voxede, fordi alle maatte anerkende hans fremragende Dygtighed og hans frygtløse, ærekære og pligttopfyldende Karakter.

Han kom heller ikke til at savne Regimentets Paa-skønnelse, thi hurtigt avancerede han: 1812 blev han forfremmet til Fourer, og allerede 1814 til Kommandersergent.

Til Oplysning om disse Stillinger skal her indskydes et Par Bemærkninger:

Foureren hørte til Sergentklassen (ligesom Vaabenmesteren), men var aflagt med højere Lønning (Vaabenmesteren ogsaa), der dog var yderst beskednen. Han førte Kompagniets Lønningslister, et meget besværligt

Hvery, paa Grund af de mange Fradrag, ofte i Brøker, som Følge af Sygedage eller Fravær af anden Grund. — Nævneren var ofte et firecifret Tal. P. F. Rist anfører f. Ex., at en Frimands Undermunderingspenge var $307/2190$ Sk. lybsk dagligt! Under Kantonnement havde Foureren at sørge for Indkvarteringen.

Kommandersergenten var øverste Underofficer i hele Kompagniet; samtlige Underofficerer stod under ham. Han var Kompagnichefens, Kaptainens eller, som han den Gang hed Korpskommandørens høire Haand, en Slags Kompagni-Adjutant. Tog Korpskommandøren Tjenesten noget let, var Kommandersergenten den faktiske Leder af hele Kompagniets indre Tjeneste. Styrkelisterne sorterede under ham og han uddelte nattegnene, medens Kompagnichefen bestemte, hvem der skulde have denne Begunstigelse, med mindre han overlod Afgørelsen heraf til Kommandersergenten.

Overkommandersergent. Stillingen som saadan er en extra-ordinær, oprettet 1848. Indehaveren hørte til Underofficersklassen, men gjorde Løitnants Tjeneste.

Ser vi paa Lorentzens Avancement, maa Forfremmelsen fra Korporal til Fourer betegnes som et Spring-avancement, idet han ikke har nogen egentlig Sergent-Udnævnelse. Foruden den særlige Tilfredshed med ham som Befalingsmand har utvivlsomt hans Regnefærdighed bidraget sit til Fourer-Udnævnelsen. Tildelingen af Posten som Kommandersergent er det stærkeste Vidnesbyrd om, hvor høit han vurderedes i Regimentet; thi selv om hans Avancement til denne Stilling ikke er enestaaende, er det dog en Forfremmelse, der taler for sin Mand: 1804 traadt ind som Korporal uden mindste forudgaaende Soldateruddannelse, og 10 Aar

efter placeret *over* alle de andre Underofficerer ved Kompagniet.

Hvor stærkt Lorentzen følte sig knyttet til det Milieu, i hvilket han virkede, og hvor uselvisk og fri for al Ærgerrighed han var, fremgaar deraf, at i 1814 blev der tilbudt ham Løitnants Patent, men han afslog det med den Bemærkning, at han af Interesse for den militære Stand havde taget Plads blandt Underofficererne og haabede at have gjort Nytte ved sit Exempel, hvorfor han ønskede at blive i den Stilling, han havde faaet kær — man finder vanskeligt en smukkere Motivering for et Afslag.

Vor Tid med dens Nivellering af Klasseforskellen har ondt ved at forstaa, hvad det Afslag socialt betød for ham, men det beviser ogsaa klart, at det var selve Gerningen, ikke Graden, der havde hans Hjerte. — Saa blev han da frivilligt i Befalingsmændenes Underklasser og delte disses for os fantastisk usle Kaar, der var saa ringe, især for den gifte Underofficer, at det er ubegribeligt, Familien trods alt Slid og Slæb kom igennem; og dog var disse Hjem i flere Retninger Mønsterhjem, hvor Børnene fik en god Opdragelse og ofte blev udmærkede Samfundsborgere. Boede den gifte Underbefalingsmand paa Kasernen — Aalborg havde dog ingen egentlig saadan — var han og hans Familie indkvarterede paa Stuerne sammen med Mandskabet; havde altsaa ikke deres private Hjem. — Staten gjorde ikke meget for at hjælpe; kun paa eet Omraade støttede den villigt en Underofficersfamilie, nemlig paa Børnenes, ikke for disses Skyld, men for sin egen, idet den aabenlyst stillede den Fordring, at Forældrene i saa Fald forskrev deres Drengene til Regimentet, der efter Konfirmationen indrullerede dem som »geworb-

ne«. For et saadant Barn udbetaltes Forældrene »den daglige Skilling«, een Skilling pr. Dag for hvert Barn, for Pigerne til deres 10., for Drengene til deres 15. Aar, og Børnene kaldtes derfor »Skillingsbørn«, de nød fri Undervisning i Garnisonsskolerne og gik, fra de var 6 Aar, med et rødt Halsbind som Tegn paa deres Forhold til Hæren. Naar Drengene var indskrevne i Tjenesten, fik de Lønning som menige og 2 Rdl. i Haandpenge; de kapitulerede paa 4 Aar, hvorefter de atter modtog 2 Rdl. i Haandpenge for de næste 4. Forældre, der ikke vilde forpligte deres Børn paa denne Maade, fik ingen Penge for Børnene, ligesom disse heller ikke fik fri Skoleundervisning.

Paa Sølvgadens Kaserne var Underofficerernes Drengbørn fra 10 Aars Alderen indkvarterede paa dennes Belægningsstuer sammen med det voxne Mandskab, der for Størstedelen bestod af hvervede, hvis Moral ofte betegnede et Lavmaal. Man gyser ved at tænke paa, hvad disse stakkels Børn har været ude for i moralsk Henseende foruden daglig at have maattet finde sig i Drillerier, grov Spøg og ligefremme Mis-handlinger. Oberst, senere General, Chr. Ulrik von Sundt (1766—1849) udvirkede i 1816 en Forandring heri, idet han udskilte Soldaterbørnene fra Kompagnierne og samlede dem paa »Accouchementsstuen« (Fødestuen), hvor de stillede under Opsigt af en Sergeant og dennes Kone. Den Underofficerskone, der skulde føde, blev derefter i Stedet for til Accouchementsstuen bragt til det Kompagnis Brandstue, hvortil hun hørte; medens hun laa der, maatte det paagældende Kompagnis Mandskab om Vinteren benytte det tilstødende Kompagnis Brandstue.

Haarde Vilkaar voxede Soldaterbørnene op under,

men de lærte ogsaa uden Forsagthed at kæmpe mod de Vanskeligheder, Livet senere bød dem.

Disse Problemer med Børnene, der reiste sig for den gifte Underofficer, kom Lorentzen ikke ud for, thi han forblev stedse ugift, men var derfor ingen Enspændernatur — tvertimod. Regimentet følte han som sit Hjem, dets Ære var hans, og blandt Standsfæller og undergivne stræbte han at fremme den rette Soldateraand. Hans Indflydelse øgedes yderligere ved den Finfølelse, der gjorde ham forstaaende overfor de Problemer, Kammeraterne kunde have at kæmpe med, ligesom hans Hjerte fik ham til at hjælpe økonomisk. Selv levede han i meget tarvelige Kaar; thi hvad han kunde spare af sin Lønning og i sin private Fortjeneste som dygtig Kontormand — han har sikkert hjulpet Handelsfolk med Regnskaberne — anvendte han til Uddeling til gamle Pensionister og Enker, der var fattigere end han selv. Man kommer uvilkaarligt til at tænke paa Enkens Skærv fra Testamentet. Saa er det da ikke mærkeligt, at han nød almindelig Agtelse og Sympathi. Og netop fordi han altid kun var sig selv og intet andet, kom han til at virke des stærkere paa sine Omgivelser. Med fuld Ret har en nulevende, anset Officer udtalt: »Leonard Lorentzen var en Underofficer, der var helt udenfor det almindelige, en Mand af overordentlig og enestaaende Karakter, og af en Betydning, der ikke kan vurderes høit nok.«

Soldat var han, kun Soldat vilde han være. Derfor søgte han ikke over i civilt Erhverv med dets større Indtægter, skønt han havde Mulighed derfor, thi i Midten af 1820'erne blev han optaget i Regimentets Liste over »veltjente Underofficerer, der fortjener employ (Stilling) i det civile.«

Leonard Lorentzens Soldatertid forløb ikke ude-

lukkende med stiltfærdig Garnisonstjeneste og fredelige Manøvrer. Krigstrompeten har mere end een Gang lydt i hans Øren, og han hørte med Glæde dens Klang, da den kaldte ham ud som ung Fører paa 24—25 Aar til hans første Felttog 1813, da 3. Jydske Infanteri-Regiment var indlemmet i Auxiliærkorpset (Hjælpekorpset), hvormed Danmark det Aar støttede de franske Stridskræfter i Holsten (Slaget ved Sehested). Saa fulgte Fredsperioden til 1848 med Hærreduktionen 1842, der formindskede det gamle Regiment til 11. Linie Bataillon. Under det Navn gjorde det hele 3 Aars Krigen med. Lorentzen var da Bataillonens ældste Underofficer (60 Aar) og Dannebrogsmænd (fra 1832). Under Hærens Fremrykning mod Bov skulde 1. Brigade, hvortil 11. Linie-Bataillon hørte, foretage en omgaaende Bevægelse. Fra Bommerlund marcherede den ad Oxeveien til Lygtekroen, hvorfra den bøiede ind over Heden. Terrænet her var meget besværligt, det var gennemskaaret af Grøfter, Jordvolde og Hegn, Lyngbakker, Mosedrag og Huller, og den Strækning, der skulde tilbagelægges paa denne Maade, var en 7 km lang. Da det gjaldt om at komme overraskende ind paa Fjenden, skulde Marchen foregaa hurtigst muligt, hvorved den blev yderligere anstrengende. At den for en Mand i Lorentzens Alder kunde være lige haard nok, er forstaaeligt, og han ytrede da ogsaa under den forcerede Fremrykning til en af sine Kammerater, at han i mange Aar havde næret det stille Ønske at deltage i et Felttog; »men uagtet Hjertet endnu slaar lige varmt, som da jeg var ung, mærker jeg desto værre først nu, at de fysiske Kræfter ikke lader sig kommandere af Villien; jeg kan ikke mere!« Alligevel vægrede han sig bestemt ved at aflægge Tornystret, idet han oven i Købet sagde til sin Kaptajn, der vilde lade sin

Oppasser bære det: »Hr. Kaptainen kan ikke fritage mig for den Pligt, som Krigsartikler og Reglementer bestemmer, nemlig, at enhver Kombattant selv skal bære sin Oppakning.« Smilende lod Kaptainen ham have sin Villie, og efter et Øjeblik Hvil indtog Kommandersergenten atter sin Plads.

Da det efter Slaget ved Bov blev meddelt ham, at han vilde blive indstillet til Officer, erklærede han, at han var alt for gammel, var tilfreds med sin Stilling og kun vilde bede om at maatte blive staaende blandt sine gamle Kammerater, saa længe hans Kræfter slog til.

Efter Slaget ved Slesvig var Lorentzen blandt de Befalingsmænd (Officerer og Underofficerer), som Bataillonens med Navns Nævnelser fremhævede over for Overgeneralen for den Indsigt og Omhu, hvormed de havde ført deres Mandskab.

Den 24. Mai 1849 udnævntes Lorentzen til Overkommandersergent, en Stilling, der ved kgl. Resolution af 14. December 1848 var oprettet for enkelte fortrinlige Underofficerer, »hvilke man ikke tror i deres egen velforstaaede Interesse at burde avancere til Officerer, men som skal være omtrent i samme tjenstlige Stilling og nyde forholdsvis lignende Fordele som de, der er tilstaaet Artilleriets Overfyrværkere.«

Under 3 Aars Krigen var Avancement fra Underofficer til Second-Løitnant, der dengang (til 1867) var fast Officer, ikke noget ualmindeligt; alene ved 11. Linie-Bataillon forfremmedes i de 3 Krigsaar 15 Underbefalingsmænd til Second-Løitnanter; 6 i 1848, 6 i 1849, 3 i 1850. Ved at modtage det tilbudte Officers Patent vilde Lorentzen saaledes ikke være bleven en Undtagelse i Officerskorpset, men have faaet gamle Kolleger med, idet der af de 6 forfremmede i 1848

var 3 Kommandersergenter (ligesom han selv), og de andre kendte han naturligvis særdeles godt. — Hans Begrundelse for Afslaget paa Oprykning i Officersklassen er saaledes ægte nok.

Blev Overkommandantsergent-Graden med dens særlige Kendetegn paa Uniformen det udadtil synlige Vidnesbyrd om Lorentzens Indsats i 3 Aars Krigen, blev Tildelingen i 1857 af St. Helena-Medaillen*) det samme for hans Deltagelse i Felttoget 1813.

Foruden ovennævnte, officielle Former for Anerkendelse modtog Lorentzen fra privat Side saadanne Beviser paa Agtelse, at de maa sættes lige saa høit, ja, til en vis Grad høiere. Thi da han den 30. Juni 1852 afskediges paa Grund af Alder, 64 Aar gammel, efter at have tjent sin Afdeling i 48 Aar, var han Genstand for særlig Opmærksomhed fra sin Bataillon, og man kan ogsaa sige fra Byens Befolknings Side, idet Aalborg Stiftstidende gav Udtryk for, hvad denne følte i den Anledning. Bladet skriver nemlig den 26. Juli 1852, efter kort at have mindedes Slaget ved Isted, hvis 2 Aars dag det var, følgende: »Ligesom den herværende Bataillons Underofficerer ved Efterretningen om, at den almenagtede Overcommandersergeant Leonard Lorentzen ved Krigsministeriets Resolution efter 48 Aars Tjeneste var afskediget af Militærtjenesten, som et Bevis paa deres Høiagtelse og i Erkjendelse af de Fortjenester, Overcommandersergeanten under hans lange Tjenestetid har haft paa Underofficeersklassens Uddannelse, have tilstillet ham en Erindring af en smuk, med Emblemer forsynet Sølvpokal, saaledes har Officers-

*) St. Helena Medaillen, en i 1857 af Napoleon III stiftet Bronzemedaille med Napoleon I's Billede, skænkedes alle militære, der 1792—1815 havde kæmpet under de franske Faner.

corpset igaar, Toaarsdagen efter Slaget ved Isted, i hvilket Overcommandersergeanten hæderligen deltog, efterat Bataillonscommandeuren med nogle velvalgte Ord havde skildret hans Fortjenester og udtalt Officerscorpsets Beklagelse over Tabet af ham ved Armeen, overrakt ham en smuk forarbejdet Sølv-Tobaks-Kasse, paa hvis Laag findes følgende af Premierleutenant Povelsen forfattede Stropher:

Et halvt Aarhundred saae Dig som Soldat,
 Det saae i Fred og Krig Dit Navn uplettet,
 Med Stolthed nævne vi dig Kamerat
 Og har med Wenskabshaand Din Laure flettet.«

Og Bladet fortsætter:

»Den afgaaede brave Overcommandersergeant Lorentzen var allerede under Krigen 1813 tilbudt Officerspost, men afslog den. Havde han modtaget den, vilde han nu, da han ogsaa er en Mand med Intelligens, have indtaget en af de høiere Poster i Armeen. I den sidste Krig blev atter Officersposten ham tilbudt, men afslaaet. Naar han derefter ganske uventet, thi han er endnu i fuldkommen aandig og militær Rørighed, tildeles Afsked, er det dog paafaldende, at dette sker med en simpel Tilkjendegivelse af, at han er afskediget, Krigsbestyrelsen havde dog skyldt idetmindste et takkende Ord til en Mand, som saa trolig og hæderlig i 48 Aar har udført aktiv Tjeneste i Armeens Rækker, og som selv er født Altonaer, med Troskab imod sin Fane og sin Pligt kjækt og ufortrødent gik Oprøret imod.«

Ordene taler for sig selv. Hvilket Hold har Lorentzen ikke haft i Byens Befolkning, og hvor stærkt har ikke denne følt sig knyttet til ham. Og dog gaar Om-

talens fulde Betydning først ret op for en, naar man betænker, hvor smaa Datidens Aviser var, og med hvor faa Linier endnu langt senere selv høitstaaende Embedsmænds Afskedigelse omtales. Saaledes bliver da Stiftstidendes Artikel baade ved sin Længde, hele sit Indhold og sin Anke mod Krigsbestyrelsen en anden Form for Hyldest til den afholdte Underofficer. — Noget andet er, at Bladet ikke har Ret i sin Kritik af Krigsbestyrelsen, thi den Gang som nu var det kun de allerhøieste, militære som civile, Embedsmænd, hvis Afskedigelse ledsagedes af anerkendende Ord. Men derfor er Bemærkningen i sig selv ikke ringere; den staar lige lødigt som Udtryk for, hvad Menigmand mente og dømte om denne sjeldne Medborger.

Om Underofficerernes Sølvpokal kan der, mig bekendt, intet oplyses — desværre. Tobakskassen arvedes antageligt af Broderen Carl Lorentzen; siden gled den ud af Familiens Eje for i 1920'erne at ende paa en Auktion i København, paa hvilken Konsul Abel fra Aalborg var til Stede. Da et Bud var gjort, bød Konsulen. Strax reiste en af Opkøberne sig og sagde: »Konsul Abel har budt paa Tobaksdaasen; den skal til Aalborg; der hører den hjemme.« Det skal siges til Liebhaberens Ros, at de da holdt inde med at byde, og Konsulen hjemførte saaledes Tobaksskrinet. I 1938 skænkede Konsul Abel det til Aalborg historiske Museum, hvor enhver, der ønsker at se denne særdeles kærkomne Gave, blot behøver at henvende sig til Museumsbetjenten.

Det er nok værd at betragte nærmere. Det er ottekantet, i buet Stil, noget i Retning af Chr. VIII Stilen. Høiden er 13,5 cm, Bredden 14, Dybden 10,5; Vægten 483,5 Gram. Paa alle Sider er det prydet med indciselerede Krigsvaaben: Trommer, Sabler, Hjælme, typi-

ske for Tiden. Paa Laagets bageste Skraakant staar: Til Overcommandersergeant Leonard Lorentzen. I Midten: Forannævnte Vers. Paa forreste Skraakant: Fra 11te Bataillons Officerskorps. Paa Forsiden neden for Laaget ses i en skjoldformet Indfatning forskellige

Sølvtabaksdaase (Aalborg Museum).

Vaaben. Paa Bagsiden i tilsvarende Indramning holder to Engle et ovalt Skjold med Bogstaverne L. L. omgivet af en Laurbærkrans.

Æren for dette kunstnerisk smukke og haandværksmæssigt fortrinligt udførte Arbeide har Guldsmed Peder Ørsnes (1814—61), der var selvstændig Mester i Aalborg fra 1838 til sin Død; fra hans Værksted er det udgaaet.

Med nævnte to Hædersgaver trak Overkommandersergenten sig tilbage til Privatlivet. Han boede i den Gade (Gyde), der hedder Svingelen, antageligt sammen med sin ældre Broder Carl Joachim Lorentzen (1784—1876). Broderen var Guldsmed, men ikke selvstændig Mester. Vi veed, at han ogsaa boede i Svingelen, men ikke, om de delte Leilighed. — Hvorledes Tilværelsen formede sig for den afgaaede Befalingsmand, kan vel ikke siges med Bestemthed, men megen Tvivl kan der ikke være om, at han videst muligt har taget Del i sin gamle Bataillons Liv, og at han har været velkommen der hos høi og lav; thi det patriarkalske Forhold, der var en af de smukkeste Sider ved Fr. VI's Hær, bestod fremdeles og gjorde, at alle fandt det selvfølgelig, at enhver enlig, velfortjent Befalingsmand, endnu efter sin Afgang, havde sit Tilhold ved det Regiment, hvor han havde gjort Tjeneste.

Omtrent 20 Aar blev skænket Lorentzen efter hans Afgang. Adskilligt forandredes i det Spand af Tid, og særligt for en Pensionist kan saa langt et Aaremaal let føre til, at glemmes han end ikke, haster Menneskene, selvoptagne, ham forbi. Men det blev ikke Tilfældet her, thi den Kreds af Bataillons-Kammerater, der efter hans Død med økonomiske Ofre sikrede hans Minde langt ud i Fremtiden, har ikke ladet den gamle Overkommandersergent ubesøgt og vel end hyppigere set ind til ham, da Sygdom af pinefuld Art blev Gæst. Det gør en ondt at tænke paa, hvor svære de sidste Aar maa have været, pint som han var af Nyre- og Blæresten, for hvilken Lidelse han til sidst bukkede under. Den 10. Mai 1872 gik han bort; Danmark var blevet et værdifuldt Menneske og en trofast Søn fattigere.

Broderen Carl Lorentzen averterede hans Død og

Begravelse; den 16. Mai fandt denne Sted paa Aalborg Kirkegaard under stor Deltagelse fra Hær og By.

Blandt 11. Bataillons Befalingsmænd, Officerer saavel som Underofficerer, opstod strax Ønsket om at reise den gamle Overkommandersergent og Hædersmand et værdigt Minde. Indsamling kom i Gang, og fra Chefen nedefter ydede de deres Bidrag og satte paa hans Grav det smukke Monument, der pryder den den Dag i Dag. — Monumentet bestaar af 3 Dele: et anseeligt Fodstykke, en høi, rektangulær Midtersten og øverst et hvidt Marmorkors. Hvad der gør Mindesmærket saa tiltalende er dets enkle Linieføring, Harmonien i Størrelsesforholdene mellem dets enkelte Dele, og endelig den Reisning, der præger det, frembragt ved den op- efter aftagende Bredde af de forskellige Partier.

Er Linieføringen enkel, er Udsmykningen det ogsaa: Midterdelen, den egentlige Gravsten, om man vil, prydes foroven af et med en bred Laurbærkrans omgivet Sværd; derunder staar: L. Lorentzen, D. St. H. M. (Dannebrogsmænd, St. Helena Medaillen) samt Data og Aar for hans Fødsel og Død. — Men uden for denne Sten paa Fodstykket har Bataillonens villet sig Efterverdenen, hvor høit den Mand, der her fik sin Grav, vurderedes, derfor sattes her Premierløjtnant P. E. Povelsens smukke Strofer fra Officerernes Gave.

Men ikke nok hermed; thi i 1876 bekostede 11. Bataillons Kommandør (Chef) Oberst Myhre, der ingenlunde kunde kaldes velstaaende, af egne Midler Gravstedet sikret for 100 Aar, til 1976, og omgav det med et Jerngitter.

Havde Oberst Myhre sikret Graven for 100 Aar, saa paatog Hæren sig den aarlige Vedligeholdelse, hvad enten det nu var 11. Bataillon selv eller muligt Krigsministeriet. Saa længe Aalborg havde Garnison, blev

Mindesmærket paa den gamle Kirkegaard.

Graven passet, men da Garnisonen forsvandt derfra 1933, blev den overladt til sig selv og forfaldt naturligvis. Formanden for Nordjyllands Garderforening, Købmand G. R. Ovesen, Hasseris, der fra sin egen Tjenestetid som Garder af egen Erfaring vidste, hvor meget en flink og retskaffen Befalingsmand betyder for hele sin Afdeling, fandt dette uværdigt, og da flere Henvendelser til Krigsministeriet forblev ubesvarede, lod han i 1945 for egen Regning det forfaldne Gravsted sætte i dets oprindelige Stand: Korset, der var faldet ned og laa inde paa Nabogravstedet, blev rensat og atter opsat, Gitteret repareret og malet op. — Vedligeholdelsen varetages fremdeles af nævnte Privatmand. Men nu, da Aalborg igen har faaet Garnison, er det i høi Grad at ønske, at Hæren paany paatager sig Vedligeholdelsen, der ellers er afhængig af en enkelt Mands

Liv eller Død. Hans Grav bør holdes i Ære og værnes, saa længe den bestaar, thi han fortjener fuldt ud sit Mindesmærke, han, der virkede i al Beskedenhed og sikkert har betydet askilligt mere end mangan anden, hvis Navn er blevet opskrevet og har faaet en vis Klang.

Ønsker nogen at se Overkommandersergentens Grav, da er den let at finde: Stiller man sig med Ryggen til Kapellets Hovedindgang, har man lige for sig en bred Gang; gaar man ned ad denne, vil man finde Gravstedet paa Hjørnet af 2. Sidegang til venstre, med Front mod Hovedgangen.

Oversigt:

- ²/₉ 1788: født i Altona.
- ¹⁰/₄ 1804: indtraadt i 3. J. I. Reg.
- ¹⁰/₄ 1804: udnævnt til Korporal.
- ³⁰/₆ 1812: udnævnt til Fourer.
- ¹⁸/₁₀ 1814: udnævnt til Kommandersergent.
- ²⁰/₈ 1842: udtjent som Kapitulant.
- ²⁴/₅ 1849: udnævnt til Overkommandersergent.
- ³⁰/₆ 1852: afskediget fra aktiv Tjeneste.
- ¹⁰/₅ 1872: død i Aalborg.

Dekorationer:

- 1817: Medaillen for 8 Aars Tjeneste.
  - 1820: Korset for 16 Aars Tjeneste.
  - 1832: Dannebrogskorset (Sølvkorset).
  - 1842: Sølvspændet for 20 Aars Tjeneste.
  - 1857: St. Helena Medaillen.
-

HVAD DE GAMLE OPLEVEDE OG FORTALTE

AF CHR. KOLLERUP, VILSTED

Naar vore Forfædre, de gamle Bønder, kom sammen i de lange Vinteraftener og sad og hyggede sig ved Bilæggerovnen i de lavloftede Stuer, da gik Snakken altid lystig, der var altid et eller andet at fortælle fra fordums Dage. Det kunde dreje sig om Oplevelser i deres Ungdomstid eller Familiebegivenheder, der var hændt mange Aar forud. Man hæftede sig aldrig ret meget ved, hvad der var passeret langt borte, noget man jo ogsaa sjældent hørte noget om, maaske vidste Præst og Degn af og til noget, men det kom ikke ret tit til Bøndernes Kundskab.

Det var altid det hjemlige, der drøftedes; det, der hændte i deres eget Sogn eller Nabosognene; alt Nyt kunde jo spørges, naar Mændene samledes for at tale om Byens Styre eller med Besøg i Smedien eller ved Vandmøllerne.

Om Søndagen blev der jo ogsaa læst op ved Kirkestævne af Sognefogeden eller Degnen, hvis der var noget kommunalt eller andre Forordninger.

Aviser og Bøger var jo ukendte, man kunde højest i Bondens Stue finde en Bibel eller Postil og en Salmebog, de fleste kunde jo heller ikke læse, og det var kun enkelte, der kunde skrive deres Navn. Aviser var der jo ingen af; den første her i Nordjylland, Aalborg Stiftstidende, begyndte først at udkomme 1766.

Det meste af det Nyt, der kom til Bøndernes Kundskab, var, naar der kom en vandrende Kræmmer til Gaarden. Det var jo altid i hans Interesse at komme paa Talefod med Beboerne, og man vilde gerne høre paa en saadan Mand, der kom fra fjerne Egne og oplevede meget, og naar Snakketøjet var i Orden, hjalp det til, at der lettere kom en Handel i Stand; og var det en, man kendte lidt til, fik han baade Traktement af Fødevarer og Nattelogi.

Det kan vel i nogen Grad have Interesse at vide lidt om, hvordan de har levet til daglig, disse vore Forfædre, i de gamle, lave, lerklinede Gaarde og Huse. Det fremgaar af et over 200 Aar gammelt Skifte efter Gaardfæster Jens Christensen Bro i Vilsted, at hans Gaard har været godt besat med Datidens Bohave, Besætning og Redskaber. Tiderne var jo der om ved 1740—50 vel nok de strengeste, danske Bønder har oplevet. Priserne var baade paa Korn og Besætning vel nok de laveste, der nogensinde er kendt, og naar Landgilde og Skat skulde svares, blev der næsten intet til Familiens Underhold, saa det var strengt nødvendigt at indstille sig paa at være selvforsynende baade med Mad og Klæder.

Om Morgenen stod man op Klokken tre eller fire. Dagens første Maaltid var som Regel Øllebrød med Spegesild, der indtoges Kl. ca. seks. Ved Nitiden fik man Formiddagsmellemmad med hjemmelavet Ost eller Faarekød som Paalæg. Klokken tolv fik man Unden, først Søbemad af et stort Stenfad, som alle langede til. Søbemaden kunde være Melgrød, Øllebrød, Klumpe-mælk, Kærnemælksvælling, Grønkaal eller gule Ærter. Som anden Ret serveredes der Kød eller Flæsk, Saltmad og Brød. Kartofler blev ikke almindelig Spise før efter Aar 1800.

Hver Middag sov Mandfolkene en Time eller halvanden, mens Kvindfolkene vaskede op. Klokken ca. 4¹/₂ spistes atter Mellemmad ligesom om Formiddagen. Dagens sidste Maaltid var Mælkegrød, der indtoges ved 9 Tiden om Aftenen.

Skeerne anbragtes, efter at være slikket tilstrækkeligt rene, ved Loftsbjælkerne. Pander og Gryder sattes mange Steder ned til Hunden, at den kunde slikke dem rene, hvorefter de fik en Afvaskning.

Husmoderen lavede saa godt som alle Steder selv Maden, og hun betragtede det daglige Brød som noget helligt; der blev aldrig skaaret Hul paa et Brød, uden at hun slog Kors over det. Det hændte jo ikke saa sjældent, at der var Misvækst; særlig galt var det, naar Rugen slog fejl; der var Tilfælde, hvor den maatte blandes med andre Kornsorter, Ærter, Vikker eller Hejre, et enkelt Aar maatte man endda blande med Brummen af Lyng. Mange Tider om Aaret kunde der ogsaa være knapt med Mælk og Smør, man dyppede saa Brødet i Meldyppelse.

I saadanne Aar var Kreaturerne meget magre om Foraaret, og naar Besætningen saa skrumpede ind paa Grund af Kvægsyge, kan man forstaa, at det blev galt med Folks Ernæring, og Sundhedstilstanden blev ringe. Mange døde allerede i 40 og 50 Aars Alderen; den frygtede Sygdom Tæring kunde ofte bortrive hele Familier, ligesom de mange Epidemier krævede mange dødsfald særlig blandt Børnene.

I Vilsted og Vindblæs Sogne var der særlig mange Dødsfald i Aarene efter 1750. I Vindblæs døde en Gaardmand og hans to voksne Sønner og blev begravet samme Dag. Naaede Folk 70 Aars Alderen, blev de regnet for ældgamle. Aarsagerne til disse Tilstande kunde jo være forskellige. Mændene drak jo meget af

den ikke altid lige godt lavede, hjemmeproducerede Brændevin. Der var jo ogsaa Mangel paa Fedtstoffer, naar Kreaturerne var saa magre, og Svin havde man næsten ingen af, højest et eller to paa Ejendommene.

Brændselet, man anvendte i de gamle Vilstedgaarde, var udelukkende Hedetørv, som man hentede ude paa den store Falde Hede, en Ret, der var hævdvunden fra gammel Tid, og som varede, til man begyndte at anvende andet Brændsel.

Møblerne i Bondens Stue var udelukkende Kister, først med fladt Laag og senere — efter 1750 — med buet Laag. Efter Aar 1800 blev det almindeligt med Dragkister og enkelte Chatoller. Klædeskabe blev først taget i Brug i Midten af forrige Aarhundrede. I Opholdsstuen havde man det lange Bord omgivet af faste Bænke ved Bordenden og langs Vinduerne og en løs Skammel mod Stuen. Stolene var af Træ med flettede Halmsæder.

For Bordenden sad Manden og ved Vinduerne Karlene efter Rang og nederst Tjenestdrengen eller Børnene. Konen og Pigerne havde saa Bænken. Pigerne stod næsten altid op og spiste; rundt paa Væggene hang Manglebrættet og andre Nyttegenstande, et enkelt kristeligt Billede og gamle Mindeskrifter over afdøde Slægtsmedlemmer, som Regel forfattede af Degnen i Sognet.

Det hændte ogsaa til Tider, at et Fattiglem, der spiste paa Omgang hos Gaardbeboerne, var til Stede, han blev næsten altid sat for sig selv ved den nederste Bordende.

Det var Flid og Nøjsomhed, der bar de gamle over Vanskelighederne. En kendt Kone sagde altid til Døtrene og Pigerne, at de aldrig maatte sætte sig hen om Aftenen uden at have noget Arbejde for, og saa

kom den Gang Karterne frem og Rökkene i Gang, indtil Tiden kom, da Konen og Pigerne skulde ud at malke Køerne, og Manden eller Karlen fodre Hestene.

Vinterhalvaaret bød i nogen Maade paa Erstatning for Sommerens Travlhed, da man havde det haarde Arbejde med Høslaaning og Mejning af Kornet med Le; det var strengt for den sølle Stymper, der ikke kunde holde sin Le skarp og dog maatte følge med.

Om Vinteren bestod Mandens Arbejde, naar Pløjningen var tilendebragt, med Fodringen af Heste og Kreaturer, medens Karlen stod i Loen og skulde tærsk Avlen med Plejl, et Arbejde, der tog hele Vinteren; dog skulde man helst være færdig til 1. April, for at man nogenlunde rettidig kunde komme i Gang med Markarbejdet.

Plejl-tærskningen kunde være et trivielt Arbejde, og Karlen skulde nok gennem Lolemmen følge med i alt, hvad der foregik i Gaarden.

Naar Dagsgerningen var endt, kom i Vinterhalvaaret det lange Aftensæde. Det kunde saa hænde, at der indfandt sig et Par Naboer eller Familiemedlemmer, og maaske havde de deres Koner med; saa var det, at det gik løs med allehaande Beretninger. Det var tit Spøgelseshistorier og om Gengangere, det aktuelle at møde Ligfølger paa Vejene ved Nattetid. Der kunde fortælles saadan, at Haarene rejste sig paa Hovedet af Tilskuerne; men ogsaa andre Ting drøftedes. Der var megen Stude- og Hestesnak mellem Bønder den Gang, langt mere end i Nutiden.

Det er disse gamle Sagn og Begivenheder fra Fortiden, som er gaaet fra Slægt til Slægt, der her skal drages frem.

Paa Pladsen mellem Forsamlingshuset og den gamle Brugsforening i Vilsted By laa i gamle Dage en stor Kæmpehøj, og heri boede Bjergmanden Svarri og hans Folk. Højen laa lige ved Siden af Anders Skomagers Gaard, saa det kunde ikke undgaas, at de fik noget med Bjergmanden og hans Familie at gøre. Anders Skomagers Kone, Bodil, har fortalt, at det hændte ikke saa sjældent, at Bjergmanden om Aftenen kom ind til Anders', krøb ind under Bilæggerovnen og laa her og gottede sig ved Varmen til langt ud paa Aftenen; naar saa Anders' rejste sig og trak Klokken og jog Katten ud, traskede Bjergmanden med.

Som han nu laa der en Aften, mumlede han noget; de kunde jo ikke forstaa ham, men Bodil mente, hun havde opfattet det saaledes, at han sagde noget om, at hans Kone var død. Bodil kendte godt Konen; hun var bjergtagen, og hun havde været hentet til hende to Gange, naar hun skulde føde. Sidst hun var der, havde den syge Kone, efter at have takket hende meget, sagt til hende: »Naar Svarri har fulgt dig ud, skal du vare dig for, at han ikke godvillig faar dig til at følge sig ind igen, for saa gaar det dig, som det er gaaet mig.« Bjergmandens Kone var kommen i Tanker om, at hendes Mand var ved at blive ked af hende og nu saa sig om efter en anden.

Da Bodil gik, fulgte Svarri hende ud som sædvanlig. Lige uden for Højen sagde han: »Du glemte dit Strømpebaand inde,« men Bodil svarede ham uden at vende sig, at det kunde hans Kone beholde, og saa gik hun. Men Bjergmanden svarede ærgerlig: »Hvem har lært dig det?«

Bodil Skomager var næppe kommen hjem, inden hun hørte Skrig og Spektakel fra Højen; det var Svarri,

der hævnede sig paa den syge Kone for Raadet, hun havde givet fra sig.

Saa var det, at Anders Skomager en Dag hentede et Par Børfulde Jord henne i Højen og kørte det hen i sin Mødding. Da blev Svarri for Alvor vred. Og næste Nat var der en, der raabte ved Anders' Sovekammervindue, at Jorden skulde køres tilbage, ellers vilde Gaarden brænde. Men det blev Anders for meget. Dagen efter tog han en Hest og red til Vaar. Gaarden var Fæstegaard hertil, og Anders beklagede sig over Svarri. Herremanden fandt Sagen meget betænkelig, og i Hast sendte han Bud til samtlige Fæstere under Vaar, at de skulde køre Svarrishøj ud i Vejrmose Syd for Engelstrup, og de gjorde det saa grundigt, at der, hvor der før var en Kæmpehøj, nu blev et stort Hul, som siden blev kaldt Svarrishul. Nogle hørte senere Flyttespektakel ved Vejrhøj i Engelstrup, og man mente saa, at Svarri flyttede ind der.

Ogsaa om Højene i Malle Sogn gaar der mange Sagn om Bjergmænd og Nisser. I den lille Landsby Vansted boede en Gaardmand, der hed Peder Mortensen, og han var saa uendelig rig, vist dengang at regne for Egnens rigeste Mand. Til at begynde med kunde Folk ikke forstaa, hvor han fik al den Rigdom fra; men saa opdagede man, at han havde meget Samkvem med Dværgene i den østre Høj, og det blev han ved med hele sit Liv. Han besøgte altid Højen ved Nattetid, for at hans Naboer ikke skulde opdage noget. Der skal i hvert Fald i gamle Dage have været meget baade Guld og Sølv i Højen.

Den gamle Gaardmand Peder Svenstrup i Malle Svenstrup har fortalt, at en Juleaften i fordums Tid fik Folkene i Svenstrupgaarden at se, at en af Højene aabnede sig. Dværgene havde stor Belysning derinde,

dansede og holdt sig lystige. Der tjente dengang en modig Karl i Gaarden, han gik op til Højen, og en af Dværgene forærede ham et Bæger af ægte Sølv. Næste Juleaften kom en gammel Mand til Gaarden og spiste Juleaftensmad sammen med Folkene; men da han skulde drikke af Sølvbægeret, forsvandt han sporløst og Bægeret med. Man mente, at det var Dværgen, der havde hentet sit Bæger igen.

En af de ældste, kendte Herredsfogeder i Slet Herred, Peder Selgensen, har boet i en Gaard i Vilsted. Hans Mindesten staar i Taarnet ved Vilsted Kirke, han skal have boet og virket i Vilsted om ved Aarene 1625—45. Den næste Herredsfoged hed Byrial Thamissen, han boede i Mjallerup 1646. Niels Sørensen 1648 boede i Vindblæs, og Jacob Christensen boede ogsaa i Vindblæs indtil 1688. — Der blev 1686 til de jyske Landsdommere indsendt Forslag om at lægge Aars og Slet Herreder samt Løgstør Birk sammen, saa det kunde betjenes af en Herredsfoged og en Skriver; dog kunde det ikke anbefales, at de gamle Herredsfogder og Skrivere fortsatte, da Herredsfogden i Slet Herred, Jacob Christensen, som ogsaa er Birkefoged i Løgstør, ikke alene er uvederheftig og ganske udygtig, men ogsaa fordrunken, og det synes ikke, han har sin fulde Fornuft. Lige saa galt er det med Skriveren Christen Sørensen, der boede i Gaarden Mellemstrath (nu Holkasminde); han var en Mand paa 60 Aar, hans Haandskrift er helt ulæselig, og han har kun skrevet lidt hist og her i sin Tingbog og har ladet hele Sider staa ubeskrevet.

Samtidig foresloges det, at Tinget skulde holdes om Onsdagen ved Hornbæk i Oudrup Sogn, som er det sønderste i Slet Herred. Reskriptet angaaende Sammen-

lægningen findes i Løgstør Kommunearkiv. Da det er et interessant lokalhistorisk Aktstykke, gengives noget af det her:

Vi, Christian den Femte, af Guds Naade Konge til Danmark og Norge, de Venders og **Gothers, Hertug** udi Slesvig, Holsten, Stormarn og Ditmarsken, Greve udi Lauenborg og Delmenhorst, gøre alle vitterligt, at efter som vi af Landsdommerne i vort Land Nørrejylland, deres allerunderdanigst indgivne Erklæring allernaadigst fornemme, at Aars og Slet Herreder samt Løgstør Birk i Viborg Stift udi bemeldte vort Land Nørrejylland skal være hinanden saa nær beliggende, at de af en Herredsfoged og en Herredsskriver kan betjenes. Da har vi allernaadigst for godt befundet at bevilge og anfordre, at forskrevne Herreder og Birk herefter skal sammenlægges, og at Tinget holdes ved Hornbæk udi Oudrup Sogn om Onsdagen, og at Christen Jensen Solberg som Herredsfoged beskikkes. (Her udelades Resten af Reskriptet, da det ikke har nogen Betydning i denne Forbindelse.)

Christen Jensen Solberg var Herredsfoged med Bopæl i Hornbæk fra 1688 til 1717, hvilket Aar han døde under et Besøg i Løgstør, 67 Aar gammel. Ifølge nyt kgl. Reskript af 15. April 1719 skulde Tinget vedblivende holdes ved Hornbæk. Hvornaar det er flyttet til Løgstør vides ikke med Bestemthed. I Aaret 1782 blev det bestemt, at Tingstedet skulde flyttes hertil; men det havde allerede været holdt her i mange Aar, sandsynligvis har Jens Toftebjerg, der var Herredsfoged fra 1717 til 1738, flyttet det hertil, da han boede paa Toftebjerg. De to næste Fogder, Jacob Højer og Peder Bisgaard, boede begge i Løgstør. Af senere Herredsfogder boede Th. Fr. Vestenholts i Vilsted fra 1825 til sin død

1830. Hans H. Møller boede paa Thinggaarden i Næsborg 1830 til 1835. Siden har de alle boet i Løgstør.

Der findes om ved 1740 en gammel Indberetning fra Præsten i Vester Hornum, Hyllebjerg og Flejsborg Menigheder, og denne lyder alt andet end godt. Der skulde den Gang i Sognene have raset en Sygdom, man kaldte Springel. Sygdommen viste sig paa den Maade, at Folk fik Hovedværk og blev plaget af Pine og Raseri; nogle blev sanseløse og døve og laa hen med en forfærdelig Slaphed i Kroppen, og fra tre indtil otte Dages Forløb indtraf i mange Tilfælde Døden.

Ogsaa Børnekopperne rasede. Børnene henlaa blinde og i ynkværdig Forfatning i mange Dage, saa elendige, at de knap kunde løfte Hænderne, og Ansigterne blev opsvulmede og fulde af Saar. For disse forskellige Sygdomme brugte Befolkningen Aareladning, og som almindelig Medicin brugtes Brændevin blandet med Peber.

Om Korn og Kreaturer indberetter Præsten, at Priserne er saa elendige som aldrig før, saa Bonden vanskelig kan eksistere og svare enhver sit. I Flejsborg Sogn gør Ulvene Skade paa Bæster, Høveder og Faar. De har Tilhold i den lange Lyng paa Hederne og i de mange Krat. Der bliver næsten ingen Jagt holdt paa dem, og de bryder ind i Folks Faarestier om Natten og ødelægger Faarene. De er en sand Plage, som de former sig, og af den Grund findes der næsten ingen Harer og andet ædelt Vildt. Der høres tit Ulvehyl om Natten, det lyder uhyggeligt. Folk her laver megen Ost af Faarenes Mælk, da Kørne kun giver lidet i Spanden i den daarlige Foderstand. Havebruget er der ingen Bønder, der er interesseret i; der findes kun lidt Have ved de større Gaarde. I disse Aar har Bønderne kun avlet lidet

Hø, og al Avling har i det hele været slet, saa Foder-manglen har været stor de fleste Steder.

Efter den sorte Døds Grasseren ligger Heden mange Steder hen med Agerrygge — et Bevis paa, at det tidligere har været dyrket Areal, men nu efter de mange Aars Forløb er tilgroet med kraftig Lyng.

I Aaret 1764 indgik Ungkarl Troels Madsen Ægteskab med Enken Ane Christensdatter og blev herved Fæster af Matr. Nr. 2, den største af de to Gaarde i Flejsborg Svenstrup. Troels Madsen, der var født 1731, var vist nok en Søn fra Nabogaarden. I dette Ægteskab med Enken fødtes der tre Pigebørn. Inger Marie Troelsdatter født 1765, Otteane Troelsdatter født 1767 og Marren Troelsdatter født 1771. Disse Piger blev, da de voksede til, saa ualmindelig dygtige til at hjælpe Forældrene med alt Arbejde baade ind- og udvendig. Det var dengang Skik og Brug, at Piger gik til Arbejdet akkurat som en Karl. Ikke alene baade pløjede og harvede de, men spredte al Gødningen, samlede Sten af Markerne, slog om Sommeren Lyng, der anvendtes til Brændsel og til Foder til Kreaturerne i Vinterhalvaaret; de gravede Hedetørv til Vinterens Ildebrændsel og drev paa Heden med de den Gang store Faareflokke.

Folketællingslisten fra 1787 udviser ogsaa, at Troels Madsen ikke har haft anden Arbejdskraft i Gaarden end sine Døtre

Den ældste Datter, Inger Marie, blev i 1793 gift med Tjenestekarl Jens Christensen Bro fra Vilsted, og de to unge overtog Fæstet af Gaarden. Efter Overtagelsen af Gaarden blev Tiden stærkt opadgaaende. Den store Brand, Napoleon havde optændt i næsten hele Europa, drev Priserne op paa alle Landbrugsprodukter. Med disse Udsigter spekulerede Jens Bro paa at købe Gaar-

den, der var Fæstegaard under Herregaarden Aggersborg i Hanherred, der ejedes af Generalauditør Lindahl. Købet kom i Stand i Aaret 1806.

Afskrift af Skøde og Pantebog III 341 for Aars og Slet Herreder:

Jeg Generalauditør, Landvæsenskommisær Lindahl gøre vitterligt at have ved hosfølgende Købekontrakt af 5. August 1806 solgt til Jens Christensen den af ham beboede Fæstegaard i Flejsborg Svenstrup, Vilsted Sogn, Aalborg Amt, af Hartkorn 4 Tdr. 5 Skpr. $2\frac{1}{8}$ Album for Købesum 1000 Rigsdaler.

Da nu Køberen, dels ved at give mig Anvisning paa sit 1. Prioritets Laan i Enkekassen¹⁾ paa 696 Rigsdaler, dels ved at udstede en 2. Prioritets Obligation for Resten har betalt Købesummen.

Aggersborggaard, den 28. November 1808.

H. Lindahl.

Der kom, efter at Gaarden var købt til Selveje, en Række gode Aar, saa det lykkedes Jens Bro og Inger Marie med Slid og Sparsommelighed at overvinde alle de Vanskeligheder, der fulgte efter Statsbankerotten.

Troels Madsen flyttede 1797 fra Gaarden, idet han 67 Aar gammel var blevet gift 2. Gang med Pigen Karen Justdatter, Datter af Gaardmand Just Mortensen i Haldrup.

Fra Troels Madsens tre Døtre stammer i Dag store Dele af Vest Himmerlands Befolkning.

I Troels Madsens Tid var Kancelliraad Christian

¹⁾ Den kgl. Enkekasse gjorde paa den Tid samme Tjeneste, som Kreditforeningen gør nu om Dage, idet man her fik 1. Prioritets Laan i Ejendomme.

Speitzer Ejer af Aggersborg, en værre Plager af Bønderne fandtes vist ikke; utrolige er de Historier, der gaar om ham; han skal efter Sagnet være nedmanet ved Ørnshøj i Nærheden af Aggersund. Det vides ikke, om der fra Flejsborg Svenstrup er gjort Hoveriarbejde paa Aggersborg; derimod ligger det nær at antage, at det er bleven gjort til Ørnstrup, da Sønnen fra Aggersborg, Mads Speitzer, i 1773 købte denne Gaard, der er Nabo-gaard til Flejsborg Svenstrup. Han var haard i sin Op-træden ligesom Faderen og blev straks meget upopu-lær blandt Hovbønderne.

Det hændte efter de gamles Beretninger ikke saa sjældent, at han lod Bønder mishandle, og værre blev det, da han en Gang opdagede en S sammensværgelse mod sig. Han blev ogsaa beskyldt for at flytte Skel-stenene for at udvide sine Arealer.

Der fortælles, at han en sen Aften udenfor sin Gaard blev overfaldet af Mænd med Masker paa; de bandt ham og slæbte ham hen til en stor Sten, og paa denne knuste de hans højre Haand, der saa ofte uretfærdigt havde slaæet dem. I Aaret 1776 solgte han atter Ørn-drup.

Af de mange kloge Mænd og Koner, der har levet i Jylland, har ingen tilnærmelsesvis været saa bekendt som den gamle Maren Haaning i Vindblæs. Hun var født 1782 i Engelstrup, hvor Faderen, der hed Christen Andersen, var Gaardmand. I en ung Alder blev hun gift med Jens Laursen Haaning i Vindblæs, men Skæbnen vilde, at Manden døde faa Aar efter Brylluppet, og Ma-ren sad tilbage med Gaarden, der var i daarlig Drift. Det var jo i Aarene lige efter Statsbankerotten, saa hun døjede meget med at klare sig.

Da var det, hun i Aaret 1829 hørte, at Kong Frede-

rik den Sjette paa en Rundrejse i Jylland ogsaa kom til Løgstør. Hun opsøgte da Kongen og bad om at blive fritaget for at betale Skat. Kongen blev først vred og sagde nej, men da hun saa fortalte, hvor fattig hun var, fik han Medlidenhed med hende, og gav hende et Beløb til at klare Skatten med. Men Maren blev ved med at kæmpe mod Fattigdommen; saa var det, hun i sit Hjem fandt nogle gamle Lægebøger, og ved en Broders Hjælp gav hun sig til at kurere paa Folk.

Da hun flere Gange var heldig, vandt hun hurtig Beboernes Tillid, og med Tiden blev der et forfærdeligt Ryk-ind i Gaarden, ogsaa af Folk langvejs fra. Da hun var kommen rigtig i Ry, kom der langt flere, end hun kunde behandle, og de maatte overnatte i Gaardens Lade eller hos Naboerne.

Som Tiden gik, lærte hun, at naar hun optraadte meget robust, troede Folk bedre, hvad hun sagde. Hun paatog sig et mandfolkeagtigt Væsen og understregede sine Raad med nogle drøje Eder, ligesom hun til Tider skældte Folk ud og rettede nærgaaende Spørgsmaal til dem.

Af Udseende var hun en før, kraftig Kvinde, rødmosset i Ansigtet med bred, hængende Underlæbe og et Par lurende Øjne. Hendes ene Arm blev med Tiden helt lammet, grundet paa en Svaghed fra Ungdomsaarene. Naboerne blev med Tiden bange for hende, da det spurgtes, at hun kunde baade det ene og det andet Hekseri.

En Mand fra Salling søgte Raad hos hende. Mens hun var inde i Lønkammeret, blev han nysgerrig og kiggede ind ad en Sprække i Døren. Han saa da tydelig en sort Mand komme op gennem en Lem i Gulvet og tale med hende. Salling-Manden blev saa forskrækket, at han skyndsomt trak sig tilbage.

Maren Haaning blev ofte hentet langvejs fra for at kurere syge Mennesker og Dyr; der fulgte da altid en stor, sort Hund efter Vognen, hun kørte med. Kuskene var bange for Hunden; de troede, det var »den slemme selv«, der viste sig i den Skikkelse, og derfor sagde hun til Kusken: Den skal du ikke bryde dig om, for det er ikke dig, men mig, den vil noget, og naar vi kommer til den første Korsvej, skal den nok forsvinde. Kusken piskede paa Hestene, der løb, alt hvad de kunde, og da de kom til Korsvejen, forsvandt Hunden, og dermed følte Kusken sig altid beroliget.

Pastor Smitt i Vilsted havde en meget stor Slagtegris, der blev syg, og Karlen foreslog, at de skulde sende Bud efter Maren Haaning. Præsten, der lige var kommen til Egnen, svarede kort, at det vist ikke kunde nytte noget, for han troede ikke paa hendes Hekserier. Ja, saa dør Grisen, sagde Karlen. Præsten var meget ked af at miste Grisen, og da Karlen holdt paa, at hun var den eneste, der kunde redde den, fik han Lov til at køre til Vindblæs efter Maren. Hun gav ordre til, at Grisen skulde slæbes ud paa Græsplænen foran Stuehuset. Og her strøg hun Grisen ad Ryggen saa længe, at hun dryppede af Sved, mens hun læste en lang Remse over den og gav den til Slut en Slurk Medicin af en Flaske, hvorpaa hun sagde, at nu kunde de bære Grisen ind igen, nu var den reddet.

Der gaar i hundredevis af Historier om Maren Haaning og de mærkelige Slags Medicin og Raad, hun brugte: Kirkebly, Kirkegaardsjord, Hugormekroppe og lignende. De sidste mange Aar, hun levede, havde hun gennemsnitlig ca. 30 Patienter om Dagen. Af og til maatte hun møde i Retten i Løgstør og fik Bøder for sin Virksomhed. Der blev et spændt Forhold mellem hende og Herredsfogden. En Gang, han kørte til Vindblæs,

foraarsagede hun, at hans Vogn væltede flere Gange paa Turen og altid i et skrækkeligt Pløre, saa han naaede frem i en ynkelig Tilstand. En anden Gang tog han hende med til Løgstør til Afhøring, og hun fik Plads ved Siden af ham i den bageste Agestol. Pludselig rykkede hun stærkt til Siden; han spurgte da, om hun var bange for ham. Hun svarede, at hun var ikke glad for Selskabet. »Er det ikke godt nok,« spurgte Herredsfogden. »Der er temmelig mange,« sagde hun. »Vi er da kun to,« mente Fogden. »I er da fuld af Lus,« raabte Maren. »Hvad er jeg?« Og da han i det samme saa ned ad sin fine Frakke, opdagede han, at den var stærkt befængt. Det hed sig, at Maren altid havde en Pose med de smaa Dyr med paa sine Rejser, saa hun kunde blæse dem over paa Folk, hun ikke syntes om.

Da Maren Haaning blev gammel, svandt Kræfterne hurtigt. Den sidste, der søgte Raad hos hende, afviste hun, idet hun sagde, at hun jo nok kunde hjælpe ham, men de skulde dog dø begge to inden Jul.

Da hun laa paa det sidste, kaldt hun Svigersønnen Rasmus, der ogsaa var begyndt at kurere Folk, hen til Sengen og sagde: »Der er tre Ting, du maa love mig, hvis A skal faa Fred. Tag aldrig Synet fra nogen, det er det eneste, A har gjort, te A haar fortrudt. Det andet er, du maa ikke sælge Gaarden, uden at min Datter giver Tilladelse dertil. Det sidste er, at du ikke maa lade Tinghøj grave ud¹⁾.«

Det lovede han, og det første, han gjorde, var, at han gik ud i Lønkammeret og rev det Blad ud af Bogen, hvor der var Anvisning paa, hvordan man berøver et Menneske Synet. Den 13. December 1853 Kl. 1 om Natten døde Maren Haaning, 72 Aar gammel, og

¹⁾ Den store Tinghøj, hvor Slet Herreds Ting holdtes i Aarene 1648—1688, laa paa hendes Mark.

nogle Dage senere blev hun begravet paa Vindblæs Kirkegaard.

I Vindblæs boede en Mand, der hed Lars Tovdal; han havde en Gang gjort Nar af hende, og hun havde sagt, at han skulde faa noget andet at tænke paa. Han blev pludselig saa syg, at han ikke kunde røre sig og laa i flere Aar. Nu, hun var død, blev han rask og fejlede aldrig noget siden.

Saa snart den gamle var død, var Datteren Maren Jensdatter parat til at fortsætte. Hun havde jo alle Lægebøgerne og Medikamenterne. Hun var gift med Rasmus Sørensen Sahl (Rasmus Haaning). Manden drev noget Kreaturhandel og gav sig ogsaa til at kurere paa syge Dyr. Han blev hertil meget søgt i vid Omkreds. Han var en begavet Mand, flink og godgørende og kom til at nyde Anseelse i Sognet, en Tid var han Medlem af Sogneraadet.

Den nye Maren Haaning maatte i Begyndelsen leve en Del paa Moderens Berømmelse, men da hun lignede hende meget og straks optraadte meget myndigt, gav det Respekt, og hun fik snart meget at bestille.

Gamle Jacob Nielsen i Engelstrup, der var beslægtet med hende, har fortalt, at han som Dreng har skrevet mange Recepter til hende. Hun døde 1895 og havde i sin Tid været søgt af Tusinder af Mennesker fra hele Landet.

Hendes Datter Karen, gift med Gaardmand Niels Svenstrup i Vilsted, og en Broderdatter Maren, gift med Søren Hansen, Vindblæs, tog Bestillingen op og havde ogsaa stor Søgning. Denne sidste døde 1919 af Spansk Syge.

For langt over hundrede Aar siden døde i Løgstør Herredsfoged Scharling, og han bar tillige en saa fin

Titel som Kancelliraad, han blev 91 Aar gammel. Skønt han opnaaede denne høje Titel, skal han have været Egnen en ualmindelig slet Politimester. Uagtet Fattigforordningen gik der endnu i hans Tid mange rundt og tiggede i Vesthimmerland. Og kom man saa til Hr. Scharling og beklagede sig, hvad enten det nu var Tyveri eller andre mindre Forbrydelser, sagde han altid: »I kan ikke faa nogen Revanche, der er intet at gøre. I kan fratage dem det stjaalne Gods.« Og med den Besked maatte Folk saa gaa dengang.

I de Tider brændte baade Præsten og Bønder overalt i Slet Herred Brændevin; de betalte saa med et Par Sække Byg eller et Par Læs Tørv, og Herredsfogden saa igennem Fingrene med det.

Men saa begyndte Befolkningen selv at tage sig af Forbryderne. Hos Gaardmand Mikkell Kuk i Tolstrup brød et Par Tyve ind en Nat og stjal ikke saa faa af Mikkells rare Rigsdaler, der var hengemt i en Lærredspose under Gaardmandens Seng. Men Sønnerne, der var stærke og modige Karle, havde opdaget, hvad der var paa Færde og forfulgte Tyvene til Hest og paagreb dem oppe i Nærheden af Salling By. De fratog dem Pengene efter Herredsfogdens Anvisning og førte dem til Løgstør til Hr. Scharling; men denne undskyldte sig som sædvanlig med, at han ikke kunde tage imod dem. Der var dengang ingen Arresthus i Løgstør. Sønnerne var nu kommet ind paa, at Forbryderne skulde straffes og fortsatte med dem til Hobro. Nu traf det sig saa uheldigt, at Hobro Arrest var overfyldt, man gav dem her den Besked, at de skulde prøve i Mariager, og Sønnerne fortsatte hertil, og det lykkedes ogsaa at faa Forbryderne indsat.

Paa Vesthimmerlands store Hede- og Mosestræknin-

ger holdt Rakkerfolket meget til, idet de her kunde færdes meget frit; men Beboerne var meget kede af dem. Det var et dovent Folkefærd, der holdt af at ligge og drive paa et Dige eller en Høj; men alligevel forestillede de at have et Haandværk, saasom Skorstensfejning, Glarmesterarbejde, Flaaning af Heste og Undlivning af alle Slags Dyr. Rakkerne Anders og Christen Eliassen var meget dygtige Aalestangere og holdt meget til i Egnen. Deres Fader Elias kunde slagte og flaa en Hest paa en Time; man stak Hesten i Brystet med en Kniv, og det kunde undertiden være groft Dyrplageri. Rakker Morten slagtede en Hest i Tolstrup, men stak forkert, og Hesten løb efter ham ud paa Marken, hvor han søgte Redning i en Rævegrav, indtil Dyret var forblødt. En anden Gang stak han en Hest i Løgsted, den løb med Kniven i Brystet, indtil den faldt oppe ved Vansted.

Birte Ryssing, der var et svært Kvindemenneske, kom Kattene i en Sæk og satte sig paa dem, indtil de var kvalt.

Rakkernes Pris for Arbejdet var 4 Skilling for en Kat aa kræng, 8 Skilling for en Hund at flaa og en Mark for en Helms aa ta aa.

Engang havde en stor Flok Rakkere lejret sig ved Bydiget i Nordsiden af Vilsted By. De tiggede Brændevin, Flæsk og Æg i Byen og lavede i laante Gryder deres store Flæskepandekager paa helt op til 40 Æg; de opførte sig saa vildt, at Beboerne nærrede en sand Rædsel for dem. Fra Vilsted rejste hele Flokken nordpaa, og ved Gaarden Bjørumslet kom de op at slaas. Sønnen stod uden for Gaarden med en ladt Bøsse og var færdig til at skyde, hvis de kom nærmere. Efter Slagsmaalet drog hele Flokken af Sted efter Vindblæs til.

Rakkerne tiggede Føden sammen. Engang kom en

Rakkerkælling til Rytterkonen i Vilsted og bad: »Haar Do et en bitte Tanning Flæsk, søe Muer, aalle saa lidt,« men da hun fik Afslag, fik Tonen en anden Lyd: »Aa, kun Do endda kvæls i det fie Flæsk, din gerrige Mær.«

De tiggede ogsaa gamle Klude og Uld, det blev saa solgt, og der købtes i de fleste Tilfælde Brændevin for Pengene.

For hundrede Aar siden kom et Par Rakkere ad Vejen ved Vilsted. De foregav, at de skulde til den kloge Kone i Vindblæs med et Barn, som Konen bar paa Ryggen i en Sæk. Natten tilbragte de i en Lade, og om Morgenen var Konen inde i Stuehuset og fik Mælk til Barnet; men efter at de var gaaet bort, havde de dræbt Barnet og kastet det i en Tørvegrav ved Vilsted.

For at komme dette Uvæsen til Livs lod Stiftsamtmændene i Viborg paa en bestemt Dag, den 11. Februar 1835, foretage en formelig Klapjagt paa de løse Eksistenser over hele Midtjylland helt til Aalborg. Og Resultatet af denne Jagt blev, at der indfangedes 200 pjaltede og af Kulde forkomne Individuer. Til Arresten i Løgstør indbragtes 33 Personer, indfangede af forskellige Sognefogder, men det stemmer ikke med det virkelige Antal, idet Befolkningen havde Medlidenhed med dem og dækkede dem.

Sognefogden i Kjølby havde faaet indfanget en stor Flok. Da han og et Par andre Mænd vilde drive dem til Løgstør, gav de ved Hemdrup Bro Tegn til hinanden og flygtede ud over Kærene til alle fire Verdenshjørner.

Fangerne blev fordelt i Arresterne, nogle fik Vand og Brød, andre dømtes til Viborg Tugthus, og Børnene sattes ud i Pleje.

AMTSPROVST BECHER OG DET FØRSTE RANUM SEMINARIUM

AF F. ELLE JENSEN

Skønt de store Landboreformer i Slutningen af det 18. Aarhundrede hovedsagelig tog Sigte paa en social Frigørelse af Bondestanden, saa dens Ophavsmænd — vel ogsaa under Paavirkning af Oplysnings-tidens Tanker — klart, at de maatte underbygges med en kulturel Højnelse af Almuen, om de for Alvor skulde gøre deres Virkning, med andre Ord at det ogsaa var nødvendigt at faa Skolevæsenet reorganiseret, saa der gennem Undervisningen kunde gives den opvoksende Slægt et vist Kundskabsforraad, som kunde blive den til Hjælp i det praktiske Liv. Christian VI's Skolelov af 23. Januar 1739 opfyldte nemlig kun i ringe Grad denne Fordring, dels fordi den aldrig var blevet rigtig gennemført, dels fordi den egentlig kun interesserede sig for Børnenes Oplæring i Religion, hvortil kom, at det meget ofte stod temmelig daarligt til med Lærerpersonalets Kvalitet, saa der var al god Grund til at overveje en Nyordning.

Følgen blev Nedsættelsen af den store Skolekommission 1789, der ogsaa skulde beskæftige sig med Læreruddannelsen, som man med klart Blik for Sagens Betydning søgte at faa forbedret saa hurtigt som muligt. Allerede 1791 kunde man aabne Danmarks første Seminarium, Blaagaard, ved København¹⁾, som man

ventede sig meget af, men det viste sig hurtigt, at de opnaaede Resultater ikke ret svarede til Forventningerne, idet Undervisningen var for højt anlagt, og mange af Eleverne fik for store Tanker om deres Kunnen, og noget lignende var Tilfældet med dem, der blev dimitteret fra Brahetrolleborg Seminarium paa Fyn (opr. 1794).

I Erkendelse heraf slog man da ind paa en anden Vej ved Oprettelse af mere private, men af Staten støttede Seminarier, hvor de vordende, fra Almuen udgaaende Lærere kunde faa en jævnere og for deres fremtidige Gerning mere passende Uddannelse. Foregangsmand i saa Henseende var Biskop P. O. Boisen, der 1801 indrettede et saadant i sin Præstegaard i Vesterborg paa Laaland, og hvis Maal nærmest var at opdrage sine Elever til som Fremskridtsbønder at kunne være Vejledere for deres Standsfæller. Derfor var de indkvarteret paa Gaardene, i hvis Arbejde de lejlighedsvis tog Del, ligesom Undervisningen foruden de almindelige Skolekundskaber omfattede visse praktiske Fag som Biavl, Humledyrkning, Vekseldrift, Redning af skindøde o. a., hvormed de senere — i nøje Overensstemmelse med Oplysningstidens Aand — kunde gøre sig nyttige i Samfundet. Boisen var en udmærket Pædagog, der forstod at vække de unge Menneskers Interesse, og det var derfor ikke sært, at de Resultater, han opnaaede, kom til at virke tilskyndende paa andre oplysningsivrige gejstlige, der da i deres Præstegaarde søgte at sætte et lignende Arbejde i Gang. Nogle afholdt Kursus for Skoleholdere, som allerede var i Embede, men ikke havde nogen Eksamen, mens andre tog Skridtet helt ud og gjorde med Vesterborg som Forbillede deres Præstegaarde til Uddannelsesan-

stalter for unge Mænd af Almuen, der agtede at gaa Lærervejen.

Allerede 1802 oprettedes saaledes et Seminarium i Brøndbyvester, og i de følgende Aar kom flere til, Skaarup 1803, Borris 1806, Snedsted og Samsø 1812, Lyngby 1813, Bornholm og Ranum 1816, og om dem alle gælder det utvivlsomt, at de i den Tid, de bestod, havde en Mission at udføre, for saa vidt som de ikke blot meddelte deres Elever en efter Tidens Forhold forsvarlig Undervisning, men gennem den nære Forbindelse mellem Forstander og Lærlinge var med til at give de sidste en større personlig Udvikling, end de kunde have faaet andetsteds.

At det nuværende Ranum Seminarium tidligere laa i Snedsted, hvorfra det 1848 flyttedes til Himmerland, er almindelig kendt. Derimod turde der næppe være mange, der tænker paa, at der som nævnt ogsaa før har været et Seminarium i Ranum. Dets Levetid var vel ikke lang, og ret mange Dimittender fik det ikke udsendt, men af de Papirer, der er opbevaret vedrørende dets Forhold (i Landsarkivet i Viborg²), fremgaar det tydeligt, at der baade har ligget en idealistisk Stræben til Grund for dets Oprettelse, og at der i de faa Aar, det eksisterede, har været udført et dygtigt og uselvsk Arbejde af dets Leder. Derfor er det heller ikke mere end billigt, at Mindet om det bliver fremdraget og dets korte Historie skrevet.

Det første Ranum Seminarium oprettedes af og stod og faldt med *Ignatius Becher*. Han var født 1769 i Eger i Norge, hvor hans Fader, der senere blev Glashandler i Bragernes, dengang arbejdede som Sliber ved de kongelige Glassliberier, men blev, 9 Aar gammel, sendt til Nyborg for at gaa i Skole dèr; Faderen, som var fra Svendborg, havde nemlig Familie i Byen. Fra dennes

Latinskole tog han Studentereksamen 1788 (med Udmærkelse), men var saa et Par Aar, antagelig af økonomiske Grunde, Huslærer hos Konferensraad Morgenstjerne paa Bækkeskov ved Præstø, indtil han 1790 gik i Gang med det theologiske Studium, som han afsluttede 1793. Som nybagt Kandidat kunde han dog ikke forvente gejstlig Befordring foreløbig; derimod fik han straks Ansættelse som Lærer ved Opfostringshuset, hvortil nok Morgenstjernens gode Anbefaling har været medvirkende, og i denne Stilling gjorde han ligeledes saa udmærket Fyldest, at Ledelsen ved hans Fratræden 1797 kunde medgive ham et fortrinligt Vidnesbyrd for hans Arbejde med Børnene³).

1799, samme Aar som han holdt Bryllup med Christine Margrete Jensen, en Proprietærdatter fra Vendssyssel, blev han udnævnt til residerende Kapellan i Strandby-Bjørnsholm-Malle med Bopæl i Ranum og de to sidstnævnte Sogne som sit særlige Arbejdsfelt. Om hans præstelige Virksomhed kan der ikke siges ret meget, men der er ingen Tvivl om, at han som saa mange andre af sine Embedsbrødre, der havde været Studenter i 1790erne, var paavirket af Oplysningstidens Aand og har set det som en Opgave baade at tale rørende om de højeste Ting til sine Sognebørn og at forhjælpe dem til de fleste mulige Kundskaber om det, der vedrørte deres daglige Liv. Der er i Afskrift bevaret en Prædiken af ham, holdt Nytaarsdag 1802 i Bjørnsholm Kirke til Minde om den det foregaaende Aar afsluttede Krig med England; kristeligt set er den meget tynd, og det er vist tvivlsomt, om dens blomstrende Sprog og højstemte Udtryk har gjort noget Indtryk paa de jævne Folk, der hørte den. Han var ogsaa en interesseret Landmand, udskiftede Præstegaarden, hvis Bygninger han delvis fornyede, af Fællesskabet

og drev i det hele taget Jorden saa godt, at han i Tiden før Landbrugskrisen havde en ikke ubetydelig Indtægt af den. 1814 byggede han for egne Midler en Sidefløj til sin Embedsbolig, hvad Kancelliet billigede, dog med den tilføjede Bestemmelse, at den skulde nedbrydes ved hans Bortrejse, saafremt hans Eftermand ikke vilde tilkøbe sig den. Med alt dette var dog Becher langt fra nogen aandløs Mand. Han var ikke blot pædagogisk interesseret, men ogsaa stærkt optaget af Nutidens og navnlig Fortidens Begivenheder, og han stod i den Anledning saavel i som efter sin Præstetid i skriftlig Forbindelse med den historiske Professor Engeltoft og hans litteraturhistoriske Kollega Nyerup⁴). Selv studerede han bl. a. Vitskøl Klosters Historie, og til Professor Molbechs⁵) Dialekteleksikon leverede han Bidrag vedrørende Egnens Almuemaal. At han havde en lille poetisk Aare tilføjes for en Fuldstændigheds Skyld. Han oversatte 1814 den tyske Forfatter Moritz' »Rejse gennem Livet« i bunden Stil, og han udgav nogle Lejlighedsdigte, hvoraf ingen mere huskes^{6a}). Hvor mange i Datiden, der læste dem, er ogsaa et Spørgsmaal. Men man vil se, at Becher har været en energisk og virksom Natur, der mindst af alt fandt Behag i en rolig Nyden af Tilværelsen, og at han med Iver og Ihærdighed kastede sig over de Opgaver, der syntes ham værd at løse.

For saa levende et Menneske maa det derfor have været følt som et dobbelt tungt Slag pludselig at miste sin Førlighed. 1810 maatte Becher nemlig lade sit ene Ben amputere, efter at det var blevet skamferet ved en ulykkelig Hændelse, og han laa derefter længe alvorligt syg i Aalborg. Men det formaaede alligevel ikke at slaa ham ud, og saa snart han kunde, var han atter sysselsat med Arbejde. Under sin Rekonvalescens benyttede

han Tiden til at forberede Udgivelsen af to gamle Præsters Dagbøger (af Farstrup i Ulbjerg 1536 ff. og Axelsen i Vesterbølle 1715 ff.); de udkom 1813 og anses den Dag i Dag for gode Kildeskrifter^{6b}). Indtægten ved Salget skulde tilfalde de ved det mislykkede danske Krigstogt til Anholt 1811 kvæstede Soldater; de var jo Bechers Lidelsesfæller.

Den 29. Juli 1814 havde en kgl. Anordning udtalt Ønske om, at et Seminarium blev oprettet i hvert Stift. Der Indkom i den Anledning mange Forslag til Biskop Bloch i Viborg⁷ om Placeringen af et saadant i hans Stift, bl. a. fra Amtsprovst Bregendahl i Skive, der var meget ivrig for at faa sin By taget i Betragtning.

Biskoppen valgte imidlertid et af Becher stillet Forslag om at lægge det hos ham i Ranum, antagelig fordi han havde faaet en særlig Tillid til hans Evner til at omgaas unge, og paa hans Anbefaling tiltraadte Cancelliet dette. Den endelige Afgørelse faldt ved et den 20. December 1815 udfærdiget Reskript, der indeholdt de nærmere Bestemmelser om Seminariets Oprettelse og Drift. Hovedindholdet af de 37 Paragraffer er følgende:

Der optages foreløbig kun 6 »Subjekter« af Bondestanden, herunder Degne- og Skolelærersønner, for at uddannes til duelige og nøjsomme Lærere for Landalmuen — Tallet ventes siden forøget til 15 — i Alderen 18—23 Aar. Er der for mange Ansøgere, bør først og fremmest de krigsuduelige udvælges for ikke at berøve Hæren tjenstdygtigt Mandskab; de optagne er fritaget for deres Værnepligt. Seminaristerne skal indkvarteres hos Bønderne og gaa klædt som dem, ligesom de for ikke at afvænnnes med Bondearbejde skal hjælpe deres Værter i 12 Høstdage og desuden en Dag om Ugen gøre et enkelt Arbejde for dem uden dog

dermed at forsømme deres egen Læsning og Repetition.

Naar Seminariet udvides, skal der til Undervisningen bygges et 6-Fags Hus, bekostet af Seminariefonden, men foreløbig finder den Sted i en af Forstanderen, Pastor Becher, tilbudt Fløj af Præstegaarden, af hvilken der ogsaa udlægges en Toft til Seminaristernes Beskæftigelse med Havebrug. Indtil videre er Forstanderen eneste Lærer; siden skal der antages endnu en, helst en theologisk Kandidat, som skal have Kvarter i Præstegaarden.

Forstanderen skal med Lærebogen (Balles) som Grundlag undervise saaledes i Religion, at det taler baade til Hjertet og Forstanden, og han maa gøre Eleverne bekendt med Bibelen, bl. a. ved daglig Læsning og Gennemgang af et Stykke i den, ligesom de skal lære Bibelhistorie og Moral. Desuden skal de hos ham have Grammatik og Stiløvelser og stifte Bekendtskab med Sjælelære og Antropologi, herunder almindelige diætiske Regler og Behandling af skindøde. Nogen Lovkundskab hører ogsaa med og lidt Tysk, ligesom de unge Mennesker skal undervises i Havedyrkning, Biavl og Agrarteori med Forsøg paa Seminariets Jord.

Andenlærerens Fag bliver Skrivning, Regning, Kirkesang, Geometri, Botanik, Astronomi, Fædrelandshistorie og Geografi, saa meget som en Landsbylærer behøver det, thi det er ikke Opgaven at uddanne Seminaristerne til lærde Videnskabsmænd. Endvidere skal han sammen med Forstanderen lede mundtlige og skriftlige Øvelser i Dansk og give dem Kendskab til Metodelæren og til Biskop Plums Bog om Skolers Indretning. Begge skal de stedse have det store Maal for Øje at danne de unge Mennesker, der atter skal danne saa mange andre for Tid og Evighed, og de maa derfor være hinanden til gensidig Hjælp og omgaas i Fortro-

lighed under venskabelig Kritik af hinandens Arbejde. Senere ventes der ved Seminariet ansat en Musik- og en Gymnastiklærer, uddannede i København.

Seminaristerne, der har fri Undervisning, skal være et halvt Aar paa Prøve, inden de endelig optages. Den daglige Undervisning, der indledes med en Salme og en Bøn, begynder om Sommeren Kl. 7, om Vinteren ved Solopgang og varer med et Par Timers Ophold til Rekreation ved legemligt Arbejde i Værksted eller Have til Kl. 9 Aften. Søndag Aften forventes nogle af dem at gaa rundt i de omliggende Landsbyer og der læse et Stykke af en af Forstanderen udpeget nyttig Bog for dem, der maatte ønske det. De dertil bedst egnede af dem skal under Vejledning øves i Sang i Kirken og i Undervisning af Børn, naar en til Seminariet knyttet Skole er blevet bygget. Kursustiden, der normalt varer 3 Aar, afsluttes med en Eksamen i Overværelse af Direktionen, Biskoppen og Amtsprovsten sammen med to af de nærmest boende Præster.

Til Driften ydes 750 Rbd. Sølv af Seminariefonden (100 til Lys, Brændsel, Bøger o. l., 600 til Lærertilbørligheder og 50 til Kostpenge for 2 Seminarister).

Et andet Reglement, udfærdiget samme Dag, beskæftiger sig med de dimitterede Seminaristers Forhold. De skal, hedder det heri, for ikke at glemme, hvad de har lært, vedblive at øve sig som Omgangslærere om Vinteren, eventuelt som jævne Huslærere, der ikke fravænnenes deres tarvelige Levemaade; om Sommeren maa de ernære sig ved Bondearbejde. I de første 6 Aar skal de til 1. Maj til Seminariet indsende en detailleret Beretning om deres Virksomhed og de Metoder, de har anvendt, hvad de har lært, og hvad der deri særlig har gjort Indtryk paa dem. Ej heller bør de glemme at lægge Vind paa Havedyrkning og

paa at plante og saa efter Danske Lovs Forskrifter⁸⁾, saa de lægger mindst 5 Humlekuler og sætter 3 Æble- eller andre gode Træer samt 10 Pile aarlig, hvad de med Attest maa kunne bevise. Søger de ind i andet Erhverv, hvad ikke er forbudt, skal det meldes til Seminariet, og de maa derhos betale 150 Rbd. for den Undervisning, de dèr har nydt, ligesom de, om de er under 36 Aar, kan udskrives til Krigstjeneste.

Biskop Bloch, der havde haft saa stor en Andel i det opnaaede Resultat, lykønskede i varme Ord Becher til hans nye Stilling, og i den kommende Tid var han ham og hans Gerning til megen Støtte. Sine Amtsprøvester bad han sørge for, at Seminariets Oprettelse blev kendt i Menighederne, han søgte at faa Besked om, hvordan Borris Seminarium, der var tænkt som Forbillede for den nye Bygning i Ranum, var indrettet, og han hjalp Becher ved Anvisning paa Bøger, han skulde bruge, ligesom han anbefalede hans Ansøgning om Forskud paa det lovede Beløb. Becher selv averterede i Aalborg og Viborg Aviser om Lærlinge, og i Foraaret kunde han melde, at der var 12, der søgte Optagelse; af dem mente han eventuelt at kunne antage 8, hvis Lokalet i Præstegaarden var i Stand til at rumme dem. Men der var saa meget at ordne i Forvejen, saa før til Maj var det ikke muligt at begynde paa Undervisningen.

Det trak dog ud til den 5. juni (1816). Der begyndtes da med 7 Elever — en ottende kom til Oktober —, som Becher var ene om at undervise, da der ikke var blevet — og heller aldrig senere blev — kaldet nogen Andenlærer til Seminariet, saa man vil forstaa, at han blev spændt meget haardt for, da han jo foruden sin Lærergerning ogsaa havde sit gejstlige Embede at passe. At han 1817 blev udnævnt til Sognepræst for

det nye, fra Strandby udskilte, Ranum-Malle Pastorat, skulde ikke gøre det lettere for ham. Hvordan han iøvrigt har lagt Undervisningen til Rette, hvad der er læst, og hvordan Forstanderen har forklaret det for sine Elever, er der desværre ingen Beretninger om; kun kan man af en henkastet Bemærkning i et Brev se, at Seminaristerne om Fredagen har haft Katekisationsøvelser i Kirken, ligesom det fremgaar, at Havebrugsundervisningen er foregaaet i Præstegaardshaven, for hvis Trivsel Becher ogsaa har haft stor Interesse. (1818 kunde han sende 10 unge Lindetræer til Viborg som en Gave til Biskop Bloch). Men selv om saaledes Kilderne til en nærmere Vurdering af Bechers Virksomhed som Lærer fattes, tager man vist ikke fejl ved at mene, at han har været en god Mand paa sin Plads, og at han har haft udmærkede Gaver til at omgaaes de unge Mennesker. Af Breve fra ham til Biskoppen kan man da ogsaa se, at han virkelig har interesseret sig for dem og taget sig af dem.

Nu gjaldt det saa om at faa en Bygning rejst til Seminariet. At Becher, da han i 1817 fik Besøg af Amtmand og Amtsprovst⁹⁾, har drøftet denne Sag med dem, er uden for al Tvivl, men ellers var det Biskoppen, han forhandlede med derom. Kunde man begynde næste Aar? Skal det være Bindingsværk eller Mur? Skal Kancelliet søges om Tilladelse til Licitation? Vil Biskoppen andrage Sagen i København, eller skal han selv?

Direktionen var enig i, at der burde ske noget, og i Begyndelsen af 1818 indsendte den et Overslag over Omkostningerne ved Opførelsen til Kancelliet. Dette svarede imidlertid, at der for Tiden ikke var Penge hertil, saa Sagen maatte udsættes et Aar, med mindre man selv kunde rejse den fornødne Kapital.

Denne Afvisning var et haardt Slag for Becher, der ogsaa paa anden Maade mente sit Arbejde miskendt. Det kneb med at faa de fornødne Midler til Seminariets Drift anvist, og en Overgang maatte han selv vente paa sin Løn. Hertil kom visse Vanskeligheder med Egnens Folk, der ofte viste Uvilje mod at tage Seminaristerne i Kost, ligesom nogle af dem troede, at Forstanderen havde økonomisk Fordel af det kropslige Arbejde, som var en Del af deres Undervisning. Alt dette i Forbindelse med det daglige Slid blev efterhaanden saavel hans Nerver som hans svage Fysik for meget, og Følgen blev, at han i Juni (1818) efter to Aars Virksomhed ved Seminariet indgav Ansøgning om Afsked, ikke blot fra sin Stilling som Leder af dette, men ogsaa fra sit præstelige Embede. Han var da knap 49 Aar.

Førgæves søgte Biskoppen at bringe ham paa andre Tanker, ligesom han foreslog ham blot at trække sig tilbage som Præst; Becher fastholdt sin Beslutning. Skulde han kun være Forstander, maatte dog Seminariet flyttes hen et andet Sted, og det vilde i disse dyre Tider være ugørligt, og Ranum var netop paa Grund af sin Beliggenhed den rette Plads for det. Han var glad for med sine svage Hænder at have lagt en Grund, som stærkere kunde bygge videre paa, og han vilde aldrig fortryde sit Arbejde her, men han maatte være utro, om han ikke nu, da hans Kræfter svigtede, traadte tilbage for en bedre, der sikkert vilde kunne findes blandt saa mange værdige Brødre, og som med Duelighed forenede Lyst og Varme for det gode.

Bechers Afskedsbegæring gav Anledning til nye Overvejelser vedrørende Seminariet og dets Fremtid hos Biskoppen og Kancelliet, og blandt andet drøftede man Muligheden af at flytte det, f. Eks. til Skive, hvad Amtsprøbst Bregendahl var meget ivrig for. Becher

mente ogsaa, Tanken var fornuftig, og at Byens landlige Beliggenhed var passende for Seminaristerne, der desuden lettere kunde faa Logi der. Selve Driften blev vel ogsaa billigere.

Becher fik sin Afskedsbegæring bevilget den 2. Juni 1819. I Pension havde han ønsket at faa tillagt 50 Td. Rug og 50 Td. Havre efter Kapiteltakst + 100 Rbd. Sølv, men i sin Erklæring herom til Kancelliet udtalte Biskoppen, at selv om det var billigt, at Statens tro Tjenere, der paa Grund af Alder (!) og Svaghed ikke mere kunde bestride deres Virksomhed, forundtes en anstændig Hvile mod deres Livs Aften, og saa fuldt han anerkendte Bechers Værdighed baade som Præst og Forstander, mente han det dog urigtigt at paalægge Embedet saa stor en Byrde, og han foreslog derfor at nedsætte de 50 Td. til 30. Dette bifaldt Kancelliet. Samtidig med sin Afskedigelse udnævntes Becher til titulær Amtsprovst efter Indstilling af Biskoppen, der bad om, at dette Bevis paa Kongens Naade maatte blive ham givet for hans utrættelige Flid i Skole og Kirke.

Da Becher blev boende i Præstegaarden i Naadensaaet, som han siden ved Biskoppens Hjælp fik forlænget til Maj 1821, var det kun naturligt, at han vedblev at undervise Seminaristerne til deres afsluttende Eksamen. Denne fandt Sted den 26. Juni (1819) i Overværelse af Biskoppen, Amtsprovst Bering, Sebber, og Præsterne Lund, Hvornum, Blicher, Vilsted, og Sadolin, Strandby, med Prøve i Katekisation den følgende Dag ved Biskoppens Visitats i Bjørnsholm Kirke. 8 Elever dimitteredes med Berømmelse, desuden fik 2, der kun havde været 2 Aar paa Seminariet, men ønskede at blive der noget længere, Flidskarakteren »god«. De havde alle lært at vaccinere, de var blevet undervist i Musik af Elev Christensen, i Havearbejde af Elev

Møller og i Koralsang af Forstanderen. 1 af Dimittenderne var Søn af en Degn, 2 af Skolelærere, 1 af en Gaardmand, 1 af en »Selvejer« og 3 af Husmænd.

I den følgende Tid vedblev Becher stadig med at undervise det Par Elever, der endnu var tilbage, indtil hans Eftermand blev udpeget, og da han, Niels Vinge¹⁰), og heller ikke nogen af Nabopræsterne ønskede at have med Seminaristerne at gøre, tilbød han yderligere at fortsætte gratis og føre dem frem til Eksamen, skønt hans Helbred til Tider ikke var godt. I et Brev til Biskoppen (den 19. Januar 1820) klager han saaledes over, at han ikke har været i Stand til at passe sine daglige Timer paa Grund af Sygelighed; nu har han det ganske vist noget bedre, men i Efteraaret har han lidt meget af Hoste og Forkølelse, og i de sidste 14 Dage maattet tilbringe den meste Tid i Sengen. Den afsluttende Prøve fandt Sted den 24. Oktober 1820; to Elever bestod med Karakteren »meget duelig«, en tredie, tidligere Skolelærer, erklæredes »duelig«, hvorhos man paa Grund af hans Flid overfor Kancelliet anbefalede ham til Dispensation for ikke at have været den reglementerede Tid paa Seminariet.

Men under alt dette var der endnu ikke blevet truffet nogen endelig Afgørelse med Hensyn til Ranum Seminariums Fremtid. Biskoppen var stadig ivrig efter at faa det flyttet til Skive, som han mente, var et særdeles velegnet Sted at lægge det, da der her egentlig kun var en Slags Landsby, hvor man let kunde have Opsyn med Seminaristernes Sædelighed, og hvor det ikke vilde blive vanskeligt at faa dem indkvareret — det samme som ogsaa Becher havde fremhævet. Desuden var der en Borgerskole, hvis Lærer kunde tage Timer med Eleverne, en Kirkeorganist til Undervisning i Musik og en Distriktskirurg til at demonstrere Vacci-

nation. En Tilbygning til Borgerskolen vilde kunne afgive de fornødne Lokaler, ligesom Materiellet fra Ranum kunde anvendes; det var let ad Søvejen at faa det fragtet fra Løgstør¹⁴). At Skive laa saa nær ved Viborg, var ogsaa en Fordel, da det saa blev lettere for Biskoppen at føre Tilsyn med Forholdene.

Allerede først i 1819 havde Biskoppen udbedt sig Kancelliets Afgørelse af, om Seminariet skulde forblive i Ranum eller flyttes, men i København kom man foreløbig ikke videre, end at man i Juni forlangte en Betænkning over, hvad en sparsommelig Opførelse af et Seminarium i Skive kunde koste. Men saa gik det hele i Staa. Biskoppen vidste derfor hverken ud eller ind, saa han næste Aar fandt sig beføjet til at spørge, om der da skulde antages nye Elever i Ranum, og hvordan man skulde forholde sig, om Becher frasagde sig Ledelsen, inden der flyttedes. Svaret lød, at Becher nok blev indtil videre, men at der ingen Optagelse skulde finde Sted — man havde med andre Ord i Kancelliet endnu ikke taget noget afgjort Standpunkt til Sagen.

Aarsagen hertil var utvivlsomt de Overvejelser, som just i disse Aar var i Gang angaaende de private Seminarier, som ikke mindst under den store Landbrugs-krise havde ondt ved at klare sig, fordi Seminariefonden ved Ophævelsen af den Særskat paa Præsteembeder, der udgjorde Hovedparten af dens Indtægter, nu ikke havde Raad til at yde dem de nødvendige Understøttelser. Dette maatte naturligvis give Anledning til alvorlig Eftertanke, og nogle, deriblandt Kongen, var mest stemt for helt at ophæve dem. Slet saa galt gik det dog ikke, men kun Jonstrup, Skaarup, Lyngby og Snedsted Seminarier fik Lov at fortsætte, de andre ned-

lagdes (1831), hvis de ikke allerede i Forvejen var gaaet ind.

I disse Forhold maa man søge Forklaringen paa Kancelliets henholdende Optræden i Spørgsmaalet Ranum Seminarium og dets eventuelle Flytning til Skive. Det var i Farezonen, maaske dengang oven i Købet allerede opgivet, for saa vidt som man ikke var til Sinds at støtte en Institution, dersom det var kommet i en vanskelig Stilling, og som under alle Omstændigheder vilde kræve betydelige Tilskud for at kunne fortsætte. I alt Fald blev Resultatet, at Kancelliet hverken vilde være med til at bringe det paa Fode i Himmerland eller flytte det andetsteds hen, saa Seminariets Ophør faktisk kom til at falde sammen med Afholdelsen af den sidste Eksamen i 1820.

Amtsprovst Becher flyttede efter Udløbet af sit forlængede Naadensaar til Viborg. Han trøstede sig med, at han ikke forgæves havde arbejdet for »Aandsdannelse og Moralitet«, saa længe hans Kræfter tillod ham det, hvad dog ikke vil sige, at han fremtidig lagde al Undervisning paa Hylden. 1824 hører vi saaledes, at han har forberedt en tidligere Latinskoleelev til Lærereksamen hos Biskoppen, men ellers var hans meste Tid optaget af historiske Studier, som han nu bedre end i Ranum kunde samle sig om, saa det har næppe været vanskeligt for ham at faa Tiden til at gaa.

Han endte sit virksomme, af Oplysningstiden prægede Liv, den 13. Januar 1836. Ved sit Testamente, der var underskrevet faa Dage forinden, bestemte han bl. a., at 500 Rbd. skulde hensættes til et Legat for Bjørns-holm-Malles Fattigvæsen, og at et andet skulde oprettes til Hjælp for dem, som enten ved en ulykkelig Hændelse eller ved Fødselen var kommet legemligt til Skade. Midlerne hertil skulde være det Overskud, der

maatte fremkomme, naar hans Bo blev opgjort. Det blev 1587 Rbd. 56 Sk.¹²⁾.

Noter og Henvisninger.

¹⁾ Flyttedes Aaret efter Københavns Bombardement til Jonstrup. ²⁾ Personalia: Ignatius Becher. Viborg Bispeark: Reversalfortsættelse, Ranum ældste Seminarium og Ny Supplement-Reversal, I. Stiftet i Almindelighed, R-S. ³⁾ Vib. Bispeark: Vitaprotokol 1771 ff. S. 63 b, Wiberg: D. Præstehist. I, S. 176. ⁴⁾ Laurids Engelstoft, Prof. fra 1803 († 1851). Rasmus Nyerup, Prof. fra 1796 og fra 1801 Chef for Universitetsbiblioteket († 1829). ⁵⁾ Chr. Molbech, Prof. i Litteraturhist. fra 1829 († 1857). ^{6a)} Erslev: Forfatterlexicon I, S. 86. ^{6b)} Fra Himmerl. og Kjær Herred XVII, S. 285 ff. ⁷⁾ Jens Bloch, Biskop i Viborg 1805—30. ⁸⁾ Danske Lov 3-13-18. ⁹⁾ Stiftamtmand Fr. Moltke, Aalborg, og Amtsprøbst Bering, Sebber. ¹⁰⁾ Niels Vinge, (1820—33) var før sin Kaldelse til Bjørnsholm-Malle Kapellan hos Amtsprøvsten. ¹¹⁾ Før sin Afrejse fra Ranum afleverede Becher sin Eftermand en Fortegnelse over Seminariets Materiel, som denne siden sendte til Biskoppen. Det fornemste Møbel var et grønmalet Klaver, skænket af Becher, desuden fandtes der et stort, blaamalet Bogskab, et stort Fyrrebord med Fod og 2 Skuffer, 2 lange Bænke, en sort Trætavle, 2 Blækhuse af Bly, 3 Stendunke med Blæk, 4 Linealer, 2 Blikstager, 2 Staallysesakse, 2 Lyseprofitter og 8 Regnetavler. En Lænestol var vel til Forstanderen. Af Bøger fandtes bl. a. 2 Bibler, 8 ev.-kr. Salmebøger, 8 af Kingos, 1 Regnebog af Söndergaard, 2 af Cramer, 1 Hovedregningsbog, 1 Dansk Grammatik, Noder til »Fiolin« og Fløjte, Almuesange, udg. af S. Hempel, Opløsning af Lærebogen i Spørgsmaal, Vejledning i Forstandsøvelser, 3 Forskrifter af Pap, en Globus og forskellige Landkort, samt noget af et Konversationsleksikon. — Til brug ved Havearbejdet: 5 Spader med Egeskaft, 4 Hypejern og Skuffejern, 6 Jerngrebe, 2 Klapstole, 2 Havesnore. ¹²⁾ Viborg Købstads Skifteprotokol 1836. Slgn. Ursin: Stiftsstadens Viborg, S. 257.

FRA BRORSTRUP SOGN

Uddrag af Erindringer skrevet af afdøde Lærer i Brorstrup (1892—1918) og Mejlby (1918—1928) Johannes Saabye.
Gengivet af Alf. Saabye, Lærer i Vannerup pr. Farsø.

Sognet.

I Aars Herred omtrent midt i Himmerland Sydøst for Rold Skov ligger Brorstrup Sogn. Sognet er lille og Overfladen lidt bølgeformig. Men man har en stor-slaaet Udsigt til den store Skov, hvis vældige Stammer — ca. 5 km fra Sognegrænsen — danner en mørk Skygge i Horisonten.

Spiret over Nørlund Slot kan ses næsten overalt i Sognet.

Forskellige Veje mere eller mindre gode (enkelte er nu asfalterede) fører ud til de omliggende Sogne: Haverslev, Ravnkilde, Rørbæk, Durup, Thisted, Binderup og Sønderup.

1890 var Brorstrup Sogn Hovedsogn i Brorstrup-Haverslev-Ravnkilde Kommune. 1904 blev Ravnkilde skilt ud.

Paa den Tid var der i Sognet en Mængde Gravhøje, hvoraf en stor Del nu er sløjfet, nogle mer eller mindre velbevaret og en Del er fredet.

De største Grupper af Høje laa i Sognets nordligste Del væsentligt paa den tidligere Smorup Præstegaards Jorder. 18 af disse Høje er nu fredede, nemlig 2 Tinghøje, 3 Nibehøje, Tushøj, Siveshøj og 5 Høje af den på en langstrakt Banke beliggende store Gruppe Skjoldhøjene. Nordøst for disse nævnes i »Danske Atlas« en

mærkelig bred, jævn og ottekantet Høj, hvis Lige ikke findes andensteds, og hvori Kong Skjold efter Traditionen skal ligge begravet. Den største Højde mod Nord opgives til 57 m.

Mod Syd er Vejrhøj, Mømers Høj, Lynghøj samt Enshøj, der er det højeste Punkt i Sognet — 93 m.

I Almindelighed var Sognets Bebyggelse ret spredt, og kun i Brorstrup og Mejlby laa Gaarde og Huse samlede.

Brorstrup bestod af en Gaard paa ca. 100 Td. Land, Kirke, Skole og den paa ca. 300 Td. Land (15 Td. Hartkorn) store Brorstrupgaard, der ca. 1843 var blevet samlet af 3 store Bøndergaarde. Manden var en forhenværende Degn P. Ryge, som i 1856 solgte den for 32000 Rd. til Chr. Toft. 1890 overtog Landmandsban-ken Gaarden, men afhændede den straks efter til P. Krogh Meyer. Smorupgaard (ca. 1000 Td. Land) laa Nordvest for Brorstrup. Den var Præstegaard til 1875, da den blev solgt for 120.200 Kr. til Kaptajn Bluhme, Nørlund. 1892 boede Forpagter Sloth paa Gaarden. 1910 solgte Godsejer Bluhme Smorup til Husmændenes Udstykningsforening i Aalborg Amt for 158.000 Kr.

Den tredie store Gaard i Sognet var Vejrhøjgaard (ca. 250 Td. Land) Sydøst for Brorstrup og ejedes af Rhode.

De foran nævnte Gaarde er nu alle udstykkede.

Paa et Vejkryds »Bianen«, der ligger $\frac{1}{4}$ km Øst for Brorstrup, gaar en simpel Vej videre mod Øst. Ved denne Vej laa en Del Ejendomme, der ogsaa i Dag bærer det ejendommelige Navn »Raanen«. Vejen udmunder i Mejlby-Haverslevvejen, der nu er asfalteret.

Midt for »Raanen« førte en Markvej omkring Højen »Dussi« til Mejlby. »Dussi« var Samlingsplads for Ung-

dommen, og særlig St. Hansaften strømmede Karle og Piger til i stort Tal. Et vældigt Baal var antændt. Luerne slikkede meterhøjt i Vejret, og Røgen væltede i tunge, sorte Skyer ud over Egnen. En Spillemand spillede op, og de kraftige, solbrune Karle svang de muntre Piger paa Grønsværet. Under et Ophold i Dansen fik Karlene tildelt deres »Gadelam«. Men ofte var Herregaardsbørster mødt frem med Brændevinsflasken, og saa kunde det hænde, at der blev Skænderi og Slagsmaal.

Mellem »Bianen« og Mejlby ligger Bianingsgaard. Lige Sydøst for »Raanen« ligger Dejlbjerg (nogle faa Gaarde og Huse) ret højt. Markerne skraaner nedad mod Mejlby.

Mejlby var Handels- og Samlingsplads. Her boede Købmanden. Han havde Salon — (en Danse- og Drikkebule). Senere dukkede en lille Brugsforening frem. Her var Smed, Snedker og Bager. Et Mejeri blev bygget og begyndte sin Virksomhed $23/8$ 1893. 1896 byggedes Forsamlingshuset. Det bestod af en stor og en lille Sal samt Køkken og Stue. 1953 har Beboerne moderniseret det.

Ved Nøragervejen fra Mejlby ligger Stensager, der bestaar af en Del Ejendomme, som ligger meget spredt.

Midtvejs mellem Mejlby og Vejrhøj ligger Holmegaard, der har givet Bækken Navn.

Kirken.

I kirkelig Henseende hørte Brorstrup og Ravnkilde sammen.

Midtpunktet i Sognet er Brorstrup Kirke, der ligger ca. 17 km Nordvest for Hobro — 24 km Syd for Nibe og 35 km Sydvest for Aalborg.

1484 beretter »et Vidne«, at Hr. Aage Frost, der var

en fri Mand, 1281 boede i Smorupgaard, og at han samme Aar gav sin Gaard til Brorstrup Kirke. Derfor ligger han ogsaa begravet for søndre Dør i Kirken (Trap).

Ved Smorup har der staaet et Kapel indviet til St. Anna. Efter et Kongebrev, der udstedtes $21/5$ 1552, skulde dette Kapel nedbrydes og Materiale og Inventar overdrages til Brorstrup Kirke. Den daværende Præst havde nemlig indberettet, at Kapellet var øde, og at der ikke holdtes Tjeneste i det (Trap).

Smorup Præstegaard har da været Præstebolig i flere Aarhundreder. 1875 fik Præsten Bolig i Ravnkilde.

Kirkens Hovedindgang var i ældre Tider paa Sydsiden, indtil det lille Vaabenhus paa Nordsiden blev opført.

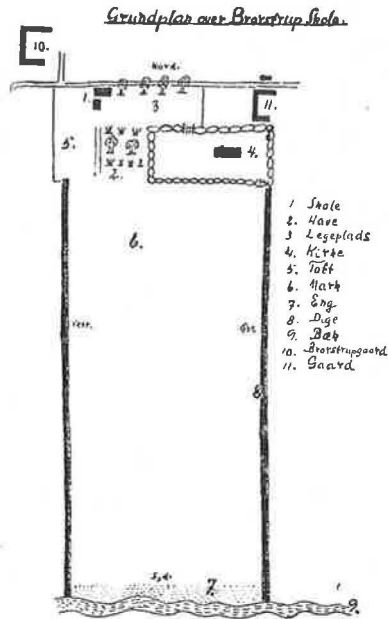
1935 blev Kirken restaureret. Hovedindgangen er nu paa Vestsiden. Vaabenhuset benyttes som Kapel. Det gamle Klokkehus er forsvundet, og et lille Spir dukker til Vejrs over Kirkens Blytag.

Kirkegaarden var indhegnet med et Stengærde, der i Aarhundreder har staaet som et Værn om den gamle, kullede Kirke.

Da Stengærdet blev afløst af en Mur, var mange Arbejdere beskæftiget. Stenene skulde graves ud og køres bort. Ved dette Arbejde fandtes adskillige mærkelige Ting, bl. a. flere Skeletter, enkelte Hovedskaller og en Samling Sølvmonter fra Kr. 4's Tid. De var sikkert gemt hen under en af de mange Krige, der førtes i hans Regeringsperiode.

Sognebeboernes Sans for Gravstedernes Vedligeholdelse og Orden var i ældre Tider ikke i særlig Grad udpræget. Evald Tang Christensen fortæller en Historie om Stude, der om Aftenen blev tøjrede paa Kirke-

gaardens Græsareal. Degnen syntes dog, det var for galt, og tog dem i Hus om Natten. Maaske han derved ogsaa anede Muligheden af at kunne faa Godtgørelse for Foder og Natlogi, naar Studene skulde afhentes.

En stor Udvidelse af Kirkegaarden er nu foretaget, og Gravsteder og Gange holdes smukt i Orden i Henhold til det af Menighedsraadet udarbejdede Regulativ.

Skolen.

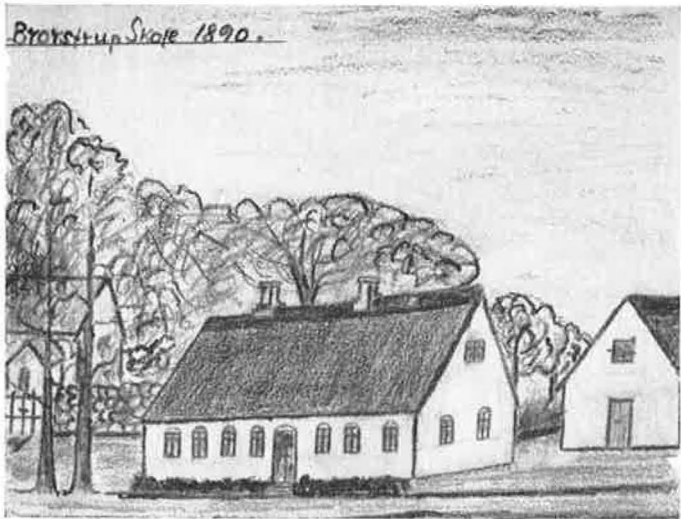
Da jeg i 1892 flyttede fra Øls til Brorstrup, var det af Hensyn til Skolejorden.

I Øls var Skolelodden paa $5\frac{1}{2}$ Td. Land, men af daarlig Beskaffenhed. Under et tyndt Lag Muld var der fast Al.

I Brorstrup var der ca. $8\frac{1}{2}$ Td. Land god Jord.

Da Flyttemændene fra Øls var ude for at se Ejendommen, beundrede de i høj Grad Jordens Frugtbarhed. Een af dem — »Bitte Saaren« — bemærkede: »Ja, hæe æ skam nøj faa Tænneren.«

Ja, vist var Jorden god, og Marken bugnede bogstavelig talt af Korn og Græs. Desuden var der en Mængde Hø.

Ellers var Lærerlønnen ved ethvert anordningsmæssigt Embede følgende: 6 Td. Rug og 35 Td. Byg efter Kapitelstakst, Højtidsoffer og Accidenser, Skolepenge og fri Bolig, Brændsel og Fourage paalignet efter Hartkorn og leveret af Beboerne. Hertil kom 40 Kr. som Kirkesanger og Kirkebylærer. Til disse to Bestillinger hørte Rengøring af Kirken, Vask af Messetøj samt Klokkeringning og Kimning. Ikke alene skulde der ringes til Gudstjeneste, men ogsaa hver Morgen og Aften. Paa de store Højtider skulde der kimes.

Foruden den almidelige Skoleprotokol samt Eksamensprotokol skulde følgende Bøger føres: Kirkebog, Kommunionbogen og Tillysningsbogen.

Brorstrup Skole var bygget 1856. Før den Tid var der en »Skuelmand«, der gik rundt i Sognet og gav lidt Undervisning i Katekismus.

Skolen bestod af 2 Huse: Bolig med Skolestue samt Udhus.

I Vestsiden af Boligen var Skolestuen. Ellers var der 3 Stuer foruden Soveværelse, et lille Værelse, Køkken, Bryggers og et Loftsværelse, hvortil der var Adgang ad en Trappe, der stod i Bryggerset. I Køkkenet var der Cementgulv, mens Gulvet i Bryggerset, hvor der stod en indmuret Bageovn, var Stenpikning.

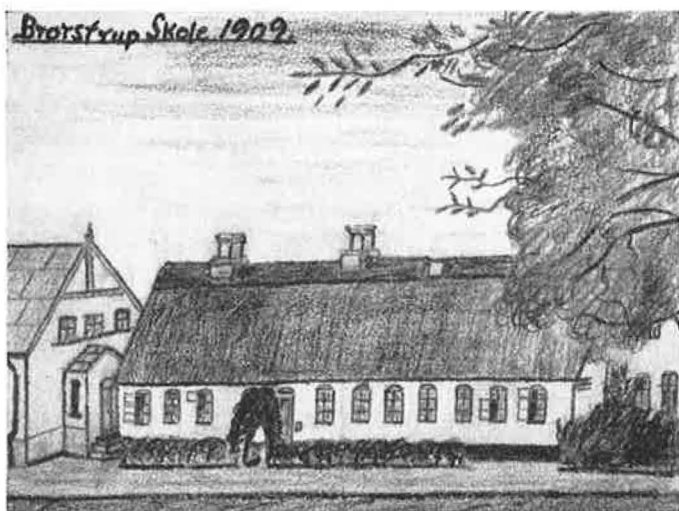
I Udhusets Sydende var Vognport, derefter Lade, Ko- og Svinestald samt Hestestald — her var et lille Rum til Hakkelsesmaskinen. Loftspladsen var beregnet til Hø og Korn.

Skolens Legeplads laa mod Øst. Mod Nord stod en Del store Popler, Kirkegaardsmuren dannede Sydgrænsen.

Drengene holdt meget af de store Poppeltræer. Det var spændende at klatre op i dem, skønt det var strengt forbudt. En Dag skete der da ogsaa en Ulykke. En Dreng var klatret op, — en Gren knækkede, — og han styrtede ned. Ved Faldet fik han sin ene Skulder saa alvorlig beskadiget, at han laa helt hjælpeløs. Der var ingen Læge i Nærheden, ingen Telefon, ingen Ambulance. Hans Fader hentede ham i sin Arbejdsvogn. Der blev lagt Halm i Bunden, og her blev Drengen anbragt. Han skreg, naar Vognen skumplede. Han var selv Skyld i sin Ulykke. Men han kom sig og blev en stærk Mand og Fader til 17 Børn.

Legepladsen var ogsaa Kirkeplads, idet Kirkegængerens Vogne holdt til her.

Frugthaven laa langs vestre Kirkegaardsdige. Mellem denne og en lille Toft førte en Vej ud til Marken, langs hvis Sider der var to Jorddiger. Sydenden af Marken skraanede nedad mod Holme Bæk, — her var en lille Engstrækning.

Efterhaanden som Tiden gik, foretog jeg en Del Forbedringer. Jeg byggede Møddingshus og Ajeleholder og fik Engen drænet.

1897 blev Børnetallet saa stort, at det blev nødvendigt at bygge. Der blev da sat nogle Fag til vestre Ende af Skolebygningen, saa der blev Plads til en Skolestue mere samt to Værelser. En Lærerinde blev ansat og skulde undervise de to yngste Klasser.

1901 flyttede Lærerinden, og efter Beboernes Ønske blev der ansat en Andenlærer. Vi delte Fagene og underviste saaledes i alle fire Klasser.

1909 blev der opført et Gymnastikhus, hvor Legepladsen laa.

Det var bygget af gule Teglsten og havde Skiffertag. Det var et herligt Hus. Men da Brorstrup Skole med Landbrug i 1918 blev solgt, blev der bygget nye Skoler i Mejlby og Smorup. Gymnastikhuset blev nedbrudt, — Sten og Tømmer kørtes til Smorup. En Del af Redskaberne blev flyttet til Forsamlingshuset i Mejlby, — Resten solgtes.

Befolkningen.

Det var en meget blandet Befolkning, der boede i Brorstrup Sogn omkring 1890. Storproprietæerne var en Klasse for sig — en Overklasse. De var Aristokrater til Fingerspidserne, Højremænd, Estrups svorne Tilhængere. De saa ned paa den jævne Bonde, tiltalte ham med »du«, men forlangte »De« igen. En Morgen stod saaledes en Proprietær og talte med en anden Mand, da han fik Øje paa en rig Gaardmand, der i Bindeærmer og Træsko med en Spand Mælk i hver Haand kom gaaende et godt Stykke derfra. Proprietæren brølede: »God Morgen, bitte Niels — god Morgen, bitte Niels, har du set Bunden af Pengekisten i Dav — bitte Niels?« Det var Tonen over for Bønderne. Naar samme Proprietær ikke kendte eller huskede Navn paa en Person, han vilde tale med, saa lød det: »Hej — Schrøder, Isak, Josef — kom her hen.«

Proprietæerne holdt Rideheste og kørte i lukkede Vogne. De holdt Huslærer eller Lærerinde til deres Børn, som naturligvis ikke maatte komme sammen med Bønderbørnene i Almueskolen. De blandede sig ikke i Sognets eller Kommunens Anliggender. De behandlede deres Tjenestefolk og Arbejdsmænd som umælende Kvæg.

Een af dem sagde engang: »Hvis Heste og Bønder ikke faar Pisk, meget Arbejde og lidt at æde, saa bliver de ustyrlige.« Mange af deres Folk fik de tilsendt fra Fængselsvæsenets Kontorer.

Det blev ogsaa Skik at indkalde Polakker. Man kunde ofte se dem i Flokke drage rundt fra Sted til Sted syngende og spillende deres Hjemlands Sange.

Paa Proprietærgaardene var ogsaa en Stab af arbejdende Husmænd. De boede i lerklinede Hytter paa Udmarkerne. De sled paa Gaarden for en ussel Dagløn: Om Vinteren 50 Øre pr. Dag — i Høsttiden 1 Kr. Deres Kvinder og Børn maatte ogsaa møde, naar der var Brug for dem. Disse Husmænd levede i den største Sløvhed og Fattigdom.

Gaardmændene var jævne Bønder. De var dygtige Landmænd, der passede deres Bedrift og havde Orden i Sagerne ude og inde. De fleste var velbegavede, dygtige Handelsfolk, der forstod at vurdere baade Gaarde, Heste og Kvæg — »lune Jyder«, der handlede tit og gerne. Kunde de snyde i en Handel, morede de sig kosteligt. De, der blev snydt, morede sig lige saa godt og længtes kun efter at gøre Gengæld. Hvis een havde en Hest til Salg, fortalte han altid de usynlige Fejl. Det maatte saa blive Køberens Sag at opdage de synlige.

Banden, Drik og Kortspil var almindelig. Undertiden kørte de eller trak rundt i Flokke og pølede i Brændevin. Men naar de fik udraset, tog de hjem og arbejdede Rusen bort. De havde en forbavsende Tro paa Brændevin. En Dram var god i mange Forhold: varme i Kulde, køle i Varme, sætte Blodet i Bevægelse, rense Tarme, fri for Sygdom, give Humør og vække »Livsaanderne«. Brændevinsflasken var altid nær ved Haanden. Den var som Regel noget af det første, man

saa, naar man traadte ind i en Stue. En Dram var det første, man blev budt paa et fremmed Sted. Ogsaa Kvinder drak Brændevin. Ja, naar et Barn havde ondt et eller andet Sted, saa hed det: »Gi den en Dram, det er godt for Udføren.« Dersom et Pattebarn blev uroligt, lød det: »Ta en Dram, bette Muer, aa leg Knæjten til Patten, saa ska den sgu nok blyv rolle.« Som Regel hjalp det. Barnet blev beruset af Modermælken og faldt i Søvn. Ogsaa til Dyrene brugtes Brændevin for næsten alle Svagheder baade udvendige og indvendige.

Men Gaardmændene havde ogsaa deres gode Sider, idet de var godgørende, gæstfrie og gavmilde.

Naar Sorg og Død kom ind over deres Dørtærskel, blev de alvorlige og en Tid flittige Kirkegængere. Denne Bodstid var dog kun kort.

Det var Gaardmændene, der styrede Sognet. De sad i Sogneraadet og i alle ledende Stillinger.

Boelsmænd og Husmænd var af samme Støbning som Gaardmænd, men i mindre Format. De efterabede og trippede med saa godt, som de formaaede, — og Haandværkerne ligesaa.

Den aandelige Gæring i Folkelivet var endnu ikke — 1890 — naaet til Brorstrup Sogn.

HR. MADS i FOVLUM

AF HENNING HEILESEN

Omkring 1570 blev sognepræsten til Ullits og Fovlum, hr. Mads, halshugget paa Fovlum hede midtvejs mellem sine to kirker. Denne tragiske begivenhed har beskæftiget den folkelige tradition og inspireret forfatterne St. St. Blicher og Thit Jensen. Historisk vides kun lidt om hr. Mads. Hans navn skal have været Mads Iversen¹⁾. Da det i stiftsbogen 1690 hedder om ham, at han levede »stakket«²⁾, kan han ved sin død ikke have været nogen gammel mand, sandsynligvis 40—45 aar. Hans fødselsaar kan saaledes sættes til ca. 1525—30. Om hans herkomst og uddannelse vides intet. Sandsynligheden taler for, at han har faaet sin uddannelse i klosterskolen i Vitskøl ligesom sin noget yngre samtidige, præsten i Strandby Christen Nielsen Juel, der gjorde sig bekendt som forfatter til en værdifuld historisk aarbog³⁾. I Vitskøl har hr. Mads antagelig tilegnet sig de katolske synspunkter, der senere skulde blive skæbnesvangre for ham. Klostret var ganske vist blevet »reformeret« ved reformationens ind-

---

¹⁾ Resen: Viborg Bispedømme, oversat af Chr. Behrend s. 111.

²⁾ Stiftsbogen 1690 s. 930 (i Viborg landsarkiv).

³⁾ Trykt i Ny kirkehistoriske Samlinger V.

førelse 1536, men der har utvivlsomt blandt de tilbageværende munke stadig levet katolske sympatier. Det er ikke sandsynligt, at han har studeret ved udenlandske katolske læreanstalter som f. eks. jesuitkollegiet i Braunsberg i Østproussen; dette blev først oprettet 1565, og før den tid gjorde den katolske kirke intet for at genvinde Norden for katolicismen.

Ca. 1565 kom hr. Mads til Ullits-Fovlum. Indtil ca. 1560 havde disse sogne haft præst fælles med Lovns og Alstrup. Som følge deraf havde Fovlum kirke en tid staaet ledig, da kirkeordinansen bestemte, at ingen præst maatte have mere end tre kirker. Nu blev Ullits og Fovlum et selvstændigt pastorat. Den første præst i Ullits hed Villum Brasen og var broder til den Jacob Pedersen Brasen, der 1548 nævnes som præst i Gedsted⁴⁾, hvor ogsaa faderen, Peder Jacobsen Brasen, havde været præst⁵⁾. Paa den tid blev Ullits by omrebet; ved den lejlighed blev en del af præstens jord, nemlig de to Søkbækgaarde og et sted paa Traels mark, lagt under Ullits by af rigsmarsk Otte Krumpen, som dengang ejede byen. Kort tid efter synes Villum Brasen at være død; han efterfulgtes af hr. Morten. Denne flyttede til Dollerup (Fovlum sogn) paa grund af misfor nøjelse med den forringelse, Ullits præstegaard var blevet udsat for ved den nævnte omrebet, som havde reduceret den fra at være den bedste gaard i byen til at være den ringeste. Ikke længe efter druknede han paa en baad i Limfjorden ud for Dollerup.

Hr. Mads efterfulgte hr. Morten og boede ligesom han i Dollerup. Hans præstegerning blev ogsaa kun kortvarig, idet han som omtalt blev halshugget paa Fovlum hede. Det nøjagtige tidspunkt kendes ikke,

⁴⁾ Diplomatarium Vibergense s. 262.

⁵⁾ Almindelig dansk Præstehistorie I 427.

men det har været engang omkring 1570. Hans efterfølger, Laurids Madsen, der flyttede tilbage til Ullits, nævnes som præst der ved biskop Peder Thøgersens visitats i Gislum herred sidst i august 1571⁶). Om stedet, hvor hr. Mads blev henrettet, fortalte man senere, at det hverken bar græs eller lyng⁷).

De historiske kilder fra samtiden og den nærmeste eftertid tier om aarsagen til hr. Mads' henrettelse. Derimod synes der tidligt at have dannet sig en folkelig tradition derom. Den findes optegnet allerede ca. 1680 i Resens »Danske Atlas«, som meddeler, at hr. Mads blev straffet med døden, fordi han om adelsmanden Jørgen Lykke (til Overgaard og Bonderup, det nuværende Lerkenfeld) i en prædiken havde udtalt, at han var en tyran og Guds huses ødelægger, fordi han for sin bekvemmelighed og for indtægts skyld havde nedrevet Svingelbjerg kirke⁸).

I stiftsbogen 1690 fortælles ogsaa, at hr. Mads havde bebredet Jørgen Lykke, at denne havde ladet Svingelbjerg kirke nedbryde. Samtidig meddeles her, at Jørgen Lykke tidligere havde taget Dollerup mølle fra præstegaarden og lagt anneksgaardens herlighed under Mariager kloster (hvor Jørgen Lykke var lensmand)⁹).

Sagndannelsen fortsattes ind i det 18. aarhundrede. I Ullits kirkebog findes ved aar 1712 en optegnelse om hr. Mads, skrevet af præsten Morten Breum¹⁰). Det

⁶) Ny kirkehistoriske Samlinger V 360.

⁷) Omtales af Resen anførte sted s. 112. 1712 siges det, at der paa stedet laa fjordsand og muslingeskaller, som var ført derhen, da præsten blev henrettet (Ullits kirkebog 1648—1776 fol. 35).

⁸) Resen anførte sted s. 111 f.

⁹) Stiftsbogen 1690 s. 930.

¹⁰) Ullits kirkebog 1648—1776 fol. 35.

hedder her, at hr. Mads forsøgte at lægge Svingelbjerg under Ullits sogn, medens Jørgen Lykke ønskede at lægge den under Vesterbølle. Endvidere fortælles det, at det var paa tinge, præsten kaldte herremanden en tyrann og Guds huses ødelægger. Som følge deraf maatte præsten give Jørgen Lykke et forpligtelsesbrev, at han ikke mere maatte tale ilde om ham. Senere glemte præsten denne forpligtelse og gentog sine udtalelser over for Jørgen Lykke. Han blev derefter dømt fra livet paa Gislum herredsting og halshugget paa Fovlum hede.

Christen Testrup gengav 1738 i sin »Rinds Herreds Krønike« sagnet paa lignende maade, som Morten Breum fortæller det i Ullits kirkebog¹¹⁾. Utvivlsomt har præsten i Ullits været hans hjemmelsmand. Testrup meddeler, at Jørgen Lykke førte stenene fra Svingelbjerg kirke til Bonderup til denne herregaards opførelse, og at hr. Mads bebrejdede ham dette, da præsten i Ullits ogsaa var præst for Svingelbjerg¹²⁾. Derfor paaførte Jørgen Lykke præsten proces, og da han »reverserede sig« til bedring, holdt han det ikke, hvorfor Jørgen Lykke paaførte ham ny proces og lod ham dømme til halshugning. Retterstedet paavistes stadig paa den tid.

I Pontoppidans »Annales Ecclesiæ Danicæ« (1747) har sagnet faaet en temmelig forvirret udformning¹³⁾. Under aaret 1570 fortælles det, at Jørgen Lykke fire aar før havde ladet Svingelbjerg kirke, der fejlagtigt kaldes anneks til Vesterbølle, nedbryde og ladet Bonderup opføre af materialerne. Præsten i Vesterbølle (!) paatalte det skete i forskellige prædikener med meget

¹¹⁾ Jyske Samlinger I 360.

¹²⁾ Dette er ikke rigtigt; Svingelbjerg var anneks til Farsø.

¹³⁾ Annales Ecclesiæ Danicæ III 429 f.

haarde ord og kaldte ophavsmanden dertil en tyran og Guds huses forstyrrer. Dette straffede Jørgen Lykke efter adelsmændenes daværende myndighed saa haardt, at han lod præsten forfølge med proces, dømme fra livet og halshugge nær den nedrevne kirke.

Pontoppidans svoger, Hans de Hofman, repræsenterer det sidste led i traditionsudviklingen, før emnet blev digterisk behandlet. I »Danske Atlas« (1768) fortæller sagnet saaledes¹⁴⁾:

»... Hr. Mads... lod Hr. Jørgen Lykke ved Aar 1570 halshugge, af Aarsag, at han paa Prædikestolen skieldede paa ham, fordi han havde nedbrudt Svingelberg Kirke, og brugt Materialerne til Bonderup, nu Lerkenfeld, at bygge, derforuden taget Dollerup Mølle fra Prestegaarden og lagt Annexgaardens Herlighed til Mariager Kloster, kaldende ham en Tyran og Guds Huses Forstyrrer. Presten maatte derfor give en haard Forpligt, men da han desuagtet paa nye skieldede, blev han paagreben, dømt ved Gislumherreds Ting, og strax henrettet midt imellem begge Sogne, paa et Sted, som endnu er kiendeligt.«

Hofman meddeler ogsaa, at hr. Mads laa begravet i Fovlum kirke. Han mente, at han laa i en af de kister, som dengang stod i kirken og 1877 blev nedgravet paa kirkegaarden. Det er dog nu den almindelige mening, at den paagældende kiste rummede levningerne af præsten Poul Christensen Ullitz, som døde 1676¹⁵⁾.

Saaledes som sagnet gengives af Hofman, fortælles det i alt væsentligt af Blicher i novellen »Vinhandleren og Herremanden« (1842) og af Thit Jensen i romanen »Jørgen Lykke« (1931). Imidlertid har retshistorikeren Kolderup-Rosenvinge paavist 1845 i indledningen til

¹⁴⁾ Danske Atlas IV 550 f.

¹⁵⁾ Trap: Danmark, 4. udgave V 756.

3. bind af »Udvalg af gamle danske Domme«¹⁶⁾, at den overleverede opfattelse ikke kan være rigtig. Han fremhævede, at da præsten havde fremført sine injurier i en prædiken, maatte han være dømt ved gejstlig ret, og at det ikke vilde være muligt at paavise nogen lov, som fastsatte dødsstraf for injurier. Derfor kunde der ikke være nogen direkte sammenhæng mellem nedrivningen af Svingelbjerg kirke og hr. Mads' henrettelse. Det faktiske, der laa til grund for sagnet, maatte reduceres dertil, 1) at Jørgen Lykke lod Svingelbjerg kirke nedrive, 2) at præsten havde bebrejdet ham det og samtidig bebrejdet ham, 3) at han benyttede materialerne til Bonderup, og 4) at præsten senere var blevet dømt, hvorefter Jørgen Lykke straks havde ladet ham henrette. Man kunde naturligvis ikke bebrejde Jørgen Lykke, at han som lensmand havde ladet præsten henrette, efter at denne var blevet dømt til døden for en anden forbrydelse end den, han havde begaaet mod ham. Det kunde ikke afgøres paa grundlag af blotte sagn eller den lidet kritiske Pontoppidan, om Jørgen Lykke havde benyttet lejligheden til at hævne præsten, eller han blot havde troet at gøre sin pligt. Et andet spørgsmaal var, om Jørgen Lykke havde nægtet præsten lejlighed til at appellere dommen til landstinget, men derom forelaa intet.

Saa vidt Kolderup-Rosenvinge. Med hensyn til Svingelbjerg kirke blev dens sogn ved kongeligt aabent brev af 5. december 1566 lagt til Vesterbølle, og sognefolket skulde søge Vesterbølle kirke, da Jørgen Lykke og biskop Kjeld Juel i Viborg havde meddelt kongen, at Svingelbjerg kirke var meget forfalden, og at bymændene paa Gislum herredsting havde erklæret, at

¹⁶⁾ Udvalg af gamle danske Domme III s. XI ff.

de ikke kunde vedligeholde den, da kun syv gaarde betalte tiende til den. Kirken skulde nedbrydes, og dens prydelser, sten og tømmer bruges til Vesterbølle kirke¹⁷⁾. Som følge deraf klagede sognepræsten til Farsø, Vognsild og Svingelbjerg, mag. Anders Grønning, nogle aar efter til lensmanden paa Hald, Corfitz Viffert til Næs (nu Lindencborg) og den nye biskop i Viborg, Peder Thøgersen, over, at Jørgen Lykke havde ladet Svingelbjerg kirke nedbryde og frataget ham anneksgaarden med dens rente og tiende samt tiende af de andre gaarde i Svingelbjerg sogn; desuden havde Jørgen Lykke paatvunget ham en kapellan. Denne klage blev afvist, og Anders Grønning maatte udstede et forpligtelsesbrev, at han havde fremsat klagemaalet ubetænksomt og af forseelse, og at han ikke havde nogen skellig grund til det, da Jørgen Lykke havde kongens, biskoppens, Vesterbølle sognepræsts, kirkeværgernes og bymændenes samtykke til at nedbryde Svingelbjerg kirke og bruge den med prydelser og tilbehør til Vesterbølle kirkes bygning og bedste¹⁸⁾.

Da Anders Grønnings forpligtelsesbrev i 1813 blev trykt i Ignatius Bechers udgave af Farstrups og Axelsens dagbøger, læste udgiveren datoen som »mandagen næst for Purificationis Mariæ¹⁹⁾ 1570«. Han satte derfor forpligtelsesbrevet i forbindelse med dødsdommen over hr. Mads. Imidlertid kan aarstallet ikke være rigtigt, da biskoppen i Viborg paa den tid ikke hed Peder Thøgersen, men Kjeld Juel. Peder Thøgersen blev først biskop i Viborg 1571. Af brevets original, som endnu

¹⁷⁾ Kancelliets Brevbøger.

¹⁸⁾ Farstrups og Axelsens dagbøger, udg. af Ignatius Becher, s. 319 f.

¹⁹⁾ 2. februar.

findes i landsarkivet i Viborg²⁰), fremgaar det, at det rigtige aarstal er 1572. Det er antagelig dette forpligtelsesbrev, der i den folkelige tradition er blevet tillagt hr. Mads, skønt det intet har at gøre med ham.

Akterne i processen mod hr. Mads fandtes indtil begyndelsen af det 19. aarhundrede paa Overgaard. De forsvandt derfra, da den daværende ejer af Overgaard, Frederik von Arenstorff (1777—1844), laante dem ud til by- og herredsfoged i Mariager Henrik Tetens og ikke fik dem tilbage. Da Tetens 1816 døde i Viborg som herredsfoged for Fjends og Nørlyng herreder, krævede Arenstorff papirerne tilbage af dødsboet, men uden resultat. Vi kender nu kun indholdet af et kort referat i en anmærkning hos Kolderup-Rosenvinge²¹). Han gengiver her en meddelelse af kontorchef i Københavns magistrat, kancelliraad H. Dahlerup, som oplyser, at han under et besøg paa Overgaard i 1842 fik at vide af Arenstorff, der selv havde set processakterne, før han laante Tetens dem, at præsten ganske rigtigt var blevet henrettet, men dette var sket efter lovlig dom. Skønt præsten var gaaet over til den lutherske lære, var han dog i hjertet papistisk sindet og havde paa prædikestolen ikke blot fremført lærdomme, som var i strid med den nye lære, men havde ogsaa udtalt sig fornærmeligt om reformationen. Dette havde Jørgen Lykke i kraft af sin embedsstilling ikke kunnet lade gaa upaatakt hen, og han havde derfor ladet præsten tiltale baade ved herredstinget og ved gejstlig ret. Arenstorff skal over for Dahlerup have fremhævet, at der endog sad biskopper i den gejstlige ret. Ved begge

²⁰) Viborg bispearkiv, Gislum herred nr. 4. Brevets dato er 28. januar 1572.

²¹) Udvalg af gamle danske Domme III s. XVI anm.

domstole var præsten blevet dømt fra livet og ifølge dommen henrettet.

Fremstillingen er ikke helt nøjagtig, men fremgangsmaaden svarer fuldstændig til den, man anvendte ved sager mod præster, der havde begaaet borgerlige forbrydelser²²). Den skyldige blev dømt fra embedet ved gejstlig ret, før den verdslige straf blev fuldbyrdet. Den gejstlige ret bestod af biskoppen (eventuelt provsten) og stiftslensmanden, og der kunde derfra ske appel til kongen. Den kunde ikke idømmes dødsstraf, højst embedsfortabelse. Landemodet blev først indført 1618. Vi maa tænke os forløbet af sagen mod hr. Mads saaledes: Først er præsten blevet anklaget og dømt til døden ved Gislum herredsting, derefter har den gejstlige ret, bestaaende af biskop Kjeld Juel og stiftslensmand Corfitz Viffert, fradømt ham embedet, og endelig er dødsdommen blevet eksekveret. Der synes ikke at være foretaget nogen appel af dommen til højere instanser (landsting og kongens retterting).

Hr. Mads i Fovlum er et eksempel paa, at der endnu ca. 1570, en menneskealder efter reformationens indførelse i Danmark, fandtes katolske sympatier blandt præsterne i Himmerland. Mere end 25 aar før, i 1543, var en præst i samme egn, hr. Christen Lauridsen til Blære og Ejdrup, blevet fradømt sit embede paa grund af katolsk sindelag²³). Hr. Mads slap ikke med at miste sit embede, men blev dømt til døden og halshugget; formodentlig har man anset ham for skyldig i majestætsforbrydelse paa grund af hans angreb paa reformationen. Selv overtrædere af mindre kongelige befalinger blev truet med tab af liv og gods, ikke som

²²) Poul Johs. Jørgensen: Dansk Retshistorie s. 530.

²³) P. Severinsen: Viborg Domkirke s. 382 f.

straf for selve handlingen, men for den ved ulydigheden udviste genstridighed²⁴).

Ved dommen over hr. Mads i Fovlum mærkes den begyndende ortodoksi med dens ensretningstendenser. 1568 var gudstjenesten blevet »ensrettet« med Frue kirke i København som »normalkirke«, 1569 kom Hans Thomissøns salmebog, der blev den eneste autoriserede kirkesalmebog, og samme aar kom »fremmedartiklerne«, som forpligtede udlændinge, der tog ophold i landet, til at slutte sig til den lutherske lære, hvis de ikke allerede var lutheranere. Afvigelser fra den rene lære taales ikke, hverken i katolsk eller i calvinsk retning. Antagelig har man frygtet en katolsk reaktion; i Tyskland var katolikkerne begyndt at erobre det tabte terræn tilbage, og her i Danmark var landbefolkningen mange steder endnu præget af det gamle. Heri maa man søge forklaringen paa, at hr. Mads blev straffet saa strengt for sine katolske synspunkter, efter moderne begreber alt for strengt.

---

²⁴) Poul Johs. Jørgensen: Dansk Retshistorie s. 322.

AALBORG HISTORISKE MUSEUM I 1953—54.

Afgørende for museets arbejde og trivsel er, at Aalborg byråd i april i år vedtog en bevilling på 25.000 kr. til driften. Den oprindelige bevilling havde løbet uforandret i en årrække og var efterhånden ædt op af inflationen, mens den nu er ført op til museets nuværende standard. Den nye bevilling giver mulighed for en modernisering af laboratoriet og anskaffelse af en varevogn til brug for undersøgelser og transport, foruden at den genskaber den indkøbskonto, der er nødvendig at have stående til brug ved pludselige tilbud af ønskelige sager.

Aalborg by har dermed bragt sig på linie med en række byer, som støtter deres museer med sådanne beløb, at man virkelig kan tale om byens museum, selv om man ikke vil gå så langt som i Odense, hvor alle denne bys 4-5 museer er rent kommunale institutioner.

Ligesom i fjor har undersøgelsen af Lindholm Høje domineret årets arbejde. I oktober i år har udgravningen stået på i 2 år så godt som uden afbrydelser, og den vil vare mindst 2 år endnu.

Selv om Lindholm Høje i hovedsagen bevarer samme karakter som i den første tid, har den videre grav-

ning dog bragt overraskelser. På en plads nord for parkarealet har Hærens Bygningstjeneste ved anlæg af en skydebane blottet tomter af huse, riller efter et par plankeværker og en brønd, sat med stavværk for ikke at skride sammen. Hurtig indgriben var nødvendig, hvis vigtige oplysninger skulle reddes, for traktorer

Brønd fra 7—800-årene i landsbytomt nord for Lindholm Høje.

med muldsluffer var i gang med at afrømme overjorden og køre den i bunker — ja, havde allerede taget så meget overjord, at flere enkeltheder ikke mere lod sig erkende.

At så meget alligevel lod sig redde, skyldes den udstrakte velvilje, museet mødte fra alle sider, da man henvendte sig til de interesserede parter. Sundby-Hvorup sogneråd gav tilladelse til at videreføre arbejdet på kommunens grund med den oprindelige arbejdsstyrke fra Nørresundby. Hærens Bygningstjeneste

overtog fjernelsen af den afrømmede jord for ikke at sinke arbejdet ved omlægning af sporene, og entreprenørfirmaet Rasmussen & Stisager littede afgravningen ved at forlægge sin afrømning til andet areal i de tre uger, denne hastværksundersøgelse stod på. Den blev kaldt »Operation Gulvtæppe« og blev gennemført ved, at hele arbejdsstyrken på 12 mand fladgravede arealet og kastede jorden foran sig, hvorefter den blev taget med muldsluffe.

Det vigtigste fund på skydebanepladsen var brønden, en grundvandsbrønd i flydesand, så hullet skred sammen lige så hurtigt, man gravede det. Så foretog undersøgelsens entreprenør, ingeniør C. C. Thomsen, på egen bekostning en spunsning af brøndhullet, hvorefter arbejdet kunne gøres uden fare og i nogenlunde føre — når man pumpede en gang i timen. Den meget vigtige opmåling blev foretaget af arkitekt Mogens Brahde, som til daglig arbejder ved Nationalmuseets udgravning af vikingeborgen Fyrkat ved Hobro, men som god kollega og med tilladelse fra sin chef, museumsinspektør C. G. Schultz, sprang til for at hjælpe, da opgaverne for en tid truede med at vokse staben over hovedet. Stående i vand til midt på benene indtegnede han hvert enkelt af de 78 stykker træ, hvoraf brøndskakten var opbygget, både i plan og snit, så dens konstruktion nu kan efterses i alle enkeltheder. Mange af skaktens afstivere viste sig at være bygningstømmer, genanvendt i brønden, og alt er nu bevaret i museets laboratorium, så det fattige forråd af bygningsdele fra yngre jernalder har fået en solid forøgelse, som efter konservering vil være studiemateriale for arkæologer og arkitekter.

Nogen skarpere datering for brønd og hustomter har man endnu ikke. Det er dog mest sandsynligt, at

de er omtrent samtidige med gravpladsen og altså fra tidsrummet 600—900. Det var jo også at vente, at en by måtte have ligget nær den mægtige gravplads, hvor foreløbig over 350 grave er afdækket og mange endnu vil følge.

Når skydebanen er anlagt, og de store jordbunker er fjernet, vil undersøgelsen for en tid blive forlagt til arealer syd og vest for skydebanen, altså mellem brønden og gravpladsen. Her er der vished for tykke lag af kulturjord, som måske kan røbe meget mere om tidens huse end de aftryk i sandet på Lindholm Høje, som dog allerede har givet så gode resultater.

Et af årets resultater er konstateringen af en voldgrav rundt om det meste af banken Lindholm Høje. Snit gennem den vældige sandklit, som dækker også skråningerne, viser med tydelighed, at banken har været befæstet i den tid i 1000-årene, da den var beboet. Der vil blive holdt skarpt udgik efter spor af palisader.

Indenfor staben er sket en enkelt udskiftning, idet konservator Grantzau ikke mere kan undværes på museets laboratorium, men er afløst af Oscar Marseen, som hermed fra at være en kyndig amatørarkæolog er gået over til at blive museumsmand.

Fra Nationalmuseet overvåges arbejdet stadig af magister Th. Ramskou, hvis store viden netop om det her omhandlede tidsrum er uundværlig, og som deler sin tid mellem Lindholm Høje og sine hverv i København, dog med tydelig vægt på førstnævnte.

Lindholm Høje er blevet opdaget. Mange selskaber lægger turen herop, og i hundredevis af turister møder særlig lørdag og søndag. Arkæologerne kan ikke få tid til at give vejledning til hver enkelt, så det var både en lettelse for staben og en service for gæsterne, at Nørresundby turistforening udgav en folder med tekst af

Th. Ramskou. Brochuren blev øjeblikkelig samleobjekt, så oplaget måtte rationeres.

Men også kulturhistorikere og pædagoger fra mange steder søger til. Professor C. J. Becker kom i maj på en tre dages tur med de arkæologistuderende fra Københavns universitet. I august havde udgravningen besøg af en flok sovjetrussiske studenter og magistre på rundrejse i Danmark, og omtrent samtidig gæstedes vi af et stort selskab engelske pædagoger under ledelse af lektor Brier, Aalborg Katedralskole. I september har lærerne ved Sundby-Hvorup kommunes skolevæsen og en klasse fra Ranum seminarium været på ekskursion til Lindholm Høje, som hele sommeren desuden har været besøgt af soldater fra de lokale garnisoner under ledelse af civilundervisningens lærere, der i forvejen havde søgt instruktion. At Kulturhistorisk Forening og Jysk Arkæologisk Selskab har haft aftentur til Lindholm Høje, er en selvfølge.

I årets løb har en stor del af staben fra Nationalmuseets danske samlinger besøgt Lindholm Høje, deraf direktør Johannes Brøndsted og arkitekt C. G. Schultz flere gange. Direktør, dr. Jan Petersen fra Stavanger museum, som er Norges bedste kender af vikingetid, var her ligeledes i et par dage.

Og disse besøg vil tiltage i de nærmeste år, derom skal ingen tvivle, der har set udviklingen fra begyndelsen i 1952 til i år.

Samarbejdet med Jysk Arkæologisk Selskab er fortsat. På kommunegårdens jord i Hasseris ligger på en sydskråning tomterne af flere huse fra romersk jernalder under et meget tykt lag overjord. En planmæssig udgravning ville blive både dyr og langvarig, foruden at den ikke ville røbe meget nyt, da disse jernalderhuse var ligeså ens som vor tids husmandsbrug. Men

hvad der kan have interesse alligevel, er en optælling af tomterne — en slags mandtal over huse. Denne optælling påtog forretter Petersen og fodermester Alfred Jørgensen sig, og den står på endnu, idet man søger at finde sporene, hver gang jorden bliver pløjet eller harvet, men uden at udgrave, kun ved søgegrøfter.

En lignende optællingsopgave har isenkræmmer Knud Hjorth i Hvorup grusgrav, hvor ligeledes hustomter og grave fra jernalder viser sig i snit ved grustagning.

På en mark lige ved Aalborg ny kirkegård på Bejsebakken pløjede forpagter Bech på sten og tilkaldte museet. Under rester af en helt udpløjet høj fandtes en mandslang grav af flade sten, dækket med en stor og en mindre overligger. Den gravlagte var brændt, og hele anlægget røbede slutningen af ældre bronzealder, overgangen fra ubrændt gravlæggelse til brandgraven, her i skiftets første tid. I graven fandtes en toiletkniv, brudstykker af en anden kniv, samt to brudte armringe, alt af bronze.

På en mark nordvest for Frejlev er undersøgt en af de stensatte grave fra romersk jernalder, som synes at kunne findes næsten overalt i Nordjylland. Skov ejer Bernhard Jacobsen, St. Restrup, modtog anmeldelsen og deltog i udgravningen, der gav fibula af bronze og et sæt lerkar.

I Hasseris kær var engoverfladen ved dræning sunket en del. For nogle år siden fandtes en udhulet træstamme stående i den sunkne tørv. Den havde samme form som saltetrug, og man antog derfor, at det var et sådant, der var sat ud i engen som vandingstrug. På den måde endte mange af de gamle saltetrug.

I foråret 1954 blottedes imidlertid ved jordfygning en stenlægning og vandret liggende tømmer. Inspek-

tøren og konservatoren foretog en undersøgelse og konstaterede tomten af en fiskerbod fra middelalder, et bulhus med stensyld og anløbsbro. Sikker ikke til beboelse, men til brug i sildesæsonen til skjul for redskaber og fangst. Det før fundne trug var nok alligevel et saltetrug, men fra middelalder og bestemt til saltning af fisk.

Velsagtens også fra middelalder er en teglovn med røde teglsten, der ligger under pløjelaget i en have lige vest for Bælum kirke. Måske skal den med tiden udgraves, men i de første år har museet hverken tid eller råd til en sådan undersøgelse, der kræver flytning af mængder af stiv lerjord.

Hvor stenene har været brugt, lykkedes det ikke at finde ud af. De er meget stærkt røde, men Bælum kirkes gotiske del er bygget af gule sten. Måske er ovnen yngre, så det er i egnens gårde, stenene skal søges.

Midt i Korup by fandtes lige ved bækken rester af tilhugget, buet tømmer. Finderne antog det for rester af en båd, men nærmere undersøgelse røbede, at det var rester af et vandhjul. Da en vandmølle således måtte formodes i nærheden, blev terrænet gået efter, og dæmningen viste sig også at ligge på dalens smalteste sted, ligesom der blev fundet dele af et bulhus. Alt tømmer var hugget ud uden brug af sav, og altså snarest fra middelalderen.

I Nørre Uttrup stødte man ved udgravning til en byggegrund på en stensat brønd. Museumsassistent Marseen tømte og opmålte brønden, som indeholdt lerkarskår fra 1600-årene. Den slags brønde findes ofte i Kjær herred, hvilket nok skyldes grundvandets konstante og ret høje stand i det lave terræn. I Himmerland er kun fundet et par stykker, og her en del dybere.

En helt ny form for arkæologi er i årets løb taget

op — den undersøiske. Skipper Sigurd Damgård i Hirtshals, som fisker vrug rundt om de nordjyske kyster, har optaget fliser af sten og ler fra et nu næsten forsvundet vrug ved Rødhus strand og skænket en prøve af hver til vort museum. Stenen viste sig at være kalksten fra Liège i Belgien, og de glatte, kvadratiske lerfliser med gulgrøn glasur må også være nederlandske. De svarer til fliser i vindueslysningerne på Kronborg og til lignende fra renæssancelagene på Budolfi Plads i Aalborg, så tiden må være sidste halvdel af 1500-årene.

Fra et par vrug ved Skagens gren indkom skipper Damgård med en samling barrer af kobber. Det ene vrug afgav barrer med barokke stempler, vistnok med Frederik III's navnetræk og altså antagelig fra Røros i Norge. Fra det andet vrug bar barrerne hagekorslignende stempel, som nok er en del ældre og måske svensk. Af sidstnævnte gruppe fandtes både firkantede, hamrede og runde, støbte barrer. De bedst bevarede stempler blev udvalgt og barrerne overgivet til Nationalmuseets 2. afdeling.

Den indsamling af genstande og oplysninger om glasindustrien i Nordjylland, som nu har stået på i et par år, er nu i det væsentligste afsluttet og med et resultat, vi ikke havde tænkt os muligt, da vi begyndte. Her er ikke plads til at nævne hver enkelt, der har bidraget med glas og viden, for i kartoteket står over 50 bidragsydere, som hver for sig fortjener tak for hjælpen. Mellem dem er både gamle glasmagere og andre arbejdere og funktionærer fra Aalborg-værket, der er ejere af gamle glas, som har bevaret tradition om oprindelsen, og der er børn af glasarbejdere, som har opbevaret forældrenes sager, og nu med glæde har givet dem til museet, så de kunne blive opbevaret for

al fremtid med forældrenes navne vedføjet. Ingen nævnt og ingen glemt, har disse mennesker bidraget til en industriundersøgelse, som har gjort de forsvundne

Lågkrus af sølv, ca. 1730. Udført af Laurids Thomasen Holm, mester i Aalborg 1723—37. Skænket til museet af C. W. Obels Fond.

værker i Conradsminde og Aalborg bedre klarlagt end noget nu eksisterende glasværk. Og selv om mindre end halvdelen af de registrerede glas er afgivet til museet, kendes nu opbevaringsstederne for resten, deraf mange med den klausul, at de ved afhændelse først skal tilbydes museet.

Mellem hjælperne ved glasundersøgelsen skal nævnes Aalborg-pressen, som beredvillig gav plads for en ny form for forbindelse mellem museet og læserne, der agtes fortsat tidvis, når lignende opgaver melder sig. Museet fik lov til at indsende en månedlig spørgeartikel, som tryktes i alle byens aviser på samme søndag, og kun forudsatte, at svareren sendte museet sin adresse, hvorefter inspektøren kom og foretog sine optegnelser på stedet. Omkring halvdelen af alle oplysninger og gaver er indhentet ad denne vej, som lover godt for lignende undersøgelser i fremtiden.

Et af museets kælebørn er sølvsamlingen, og den har fået en anelig forøgelse, den fineste i mange år. På auktionen i København over skibsrheder Hans Tobiesens dødsbo var en del Aalborg-sølvarbejder under hammeren, deriblandt det meget store og smukke lågkrus af mester Laurids Holm, som på generaldirektør Ole Olsens auktion i 1944 kostede 39.000 kr. Denne gang gik det heldigvis ikke så højt, og museet erhvervede det for godt 14.000 kr. Selv denne sum var stor for vort fattige museum, men dog ikke større, end at man følte forpligtelse til at sikre dette berømte og eftertragtede stykke for byens museum. Da købet blev bekendt, bevilgede C. W. Obels Fond beløbet, hvilket er den største gave, vort museum har modtaget i dette århundrede.

Ligeledes på auktionen over Tobiesens samling erhvervede museet en af de lavsting, der ved opløsningen af håndværkerlavene spredtes i privateje. Det drejede sig om snedkersvendenes skænkekande af tin, støbt omkring 1745 af Aalborg-mesteren Christen Nielsen Lemberg og i 1801 forsynet med alle daværende Aalborg-snedkersvendes navne og et sjovt vers. Mærkeligt, at der stadig kan dukke lavssager op; de Aalborg hånd-

værkerlav må have været meget rige i 1700-årene. Der var ialt 22 lav i byen, og museet ejer sager fra de 14, mens komplette samlinger fra 2 andre og en enkelt lade fra et tredje endnu er i de pågældende fags besiddelse.

I kunsthandelen er indkøbt 5 vinglas af norsk arbejde fra sidste halvdel af 1700-årene. Danmark fik næsten alle sine glas fra Norge mellem 1740 og 1807, og købmanden Didrik Christian Jüngling i Aalborg havde hovedoplag for Nordjylland og tog dem hjem i skibsladninger. Vort museum ejer efterhånden en rig repræsentation af disse glas og karafler, men mangler endnu en med låg. Skulle nogen læser vide, hvor en sådan findes, vil vi være glade for en henvisning.

Ved Aalborg kommunes overtagelse af Sohngårdsholm fulgte et bord med, som siden i nogle år var i brug i fritidshjemmet i Kong Hansgade, hvor byrådssekretær V. Buus så det og blev klar over, at det nok var for gammelt til den plads, det måtte hellere komme på museet. Det viste sig at være et barokt salsbord med rhombeformet sarg, kugleben og oval plade. Et typisk herregårdsmøbel fra tiden omkring 1700, meget velbevaret.

Da Det nordjyske Landsbiblioteks bygning ved Peder Barkesgade blev opført omkring 1930, fandt arbejderne, som gravede kælderens, et svært tinkrus i den sorte fyld. Det gik i handelen, men tilsidst lykkedes det antikvitethandler A. Levin at opspore det og købe det til museet, som længe havde kendt det af rygte. Kruset viste sig at være af ungrenæssancetype, buget og indsvajet, det er støbt i Lübeck omkring 1570. Mærkeligt er det, at et så smukt og svært krus aldrig har haft låg. Det står nu i Aalborgstuen fra 1602, hvor det passer så smukt, selv om denne placering er et brud

på regelen, at sager af samme herkomst skal holdes samlet, for efter denne regel skulle det stå i rummet med jordfundene fra Aalborg.

På loftet i tinghuset i Nørresundby fandtes en del lænker, som gennem dommer J. F. Schack Juhl blev afleveret til museet. Der var såvel håndjern som fodjern og hængelåse dertil, foruden en spændetrøje af læder, med alle spænder sprængt, så den sidste bruger må have været usædvanlig stærk. Det mærkeligste ved denne samling er dens tid — alle genstande ser ganske ny ud og kan sikkert ikke være ældre end 1800-årene. Men formerne er de samme, som man brugte omkring 1600, og Nørresundby-sagerne kan gå ind i Aalborg-samlingen af lignende genstande uden at bryde stilen, skønt de sidstnævnte alle er fra 1600-årene eller ældre.

Fra gårdejer Selgen Christensen i Rise, Gerding sogn, har museet modtaget en dragkiste fra omkring 1820, usædvanligt velbevaret i sine grønne og røde farver og med alle beslag bevaret. Der kendes et par andre lignende dragkister fra samme egn, og de er sikkert lavet af en snedker fra egnen, måske i Blenstrup. Kisten er kommen til gården i Rise med en pige fra egnen, som i 1880-erne udvandrede til Amerika og lod sin dragkiste stå i sin gamle plads. Den er langt den bedste af de kendte kister fra det omtalte øst-himmerlandske værksted. Museet har nu så godt som alle typer af dragkister mellem 1740 og 1850 repræsenteret med gode eksemplarer.

Fra fru Kristine Jensen, St. Brøndum mark, har museet modtaget en barselspand og en mælkebimpel, begge af lertøj fra Hellum herred, med gode oplysninger om tid og brug — mælkekrukken brugt til at hente mælk i Siem, en halv mil borte, omkring 1870. Denne pottemagerindustri i landsbyerne mellem Skørping og

Terndrup må blive genstand for den næste store spørgekampagne, og enhver læser, der kender pottemagere eller har lertøj, som vides at være fra denne egn, bedes venligst sende museet et brevkort, så sagen kan blive eftersat, mens endnu nogen husker noget derom. Fhv. gårdejer Anders Lassen i Torup har allerede givet væsentlige oplysninger, fhv. pottemager Th. Lind i Skørping ligeså, men endnu venter meget på at blive optegnet.

En dug af hørlærred, damaskvævet og med årstallet 1784 indsyet, er skænket af Henry Madsen, Dronningensgade i Nørresundby, som havde fundet dugen mellem dækketøj, købt på auktion.

En af museets venner, som ofte har samlet små ting, der let bliver overset, er arbejdsmand Richard Mikkelsen i Skørping. Også i år har han bidraget med slagteværktøj og hjulmandsværktøj fra Ejstrup Skovsteder og med dynevår fra St. Brøndum Hedegårde, vævet af hans mødrene familie.

Museets stab er, som foran nævnt, kompletteret med en arkæologisk assistent. Dette har frigjort konservator Grantzau for arbejdet på Lindholm Høje, så han har kunnet tage imod en indbydelse til at komme til Norge og deltage i arbejdet med at restaurere en kirke fra renæssancetid. Det er restaureringskonsulent Finn Krafft, ansat ved riksantikvariatet for Norge, som har indbudt Grantzau på grundlag af konserveringer af barok maling, som Krafft så i fjor, og meningen er, at Grantzau skal blive i Norge til jul og skaffe sig erfaring i afdækning af gammel maling.

Et travlt og levende år for Aalborg historiske museum og alle dets medarbejdere.

Peter Riismøller.

VESTHIMMERLANDS MUSEUM I 1953—54.

Vesthimmerlands Museums egne arkæologiske Undersøgelser indenfor Museets Omraade har i det forløbne Aar kun været faa og lidet udbyttegivende. Tilkaldelse fra Befolkningens Side har saa godt som manglet, og den regnfulde Sommer har ikke indbudt til selv at opsøge Objekter.

Ved Grusgravning paa Anlægsvej i Aars By fremkom en Gravurne fra yngre Bronzealder, i sig selv ikke noget betydeligt Fund, men interessant paa Grund af Findestedet, idet den sammen med et Par andre lignende Fund viser, at Aars kan føre sin Tilværelse som Boplads tilbage til i det mindste et Par Tusinde Aar før Kristi Fødsel.

Ligeledes interessant paa Grund af Findestedet er en Gravplads med simple Brændbensgrave i Nærheden af Borremosefæstningen. Paa Toppen af en naturlig Grusbanke er hidtil fremdraget 5 Brændbensgrave, deraf en i Urne, to i smaa Stenkister og to uden noget Gravidække, men alle karakteristiske for keltisk Jernalder og altsaa samtidige med den nærliggende Fæstning.

Ved Reguleringen af Vejen mellem Hornum Stationsby og Haubro fremkom en Affaldsgrube fra keltisk Jernalder. Den indeholdt et betydeligt Antal Lerkar-

skaar, af hvilke der har ladet sig rekonstruere tre for Tidsperioden typiske Lerkar.

Efter Opfordring af Nationalmuseet undersøgtes paa Matr. Nr. 1 c, Alstrup By og Sogn, en Grav fra romersk Jernalder. Graven, der delvis var gennemgravet af Ejeren, synes kun at have indeholdt et Lerfad og en Jernkniv.

Trods det magre Egetudbytte har Museets Samlinger alligevel faaet en Række værdifulde Forøgelse, takket være den Kreds af dygtige vesthimmerlandske Amatørarkæologer, der har sluttet op om Museet og lader dette nyde godt af deres Undersøgelser.

Lærerne Henry Jensen, Ertbølle, og A. Olesen, Fandrup, der arbejder sammen, har i Aarets Løb gjort en Række betydelige Fund, der med mønstergyldige Udgravningsberetninger og Plantegninger er overladt Museet.

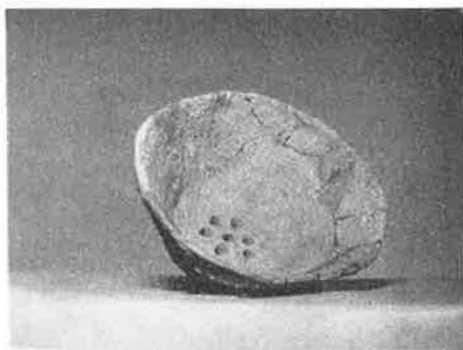
De enkelte Fund er følgende:

Paa Matr. Nr. 3 b af Fredbjerg, Farsø Sogn, fandtes i en svag Forhøjning paa Marken den største Bronze-

Urne fra Fredbjerg.

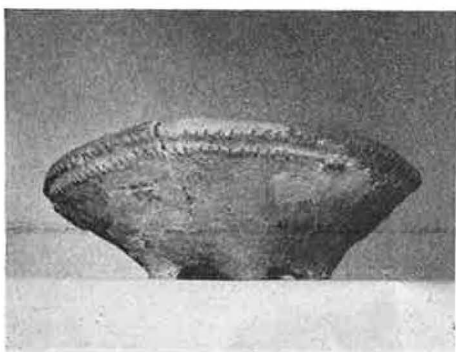

Sikar fra Fandrup.

aldersurne, der hidtil er fremkommen i Vesthimmerland. Den er 46 cm høj og meget tykvægget. Foruden brændte Ben indeholdt den en Dobbeltknap af Bronze.

Paa Matr. Nr. 9 a, Fandrup, Farsø Sogn, undersøgtes en Gravplads under flad Mark. Den var paa det nærmeste firkantet (4×4 m) og var indrammet med en ca. 1 m bred Stenlægning. Paa Stenlægningen fandtes to Brændtbensgrave uden Gravgoods. Paa det frie Felt indenfor Stenlægningen fandtes tre Grave, hvoraf de to var omgivet med en Række mindre Sten, medens den tredje var stenfri. I hver af Gravene fandtes et lille Lerkar, henholdsvis en lille Skaal med Sihuller i Bunden, en lille Krukke med indsnævret Hals og nederste Del af et Kar, hvis Form ikke kan bestemmes. De tre Kar synes at maatte henføres til sen Bronzealder eller tidlig Jernalder, men derved opstaar det Problem, at Lerkar og Begravelsesmaade ikke passer sammen, idet de to nævnte Perioder forudsætter Ligbrænding, og der var ikke Antydning af brændte Ben i nogen af Gravene.

Paa samme Ejendom som den ovennævnte Gravplads fandtes en stærkt afgravet og udpløjet Høj. Ved Undersøgelsen af Højtomten viste det sig, at der paa

Enkeltgravskar fra
Fandrup.

Højbunden var lagt tre koncentriske Stenkredse, indenfor hvilke der fandtes ialt otte Grave. Centralgraven, der var gravet lidt ned i Undergrunden, var en saakaldt Enkeltgrav fra Slutningen af yngre Stenalder. Den indeholdt fem Ravperler og et ornamenteret Lerkar, der desværre var noget ødelagt ved Pløjning, men dog ikke mere, end at det har kunnet lade sig rekonstruere. Det er et af de yderst sjældne Oldtidslerkar, der er forsynet med Tæer. De øvrige syv Grave var alle uden Gravgoods og kan derfor vanskeligt bestemmes, men maa sikkert henføres enten til Slutningen af Bronzealder eller Begyndelsen af Jernalder. En af dem var bemærkelsesværdig ved at have indeholdt en nu stærkt formuldet Trækiste, der var dannet af en i begge Ender tilspidset Træstamme.

Udenfor Højfoden fandtes en Brændtbensgrav fra keltisk Jernalder. Den indeholdt et eenægget Jernsværd, der efter den Tids Gravskik var bøjet flere Gange sammen.

Paa Matr. Nr. 14a af Ertbølle, Strandby Sogn, undersøgtes et Kulturlag, der vistnok maa bestemmes som Rester af et Bronzealderhus. Desværre var Størstedelen af det ret tynde Kulturlag saa ødelagt ved Pløj-

ning, at noget sikkert Resultat angaaende Husets Form og Udstrækning ikke kunde opnaas. I Laget fandtes betydelige Skaarrester af mindst syv større og mindre Lerkar, og paa et af Ploven uberørt Sted laa i en Dyngge tyve af de for yngre Bronzealder karakteristiske grove Flintskrabere.

Fra Tandtekniker Bent Jensen, Løgstør, der arbejder med Løgstøregnsens Arkæologi, er modtaget to gode, velbehandlede Fund.

Paa Matr. Nr. 2 a, Lendrupgaard, Malle Sogn, fandtes under flad Mark en stensat Grav fra ældre Bronzealder. Gravgodset bestod af et velbevaret Bronzesværd.

Paa Mølgaard, Vindblæs Sogn, afdækkedes en Grav fra romersk Jernalder. Den indeholdt seks Lerkar, en halvmaaneformet Barberkniv og en lille Kniv, begge af Jern. Graven og dens Indhold var typisk for den nævnte Periode og rummede ingen Problemer. Det gør til Gengæld dens Omgivelser. Ved Undersøgelsen blev det straks klart, at Graven var gravet ned i et tykt Kulturlag af askeblandet Jord med Lerkarskaar og brændte Ben. Lerkarskaarene minder mest om Stenalder, men kan muligvis ogsaa stamme fra Bronzealder. En Udvidelse af Undersøgningsfeltet har vist, at Graven ligger indenfor Fodkransen af en meget lav Høj, men da Undersøgelsen endnu ikke er afsluttet, kan der ikke siges noget bestemt om Kulturlaget, ud over at det synes at dække hele Højbunden.

Fra Apoteker Strandgaard, Aalestrup, der varetager Museets Interesser paa Aalestrupegnen, er modtaget fyldige Udgravningsberetninger med udmærkede Fotografier fra Undersøgelsen af nogle Hustomter fra romersk Jernalder paa Matr. Nr. 1 c af Mejlstrupgaard, Vognsild Sogn. Fundet af disse Hustomter har særlig

Interesse for Museet, fordi det for mange Aar siden har undersøgt en Grav i umiddelbar Nærhed af Hustomterne og fra samme Tidsperiode, hvorved et nyt Eksempel er føjet til de mange tidligere, der bekræfter Rigtigheden af Sophus Müllers Teori om den nære Forbindelse mellem Bolig og Grav i Oldtiden.

Ogsaa Folkemindesamlingen har faaet en Række værdifulde Forøgelse.

Blandt disse kan der være særlig Grund til at nævne en Dagbog fra 1864, ført af den menige Soldat ved 8. Regiment, Lars Peter Jensen fra Blære. Dagbogen er ført fra Dag til Dag hele Krigen igennem og giver en nøgtern og usentimental Skildring af den menige Soldats Strabadser.

Fra Pastor Hauvinkel, Vesterbølle, er modtaget en Prydkaarde, der er fundet ved Kloakarbejde i Vesterbølle By paa et Sted, hvor der kunde ses at have været et Vandhul. Hvorledes dette adelige Pyntevaaben er havnet paa dette Sted, er en Gaade, som nok ikke kan løses. Har den mon oprindelig ligget paa General Lütichaus Marmorkiste i Vesterbølle Kirke?

— — —

Museet har i Sommerens Løb kunnet glæde sig over talrige Besøg. Der har været 20 Skoler og 9 Foreninger med ialt 804 Deltagere. Med Enkeltbesøg kommer det samlede Besøgstal op paa 1184.

Museet er bleven inspiceret af Ministeriets Tilsynsførende, Museumsinspektørerne Dr. Broholm og Dr. Uldall og Museumskonsulent P. Halkjær-Kristensen. Endvidere er Museets Fund fra ældre Bronzealder bleven studeret af to tyske Arkæologer, Dr. Ekkehard Aner og Helmut Ottenjann fra Kiel Universitet.

S. Vestergaard Nielsen.

FØRSTELÆRER NIELS HALD TIL MINDE

Også i år må vi med vemod meddele vore medlemmer, at vi har mistet et medlem af styrelsen i vort samfund, idet tidligere førstelærer i Horsens, Langholt, Niels Hald, Nørresundby, døde ret pludselig i sit hjem den 4. juni i en alder af knap 77 år. Så sent som den 29. maj deltog han i vor udflugt til Lindholm høje og Birkelse.

Som lærer kom Niels Hald med sin fine personlighed og sine rige evner i sjælden grad til at præge sine elever og sin egn, også som medleder i egnens kulturliv; f. ex. var han en tid formand for sognerådet og i mange år formand for sparekassen. Endvidere var han en årrække formand for Kjær herreds lærerkreds.

I Historisk samfund var han gennem 30 år et skattet medlem af styrelsen, og vi vil savne hans kloge og saglige medarbejde.

Han var en flittig gransker og syslede meget med at samle egnens historie, og i vor årbog har flere av hans grundige arbejder været offentliggjort; det første 1913 om Horsens kirke.

For sine fortjenester var han dekoreret med ridderkorset.

Der var ualmindelig stor deltagelse ved jordefærden 2. pinsedag fra Horsens kirke, og ved sammenkomsten bagefter i Langholt hotel holdtes mange smukke mindetaler. Her talte også vor formand, skoleinspektør Kr. Værnfelt, der tolkede samfundets tak.

Vi bevarer hans minde i taknemmelighed.

Henrik Møller.

LOKALHISTORISK LITTERATUR

Kun et par enkelte ting av tryk omhandlende emner av historisk art fra vort samfunds område er blevet tilsendt redaktionen siden sidste litteratur-anmeldelse for 2 år siden. Jeg har derfor måttet ulejlige Det nordjyske Landsbibliotek med en oversigt over den udkomne lokalhistoriske litteratur, for hvilket jeg er biblioteket taknemmelig.

Jeg indleder med en slægtsbog udarbejdet av forhenværende gårdejer Chr. Kollerup: »En vesthimmerlandsk Bondeslægt«. Det er slægten Bro med side-linier, Chr. Kollerup har behandlet, og der ligger en utrætte-lig flid bag dette arbejde. Av betydelig kulturhistorisk værdi er bogens sidste del »Hvad de gamle oplevede og fortalte«, der i det væsentlige er gengivet i en artikel av Chr. Kollerup i nærværende årbog.

»Kirke og Sogn i Fortid og Nutid« har i 1951 bragt artikler om Slet herred og om Aars-Gislum herred.

Den nytårhilsen, som museumsinspektør Peter Riismøller, maleren Carlo Vognsen og Burmesters bogtrykkeri ud-sender til venner og forbindelser, omhandlede 1952 »Vor Frue kirke« og i 1953 »Østeraa i Aalborg«. Teksten, tegningerne og udførelsen tjener de tre udgivere til ære.

I »Kuml«, Jysk Arkæologisk Selskabs årbog for 1953, har museumsassistent Oscar Marseen skrevet en udførlig illustreret artikel »Fangstfolk på Selbjerg«. Det er en beretning om den av Marseen ledede udgravning, der avslørede, at der her for ca. 4.000 år siden har boet et fangstfolk, det grube-keramiske, et navn, der hentyder til udførelsen av deres lerkar.

I samme årbøger har konservator Grantzau, Marseen og Riismøller redegjort for den av dem avdækkede stenalder-boplads i Mellemholm mellem Sønderholm og Nørholm.

I »Kuml« 1952 har museumsinspektør Peter Riismøller skrevet om Frøya fra Rebild, en kvindefigur av

birketræ, fundet i en mose ved Rebild skovhuse. Samtidig beskrives de lignende fund av mandsfigur fra Asmild sogn ved Viborg og av fundet fra Braak i Holsten, en mands- og en kvindefigur.

I samme årbog har museumsinspektør Vestergaard Nielsen, Aars, skrevet om Stendyngegrave fra jættestuetid, fund fra Østerbølle sogn.

Av det stort anlagte værk »Danmark før og nu« under redaktion av professor Johannes Brøndsted er første bind av seks udkommen. Det omfatter Hjøring, Thisted, Aalborg og Viborg amter.

»Arkitekten« har i 1953 udsendt et særnummer med titlen »Den nye Aalborg«.

I denne forbindelse bør nævnes »Aalborg hallen«, et smukt billedværk, hvori bygningens arkitekter og andre gør rede for dens tilblivelse. Værket er udgivet av Aalborg kommune.

»Lindholm. En gravplads fra yngre stenalder og en boplads fra tidlig middelalder« er en rigt udstyret artikel i »Fra Nationalmuseets Arbejdsmark« forfattet av hovedlederen av udgravningerne magister Thorkild Ramskou.

Med samme forfatter har Turistforeningen for Nørresundby og Omegn ladet fremstille en meget smuk folder »Vikingegravpladsen på Lindholm Høje ved Nørresundby«.

I anledning av Aalborg Teaters 75 års jubilæum er der udsendt et såre beskedent festskrift »Aalborg Teater 1878—1953« med artikler av museumsinspektør Riismøller, redaktør Niels Nielsen og journalist Georg Hemmingsen.

»En nordjysk Scene gennem 75 år« er et privattryk om Aalborg Teater, forfattet av sognepræst Svend Aage Reerslev.

I »Danske Museer«, årbog for 1954, har museumsinspektør Peter Riismøller skrevet en artikel »Sebber«. I samme årbog har konservator Sylvest Grantzau skrevet en artikel »Kulturhistoriske minder fra Aalborg«.

»Danmarks gamle købstadlovgivning«, der udgives av Det danske Sprog- og Litteraturselskab, omhandler i bind II Nordjyllands købstæder.

»Kilden« er en kulturhistorisk skitse av kommune-lærer Svend B. Olesen og med tegninger av kommunelærer Kaj Nørgaard, udsendt 1952 i anledning av anlæggets 150 års jubilæum under redaktion av Erik Søberg og C. A. Brundlund.

Aalborg Amtstidende har med chefredaktør Tyge Lassen som forfatter som nytårsbog for 1952 udsendt »Danskheden i England omkring år 1000«. Nytårsbogen for 1953 har titlen »På den anden side Kattegat« og er forfattet af chefredaktør Claes Krantz, Gøteborg. Den omhandler forbindelsen i handel og fiskeri mellem Nordjylland og Vest-Sverige indtil Roskilde-freden 1648.

»Poul Stegmann 1888—1944« er en ualmindelig smuk mindebog, og det gælder både indhold og udførelse. Bogen, som indledes med et forord af fru Ellen Stegmann og Poul Stegmanns broder lektor Hother Stegmann, giver fine vidnesbyrd om avdødes kunstneriske indsats som arkitekt og forstander for Aalborg tekniske skole, men giver også det smukkeste billede af ham som menneske gennem mindeordene, skrevet af en kreds av venner og medarbejdere, suppleret med en del egne udtalelser i breve og dagbogs-optegnelser. Et udvalg av efterladte digte belyser yderligere hans rige personlighed. — Poul Stegmann blev myrdet av tyskernes danske bødler den 30. november 1944.

Optegnelser og Træk fra Vive-Ove-Valsgaard sogne, Hindsted herred, er titelen på en 251 sider stor bog, der gir en mængde oplysninger om disse sogne fra oldtiden til vore dage, skrevet av Enevold Nielsen, Redsø ved Hobro.

I »Vendsysselbogen«, en hjemstavnsbog på 472 sider, omhandlende alle forhold i vor nordligste landsdel, er Kjær herred alsidigt belyst.

Av jubilæumsskrifter skal nævnes nogle enkelte.

»Hotel Phoenix i 1000 år«.

»Børnenes kontor i Aalborg gennem 50 år«.

»Aalborg amts husflidskreds 1903—1953«.

Aalborg statistiske kontor har udsendt »Statistisk årbog 1953«, og den indeholder som sædvanlig interessante oplysninger om byens liv.

Desuden en del kommunale og andre institutioners årsberetninger.

Henrik Møller.

VORE TO UDFLUGTER

GENERALFORSAMLINGEN

Lindholm høje og Birkelse.

Ved sidste års generalforsamling blev der givet fuld tilslutning til, at vi fortsætter med to årlige udflugter eller stævner, og den store tilslutning til dette års udflugter understreger denne snart mangeårige tradition.

Den første gik til Kjær herred lørdag den 29. maj, og som sædvanlig startedes fra banegårdspladsen i busser og private biler. I alt ca. 250 deltagere.

Første mødested var de allerede vidt berømte udgravninger på Lindholm høje, hvor museumsinspektør Peter Riismøller demonstrerede de meget omfattende vikinge-udgravninger, og hvor den nyudnævnte museumsassistent Oscar Marseen fortalte om de fundne byggetomter.

Nærmere omtale her må være unødvendig, da dagspressen stadig publicerer udgravningerne, som først kan være endt om 2—3 år. Til den tid vil Lindholm høje være en seværdighed av verdensformat.

Herfra kørtes til Åbybro kro, hvor der blev drukket kaffe. Skoleinspektør Kr. Værnfelt bød som formand velkommen til stævnet, specielt til de mange ny medlemmer, og udtalte håbet om, at de i fremtiden ville møde flittigt op ved vore sammenkomster.

Dagens andet og sidste mål var hovedgården Birkelse. Her bød gårdens ejer hofjægermester Ove Skeel velkommen og indbød gæstfrit til at bese have og park.

Man samledes under de store lindetræer, hvor skoleinspektør Værnfelt gav en livfuld skildring av godsets historie helt fra år 1204, da Valdemar Sejr stadfæstede kronens gavebrev til Vitskøl kloster på godserne Birkelse, Åstrup og Nørreskoven. I 1490 mageskiftede Vitskøl kloster Birkelse til Børglum bispestol, og herefter fulgte en årelang proces mellem Vitskøl og Børglum om Birkelse. I 1534 under grevens fejde brændte Birkelse, og da reformationen

2 år senere var indført, blev godset inddraget under kronen, men få år efter overdraget til Peder Jeppesen Galt, hvis sønnesøn i 1660 avstod det til Otto Skeel, hvis slægt siden har ejet godset. Det blev oprettet som stamhus 1696 og blev fri ejendom 1921. Den nuværende ejer, ovennævnte hofjægermester Ove Skeel, overtog godset efter sin moders død 1940.

Med formandens tak til hofjægermesteren sluttedes dagen, og deltagerne kørte hjemad.

*Sdr. Kongeslev — Gårdens vold — Viffertsholm —
Villestrup.*

Kanske fordi høstvejret svigtede, at der blev så stor tilslutning til vor sensommer-udflugt søndag den 29. august — eller var det, fordi man ventede noget særligt av denne tur? Nok er det, at da deltagerantallet var størst, var der ca. 350.

Kl. ca. 10 fra banegårdspladsen i Aalborg i 5 busser, flere »rugbrød« og 25—30 private biler gik det sydpå ad »historiens vej«, som Hadsund-vejens første del kaldes, fordi den passerer en del historiske lokaliteter som stavnsbåndsmindet i Lundby krat, mindekorset fra 1864 ved Lundby bakke, Gunderup kirke — landsdelens største, også kaldet Himmerlands domkirke, og det skønne renaissance-slot Lindenberg. Her drejede vi fra og kørte til Sdr. Kongeslev, hvor vi samledes i kirken, der blev stuvende fuld.

Der indledtes med velkomstord av formanden, skoleinspektør Værnfelt, og salmesang, og derefter gav første-lærer L. Høholt en oversigt over kirkens historie; den er som næsten alle vore landsbykirker opført i Valdemars-tiden. Ejendommeligt er det omkring 1540 opførte 8-kantede tårn, rimeligvis av Axel Juul til Villestrup. Det karakteristiske ved middelalderens kirker, at koret er tilbygget skibet med skæve linier, er særlig udpræget her; det skal bl. a. symbolisere, at menneskers værk er ufuldkomment.

Derefter dvælede man et øjeblik ved provst Alexander Rasmussens mindesmærke ved vejen nord for skolen, og senere i hotellet efter frokostpavsens talte lærer Henrik Møller om provstens liv og virke. Det var Alex. Rasmussen, der sammen med tandlæge Stenholm, Aalborg, i 1912 stiftede Historisk samfund og var dets første formand og i 10 år redaktør av vor årbog. (Se årbog 1932.)

Generalforsamlingen

lededes af formanden, som i sin beretning oplyste, at medlemstallet nu var 1325. Men det var for lidt, navnlig i sammenligning med Hjørring amt, der har 1600. Tal med naboer og bekendte! Mange flere bør være med i samfundets bestræbelser for at fremdrage og bevare minderne om forfædrenes liv og virke. — Formanden sluttede med en varm

Deltagerne ankommer til Gårdsens vold. I baggrunden kæmpebøgen „Birgitte“.

tak til de by- og sogneråd og pengeinstitutter, der yder os en nødvendig årlig økonomisk støtte.

Kassereren, lærer V. Qvist, Aars, oplæste det reviderede regnskab, der findes trykt i nærværende årbog.

Til styrelsen genvalgtes skorstensfejermester Ths. Møller, Sulsted, og lærer Henrik Møller, Aalborg. Nyvalgt blev rektor Kjeld Galster, Aalborg, i stedet for avdøde lærer N. Hald, Nørresundby. Revisorerne købmand Th. Fjeldgård, Aalborg, og lærer A. B. Holm, Helberskov, genvalgtes.

Der sluttedes med bortlodning af 3 værdifulde bøger, skænket af boghandler Stig Madsen, Aalborg.

Gennem det skønne bakkede Øst-Himmerland kørtes videre til Solbjerg Sønderskov, der ejes af landsretssagfører

Poul Svanholm, Aalborg, som var kommet til stede og bød os velkommen, da alle var samlet på det store ejendommelige voldsted inde i skoven.

I en kort tale gengav lærer Henrik Møller de historiske oplysninger, som det i sin tid var lykkedes provst Alex. Rasmussen at fremdrage, og de fortæller os, at vi her står ved et af de ældste borg-levn i vort land. Tydelig ælde

Viffertsholm hovedbygning. Deltagerne lytter til gårdens historie.

ligger gemt i det ældst fundne navn Gårdens vold, senere Tromholt, et navn, som endnu er bevaret på stedet. En mand av lavadelen, Morten Svan, tilskøder i 1453 gården med gods til Viborg-bispen Knud, og borgen er sikkert allerede kort efter nedbrudt. — På banken vokser 11 mægtige bøge, hvorav den største, »Birgitte«, er $5\frac{1}{4}$ m i omkreds.

Poul Svanholm takkede for den interesse, Historisk samfund viste stedet, og oplyste, at han har ladet stedet frede 200 år frem i tiden fra 1919. — Til slut indbød landsretssagføreren på en forfriskning på stedet, og formanden kvitterede med en tak for gæstfriheden.

Efter en rundtur i den smukke velholdte skov kørtes til Viffertsholm, en av Himmerlands mest idylliske herregårde, som der velvilligst var givet adgang til av ejerinden, den 88

årige hofjægermesterinde fru Ida Dinesen, der for tiden var bortrejst.

Fra hovedtrappen til den skønne bindingsværks hovedbygning redegjorde Henrik Møller for gårdens og godsets historie, efter at lærer Oappelstrup, Korup, på ejerindens vegne havde budt velkommen.

Viffertsholm er først oprettet 1570 av Axel Viffert, bror til Korfitz Viffert, der byggede Lindenberg. Den kendte østthimmerlandske adelsslægt Seefeld ejede gården i 3 slægtled. Derefter Laurits Kjærulf, under hvem Viffertsholm når sit toppunkt. Fra 1740 ejes gården av den berømte herredsfogedslægt Sørensen Testrup, også i 3 slægtled, og omkring 1819 blir så slægten Svanholm ejer, ligeledes i 3 slægtled, til ejeren av Porsgård, Laurits Svanholm, der arvede godset, sælger Viffertsholm til hofjægermester Dinesen til Kragerup, Sjælland. Dennes søn, hofjægermester Dinesen, har genopført den nuværende skønne hovedbygning. — I årbog 1927 findes en udførlig artikel om Viffertsholm.

Sidste mål var Villestrup, hvor skoleinspektør Værnfelt i borggården i store træk fortalte gårdens ca. 400 årige historie. Det er Axel Juul, der bygger den nuværende hovedbygning omkring 1540. Senere ejes gården av slægten Rosenkrants, men kommer så kort tid i Stjerne-Juel'ernes eje og sælges 1868 til kammerherre Ove Sehested Juul til Ravnholt på Fyn og er dermed igen i Juul-slægtens eje. Den nuværende ejer Axel Juul overtog godset 1933.

Mens dagen hældede kørttes gennem skovene til Skørping, hvor der sluttedes ved en kop kaffe, og hvor formanden motiverede et leve for vort land.

MEDDELELSER

FRA

STYRELSE OG REDAKTION

Nærværende årbog er nr. 43 i rækken av Fra Himmerland og Kjær herred og udgør anden del av 18. bind, idet vi av hensyn til indbinding lader to årbøger udgøre et bind. Der medfølger sted- og personregister, indholdsfortegnelse og titelblad.

Som sædvanlig har museumsinspektør Peter Riismøller i en kronik i Aalborg Amtstidende udførligt redegjort for årbogens indhold.

Vore to udflugter blev meget vellykkede og havde meget stor tilslutning. En udførligere omtale findes foran denne meddelelse.

Vi gør vore nye medlemmer opmærksom på, at vi praktisk talt gratis tilbyder abonnement på »Danmarks riges breve«, de historisk vigtige retsbreve fra middelalderen. De første hæfter fås straks og resten efterhånden, som de udkommer. I virkeligheden betales kun porto for tilsendelsen. Læs nærmere herom på omslagets bagside.

NB! Vi gør igen opmærksom på, navnlig over for nye medlemmer, at vi leverer et exemplar av hvert av årbøgerne 1920—29, i alt 10, for 5 kr., altså 50 øre pr. stk., ved henvendelse til lærer V. Qvist, Himmerlandsgade, Aars.

Vi beklager at måtte meddele, at vi av pladshensyn må vente med den lovede oversigt over samtlige udkomne årbøgers indhold til næste årbog.

Den årlige generalforsamlings referat findes i omtalen av vore udflugter.

Også i år må vi med vemod meddele, at vi ved død har mistet et medlem av styrelsen, nemlig tidligere førstelærer i Horsens ved Langholt, Niels Hald, Nørresundby. En mindeomtale findes foran.

Vort samfunds ledelse:

Skoleinspektør Kr. Værnfelt, Aalborg, formand.

Overbibliotekar Johs. Evald Tang Kristensen, Nørresundby,
næstformand og sekretær.

Lærer V. B. Qvist, Aars, kasserer.

Lærer Henrik Møller, Aalborg, redaktør.

Museumsinspektør S. Vestergaard Nielsen, Aars.

Gårdejer Ths. B. Thomsen, Ulsted.

Skorstensfejermester Ths. Møller, Sulsted.

Gårdejer Chr. Kollerup, Vilsted.

Sognepræst M. Larsen, Als.

Lærer Henry Jensen, Ertbølle.

Rektor Kjeld Galster, Aalborg.

Forretnings-udvalgets adresser:

Kr. Værnfelt, Hasserisgade 30, Aalborg, tlf. 9148.

Johs. Evald Tang Kristensen, A. C. Jacobsensvej 16, Nørre-
sundby.

V. B. Qvist, Himmerlandsgade, Aars, tlf. 112.

Henrik Møller, Kastetvej 35, Aalborg, tlf. 6660.

Redaktions-udvalget:

Henrik Møller (formand).

Kr. Værnfelt.

S. Vestergaard Nielsen.

Artikler og andet vedrørende årbogen bedes sendt til
redaktøren Henrik Møller under ovenstående adresse.

SAMMENDRAGET DRIFTSREGNSKAB

FOR TIDEN 1. APRIL 1953 TIL 31. MARTS 1954.

UDGIFTER	Kr.	Øre	INDTÆGTER	Kr.	Øre
	Kontorartikler, porto m. v.	582		62	Tilskud: Staten .....
Møder og udflugter	379	50	Kommuner og amt	990	00
Udsendelse af årbog	1230	25	Banker og sparekasser	635	00
Forskellige udgifter	650	49	Medlemskontingent	6073	50
Arbogen: Honorarer	621	88	Refunderet porto	1224	30
Trykkeriudgifter	6643	75	Salg af årbøger m. v.	372	70
Sange	99	00	Særligt kontingent	46	25
Forsikring	3	00	Renteindtægt	25	49
Magasinleje	90	63	Billetsalg m. v.	79	20
	10301	12		10146	44
Overskud til 1954—55	1564	91	Overskud fra 1952—53	1719	59
	11866	03		11866	03

Aars, 17. maj 1954.

V. B. Qvist,
kasserer.

Regnskabet er gennemgået og har ikke givet anledning til bemærkninger.

Kassebeholdningen — kr. 1564,91 — er til stede.

Aalborg, 19. juli 1954.

Th. Fjeldgaard.

A. B. Holm.

NYE MEDLEMMER

- Førstelærer Johs. Andersen,
Skalborg.
- Skomager K. Andersen, Sven-
strup.
- Stadsskoleinspektør J. Bak,
Gl. Lindholm skole.
- Vognmand St. Bille-Andersen,
Vejgaard.
- Gdr. Nørgaard Christensen,
Djørerup.
- Gdr. Valdemar Christensen,
Munksjørup.
- Sagfører Christiansen, Nibe.
- Elektriker Orla Fjeldsted,
Svenstrup.
- Jul. Gjellerups Boghandel,
København.
- Plejemor, frk. Grützmeier,
Vodskov.
- Fru Anna Hansen, Aalborg.
- Lærer R. Hansen, Skovstrup.
- Fru J. Heilskov, Hasseris.
- Kgl. fuldmægtig Laue Holm,
Aalborg.
- Skolekøkkenlærerinde Anna
Holm, Aalborg.
- Lagerforvalter Ove Jakobsen,
Brønderslev.
- Sygeplejerske, frk. Jensen,
Svenstrup.
- Frk. Caroline Jensen, Nørre-
sundby.
- Lærerinde, frk. Jytte Jensen,
Aalborg.
- Konsulent Rudolf Jensen, Sul-
drup.
- Uddeler P. Jensen, Vodskov.
- Skoleinspektør Weirsø Jensen,
Hasseris.
- Bestyrer Sofus Jørgensen,
Svenstrup.
- Frk. Emma Kjældgaard, Løg-
stør.
- Kongerslev-Komdrup biblio-
tek.
- Kristiansen, kontrolhønsriet,
Skalborg.
- Entreprenør K. Ladefoged,
Sejlfloed.
- Skrædermester H. K. Larsen,
Aalborg.
- Kontorchef Johs. Skyum Lar-
sen, Aalborg.
- Plejemor fru Lauth, Vodskov.
- Lærer H. P. Lindegaard, Aal-
borg.
- Partikulier Peder Madsen,
Hvorupgaard.
- Gdr. Viggo Madsen, Aalborg.
- Stiftamtmand Lorck-Madsen,
Aalborg.
- Fru Laura Munk, Nørre-
sundby.
- Plejemor fru Inger Møller,
Vodskov.
- Inspektør F. Martinsen, Vod-
skov.
- Fru Dagmar Nielsen, Aalborg.
- Fru Dora Nielsen, Aalborg.
- Skolekøkkenlærerinde Kir-
stine Nielsen, Aalborg.
- Rentier Niels Nielsen, Jel-
strup.
- Tømrer Peter Nielsen, Ulsted.
- Arbejdsmand Andreas Peter-
sen, Vilsted.
- Gdr. Carl Petersen, Kongers-
lev.

-
Økonoma frk. Petersen, Vodskov.	Husbestyrerinde Elna Svendsen, Ulsted.
Gdr. Aage Poulsen, Vilsted.	Frk. Pus Soetmann, Aalborg.
Gdr. Harald Poulsen, Uggerhaldne.	Overlæge G. Wad, Vodskov.
Rigsdagens bibliotek.	Plejemor frk. Wahlgreen, Vodskov.
Snedker Renibæklund, Gandrup.	Assistent frk. Verner, Vodskov.
Gdr. Chr. Riskjær, Sulsted.	Arbejdsmand Carl Villadsen, Nørresundby.
Stig Rolosen, København.	Fuldmægtig N. P. Vansbæk, Vanløse.
Lærer G. Schoubo-Larsen, Hjallerup.	
Skræddermester V. J. Sørensen, Farsø.	
-

REGISTER TIL XVIII BIND

(AARGANG 1953—54)

- Aalborg, 169 ff.
Andersen, Ingemann Christian,
i Vester Sønderlund, 73.
Andersen, Johannes, førstelærer,
212, 214.
Andersen, Ole, i Ulstedlund, 61, 71.
Andersen, Povl, 191, 193, 195.
Andersen, Søren, i Ulstedlund,
60, 61.
Annexpræstegården, 181, 199, 216,
217.
von Arenstorf, Frederik, til Over-
gård, 299.
- Badsbjerg, Jens, 59.
Badsbjerg, Peder, på Risbrogaard,
81.
Bak, slægt på Sdr. Bastbjerg, 80.
Bang, Jens, købmand i Aalborg,
48, 49.
Bastbjerg, 29, 30, 37, 78 f.
Bastholm, Christian, på Elsnab, 78.
Bastholm, Isak Christensen, på
Elsnab, 78.
Batsbjerg, Anton, i Ulstedlund, 29,
36.
Batsbjerg, Hans Chr., 79.
Becher, Ignatius, amtsprovst,
Ranum, 267 f., 298.
Beck, fru Kristine, til Vraa, 30, 44,
75.
Bejsebakken, 169 f.
Benzon, Hans, på Sohngårdsholm,
189, 200.
Bertelsen, Thomas, skovfoged, 63.
Bertelsen, Thomas, skovfoged,
sognefoged, 64, 65.
Bettefanden, 56.
Bille, Albert, til Langholt, 31, 42 f.,
74.
Bjerring, Søren, skoleinspektør,
212.
Bonde, slægt i Hasseris, 175, 193.
Bonderup, Jens, i Sofiendal, 201,
209.
Bonderup, fru Maren, 185.
Bonderup, Marinus, i Sofiendal, 175,
201.
Bonderup, Søren, i Sofiendal, 175,
201.
Bork, Anders, hospitalsforstander,
176.
Bower, Jørn, købmand, 170, 173.
Broktved, 26.
Brunov, Jacob Hansen, provst, 190,
199, 205.
Brunsbacks Agre, 193, 200.
Budde-slægten i Hasseris, 176 ff.
Bødker, slægt i Ulstedlund, 60.
Børglum Kloster, 28, 74.
- Christensen, Christoffer, skolehol-
der, 205.
Christensen, Frederik, borgmester,
46, 188.
Christensen, Jens, i Elsnab, 73, 77.
Christensen, Povl, lærer, 208.
Corfitzen, Lars, 219.
- Dals Agre, 184.
Dannissøe (den røde bod), våd-
drætssted, 188.
Døll, 25, 40.
Dannissøsminde, 188.
Dige, Gunnar, skoleinspektør, 209,
212.
- Elsnab, 27 ff., 40, 73 f.
Elsnab, Christen, læge i Aalborg,
77.
Espensen, Niels, 35, 41, 67.
- Flintminerne, 170 f.
Follings Agre, 169.
Frederik III, 188.
Frederik IV, 189.
Friis, Tønne, lensmand, 195.
Fru Christence, enke efter Bjørn
Kaas, 186, 187.
Fru Karinesgaard, 179.
Fønss, Jørgen, skuespiller, 171, 172.

- Gad, Gregers Pedersen, 43, 50.
 Galskjøt, Peder, på Kornumgaard, 48, 49, 50.
 Gandrupgaard, 29, 45, 63.
 Gjettrup 25, 28 f., 46 f., 53.
 Gravhøje i Hasseris, 172, 173.
 Gregersen, Just, skoleholder, 209.
 Gudmandshøj, 172.
 Gunnisen, Per, 74, 75.
 Gyldenstjerne, Gabriel, til Restrup, 187.
 Gyldenstjerne, Henrik, til Aagaard, 29.
- Haaning, Maren, klog kone i Vindblæs, 257 f.
 Hald, Jens Andersen, 218, 222.
 Hancke, Niels, forfatter, 77.
 Hans, konge, 180.
 Hansen, Jeppe, 34 f., 37, 39.
 Hat, Ole Andersen, 34, 42, 60.
 Hassel, Søren, legatstifter, 208.
 Hasseris, 169 ff.
 Hasseris' brand 1780, 214 ff.
 Hasseris, Gammel, 169, 212.
 Hasseris, Ny (Sofiendal), 169, 206, 212.
 Hasseris' skolevæsen, 204 ff.
 Hasseris' sogns ejere, 175.
 Hasseris' villaby, 169.
 Hegelund, Morten, præst, 181, 182.
 Helligåndsklosteret (Stiftshospitalet) i Aalborg, 175 ff., 185, 189.
 Hemmings, Maren, 176.
 Hemmingssøn, hr. Hennike, 176.
 Holck, grevinde, til Vraa, 32.
 Holm, Laurids Thomassen, guldsmedemester i Aalborg 1723—37, 310.
 Holsten, Simon Laursen, på Klitgård, 31, 48.
 Hougaard, Christen Christensen, på Elsnab, 76.
 Hougaard, Christen Pedersen, på Elsnab, 76.
 Hougaard, Lars Christensen, på Elsnab, 75, 77.
 Hougaard, Peder Jensen, i Elsnab, 76.
 Hundeklemmen, 200.
 Hus Agre, 169, 193, 216, 217.
 Høgh, Peter, 65.
 Høyer, Johan, præst, 205, 207.
 Iørgensen, Chr, bankdirektør, 170.
 Herredsfogeder i Slet herred, 252 f.
- Jacobsen, Tobias, 39.
 Jacobsen, Ejvind A., skoleinspektør, 213.
- Jensen, Lars, i Ulstedlund, 67, 68.
 Jensen, Martinus, sætteskipper, 116 f.
 Jensen, Simon, toldvisiterer i Hals, 53.
 Jensen, Simon, i Ulstedlund, 32, 34, 54, 55.
 Jensen, Søren Christian, i Ulstedlund, 59.
 Jensen, Tobias, i Ulstedlund, 34, 35, 39, 41.
 Jeppesen, Christian, 70.
 Jeppesen, Johannes, 81.
 Jepsen, Peder, borger i Aalborg, 177, 179.
 Jensdatter, Margrethe, i Nørgaard, 191, 197, 198.
 Jensen, Holger, i Søndergaard, 174, 182, 220.
 Jensen, Lars, på Vester Skalborg, 174.
 Jensen, Søren, skoleinspektør, 213.
 Jensen, Th., sognefoged, 185.
 Junge, Søren, sætteskipper, 102 f.
 Jüngling, Didrik Christian, købmand i Aalborg i 1700-årene, 312.
 Jørgensen, Svend, i Ulstedlund, 66.
 Jørgensen, Thomas Chr., 39.
- Kaas, Bjørn, til Staarupgaard, 185, 186.
 Klitgaard, Else, 175, 219.
 Klitgaard, Frank R. S., 212.
 Kjærulf, Jørgen Jørgensen, på Gjettrup, 47.
 Klitgaard i Ulsted, 48, 59.
 Kundsén, Christen, skovfoged, 26, 27, 38, 39, 45.
 Knudstrup, Niels, lærer, 211.
 Korsmans Agre (Korsmesse A), 178, 200.
 Krabbe, adelig slægt, 27, 37.
 Kragh, Oluf, rektor, minister, 55.
 Kringelhøj, 173, 184.
 Kristian III, 181, 182, 191.
 Kristian IV, 196, 197, 204.
 Kristian V, 16, 71.
 Kællingbro, Niels, 56 f., 59.
 Kærby (Padeengene), 200, 213.
 Kønig, Kaspar, klokkestøber, 206.
- Lange, Gunde, lensmand, 191, 197.
 Langebeck, Lars H., degn i Ulsted, 67.
 Langebeck, Magnus P., 64, 67.
 Larsen, Jørgen, 29, 66, 68.
 Lassen, Frants, lærer, 211.
 Laursen, Simon, på Klitgård, 48, 53.

- Lemberg, Christen Nielsen, tin-
støber i Aalborg 1745—1801, 311.
Lien, 169, 200, 216, 217.
Lindenov, Hans, til Hundslund, 29,
30.
Lindenov, Kristoffer, 185.
Lundebakken, 25.
Løvenbalk, Thøger Pedersen, præst,
182, 183, 194, 199.
- Madsen, Mads Chr., førstelærer,
172, 211, 212, 214.
Marqorsen, Claus, hospitalsforstan-
der, 196 f.
Marsvin, Jørgen, til Restrup, 188.
Meyer, Lorentz, røverhøvding, 56,
57.
Midthøj, 173.
Mortensen, Christen, i Hasseris
Nørgaard, 190, 191, 193, 196 f., 205.
Mortensen, Simon, på Striben, 48,
63.
Munk, Christen Pedersen, ridefoged
på Gjettrup, 46.
Munk, Christen Pedersen, i Ulsted-
lund, 43, 52.
Munk, Helvig Pedersdatter, 51.
Munk, Karl, 25, 42, 59.
Munk, Peder Christensen, ridefoged
på Gjettrup, 42 ff.
Munk, Peder Rasmussen, på Grav-
holt, 53.
Munk, Rasmus Pallesen, 52.
Munk, Peder Rasmussen, på Grav-
holt, 53.
Munk, Rasmus Pallesen, 52.
Munkslægten på Elgaard, 53.
Munk, slægt i Ulstedlund, 42 ff.
Munkslægten i Hals og Øster Has-
sing, 53.
Mølholm, 212.
Møller, Niels Christensen, skole-
holder, 209.
- Nielsdatter, Johanne, legatstifter,
205, 206.
Nielsen, Christen, i Elsnab, 40, 70,
77.
Nielsen, Jens, skolemester, 205.
Nielsen, Knud, prior, 177, 178.
Nielsen, Laurits, prior, 180.
Nielsen, Niels, i Mellem Sønder-
lund, 72.
Nisse (Nes) Agre, 171.
Nørgaard, 190, 196, 198, 202, 216, 219.
Nørtoftthøj, 173.
Pedersen, Ferdinand, væver, 170,
173.
Pedersen, Jens, 178, 179.
- Pedersen, Mads, i St. Sønderlund,
70, 77.
Pedersen, Rasmus, stiftsskriver, 47.
Præsteengen, 185.
- Ranum seminarium, 270 f.
Rasmussen, Palle, ridefoged, 43, 44,
51, 52, 59.
Restrup kro, 204.
Restrup, Store, 187 f., 205, 215, 221.
Risbroen, Risbrogaard, 55, 81.
Riismøller, P., museumsinspektør,
169, 170, 173.
Rønholt, 26, 35, 44, 75.
Rosenkrantz-Levetzau, ejer af St.
Restrup, 188.
Rød, Peder Nielsen, 176.
- Scheelsminde, 185.
Schuchardt, ritmester, 33.
Saabye, Johannes, lærer i Bror-
strup og Mejlbj, 281 f.
Sct. Bodils kirke = Sct. Budolfi
kirke, 182, 189 f.
Sct. Jørgens kirke, 175, 180.
Sct. Peders kirke, 175, 182, 189 f.
Simonsen, Jens, 42, 55 f.
Skalborg, 173, 174, 212.
Skalborg, Anders, 175, 212, 215, 210.
Skaven, 173.
Skidenhøj i Skalborg, 173, 201.
Skjøt, slægt i Ulstedlund, 37.
Skoleklokken i Hasseris, 205 f., 216.
Skovbakken, 169 f.
Smaakæret, skov ved Ulsted, 26, 69.
Sortebjerg, 173.
Spøgeri i Ulstedlund, 55, 68.
Stolpedal, 170, 178, 179, 200, 213.
Svendsen, Andreas, i V. Sønder-
lund, 73.
Svendsen, Søren, i St. Sønderlund,
35, 70.
Svingelbjerg nedbrudte kirke, 294 f.
Storehøj, 173.
Stævnetofen, 207.
Søndergaard i Hasseris, 174, 182 f.,
199, 216, 217.
Sønderheden, 174.
Sønder Kirkebredens Agre, 193.
Sønderlund, Lille, 35, 71.
Sønderlund, Mellem, 71, 72.
Sønderlund, Store, 25, 29, 30, 35,
68 f., 77.
Sønderlund, Vester, 71, 73.
Sørensen, Niels, 51, 59.
- Restrup, Christen (Sørensen), her-
redsfoged, 295 f.
Thomsen, Bertel, 32 f., 41, 53, 63, 64.

- Thomsen, Niels, i Ulstedlund, 65.
Thomsen, Thomas B., 29, 61, 65.
Thuresen, Frederik, 188.
Tobiasgaarden, 29, 37, 38.
Trap, G. C., hospitalsforstander,
200, 202, 218.
Tofterne, 169, 216, 217.
- Ulsted, 25 ff.
Ulstedlund (Lunden), 25 f., 39 ff.
Ulsted udskiftning, 33 ff., 72.
- Ulvegraven ved Ulsted kirke, 40.
Vesterkæret, 185.
Vitskøl kloster, 47, 292 f.
Vor Frue kloster, 27, 28, 74, 175,
181 f., 185.
Vraa, Gl., 26 ff., 42.
- Zidsels Lod, 69, 70.
- Østerkæret, 184, 199.
-

